

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

BOURDIEU'NÜN İLİŞKİSEL EYLEM KURAMINA GÖRE GAZETECİLİK
ALANI VE DİJİTAL SERMAYE

Doktora Tezi

Mete Ogün PARLAK

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

BOURDIEU'NÜN İLİŞKİSEL EYLEM KURAMINA GÖRE GAZETECİLİK
ALANI VE DİJİTAL SERMAYE

Doktora Tezi

Mete Ogün PARLAK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nurcan TÖRENLİ

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

BOURDIEU'NÜN İLİŞKİSEL EYLEM KURAMINA GÖRE GAZETECİLİK
ALANI VE DİJİTAL SERMAYE

Doktora Tezi

Prof. Dr. Nurcan TÖRENLİ

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1-Prof. Dr. Nurcan TÖRENLİ

2-Prof. Dr. Haluk Kazım GERAY

3-Prof. Dr. Gökhan ATILGAN

4-Prof. Dr. Selda BULUT

5-Doç. Dr. Fatma Bilge ŞENYÜZ

Tez Savunması Tarihi

25 Eylül 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Nurcan TÖRENLİ danışmanlığında hazırladığım “*Bourdieu'nün İlişkisel Eylem Kuramına Göre Gazetecilik Alanı ve Dijital Sermaye (Ankara, 2024)*” adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

27.09.2024

Mete Ogün PARLAK

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında, Pierre Bourdieu'nün sosyolojik perspektifinden yola çıkarak gazetecilik mesleğindeki güç dinamikleri, statü farklılıkları ve sosyal hareketlilik incelenmekte, gazetecilerin dijital teknolojilere ilişkin deneyimleri "dijital sermaye" kavramıyla analiz edilmektedir. Çalışmada fikirleri ile bana yol gösteren, her türlü desteği sağlayan ve karşılaştığım sorunlarla içtenlikle ilgilenerek bunları çözmemde bana yardımcı olan tez danışmanım **Prof. Dr. Nurcan TÖRENLİ**'ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca, çalışmam süresince fikirleri ve destekleri ile yanımda olan **Prof. Dr. Haluk K. GERAY** ve **Doç. Dr. Fatma Bilge ŞENYÜZ**'e çok teşekkür ederim. Son olarak, benden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim **Gülşen Ayşen PARLAK** ve annem **Leyla PARLAK**'a, gösterdikleri sevgi ve anlayış ile yolculuğumda bana güç veren **Ali İhsan BAKTIR**, **Ayşe BAKTIR**, **Gamze BAKTIR** ve arkadaşım **Berk BAYRAM**'a şükranlarımla.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	iv
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BOURDIEU SOSYOLOJİSİ.....	23
1.1. İlişkisel Eylem Teorisi	26
1.2. Bourdieu Sosyolojisinin Anahtar Kavramları.....	29
1.2.1. Alan	31
1.2.2. Sermaye.....	39
1.2.3. Habitus	56

İKİNCİ BÖLÜM

DİJİTAL SERMAYE	65
2.1. Dijital Sermayenin Tanımlanması	71
2.2. Dijital Sermayenin Ayırt Edici Doğası.....	74
2.2.1. Biriktirilebilirlik	76
2.2.2. Dönüştürülebilirlik	77
2.3. Dijital Sermayenin Temel Bileşenleri.....	83
2.3.1. Erişim	84
2.3.2. Bilgi.....	86
2.3.3. Farkındalık	89
2.3.4. Sosyal Ağ Kapasitesi.....	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZETECİLİK ALANI VE MEDYA EKOSİSTEMİNDE DİJİTAL TEKNOLOJİ DENEYİMİ	93
3.1. Gazetecilik Alanı	96

3.1.1. Gazetecilik Sermayesi	100	
3.1.2. Gazetecilik Habitusu	106	
3.2. Medya Ekosisteminde Dijital Teknoloji Deneyimi	109	
3.2.1. Dijital Teknolojiler ve Haber Üretim Süreci.....	113	
3.2.2. Dijital Teknolojiler ve Haber Organizasyonunun Yapısı.....	125	
3.2.3. Dijital Teknolojiler ve Haber Okuyucusu/İzleyicisinin Değişen Doğası....	133	
 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		
ARAŞTIRMA TASARIMI VE BULGULAR.....	141	
4.1. Araştırma Tasarımı	141	
4.2. Araştırma Bulguları	150	
4.2.1. Gazetecilik Alanında Dijital Sermaye.....	151	
4.2.2. Dijital Sermaye Odağında Gazetecinin Haberle İlişkisi	168	
4.2.3. Dijital Sermaye Odağında Gazetecinin Haber Endüstrisinin Yapısı ve Organizasyonu İlişkisi.....	182	
4.2.4. Dijital Sermaye Odağında Gazetecinin Haber Okuyucusu/İzleyicisiyle İlişkisi.....	190	
 SONUÇ VE ÖNERİLER		198
KAYNAKÇA.....		206
ÖZET		233
ABSTRACT		235
EKLER		237
Ek 1: Bilgilendirilmiş Onam Formu		237
Ek 2: Mülakat Soruları.....		238

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Toplumsal Konumlar Uzamı ve Hayat Tarzları Uzamı	49
Şekil 2: Bourdieu'nün Yeniden Üretim Modeli	60
Şekil 3: Dijital Sermayenin Kurucu Bileşenleri	72
Şekil 4: Dijital Sermayenin Döngüsel Süreci. Kaynak: Ragnedda ve Ruiu	78
Şekil 5: Dört İdeal Tip Senaryosu	82
Şekil 6: Dijital Sermaye Endeksi.....	84
Şekil 7: Dijital Teknolojinin Katmanlı Modüler Mimarisi	110
Şekil 8: Kullanıcı Profili Tabanlı Kişiselleştirmeye Genel Bakış	135
Şekil 9: Katılımcıların Demografik ve Profesyonel Dağılımı	151

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
CSS	: Cascading Style Sheets
ENS	: Ecole Normale Supérieure
GSMA	: Groupe Special Mobile Association
HTML	: HyperText Markup Language
ILO	: International Labour Organization
IP	: Internet Protocol
MP3	: MPEG-1 Audio Layer III
M.Ö.	: Milattan Önce
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
P2P	: Peer-to-peer
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TPC	: Transmission Control Protocol
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
WEF	: World Editors Forum
Wi-Fi	: Wireless Fidelity
WWW	: World Wide Web
3G	: 3rd Generation

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz çağda, pek çok gündelik yaşam pratiği ve toplumsal ilişkilerin örgütlenme biçimi, teknoloji dolayısıyla gerçekleşmektedir. Özellikle, yirminci yüzyılın son çeyreğiyle birlikte varlığını gösteren ve dijital biçimde bilgi üretme, depolama, işleme ve iletme prensibiyle şekillenen bilgi ve iletişim teknolojilerine, toplumun tüm alanlarında merkezi bir rol atfedilmektedir. Sözgelimi, “bilişim alanındaki gelişmeler; ses, görüntü, yazı gibi her tür içeriği, bir ve sıfır dizilerinden oluşan algoritmalara dönüştürmekte ve bu geleneksel kategorileri dijitalleşme potasında birleştirmektedir” (Taş, 2020: 18).

Günümüzde dijital teknolojilerde yaşanan gelişmeler, teknolojiye erişim ve kullanım yeteneğinin, modern yaşamın vazgeçilmez yönü ve sivil katılımın temel gerekliliği haline dönüşmesine yol açmıştır. Bu nedenle, toplumsal yaşamın sürekliliği için teknolojik gelişmelere adapte olabilmek, yaşamsal bir katalizör görevi görmektedir. Başka bir ifadeyle, “ekonomik, sosyal ve kültürel sistemlerin giderek dijitalleşmesi, yeni teknolojik ortamlara uyum sağlama yeteneğinin, bireyin refahı ve yaşam kalitesi için kritik hale gelmesine yol açmaktadır” (Park, 2017: 3). Bu yönüyle teknoloji, dünyaya bakış açımızı, kendimizi ifade etme biçimlerimizi ve “gerçekliği anlama, yorumlama ve oluşturma yollarımızı etkileyen” (Talalay vd., 1997: 8) sistem, süreç ve cihazlar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji olgusu, sadece bir araç olarak değil, insanlığın kendisini ifade etmeyi öğrendiği ve sosyal etkileşimi olanaklı kılan sembolik bir faaliyet olarak görülmektedir.

Yeni teknolojilerin benimsenmesi, topluluklar içindeki farklı kesimler ve grupların, yenilikleri farklı oranlarda benimsemesiyle her zaman eşit bir şekilde ilerlememiştir (Diamond, 1997; Rogers, 2003). Özellikle hem teknolojiye hem de bilgiye erişimdeki eşitsizliklerin, sosyal gruplar arasında belirli bölünme biçimleriyle eşlenik noktalara sahip olduğu konusunda çeşitli varsayımlar geliştirilmekte;

bireylerin veya gruplarının teknoloji kullanımından dışlanması durumunda, teknolojinin getirebileceği birçok faydadan da dışlanacakları öne sürülmektedir. Örneğin; siyasal katılım, sağlık, tedarik, istihdam ve eğitim fırsatları gibi birçok alanda bilgi ve iletişim teknolojilerinin artan yaygınlığı nedeniyle, dijital eşitsizliklerin ekonomik, politik ve sosyal tabakalaşma üzerinde derin etkileri olduğu vurgulanmaktadır.

Literatürde, toplumun teknoloji ile girdiği asimetrik ilişki biçimlerine gönderme yapan araştırmalar, “sayısal eşitsizlik”, “dijital uçurum” ya da “dijital bölünme” gibi kavramların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu tanımlamaların ortak noktası, toplumun bazı kesimleri ya da belirli kullanıcı tiplerinin, fiziksel erişimin ilk aşamalarından, daha uzun soluklu ve karmaşık kullanım biçimlerine kadar yeni teknolojiler ile kurdukları ilişkilerde yaşanan eşitsizliklerin altını çizmek üzerinedir. Örneğin Hargittai (2010), daha fazla sosyo-ekonomik kaynağa sahip toplumsal grupların, interneti kişisel faydayı sağlayacak biçimde kullanma olasılıklarının daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre, mevcut sosyal eşitsizlik biçimleri, bireylerin ve grupların yeni teknolojileri benimsemeleri ve bunlardan yararlanmaları noktasında potansiyel olarak oluşan beceri boşlukları ve eşitsizlik kalıplarını şekillendirmektedir. Nitekim, belirli kesimlerin dijital donanım ve/veya becerilerden yoksun olmaları nedeniyle oluşan asimetrik ilişki deneyimleri, yeni bir “dijital alt sınıftan” söz edilmesine yol açmaktadır.

Dijital uçurum araştırmaları 1990'larda ortaya çıktığında, temel olarak toplumların farklı kesimleri arasındaki “erişim” farklılıklarına odaklanılmıştır. Bu başlangıç noktası; teknolojiye erişimdeki eşitsizliğin, toplumlar içindeki ve arasındaki daha geniş eşitsizlikleri yansıttığı ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler ne kadar büyük olursa, dijital teknolojilere erişimdeki uçurumun o kadar büyük olacağı varsayımına dayanmaktadır. Başka bir ifadeyle, önceki literatürün büyük

bölümünde (Hoffman ve Novak, 1998; Katz ve Aspden, 1997), bireylerin teknoloji ile olan ilişkisinde, teknolojiye erişimi olanlar ile olmayanlar arasındaki ikiliğe odaklanılmıştır. Ancak, “erişenler ve dışlananlar arasındaki ikili bölünme, farklı erişme ve dışlanma düzeylerini göz ardı etmesi, dijital eşitsizliklerin karmaşıklığını ve çok boyutluluğunu ortaya koyamaması yönleriyle eleştirilere maruz kalmıştır” (Ragnedda, 2019: 31). Nitekim, “güncel araştırmalar, dijital dünyadaki eşitsizliklerin, yalnızca teknolojilere erişimdeki eşitsizlikten kaynaklanmayan, ilgili erişimin kapasitesi ve dağıtımı açısından bağlantı düzeylerine ilişkin çok daha karmaşık süreçler olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir” (Selwyn, 2004: 348).

Dijital teknoloji deneyimindeki eşitsizliğin boyutlarına ilişkin bu tartışmalar, zamanla araştırmacıların kendi başına erişim sorunlarına değil; Hargittai'nin (2002) ikinci düzey bölünme olarak tanımladığı, farklı gruplar tarafından teknolojinin fiili kullanımı arasındaki eşitsizliklerin “beceri” veya “bilgi” boşluğu ile açıklandığı teknoloji kullanımına odaklanmasına yol açmıştır. Bu yaklaşımın temel argümanı, iki kullanıcı grubu aynı donanım ve yazılıma erişebilse dahi, teknolojiyi kullanımlarının hem ortam hem de eldeki görevle ilgili beceri seviyelerine göre belirleneceği yönündedir. Buna göre, bir teknolojiye maddi erişim, onu etkin bir şekilde kullanmak için gerekli beceri, bilgi ve destek olmadan anlamsız kalacaktır (Van Dijk, 2006: 179-180). Dolayısıyla, bölünme olgusu sadece dijital teknolojilere fiziksel erişimle değil, aynı zamanda bu teknolojinin etkili ve sürdürülebilir kullanımı için gerekli becerilerle de ilgilidir. Park, bu durumu şöyle özetlemektedir;

“Erişim sorunu, zamanla daha fazla insan çevrim içi hale geldikçe az çok çözülebilir. Bununla birlikte, kullanım boşluğu daha karmaşıktır. Erişim sağladıktan sonra motivasyon, beceriler ve sosyal bağlam gibi faktörler, insanların dijital teknolojiyi nasıl kullandığını etkileyecektir. Farklı kullanım seviyeleri ve kalitesi, dijital teknolojiden yararlananlar ile yararlanmayanlar arasında daha büyük bir uçuruma yol açabilir” (Park, 2017: 17).

“Eşitsizliklerin sayısız anlamı ve yorumu; ırk, cinsiyet ya da yaş gibi birincil bir kategoriye dayalı olarak, bilgiye erişim veya eğitim düzeyi gibi ikincil bir eşitsizliği göstermeyi amaçlamaktadır” (Carlson ve Isaacs, 2018: 2). Dijital eşitsizliklere dair kavramsallaştırmalar da genellikle gelir, eğitim, konum, cinsiyet ve yaş gibi mevcut sosyal dışlanma faktörlerinin bir işlevi olarak görülmektedir. Erişim ve kullanım açısından demografik istatistikleri vurgulayan bu bakış açısı, dijital eşitsizlik araştırmalarının büyük ölçüde tanımlayıcı düzeyde kalmalarına yol açmaktadır. Başka bir ifadeyle ilgili kavramlar, “demografik istatistikler açısından hangi toplumsal aktörlerin daha az erişime ya da daha sınırlı kullanım kapasitesine sahip olduğunu açıklamasına rağmen, toplum içinde farklı grupların ‘nasıl’ ve ‘neden’ farklı erişim ve kullanım düzeylerine sahip olduğunu açıklamada yetersizdir” (Gilbert, 2010: 1002).

Gunkel (2003), dijital uçurum gibi terimlerin analizine yönelik eleştirel bir yaklaşım geliştirmiş, teknoloji ile olan asimetric ilişkilere dönük oluşturulan söylemsel retoriğin, ifadenin tarihinde içkin olan determinizmi ortaya çıkardığını öne sürmüştür. Gunkel’e göre, dijital teknolojilere erişim ve kullanım şekilleri nasıl tanımlanırsa tanımlansın, farklı sosyoekonomik biçimler arasındaki köklü ve kalıcı farklılıkları varsaymakta ve teknolojik olarak organize edilmektedir. Dijital teknolojinin sosyal değişimin gerçek nedeni olduğu iddiası ya da sosyal, kültürel ve ekonomik fırsatların, kişinin teknolojiye erişim ve kullanma becerisini belirlemede başat rol oynadığı düşüncesi, sosyoteknolojik farklılıkları tanımlamak için uygun olsa da, aynı zamanda teknolojinin ve onun sosyal etkilerinin nasıl anlaşıldığına dair önemli varyasyonları ihmal etme riskini taşımaktadır.

Toplumun teknoloji ile olan etkileşimi, erişim ve kullanımın yanı sıra, insanların teknolojilerle nasıl ilişkiler geliştirdikleri ve teknoloji deneyimini işlevsel kılan sosyal kaynakları nasıl kullanabilecekleri ile ilgilidir (Garnham, 1997; Jung

vd., 2001). Park (2017), teknoloji deneyimlerinin, insanların var olan toplumsal eşitsizliklerin üstesinden gelmelerine, onları güçlendirmelerine ya da yeni tür eşitsizlikler yaratmalarına yardımcı olacağına inanmaktadır. Park'a göre bu çerçeveye, önceden var olan koşulların dijital uçurumla nasıl bağlantılı olduğunu, ama aynı zamanda dijital uçurumun mevcut eşitsizlikleri nasıl etkileyebileceğini açıklamaktadır. Teknoloji deneyimi, doğrusal bir neden-sonuç ilişkisine dayalı olmaktan ziyade, yinelemeli ve etkileşimlidir. Kritik olan, bu sosyoteknolojik güçlerin birbirleriyle nasıl etkileşime girdiğini bulmaktır. Benzer biçimde Chandler (1994), şeyleri karşıt tipler halinde organize eden "radikal bir süreksizlik durumu" olarak ele almak yerine, bir "süreklilik" biçiminde değerlendirmek gerektiğini ve birbirini dışlayan "ya/ya da" karşıtlığı yerine çeşitli ortamlar arasında süregelen diyalektik ve dinamik etkileşimin önemini vurgulamaktadır. Bu durum, belirli bir teknolojiye atfedilen sosyal etki ile onun gelişmesinden ve yaygınlaşmasından kaynaklandığı gözlemlenen gerçek etkileri, teknoloji ve toplum arasındaki nedensel bağlantılar özelinde yeniden düşünmeyi gerektirmektedir.

Teknolojinin, toplum üzerindeki etkilerini ortaya koyan literatürde, söz konusu iki değişken arasındaki etkileşimin içyüzüne ve birbirleriyle kurdukları ilişkilere yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunlar arasında, teknolojik determinizm ve sosyal inşacılık öğretileri öne çıkmaktadır. Teknolojik determinizm okulu, insanların varlıklarını gerçekleştirirken teknolojik gelişmeler tarafından koşullandırıldığını savunur; buna göre, kararların ve eylemlerin, herhangi bir zamanda toplum içinde var olan teknolojik yapıların doğası ve kapsamı tarafından kaçınılmaz olarak şekillendiğini varsaymaktadır. "Teknolojik dönüşümü, toplumsal bileşenlerdeki ilerlemenin, demokratikleşmenin ve gelişmenin temel argümanı olarak değerlendiren 'teknolojik iyimserler' ve bu dönüşümü tahakküm/sömürü ilişkilerinin tetikleyicisi olarak tanımlayıp eleştirel perspektifte ele alan 'teknolojik kötümserler',

alandaki iki eğilimi oluşturmaktadır. Bu iki normatif boyutu temsil edenlerin ortak noktası; teknolojiyi kurucu bir pratik olarak ele alıp, teknolojik gelişmelere sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamlarda sömürücü veya özgürleştirici bir belirlenim gücü atfetmeleridir” (Parlak, 2020: 129). Chandler'a (1995) göre teknolojik determinist görüş, teknoloji odaklı bir sosyal değişim teorisidir; teknoloji, tarihsel süreçte "aşkın bir özne" ve sosyal örgütlenme modelinin altında yatan temel koşul olarak görülmektedir.

Toplumsal süreçlere dair tek yönlü bir açıklama getiren teknolojik determinizmi, mekanik bir nedenselliğe düşmekle eleştiren Bijker'e (1995: 274) göre, “toplum ve teknoloji bir madalyonun iki yüzü gibidirler ve ortaklaşa inşa edilirler.” Benzer şekilde Williams (2003), teknolojiye kendiliğindenlik ve irade sahibi bir tür özne statüsü atfeden bu yaklaşıma karşı çıkarak yeni teknolojilerin, bağımsız bir fanusta üretilip toplumsal ve insani koşulları sonradan oluşturmadığını, beşerî ihtiyaç ve amaçlar doğrultusunda geliştiğini ifade etmektedir. İngiliz kuramcıya göre teknolojik belirlenimcilik; sosyal, siyasal ve ekonomik güdülenmenin yerine, icadın rastlantısal otonomisini koyduğu için savunulamaz bir fikirdir. Bu nedenle, “teknik ve teknolojik değişimleri soyutlamak ve geniş toplumsal, iktisadi ve kültürel değişimleri, sanki teknolojik ve teknik değişimler tarafından belirlenmiş gibi açıklamak, çok zayıf bir düşünce biçimidir” (Williams, 1989: 83).

Teknolojik gelişmenin doğrusal ve determinist açıklamalarının aksine, sosyal inşacı geleneği temsil eden araştırmacılar; teknolojinin buluşu, gelişimi, üretimi ile başlayan ve kullanımıyla sonuçlanan tüm yaşam döngüsü içinde sosyal olarak yapılandırıldığını savunmaktadır. Başka bir ifadeyle, teknolojinin bilimsel bilgiyi sosyal ihtiyaçlar ve çıkarlar doğrultusunda dönüştürmedeki rolü, daha çok “pragmatik” anlayış içinde ele alınmaktadır. Fuchs'a (2020: 169) göre,

teknolojinin sosyal inşası yaklaşımı, bir tür sosyal determinizmdir; sebeplerin ve kullanımların sosyal olarak tasarlandığını varsayan yaklaşım, teknolojinin kullanımlarının, sonuçlarının ve toplum üzerindeki etkilerinin göreceli olarak “öngörülemezliğini” göz ardı etmektedir.

Bu iki yaklaşımın alternatifi, teknolojilerin toplumsal koşullar, ilgiler ve ihtilaflar tarafından üretildiğini ancak aynı şekilde toplumun da teknoloji tarafından koşullandırıldığını ortaya koyan diyalektik anlayıştır. Buna göre teknoloji, “toplumdaki uygulamaları ve sonuçlarını mutlak biçimde belirlemeyen, ancak mümkün kılan bir araç ve yapıdır. Teknoloji kullanımının hangi potansiyellerinin gerçekleşeceği, toplumun güç yapılarına, çıkar çatışmalarına ve toplumsal mücadelelerin nasıl geliştiğine bağlıdır” (Fuchs, 2020: 171). Çatışmaların ve mücadelelerin, teknolojinin tasarımını ve kullanımını şekillendirmesi, teknoloji ve toplum diyalektiğinin önemli bir yönüdür. Teknolojik eyleyenlerin tarafsız nesneler olmadığına dikkat etmek önemlidir; onlar kendi mantıkları ve değerleriyle aşlanmış insan yaratımlarıdır.

Teknolojinin icadı, geliştirilmesi ve uygulanması, içine doğduğu toplumdan izole değildir. Bu nedenle, teknoloji ve toplum arasındaki mütakabiliyet, teknolojinin etkilerini toplumun etkilerinden tamamen ayırt etmeyi gereksiz ve imkânsız kılmaktadır. Teknik gelişmeleri, toplumun hem nedeni hem de sonucu olarak değerlendirmeye olanak sunan bu yaklaşım; iki değişkenin birbirini gerektiren ve dışlayan etkileşimli bir ilişkide geliştiğini ortaya koymaktadır. Basit bir neden ve sonuç ilişkisinden ziyade, kullanıcıların dijital teknolojilerle nasıl etkileşime girdiğini belirleyen, diğer bir deyişle teknolojiyi benimseme ve adapte olma biçimlerini şekillendiren ve yönlendiren şey, bireysel teknoloji deneyimleridir. Bir bireyin teknoloji deneyimi, dahili ihtiyaçları, motivasyonları ve tutumlarının yanı sıra; sosyal bağlam ve altyapı erişimi gibi dış faktörlerden

etkilenen karmaşık bir dijital teknoloji ekosisteminde gerçekleşmektedir.

Bireylerin dijital teknolojilere dönük deneyimlerini şekillendirmede çeşitli faktörlerin aracı rolüne odaklanarak teknolojiyi anlamlı bir şekilde kullanma yetenekleri üzerindeki etkisini belirlemek ve teknoloji kullanımının bu faktörlere dönük şekillendirici gücünü ortaya koymak bakımından, Fransız Sosyolog Pierre Bourdieu'nün sosyal ontolojisi merkezi bir bakış açısı sunmaktadır. Teknolojilerin icat, uygulama ve kullanımlarındaki örüntülerin, sosyal aktörler ve toplumsal yapılar arasındaki sembolik olarak organize edilmiş etkileşimlere gömülü olduğu düşüncesi, Bourdieu'nün ortaya koyduğu yapı-fail düalitesini aşmaya dönük “ilişkisel yaklaşım” ile benzer bir kökenden beslenmektedir. Bireylerin teknoloji ile etkileşimini Bourdieu kavramları üzerinden tanımlamak, dijital teknoloji deneyimlerinin mutlak biçimde önceden belirlenmiş sosyal kategorilerin sonucu olmadığını; insanların mekanlara, güç ilişkilerine ve eşitsizlik yapılarına gömülü gündelik deneyimleri aracılığıyla üretildiğini vurgulamayı olanaklı kılmaktadır.

Bourdieu, inşacılık ve determinizm dikotomisinin iki tarafı arasında göreceli tarafsızlık elde etme girişiminin bir parçası olarak alan teorisini geliştirmiştir. Bourdieu'nün alan teorisi, insan eylemini, hem bir sosyal failin alandaki konumunu hem de önceki deneyimlerin ve uygulamaların, faili o konuma gelmeden önce nasıl yapılandırıldığını analiz ederek açıklamaya çalışmaktadır (Bourdieu, 1998a). Bu yönüyle alan teorisinin en önemli katkılarından biri, yapı ve faili uzlaştırma yeteneğidir. Bourdieu'nün kavramsal araç setini oluşturan sermaye, alan ve habitus arasındaki ilişkisellik, bir yandan insanların öznel yönelimlerinin sosyal bağlamlar tarafından yapılandırıldığını ortaya koyarken; diğer yandan eyleyici gizilgüçlerinin önemine işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle Fransız kuramcı, geleneksel yapısalcılıkla ilişkilendirilen statik toplum mantığının ötesine geçerek toplumsalın olanağını, insanların failliklerinin, nesnel yapılar tarafından kuşatılma potansiyeli

ile sosyal eylem arasındaki türdeş etkileşime bağlı kılmaktadır.

Bourdieu'nün, toplumsal gerçekliği ne iradeciliğe ne de determinist yapısalcılığa başvurmadan açıklama girişimine yöneltilen eleştirilerin başında; ironik biçimde, özünde materyalist bir belirlenime ve bunun sonucunda toplumsal yapının şekleştirelmesine dayanan nedensel bir modele yol açtığı iddiası gelmektedir (Jenkins, 1982). Buna göre Bourdieu'nün teorik modeli, “toplumsal sınıfları, tahakküm yapısını yeniden üreten ve onu dönüştürmek yönünden çok az potansiyel taşıyan bir kültürün pasif alıcıları olarak tanımlamakta” (Gartman, 1991: 438); nesnel yapılar, öznel eğilimler ve toplumsal pratik arasında kurduğu ilişki, belirli kesimler tarafından esasen, bir belirlenim ilişkisi olarak değerlendirilmektedir. Fransız düşünürün “pratik teorisinin”, determinist ve döngüsel kaldığına -nesnel yapılar kültürü üretir, kültür pratiğı belirler, pratik de bu nesnel yapıları yeniden üretir- dönük eleştirilerin odağında ise, sosyal uzam içinde benzer ilişki konumlarında bulunan bireylerin, benzer "varoluş koşullarını" paylaştıklarını ve bunun da kendi içlerinde benzer “habituslar” ürettiğini ortaya koyması yer almaktadır. Bu durum, toplumsal sınıfların iç farklılaşmalarını ve tabakalaşmasını görmezden gelerek insan yaşamının heterojenliğini ve çok sayıda farklılaştırıcı faktörü yeterince açıklayamadığı gerekçesiyle, Bourdieu'nün çalışmalarına yönelik eleştirilerin ana hattını oluşturmaktadır. Nitekim, sınıflı toplum yapısının yeniden üretimi, iddia edilen mekanik nedenselliğın izin verdiğinden hem daha karmaşık hem de daha az belirlenmiştir.

Bourdieu'nün (1989) sosyal teorisinde toplum, kendi düzenleyici ilkelerine sahip, muhtelif sermaye türlerinin (iktidar biçimlerinin) üretildiğı mücadele alanlarından oluşmaktadır. Alanlar, belirli sermaye biçimlerinin yaygınlıkları ile belirginlik kazanmaktadır. Bu nedenle sermaye kavramı, toplumsal bağlamlar tarafından sosyal eylemin yapılandırılması teorileri ile bireysel eylem teorilerinin bir

kombinasyonunu sağlaması yönüyle Bourdieu'nün bakış açısında kritik bir yere sahiptir. Bourdieu (1986) sermayeyi, ona sahip olanlara avantaj sağlayan, zaman içinde biriken ve değer üretmek için harekete geçirilebilen potansiyel bir kaynak olarak yorumlamaktadır. Daha spesifik olarak, Bourdieu terimleriyle sermaye, sahibi olan sosyal failleri belirli alanlarda güçlendiren ve böylece bir iktidar biçimi haline gelen kümülatif bir toplumsal enerji biçimi olarak anlaşılmaktadır (Bourdieu, 1984). Bir sosyal fail için hareket etme ve etki ya da avantaj üretme kapasitesi olarak anlaşılan güç, Bourdieu terminolojisinde kendisini sermaye tanımlamasında göstermektedir (Swartz, 2013: 47-55).

Bireylerin teknolojiyle anlamlı bir şekilde ilişki kurma yeteneği üzerindeki deneyim farklılıklarının altında yatan mekanizmayı keşfedebilmek, kavramsallaştırmak ve ölçmek için Bourdieu'nün sermaye tanımlamasından yararlanmak kilit bir öneme sahiptir. Bourdieu'nun teorik çerçevesi, dijital katılımdaki varyansı açıklamak adına güçlü bir araç olarak değerlendirilmekte; insanların teknolojilere bir “*tabula rasa*” (boş levha) olarak erişip bunları kullanmadıkları, ancak önceki deneyimleri ve sosyal kaynakları ile ilişkili olarak teknolojiyle etkileşim kurdukları gerçeğinin kavranmasını olanaklı hale getirmektedir. Nitekim son yıllarda, dijital teknoloji deneyimini tanımlayabilmek ve mevcut kavram setlerinin yarattığı anlam boşluklarını giderebilmek adına bazı araştırmacılar, bireylerin yeni teknolojilerle ilişki kurmak için geliştirdikleri eğilimler dizisini ifade eden “dijital sermaye” kavramını ön plana çıkarmıştır (DiMaggio ve Hargittai, 2001; Gilbert, 2010; Yardi, 2010).

Dijital sermaye fikri, Fransız sosyolog tarafından sağlanan sermaye kavramsallaştırmasına dayanmaktadır. Bourdieu'nün öğretisindeki sermaye kategorisine işaretle dijital sermaye; sosyal faydalar üretmekte, biriktirilebilmekte, yatırım ve çaba gerektirmekte ve diğer sermaye biçimlerine dönüştürülebilmektedir.

Başka bir ifadeyle, Bourdieu'nün sermaye tanımlamasında birikim, dönüşüm ve kârlılık açısından sıraladığı tüm nitelikleri bünyesinde barındırmaktadır. Dijital sermaye, sosyal dokuyu teknolojik deneyime aktarmak ve bunu tekrar sosyal kaynaklara dönüştürmek için diğer sermayelerle etkileşim içindedir. Öyle ki, “dijital teknolojilere erişim ve yeterliliklerin bir sonucu olarak bütüncül bir şekilde görülen dijital sermaye, yalnızca dijital dünyayı kapsayacak faaliyetlerin niceliğini ve kalitesini değil, aynı zamanda teknoloji kullanımından elde edilen somut sonuçları da etkilemektedir” (Ragnedda ve Rui, 2020: 28).

Teknolojileri kullanarak bilgiyi bulma, anlama, analiz etme ve oluşturma yeteneğinin dijital çağda giderek daha önemli hale gelmesi; bilginin üretimini, dağıtımını ve tüketimini organize etmeyi esas alan gazetecilik faaliyetlerindeki dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Zelizer'e (2019) göre gazetecilik tanım gereği mesajlarını oluşturmak ve bunları kamuoyuyla paylaşmak için bir tür teknolojiye dayanmaktadır; not defterlerinden kameralara kadar gazeteciler, tarih boyunca bilgi toplama, belgeleme, sunma ve yayma kapasitelerini genişletmek için araçlar kullanmışlardır. Özellikle, Yirmi birinci yüzyılın başlangıcıyla birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, medya organizasyonlarının dijital çağa uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmasına yol açmış, haber üretimi ve dağıtımını açısından çok çeşitli teknolojik deneyim pratikleri oluşmuştur. Günümüzde gazeteciler, bilgi toplamak ve doğrulamak için kullandıkları araçlardan, haberleri yayınlamak ve paylaşmak için kullandıkları platformlara kadar, işlerinde kendilerine yardımcı olabilecek çok çeşitli teknolojiler söz konusudur. Buna örnek olarak, Kawamoto'ya (2003) göre değişen haber teknolojisiyle birlikte dijital dünyada yer alan haberler artık aşağıdaki özelliklere sahip olmalıdır;

- **Hipermetinsellik:** Doğrusal olmayan bir hiyerarşik yapı aracılığıyla

dijital bilgilerin birbirine bağlanması ve katmanlanması.

- **Etkileşim:** Bilgi arama ve bilgi paylaşımı sürecine aktif insan veya makine katılımını sağlama süreci.
- **Doğrusal olmama:** Kronolojik veya geleneksel olarak mantıksal hikaye anlatımı kalıplarına zorunlu olarak bağlı olmayan esnek bir bilgi sıralama sistemi.
- **Yakınsama:** Tarihsel olarak ayrı teknolojilerin ve hizmetlerin birbirine karışması veya bulanıklaşması.
- **Özelleştirme/kişiselleştirme:** İçeriğin ve hizmetin doğasını bireysel ihtiyaç ve isteklere göre şekillendirme yeteneği.
- **Multimedya:** Tek bir üründe birden fazla medya türünün kullanılması.

Yeni teknolojiler ve uygulamalar, yalnızca geleneksel kitle iletişimi anlayışını yapı sökümüne uğratmamakta; ayrıca, mülkiyet ilişkileri, mesleki normlar, istihdam biçimleri ve haber okuyucusu/izleyicisiyle ilişkiler gibi sektörün farklı boyutlarındaki dönüşümleri de tetiklemektedir. Teknolojik yenilik ve gazetecilik pratiği arasındaki etkileşimi inceleyen araştırmaların çoğu, gazetecilik mesleğinin bu tür alt kesitlerine dönük farklı teknolojik yeniliklerin izdüşümlerini tartışmaya odaklanmıştır (Lewis ve Westlund, 2015; Weiss ve Domingo, 2010; Steensen, 2011). Ancak, gazetecilikteki teknolojik değişimin kökenlerini ve ivmesini tam olarak anlamak için mesleğin her boyutunda yaşanan değişimleri, dijital teknoloji ve toplum arasındaki etkileşim içinde incelemek önemlidir. Bu noktada, gazetecilikteki değişimin temeline odaklanan çoğu araştırma, teknolojik determinizmin savunucuları ile sosyal inşacılığı benimseyenler arasındaki dogmatik karşıtlığın tezahürünü sunmaktadır. Gazeteciliğin dönüşümü ve teknolojinin etkisi üzerine uzun süredir devam eden bu tartışmaya göre çoğunlukla, dijital teknolojilerdeki gelişmelerin gazeteciliği mutlak biçimde dönüştürdüğü veya şekillendirdiğine inanılmaktadır (Pavlik, 2000;

Paulussen, 2012; Stanyer, 2009). Özellikle, gazetecilerin (Örnebring, 2010) ve akademisyenlerin (Hardt, 1990) gazetecilikte meydana gelen değişiklikleri yansıtmak için benimsedikleri temel yaklaşım teknolojik determinizm olmuştur. Teknolojinin, gazeteciliğin gelişiminde oynadığı rol, gazetecilik tarihinin birçok yönden teknolojik değişim tarafından tanımlanmasına yol açmaktadır. Buna göre, teknolojiye büyük güç ve bağımsızlık atfedilerek gazetecilik tarihi, ilişkili teknolojilerin dönüşümü ile karakterize edilen doğrusal bir ilerleme olarak görülmüştür.

Teknolojinin, gazetecilik üzerindeki etkisine ilişkin iyimser ve kötümser görüşler bir arada bulunmaktadır. İlki, teknolojinin yenilik yoluyla gazeteciliği geliştirmeye yardımcı olabileceği inancına gönderme yaparken (Steensen, 2011; Blondheim, 2000; Quinn, 2004); ikincisi, teknolojiyi gazetecilik mesleğinin hayatta kalması ve büyümesi için bir engel ve gazeteciliğin demokratik rolüne zarar veren bir tehdit olarak görmektedir (Hardt, 1996; Paulussen, 2012). “Her iki görüş de teknolojiyi büyük ölçüde gazetecilik üzerinde güç uygulayan bir özne olarak görür; gazetecilik ise böyle bir gücün alıcı ucunda pasif şekilde konumlanan bir nesnedir” (Tong, 2017: 5).

Gazeteciliği ve hatta gazetecilik teknolojilerini dönüştürmede ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin önemini vurgulayarak bu teknolojik olarak determinist görüşü reddeden araştırmalar da söz konusudur. Dijital teknolojinin bir araç olarak kullanılması, her şeyden önce gazeteciliğin pratiklerini ve profesyonelliğini değiştirme potansiyeline sahiptir. Ancak, medya teknolojilerinin, insanlar üzerindeki etkilerini ortaya koyarken, genellikle bu etkileri artırabilecek ya da sınırlayabilecek sosyal faktörler göz ardı edilmektedir. Buna karşın, “yeni teknolojiler mevcut kalıplara göre uyarlanmakta ve bu kalıplar da teknolojinin gazetecilik üzerindeki egemenliğini doğallaştırmaya hizmet eden uzun bir tarihsel süreç tarafından

şekillendirilmektedir” (Örnebring, 2010: 69). Dolayısıyla, gazeteciliği şekillendiren tek başına ne dijital teknolojiler ne de toplumdur; ikisinin ortak gücüdür. Başka bir ifadeyle, “gazeteciliğin geleceği, belirli dijital teknolojilerin benimsenmesine tamamen bağlı olmaktan ziyade, gazetecilerin dijital teknoloji ve sosyal dinamiklerin birleşik güçleri ile etkileşime girdiği genel ortamda şekillenmektedir” (Tong, 2017: 6).

Teknolojinin, emeğin bir görünümü ve rekabetin nesnesine dönüşmesi, mevcut medya ortamında dijital yetkinlikleri ve teknolojik kaynaklara erişimi yüksek olmayan bir medya profesyonelinin, yeni teknolojilerin sağladığı sosyal ve mesleki olanakları nasıl keşfedebileceği ve haber endüstrisindeki rekabet ortamıyla nasıl başa çıkabileceğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle, “gazeteciliğin dijitalleşmesine ilişkin söylem ve görüşlerin, bu alanda önemli görülen beceri ve bilgi setlerini etkilemesi yanı sıra, bu tür beceriler ve zihniyet, sahada eşit olarak dağılmamaktadır” (Lindblom vd., 2022: 12). Gazetecilik alanındaki faillerin, gazeteciliğin dijitalleşmesine ilişkin özne konumları, gazetecilik altyapısında çeşitli teknolojilere ve yazılımlara erişim ve kullanım derecesiyle bağlantılı görünmektedir. Nitekim, son yıllarda gelişen izleyici ölçütleri, algoritmalar, sosyal ağ kullanımı ve mobil telefonlar gibi teknolojilerin artan yaygınlığı, gazetecilik yapmanın yeni yollarını ve yeni iş modellerini teşvik etmektedir.

Gazeteciliğin maddi pratiğindeki değişiklikler ve haber endüstrisindeki aktörlerin çeşitlenmesi, yeni çatışma ve mücadele alanlarını açığa çıkarmaktadır. Paulussen’e (2012) göre, bu çatışma alanlarının başında, haber merkezlerindeki örgütsel yapılar ve sorumluluklar daha akışkan hale geldikçe, işlevsel esneklik ve çoklu becerilere yönelik artan talebin, emeğin bireyselleştirilmesine yol açması yer almaktadır. Nitekim Paulussen (2012: 193-194) açısından, “emeğin bireyselleştirilmesi, yeni kapitalizmde merkezi unsurlardan biridir. Bireylerin

esneklikleri, girişimcilikleri ve uyum yetenekleri veya değişim ve belirsizlikle başa çıkma kapasiteleri gibi kişisel özellikleri üzerinden giderek daha fazla değerlendirildiği bir ortamda, işçiler arasındaki sosyal dayanışma erozyona uğrama eğilimindedir”. Beraberinde oluşan rekabet ilişkisi, eşitsizliklere, istikrarsızlıklara ve güç ilişkilerine yol açan süreçlerin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

Bourdieu'nün belirli aktörleri ve görüşleri diğerlerine göre ayrıcalıklı kılan ve alanlardaki yapısal faktörlerle ilgili gözlemlerini ortaya koyan kültürel hiyerarşisi, gazetecilerin haber üretim sürecini şekillendiren temel ve dijital beceriler üzerindeki çatışmalara da yansımaktadır. Kıyan ve Törenli (2019), gazetecilik mesleğinin icrası aşamasında araçsal becerilerin, teknolojiyi daha iyi kullanma yetkinliği anlamında emek süreçlerini biçimlendirme kriterine dönüşmüş durumda olduğunu ifade etmektedir. Söz gelimi, “habercilik rutinleri arasında, artan bilgisayar uygulamaları ile veri analizi, programlama ve görselleştirme gibi belirli beceriler daha önemli hale gelmektedir” (Mayer-Schonberger ve Cukier, 2013).

Güncel araştırmalar, gazetecilerin dijital üretim tekniklerinde daha yetenekli hale geldikçe, geleneksel anlamdaki haber toplama ve derleme becerilerini daha az kullandıklarını göstermektedir (Nygren, 2014). Bununla birlikte Liu (2006: 708), gazetecilik emeğinin vasıfsızlaştırılmasını medya ekosistemindeki dijitalleşmeyle birlikte ele aldığı çalışmasında, işverenlerin mesleki deneyim ve bilgiden ziyade teknik becerilere daha fazla değer vererek gazetecilerin vasıfsızlaşmasına aktif olarak katkıda bulunduğuna işaret etmektedir. Nitekim, gazetecilerin ayırt edici çekirdek becerilerinin, teknoloji odaklı bir alan mücadelesinde vasıfsızlaştırma sürecinin bir parçası olup olmadığının değerlendirilmesi; medya organizasyonlarındaki teknoloji kullanımlarının, yalnızca haber üretim süreçleri yönünden değil, gazetecilerin parçası oldukları kurumsal yapıyla girdikleri karmaşık ilişkideki konumlarını tanımlamak açısından da son derece önemlidir.

Teknoloji, aynı zamanda haber okuyucusu/izleyicisinin yeniden kavramsallaştırılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Özellikle, son teknolojik gelişmeler, kişiselleştirme ve katılım için güçlü olanaklar sunmuş ve medya tüketicilerinin, yeni mekân ve zaman konfigürasyonları aracılığıyla haberlerle etkileşim kurmasını mümkün kılarak, haber tüketiminin uzamsal-zamansallığını değiştirmeye yardımcı olmuştur. Bu da, bireylerin haberlerle ve çevrelerindeki dünyayla etkileşim kurmaları için yeni yollar açmıştır. Özellikle Web 2.0'ın ayırt edici fonksiyonlarıyla beraber kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğin yaygınlaşması, gazetecilerin toplumsal bilgi üzerindeki kontrolünü ve mesleki yargı yetkisini tanımlayan “eşik bekçisi” (White, 1950) rolüne yönelik bir tür meydan okumayı beraberinde getirmektedir. Burns (2008) bu durumu, gazetecilerin artık topluluklar tarafından seçilen mevcut konuların eleştirel ve edilgen bir analizini sağlayan "eşik gözcüsü" haline gelmeleri şeklinde yorumlamaktadır.

Güncel akademik çalışmalar arasında, medyada teknolojinin rolüne ve teknolojik yenilikler ile gazetecilik pratikleri arasındaki ilişkiye yönelik hızla genişleyen bir literatür söz konusudur. Nitekim bu çalışma, gazetecilerin mevcut teknolojik unsurları nasıl algıladıklarını ve mesleklerini yürütmek için ihtiyaç duydukları becerileri geliştirmede yeni teknolojilerin ne ölçüde rolü olduğunu anlamaya dönük akademik çabanın bir parçasıdır. Çalışma içerisinde, teknoloji ve toplum arasındaki döngüsel ilişki önermesi, medya profesyonelleri ve habercilik teknolojilerin etkileşimi özelinde ele alınmış; değişen haber teknolojileri ile alanın dijitalleşmesine ilişkin gazetecilerin özne konumları arasındaki etkileşimli yapı, dijital sermaye kavramsallaştırması odağında incelenmiştir. Araştırma içerisinde, gazetecilerin teknoloji ile ilişkisindeki farklı konumlarına dair somut sonuçlara ulaşabilmek açısından, Ragnedda ve Ruiu (2020) ile Carlson ve Isaacs (2018) tarafından geliştirilen teorik ve ampirik modeller baz alınmış; dijital sermaye

düzeyini belirleyecek dört gösterge önerilmiştir; “farkındalık”, “bilgi”, “erişim” ve “sosyal ağ kapasitesi”.

Bu araştırmada hem yapıyı hem de failliği keşfetmedeki etkinliği ve diğer sosyal alanları gazeteciliğe bağlayan ilişkisel ve sistematik perspektifi nedeniyle alan teorisi, ana teorik çerçeve olarak benimsenmektedir. Gazetecilik, Bourdieu’nun alan tanımlamasında olduğu gibi belirli mesleki standartlar, etik ilkeler ve normlarla şekillendirilen; hiyerarşinin, çatışmanın, tahakküm ve direniş mekanizmalarının bulunduğu toplumsal bir mekândır. Bourdieu sosyolojisindeki kilit bir argüman ve bulgu, alandaki farklı konumları, çeşitli sermaye biçimlerine erişimleri tarafından şekillenen faillerin hem tutumlar hem de uygulamalar açısından bölünme eğiliminde olduklarıdır. Dijital sermaye kavramı, gazetecilik alanında farklı konumlarda bulunan faillerin, dijital teknolojiyi bir sermaye biçimi olarak nasıl ele aldığını kavrayarak gazeteci ve teknoloji etkileşimini basit bir neden sonuç ilişkisinden çıkarmak; gazetecilerin dijital yetkinlikleri ile sosyal, ekonomik ve kültürel sermayeleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi tanımlamak adına elverişli bir çerçeve sunmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, aşağıdaki birincil araştırma sorusunu ele almayı amaçlamaktadır:

- Dijital sermaye, gazetecilik alanı ve alanın failleri açısından, güç/iktidar sağlamaya dönük egemen “sermaye” biçimine dönüşmüş müdür?

Dijital teknolojilerin haber medyasındaki etkilerini, teknoloji odağından çıkarıp gazetecilerin sosyal, kültürel ve ekonomik kaynakları yönünden incelemek, habercilik alanındaki dönüşümün temel nedenlerini kavrayabilmek açısından son derece önemlidir. Dijital teknoloji deneyiminin, beşerî faktörlerden bağımsız değerlendirilemeyeceği gerçeği, çalışma içerisinde gazetecilerin teknoloji deneyimlerinin yalnızca haber üretim sürecinde değil, çok boyutlu bir etkileşim ağı

temelinde ele alınmasına olanak sunmaktadır. Nitekim bu çalışmada, dijital sermayenin, diğer sermaye türlerinin ötesine geçerek alanı ve gazetecilerin alandaki konumlarını değiştiren/dönüştüren etkisini keşfetmeye dönük çaba hem alan içindeki faillerin birbirleriyle hem de alanla olan ilişkileri doğrultusunda ele alınmıştır. Bu kapsamda, günümüz gazetecilik dünyasındaki aktörlerin konumlarını korumaya ya da aşmaya dönük örtük mücadelelerini ortaya çıkarabilmek ve dijital sermayenin egemen sermaye biçimine, dolayısıyla alandaki “mücadelenin nesnesine” dönüşüp dönüşmediğini ortaya koyan ana sorunsalı sınavabilmek için dijitalleşmenin etkileri, (1) haber üretim süreci; (2) haber endüstrisinin yapısı ve organizasyonu ve (3) gazetecilerin haber okuyucularıyla arasındaki ilişkinin doğası odağında incelenmektedir. Medya profesyonellerinin haberle, parçası olduğu kurumsal yapıyla ve toplumla olan ilişkisine gönderme yapan bu üç boyuttaki dijital sermaye egemenliğini sınamak amacıyla oluşturulan yönlendirici sorular, aşağıdaki gibi formüle edilmiştir:

Haber Üretim Süreci

- (1) Gazeteciler arasındaki dijital sermaye düzeyi farklılıkları, haber üretim pratikleri özelinde bilgi ve beceri boşluklarına neden olmuş mudur?

Haber Endüstrisinin Yapısı ve Organizasyonu

- (2) Medya organizasyonlarının dijital teknolojilere dönük yetkinlik ve çoklu beceri talebi, gazetecilik emeğinin bireyselleşmesine, dolayısıyla gazeteciler arasındaki sosyal dayanışmayı zayıflatarak işgücü piyasasındaki rekabetin şiddetlenmesine yol açmış mıdır?

- (3) Dijital sermaye, gazetecilik alanındaki egemen sermaye biçimine dönüşerek, temel gazetecilik becerilerinin içini boşaltmış mıdır? Bu durum,

gazetecilik emeğinin vasıfsızlaşmasını beraberinde getirmiş midir?

Gazetecilerin Haber Okuyucularıyla Arasındaki İlişkinin Doğası

(4) Habercilik pratiklerinde dijital teknolojilerin yoğun kullanımı, gazetecilerin haber üzerindeki kontrolünü sınırlandırmakta mıdır?

Tüm bu mücadele pratikleri ve çatışma alanları ışığında belirtilen sorulara yanıt bulmak için çalışma dört bölüm halinde yapılandırılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, sonraki bölümlerde gerçekleştirilen tartışmanın teorik temelini açımlayabilmek adına Bourdieu sosyolojisine ve anahtar kavramlarına odaklanan literatür ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise dijital sermaye kavramı, Fransız sosyal bilimcinin bakış açısıyla tanımlanmaktadır. Bu bölümde, dijital sermayenin ana unsurları ayrıntılı olarak açıklanırken; nasıl ve neden diğer sermayelerin yalnızca bir alt kümesi veya özel kategorisi olarak değil de belirli bir sermaye türü olarak kavranması gerektiği sorgulanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde sunulan tartışmalar, Bourdieu perspektifinin gazetecilerin teknoloji deneyimlerini ve bir güç alanı olarak gazeteciliği anlama ve açıklamada neden yararlı olduğunu ayırt etmeye yardımcı olmaktadır.

Çalışmanın takip eden üçüncü bölümünde, gazetecilik alanı ve gazeteciliğin günümüz dijital teknolojilerinin etkisi altında nasıl değişim gösterdiği ele alınmakta; dijital teknolojinin hem araçsal hem de sembolik düzeydeki etkisi ve bu etkinin gazeteci, teknoloji ve toplum arasındaki etkileşimde kendine nasıl yer bulduğu ortaya koyulmaktadır. Bu bölümde geliştirilen tartışma sayesinde, çağımızın teknolojileri ile mevcut gazetecilik ekosistemi arasındaki ilişki; haber üretim süreci, gazetecilerin örgütsel/kurumsal yapı ile olan ilişkisi ve medya profesyonellerinin haber üzerindeki kontrolünün değişen katılımcı ve kişiselleştirilmiş doğası odağında incelenmektedir.

Çalışmada, gazetecilerin mesleki pratiklerini gerçekleştirirken teknolojiyi neden, ne zaman ve nasıl kullandıklarını, teknolojiyle etkileşim biçimine göre gazetecilik alanına dair yaklaşım farklılıklarını ve bu kullanımların verili sosyal, ekonomik ve kültürel deneyimleriyle olan ilişkisini kavramak için, 25 gazeteciyle derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüntülü veya fiziksel yollarla sağlanan ve 60 ile 90 dakika arasında süren görüşmeler, Ocak 2024 ile Haziran 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme kayıtlarının transkripsiyonları, bu çalışmanın amacı göz önünde bulundurularak yeniden analiz edilmek üzere aranabilir bir veri kümesinde derlenmiştir. Çalışmada, katılımcılarının gizliliğini ve güvenliğini sağlamak amacıyla, görüşülen tüm gazeteciler (1 ile 25 arasında değişen) sayılar kullanılarak alıntılanmıştır. Araştırmadaki tüm katılımcılara, çalışmanın amaçları, metodolojisi, örneklerle birlikte araştırma sorularının türleri, gazetecilerin adlarının gizliliği ve araştırma bulgularına erişim hakkında bilgi sağlayan bir bilgilendirilmiş onam formu sağlanmıştır.

Gazetecilerin dijital teknolojiyi ve daha geniş anlamda alanın dijitalleşmesini nasıl deneyimlediklerini ortaya koymak adına; haber üretim süreci, haber endüstrisinin yapısı ve organizasyonu ile gazetecinin haber okuyucusuyla arasındaki ilişkinin doğasını temel alan, açık uçlu sorulardan oluşan bir görüşme kılavuzu uygulanmıştır. Dolayısıyla, bu çalışmada verilerin analizinde ve araştırma tasarımında nitel bir metodolojik yaklaşım benimsenmiştir. Çalışmanın son bölümünde, öncesinde geliştirilen teorik çerçeveyi somutlaştırmaya dönük gerçekleştirilen araştırmada elde edilen bulgular ve sınırlılıklar sunulmaktadır. Araştırmanın bulguları, tanımlanmış olan sorunsalı ve ilişkiselliklerini sistemli biçimde ortaya koyabilmek için araştırma sorularına da kaynaklık eden şu üç ana temada sunulmuştur:

1. Gazetecinin Haber ile İlişkisi: Haber teknolojilerindeki değişimin,

gazetecilerin enformasyon edinme, doğrulama, işleme ve bilgiyi yaymayı esas alan görev ve becerileri üzerindeki nedensel rolü.

2. Gazetecinin Haber Endüstrisinin Yapısı ve Organizasyonu ile İlişkisi:

Çoklu beceri, çoklu görev ve çoklu ortam işleyişine yol açan dijitalleşme ve yeni teknolojiler arasındaki yakınsamanın, gazetecilik emeğinin vasıfsızlaştırılması ve bireyselleştirilmesi üzerindeki nedensel rolü.

3. Gazetecinin Haber Okuyucusu/İzleyicisi ile İlişkisi:

Dijital teknolojilerin, gazetecilerin haber üzerindeki kontrolünün değişen katılımcı doğası üzerindeki nedensel rolü.

Gazetecilik uygulamalarındaki değişiklikler, iletişim çalışmalarına dönük literatürde sıklıkla kendine yer bulmuş olsa da medyadaki dijitalleşmenin gazeteciler tarafından nasıl algılandığı ve teknolojinin gazetecilerin mevcut yetkinlikleriyle çeşitli düzeylerde nasıl etkileşime girdiği konusunda sınırlı sayıda çalışma söz konusudur. Gazetecilerin teknoloji ile ilişkisini derinlikli bir perspektifte değerlendirmek, teknoloji aracılığıyla sınırsız olasılıklar dünyasını keşfetme potansiyelini barındıran medya çalışanları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma tasarımı, gazetecilik alanında farklı pozisyonlarda bulunan gazetecilerin dijital teknolojiyi kurumsal ve mesleki değişimin bir aracı olarak nasıl algıladıklarını yakından görmemizi sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle çalışma içerisinde, medya profesyonellerinin, gazetecilik alanındaki teknolojiyle ilgili değişimi nasıl anlamlandırdıklarını bütünsel olarak açıklayabilen bir yaklaşım sunulmaktadır. Bu sayede, dijital teknolojiler ile gazetecilik uygulamaları arasındaki karmaşık ve çok yönlü ilişki görünür kılınarak, medyada teknoloji kullanımı ile ilgili önceki literatür çalışmalarının genişletilmesi ve teknoloji odaklı iletişim çalışmalarına dair alanyazınına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Pierre Bourdieu'nün kuramı ve sosyolojik kullanımlarını ele alan çalışmada, dijitalleşmenin gazetecilik alanındaki

failler açısından bir mücadele nesnesi olarak nasıl bir rol oynadığı sorusuna cevap aranmakta; gazetecilik alanındaki faillerin, bu alanı dönüştürmeyi veya muhafaza etmeyi hedefleyen bireysel ve kolektif mücadeleleri ile geliştirdikleri stratejiler görünür kılınmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BOURDİEU SOSYOLOJİSİ

1930 yılında Fransa kırsalındaki Béarn'da dünyaya gelen Pierre Felix Bourdieu, yükseköğrenimini 1954 yılında, *École Normale Supérieure*'de (ENS) tamamlamıştır. Bourdieu, Durkheim'dan Sartre'a ve Foucault'ya kadar önemli Fransız entelektüellerinin geleneksel eğitim yeri olan okulda, felsefe disiplinde öğrenim görmüştür. Fransız sosyolog, ENS'den mezun olduktan sonra, Fransa'nın taşrasında küçük bir kasaba olan Moulins'de bir yıl lise öğretmenliği yapmış, 1955'te Fransız ordusu tarafından askerlik hizmetini yapmak üzere Cezayir'e gönderilmiştir.

Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın doruğa ulaştığı dönemde (1956-1962), üç yıllığına bu ülkede bulunan Bourdieu, Cezayir'de sömürgeci dönüşüme ilişkin hem etnografik hem de istatistiksel unsurları kapsayan çalışmalar gerçekleştirme fırsatı bulmuştur¹. Fransız sosyolog, sömürge tahakkümü altındaki Cezayir toplumuna dair gözlemleri aracılığıyla sömürgeciliğin sosyolojisini, diğer bir ifadeyle yerli kültürlerin yapısal dönüşümlerini ve ülkedeki kolonyal politikaların ortaya çıkardığı olumsuz beşerî ve yapısal yansımaları incelemiştir (Goodman ve Silverstein, 2009). “Bourdieu, Cezayir'in içsel değişikliklerini sadece Fransız sömürgeciliği yönüyle değil; Cezayir ulusal kimliğinde egemen olan kırsal, kabilesel ve geleneksel yapıya karşı oluşan modern topluluklar ve Arap kültürü nedeniyle damgalanmış ve marjinalleştirilmiş olan bölgesel ve azınlık olan kesimleri de araştırmıştır” (Calhoun, 2013: 38). Yürüttüğü araştırmalar neticesinde Bourdieu, Cezayir deneyimlerini ele aldığı ilk kitabı olan *Sociologie de l'Algérie*'yi de burada yayınlamıştır. Çalışması, kolonyal kapitalizmin ve bağımsızlık mücadelelerinin pre-kapitalist toplumlarda yarattığı kentleşme ve ücretli emeğin artışı gibi değişimler üzerine düşünceler

---

¹ <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0083.xml>

içermektedir (Bourdieu, 2006). Bu nedenle Bourdieu'nün sosyolojisinin ve bakış açısının gelişiminde Cezayir'deki bilimsel çalışmaları büyük rol oynamıştır. Nitekim, pek çok sosyal bilimci, Bourdieu'nün Cezayir'deki deneyimlerinin, onun genel teorik çerçevesinin temelini oluşturduğunu savunmaktadır (Addi, 2002; Sayad, 2002; Wacquant, 2004; Yacine, 2004).

1964 yılında Paris'teki *Studies at the École des Hautes Études en Sciences Sociales*'in müdürlüğüne getirilen Bourdieu, 1968 yılında *Avrupa Sosyoloji Merkezi*'ni kurmuş, 1975 yılında *Actes de la recherche en sciences sociales* isimli akademik dergiyi çıkarmıştır. 1981'den ölümüne kadar *Collège de France*'da sosyoloji kürsüsünde profesörlük yapan Bourdieu, 23 Ocak 2002'de 72 yaşında vefat etmiş, geride otuzdan fazla kitap ve yaklaşık dört yüz makaleden oluşan çok yönlü ve geniş bir sosyolojik külliyat bırakmıştır.

Susen ve Turner (2011), bir teorisyen ve araştırmacı olarak uluslararası etkisi sosyal ve beşerî bilimlerde geniş çapta hissedilmeye devam eden Bourdieu'nün kuramsal perspektifi ve temel argümanlarını beş açıdan karakterize etmektedir. Buna göre, Bourdieu'nün çalışmalarının ilk ayırt edici yönü, çok katmanlı olmalarıdır. “Bourdieu, farklı araştırma alanlarında çok çeşitli konularda çok sayıda kitap ve makale üretmiştir; kültür, siyaset, ekonomi, sınıfsal konumlar, toplumsal cinsiyet, eğitim ve dil, sosyolojik yazılarının yer aldığı temel araştırma alanlarından yalnızca bazılarıdır” (Susen ve Turner, 2011: 22). Bourdieu'nün eserlerinin multitematik doğası, çalışmalarının bir diğer karakteristik yönü olan çok disiplinli bakış açısının yansımasıdır. Felsefe, antropoloji ve sosyoloji, Bourdieu'nün entelektüel gelişiminde önemli role sahip disiplinlerdir. “Bourdieu'nün eserlerinin çok disiplinli -ve aslında disiplinler ötesi- doğası, eleştirel sosyal bilimcilerin epistemik ve kurumsal olarak ayrılmış uzmanlık alanları arasındaki yapay ve üretken olmayan sınırları aşmaya çalışması yönündeki mutlak kanının bir göstergesidir” (2011: 23).

Üçüncü olarak, Bourdieu'nün çalışmaları entelektüel açıdan eklektiktir. Başka bir ifadeyle, Bourdieu düşüncelerini kaleme alırken bir dizi entelektüel gelenekten yararlanmıştır. “Felsefede, metafizik ve Alman idealizmi, fenomenoloji, varoluşçuluk, dil felsefesi, Marksist felsefe ve bilim felsefesi; Antropolojide, yapısalcı ve sembolik antropoloji; Sosyolojide ise, materyalist sosyoloji, işlevselci sosyoloji, yorumlayıcı sosyoloji, mikro-sosyoloji ve inşacı sosyoloji Bourdieu'nün yazılarında yararlandığı farklı entelektüel geleneklerin ve bu geleneklerle ilişkili düşünürlerin perspektiflerini içermektedir” (Susen ve Turner, 2011: 24). Bourdieu'nün yazılarının eklektik doğası, onun farklı ve birçok açıdan karşıt sosyal ve siyasi düşünce akımlarıyla ilişki kurma isteğini yansıtmaktadır.

Ayrt edici niteliklerden dördüncüsü, Bourdieu'nün bilimsel düşüncesinin hem ampirik olarak temellendirilmiş hem de teorik olarak şekillendirilmiş oluşudur. Başka bir ifadeyle, “Bourdieu için teori ve metodoloji gerçek bağlamda senteze dayalıdır” (Wacquant, 2008: 264); “veri seçimi kişinin dünyayı teorik olarak yeniden inşa etmesine, teori seçimi de kişinin ampirik vizyonuna yön vermektedir” (Medvetz ve Sallaz, 2018: 13). “Bourdieu perspektifinden bakıldığında, gerçek anlamda düşünümsel bir sosyal araştırma, ‘sahada’ nicel veya nitel verilerin toplanmasıyla uğraşanlar ile ‘masa başında’ sofistike kavramsal çerçevelerin detaylandırılmasına kendini adanmış olanlar arasındaki yapay iş bölümüne dayandırılmaz” (Susen ve Turner, 2011: 21). Bourdieu'nün çalışmalarının bu yönü, toplumun işleyişini gerçekten bilimsel bir şekilde incelemeyi amaçlayan araştırmacıların, metodolojik olarak güçlü gözlem ve kavramsal olarak gelişkin yorumlama kabiliyetlerine bir arada sahip olmaları gerektiği görüşüne olan bağlılığını göstermektedir. Bu nedenle Susen ve Turner (2011) açısından Bourdieu, öncelikle bir teorisyen olarak değil, ampirik çalışmalarıyla teorik tartışmayı sistematik olarak besleyen bir kültür sosyoloğu olarak anlaşılmalıdır.

Susen ve Turner’a (2011) göre Bourdieu’nün çalışmalarının son karakteristik özelliği politik olarak angaje olmalarıdır. Bu anlamda Bourdieu’nün düşünce anlayışı, “filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli şekillerde yorumlamışlardır; asıl mesele onu değiştirmektir” (Marx, 2000: 173) şeklindeki Marksist şiarla açıkça ilişkilendirilebilir. Sözgelimi, Fransız toplum bilimci de tıpkı Marx gibi felsefenin dünyayla pratik ilişkiyi göz ardı eden konumuna karşı çıkmaktadır. Marx’ın “ideoloji”, Bourdieu’nün ise “skolastik akıl” olarak adlandırdığı ortak felsefe eleştirisinde, iktidar ilişkilerinin altını oymak için bu ilişkilerin maskesini düşürmek, toplumsal hiyerarşiyi ve tahakküm sistemlerini ele alırken benimsenmesi gereken nihai hedeftir (Medvetz ve Sallaz, 2018; Burawoy: 2018). Bourdieu’ye göre en önemli ön yargı kaynağı, Wacquant’ın (1992: 39) da belirttiği gibi, “bizi dünyayı pratik olarak çözülmesi gereken somut sorunlardan ziyade, yorumlanması gereken bir anlamlar dizisi ya da gösteri olarak yorumlamaya iten” entelektüel rolün kendisidir. Bourdieu’nün sosyal ontolojisi, yalnızca insan gerçekliğine dair kavrayıcı ve eleştirel bir anlayış sunmakla kalmayıp, daha da önemlisi, toplumun maddi ve sembolik örgütlenmesi üzerinde olumlu ve dönüştürücü bir etkiye sahip olma konusunda normatif bir taahhüde sahiptir.

1.1. İlişkisel Eylem Teorisi

Wacquant’a (2008) göre Bourdieu’nün toplumsal eyleme, yapıya ve bilgiye yaklaşımı monist ya da anti-düalisttir. O, sosyal bilimlerde uzun yıllar süren yapı/fail, birey/toplum, eşzamanlılık/artzamanlılık, mikro ve makro analiz düzeyleri gibi tartışma çizgilerine damgasını vuran karşıtlıkları aşmaya ve/veya onları uzlaştırmaya çalışır. Bourdieu (1990), tözcü düşüncenin² her zaman sabit metodolojik başlangıç

---

² Descartes (2010: 20), tözü şu şekilde tanımlamıştır: “Töz denildiğinde, var olmak için kendinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayacak şekilde mevcudiyete sahip olan görüngüleri anlamalıyız.” Kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymaması, töz olarak var olmanın diğeriyle ilişki içinde olmak zorunda olmadığı

noktaları olarak kendini gösteren, önceden inşa edilmiş karşıtlıklara dayandığını belirtmektedir. Fransız toplum bilimciye göre, “ilişkilere odaklanmadan önce, kendisini ilişkilerin tezahür ettiği fenomenal gerçekliklerle sınırlayan tözcü düşünce eğiliminden kopmak gerekir” (Bourdieu, 1998b: 14). Bu durum, oluşturulmuş karşıtlıkların hiçbir parçasının *a priori* olarak bağımsız bir varoluşa sahip olamayacağı, sadece ilişki olarak var olabilecekleri hakikatine erişmeyi sağlar. Böylece, “hangi parçanın diğerini belirlediğini sormak gereksiz hale gelmektedir; çünkü parçalar kurucu ilişkiselliklerinden önce gelmezler ve birbirleri üzerindeki olası etkililikleri bu ilişkisellikten önce düşünülemez” (Altay, 2021: 43).

Bourdieu, özellikle özne-nesne ikiliğini sosyal bilimlerin metodolojilerindeki en sorunlu ikilik olarak tanımlamıştır. Ona göre, “toplumsal bilimleri yapay olarak bölen tüm karşıtlıklar arasında en temel ve en yıkıcı olanı öznelcilik ve nesnelcilik arasında kurulan karşıtlıktır” (Bourdieu, 1990: 25). Öznelciler, bireylerin rasyonelliği veya özgürlüğü üzerinde ısrar ederken, nesnelciler sosyal dünyada aktörlerin bilinç ve iradesinden bağımsız olarak bulunan nesnel yapılar olduğu fikrine atıfta bulunarak bireyleri heteronomik biçimde sınırlandıran toplumsal determinizmleri ortaya koymaktadır. Pierre Bourdieu, literatürdeki klasik çatışmaların ötesine geçmek için yapılar ve temsiller arasında yaratılan “yapay” karşıtlığın üstesinden gelmeyi amaçlamış, bu doğrultuda yeni bir eylem anlayışı geliştirmiştir. Bu anlayışa göre, Bourdieu’nün sosyolojisi ne salt iradeciliğe ne de determinist yapısalcılığa başvurmaksızın, toplumsal gerçekliği doğrudan diyalektik bir ilişkisellikle açıklama girişimine dayanmaktadır. Bu doğrultuda Bourdieu (1989a: 14), kendi sosyolojik çalışmalarının özünü iki sözcük grubuyla karakterize etmektedir; inşacı yapısalcılık -*constructivist structuralism*- veya yapısalcı inşacılık

---

anlamına gelir. Başka bir deyişle, töz ilişki olmaktan ziyade bir şekilde vardır. Özellikle özne-nesne ikiliğinin ön kabulü söz konusu olduğunda, tözsel düşünce tarzı hem özneyi hem de nesneyi daha önce bahsedilen anlamda tözsel varlıklar olarak varsayar. Dolayısıyla, özne ve nesne, yalnızca kendileri olarak, birbirleriyle bir karşıtlık ilişkisi oluşturabilirler çünkü diğerinin olmadığı şey olarak tanımlanırlar.

-*structuralist constructivism*-. Fransız sosyal bilimci yapısalcılıkla, sadece sembolik sistemlerde (dil, mitler, vs.) değil, sosyal dünyanın kendi içinde de faillerin bilinç ve iradesinden bağımsız olarak pratiklerini ya da temsillerini yönlendirebilen ve kısıtlayabilen nesnel yapılar olduğunu; inşacılıkla ise, bir yanda algı, düşünce ve eylem şemalarından, diğer yanda sosyal sınıflar olarak tanımladığımız yapılardan oluşan iki yönlü bir toplumsal oluşumu kastetmektedir.

“Bu ‘pratik teori’ye göre sosyal yaşam, bireyler arasında karşılıklı olarak müzakere edilen ve her zaman stratejik dönüşüme açık olan etkileşim ve pratikler ağıdır” (King, 2000: 431). Bourdieu’nün çalışmalarındaki bu ilişkisel boyut, onun kuramsal çerçevesini ve temel kavramlarını anlamak için kilit öneme sahiptir. “İlişkisel bir perspektifte düşünmek, araştırmacının sosyal alandaki farklı konumlar arasındaki ilişkileri aramak için gündelik yaşamın görünüşte belirgin yapısal özelliklerinin ve ‘kabul edilmiş’ tasarımlarının arkasına bakması gerektiği anlamına gelir” (Willig, 2012: 11). Nitekim, toplumsal mekanizmalar kolaylıkla görünür halde değildir ve araştırmacının görevi onları retrospektif bir yaklaşımla ortaya çıkarmaktır. Bunu sağlamak için Bourdieu, “bireyin eylemselliğini anlamak adına onu toplum denen bütüncül yapıda görmeyi önerir” (Dursun, 2018: 118). Pierre Bourdieu, “bireylerin davranışlarının açıklanmasında toplumsal yaşam koşullarının, yani nesnel yapıların merkezi önemini koruduğunu belirterek” (Jourdain ve Naulin, 2016: 40), bireyin eylemselliğinin altını çizmektedir. Fransız toplum bilimci bunu şöyle açıklar: “Bir yandan, nesnelci momentte sosyoloğun faillerin öznel temsillerini bir kenara bırakarak inşa ettiği nesnel yapılar, öznel tasarımların temelidirler ve etkileşimler üzerinde etkili olan yapısal kısıtlamaları oluştururlar. Ancak diğer yandan, bu yapıları dönüştürmeyi veya muhafaza etmeyi hedefleyen bireysel veya kolektif gündelik mücadeleleri izah etmek istiyorsak, bu temsiller de dikkate alınmalıdır” (Bourdieu, 1989a: 15).

Bourdieu'nün, temel analitik dayanak noktası tek başına bireysel aktör ya da deneyimlediği yapılar değildir; daha ziyade, aktörler arasındaki ilişkiler veya bir sistem içindeki konumlar arasındaki ilişkilerdir. Bu yaklaşımıyla Bourdieu, Durkheim'in³ toplumun kendisini oluşturan bireylerin toplamını aşan bir bütün olduğunu vurguladığı bütüncül (holistik) anlayıştan yararlanarak toplumsal aktörlerin bilincinde olmadıkları, ama onlar üzerinde etkisi olan neden-sonuç ilişkilerini gün ışığına çıkarmayı hedeflemektedir.

1.2. Bourdieu Sosyolojisinin Anahtar Kavramları

Bourdieu'nün sosyolojisi, güç ve eşitsizliğin sosyal ve kültürel boyutlarını anlamak için zengin ve karmaşık bir çerçeve sunmaktadır. Fransız düşünürün sosyal bilimlere en önemli katkılarından biri, toplumsal yaşamın sembolik boyutlarına odaklanmasıdır. Bourdieu (1984), kültürel pratiklerin ve sembollerin toplumsal ilişkilerin şekillenmesinde ve toplumdaki güç dağılımında çok önemli bir rol oynadığını savunur. Bu sayede, kültürel hiyerarşileri şekillendiren ve toplumsal eşitsizlikleri yeniden üreten faktörlerin önemini vurgulamaktadır. Bu bakış açısı sosyal yapıların, kültürel pratiklerin ve sembolik gücün bireysel davranışları ve sosyal ilişkileri şekillendirmedeki rolünü vurgularken, aynı zamanda toplumsal analiz etmek ve eleştirmek için de değerli bir araç sunmaktadır.

Bourdieu kuramsal çerçevesini oluştururken, ortaya koyduğu simgesel iktidar sosyolojisi ile “tabakalaşmış toplumsal hiyerarşi ve tahakküm sistemlerinin, güçlü

---

³Bourdieu, Durkheim'in, tüm eylemlerin en kişisel olanının -kişinin kendi yaşamına son vermesi- bile sosyolojik analizden muaf olmadığını gösteren “İntihar” çalışmasına benzerlik gösteren bir perspektif benimsemiştir. Buna göre Durkheim (2005), intiharların sosyal izolasyon ve hızlı sosyal değişimin çeşitli göstergeleriyle ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Bourdieu, gündelik hayatın görünüşte kişisel olan pek çok seçiminin -ne giyileceği, ne yenileceği, hangi sporla uğraşılıp, hangi müziğin dinleneceği ya da gişe rekorları kıran en son filmin ne olacağı- genel toplumsal yapıya atıfta bulunularak açıklanabileceğini savunmuştur. Bu sayede Bourdieu, Durkheim'in “toplumsal yapı ile zihinsel yapılar arasında bir ilişkisellik olduğunu” savunan bakış açısını genişletmektedir (Wacquant, 1989: 14-15).

bir dirençle karşılaşmaksızın ve toplumun mensuplarınca bilincine varılmaksızın, kuşaklar boyunca nasıl idame edilip yeniden üretildiği” (Kaya, 2018: 15-16) sorunsalından yola çıkmaktadır. Nitekim Fransız düşünür, “nasıl” sorusuna odaklanarak, toplumsal sınıfların yapısal kökenleri, işleyişleri ve analizi için görece kapsamlı bir yaklaşım sunar. Tamamen nedensel bir yaklaşım geliştirmek, toplumsal sınıfların ve hiyerarşi örüntülerinin varlığını doğal ve kaçınılmaz olgular biçiminde kabul etmeye yol açarken, nasıl sorusu toplumsal sınıfların tarihsel ve sosyal koşullara bağlı olarak ne yönde şekillendiğini ve değiştiğini incelemeye imkân tanımaktadır. Yemeniciler, bu durumu şöyle özetler:

“Toplum içindeki bazı birey ya da gruplar, diğerlerine göre fayda ve seçeneklere erişim konusunda daha çeşitli kaynak ve imkanlara sahip olabilir. Sınıf ve tabakalaşma kuramları, bazılarının diğerlerine göre ‘neden’ daha fazla olanağa sahip olduğuna cevap vermek ile ilgilenir. Buradaki kilit soru, bireyler arasındaki bu eşitsizliğin ‘nasıl’ olduğu ve kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığı, yani yeniden üretim sürecidir. Bu soruya cevap bulmak için ise, o toplumun içindeki sınıf ve tabakalaşma dinamiklerini iyi analiz etmek gerekmektedir” (Yemeniciler, 2021: 1).

“Bourdieu, toplumsal hiyerarşilerin yeniden üretilmesi ve hakimiyet mekanizmalarını keşfederken bireylerin toplumsal kökenleri ile tercih ve uygulamaları arasındaki ilişkiyi ele almaktadır” (Jourdain ve Naulin, 2016: 7). Bu çaba doğrultusunda Fransız toplum bilimcinin analitik yaklaşımı, habitus, sermaye ve alandan oluşan ve kendi karakteristik teorik kavram dağarcığına dayanan bir kültürel üretim teorisi sunmaktadır. Bourdieu’nün toplumsal varlık ve eylemi formülleştirmesinin merkezinde yer alan bu kavramların arasındaki bağlantıyı anlamak için, birlikte tek bir semantik yapı oluşturdıklarını ve bu üç sacayağının her birinin diğer ikisini ima ettiğini ve varsaydığını kabul etmek önemlidir. Başka bir ifadeyle “habitus, alan ve sermaye kavramları birbirlerinden izole bir şekilde değil, yalnızca oluşturdıkları teorik sistem içerisinde bütün halinde tanımlanabilirler” (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 96).

1.2.1. Alan

Toplumsal dünyayı tasvir etmek için kullanılan “alan” (champ) kavramı, Pierre Bourdieu’nün teorik perspektifinde ilk kez 1966 tarihli çalışmalarında⁴ karşımıza çıkar ve Fransız sosyoloğun toplum analizine ilişkin mantıksal başlangıç noktasını oluşturur. “Bourdieu’ye göre toplum, makro düzeyde sosyal uzam ve bu yapı içerisinde yer alan soyut-somut mikro alanlardan oluşmaktadır” (Dursun, 2018: 72). Başka bir ifadeyle Bourdieu, toplumun birçok yarı özerk alanın kesişiminden meydana geldiğini veya meta-uzam olarak nitelendirebileceğimiz sosyal uzamın, birçok alanı türettiğini ve içerdiğini savunmaktadır.

Öte yandan, alan kavramını düşünce sisteminde ilk kullanan isim Bourdieu değildir. Nitekim alan teorisi, elektromanyetizma gibi fiziksel bilimlerdeki kökenlerinden, davranışın hem kişinin hem de çevrenin bir fonksiyonu olduğunu savunan Kurt Lewin ve sosyal psikolojinin *gestalt* ekolü de dahil olmak üzere çok sayıda akademik zümrenin çalışmaları aracılığıyla sosyolojiye geçmiştir (Martin, 2003). Louis Althusser’in Marksizmi yeniden yorumlamasındaki ekonomik, siyasi, ideolojik ve teorik pratiklerin “görelî özerkliği” fikri Bourdieu’nün alan teorisi için esin kaynaklarından biridir (Hovden, 2008: 109). Fransız düşünür, Althusser’in (2014), ideolojik ve baskı aygıtları olarak algıladığı yapıların aslında birer alan olduğunu ifade eder; “Eğitim sistemi, devlet, kilise, siyasal partiler ya da sendikalar aygıt değil, alandır” (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 102).

Sosyal bilimler içerisinde Bourdieu’nün alan kavramına en yakın olanı ise Max Weber’in değer alanları kavramıdır. Nitekim, “Bourdieu’nün alan teorisi,

---

⁴ 1969 tarihli “*Intellectual Field and Creative Project*” adlı makalesinde Bourdieu, edebiyat dünyasındaki nesnel konumlarla sanatçıların öznel stratejilerini birlikte ele aldığı bir perspektif ortaya koymaktadır. Makale aracılığıyla alan analizinin de temelini oluşturan şu 3 soruya yanıt aramaktadır: (1) Bir alanın, toplum içinde ve diğer alanlarla ilişkisi içinde, tarihsel olarak özerkliği nasıl kurulur? (2) Eyleyiciler, bir kültürel üretim alanı içinde belli derecelerde özerklik kazanacak eserleri nasıl üretebilirler? (3) Bugün bir alan içinde eyleyiciler, geçmişte üretilip dolaşıma sokulmuş eserlere nasıl tepki verirler?

Weber'in dini değer alanında yer alan çeşitli ideal-tipik aktörler (peygamberler, rahipler, büyücüler, dinsizler vb.) arasındaki hakimiyet mücadelelerine ilişkin tanımların yapısal olarak yeniden yorumlanmasına dayanmaktadır" (Hovden, 2008: 107-108). Bourdieu'ye göre, Weber'in dini mücadeleler ekseninde tanımladığı ortodoksi ve heterodoksi, yerleşikler ve yeni gelenler, koruma stratejileri ve yıkma stratejileri sadece din odaklı bir uzamsal perspektifte değil, her toplumsal mikrokozmosta benzer bir şekilde tezahür etmektedir (Bourdieu ve Turner, 1987; Bourdieu, 1991a). Nitekim Bourdieu için alan, her şeyden önce -Weber'in tasarımına benzer biçimde- içerisinde bulunan bireylerin ve sosyal kolektiflerin mevcut durumunu korumaya veya değiştirmeye çalıştıkları mücadele arenasıdır. Uzamda konuşlanan farklı pozisyon ve eğilimdeki aktörler, kendi özel çıkarlarına en uygun dünya tanımını dayatmak için sürekli bir mücadele içindedir (Bourdieu ve Wacquant, 1992). Bourdieu (2013) sosyal gruplar arasındaki bu oluşumu "savaş alanı" olarak tanımlar. Savaş alegorisi, alanda neyin meşru olarak benimseneceğine dair meydana gelen rekabete ve bu rekabetin doğurduğu mücadeleye gönderme yapmaktadır. Öte taraftan, bu mücadelelerde herkes eşit şansa sahip değildir; alanda katılımcılar tarafından değerli görülen belirli kaynakların eşitsiz dağılımıyla şekillenmiş "hiyerarşik" bir çatışma söz konusudur (Bourdieu, 1998b).

Alan teorisi, aktörlerin buna değer olduğuna inandıkları için bu mücadelelerde rekabet etmeye istekli olduklarını varsaymaktadır. Öyle ki, "bir alanda birbirine karşıt konumlarda yer alan ve her konuda kökten bir biçimde antagonist tutumda olan kimseler arasında, alanda bulunan temel ilkelerin uğrunda mücadele etmeye değer olduğu konusunda gizli ve zımni bir anlaşma mevcuttur" (Bourdieu, 1998b: 78). Pierre Bourdieu, arzu nesnesine karşı bu "dile getirilmesine gerek bile olmayan" inanma haline *illusio* adını verir. Fransız sosyolog, kavramı somutlaştırmak adına, Auch Katedrali'nde yer alan ve başrahip bastonu için

mücadele eden iki keşişin heykelini örnek vermektedir. Dini alanın dışında yer alan biri için bu bastonun hiçbir değeri olmayacağından bu mücadele gülünç ve gereksiz görülebilirken, dini alanın içinde yer alan keşişler için bu arzu nesnesine sahip olmak bir çıkar sağlayacaktır. Buradan hareketle, her ne kadar bir alana mensup tüm bireyler konumlarını korumak veya iyileştirmek için mücadele ediyor olsa da, bu mücadele herkese ait olan bir çıkar tarafından sınırlandırılmaktadır.

“Alanın sahne olduğu mücadelelerin konusu, meşru şiddet tekeli ve söz konusu alan için karakteristik kabul edilen belirli bir otoriteyi ele geçirmektir” (Bourdieu, 1993: 73). Bununla birlikte, bireylerin mücadelede aldıkları tavırlar, alandaki bilinçli veya bilinçdışı edindikleri konumlarına göre değişiklik göstermektedir. Bourdieu (1993) alanın iki kutbunu oluşturan hâkim aktörler ve hükmedilenler tarafından kazançlarını optimize etme güdüsüyle benimsenen üç temel strateji türü tanımlamaktadır; koruma (muhafaza), takip etme (izleme) ve altüst etme (yıkma).

Koruma stratejisini, alandaki statülerini devam ettirmek isteyen baskın gruplar tarafından uygulanmaktadır. Müesses nizam, beklenmedik gelişmelere ve reformist tutumlara karşı ihtiyatlı davranmakta ve ortodoks bir duruş sergilemektedir; çünkü olası bir değişim, bu grupların ayrıcalıklı konumlarını kaybetmesine yol açabilmektedir. Eğer değişim kaçınılmazsa, alandaki hâkim gruplar bunun sadece kendi kontrolleri altında gerçekleşmesini isterler. Diğer yandan Bourdieu için, yerleşik aktörlerin ötesinde, bir alana yeni girenlerin o alanın dönüşümü ya da korunması üzerinde derin bir etkisi vardır (Wu vd., 2019a); mevcut işleyişi kabul etmek ve daha da sağlamlaştırmak için bir itici güç yaratabilirler veya bunların reddedilmesine ve yeni kurallarla değiştirilmesine yol açabilirler. Bu potansiyel aksiyonlardan ilkinin ima eden takip stratejisi, “heterodoks heyecanlarla alana yeni girenlerin nasıl da hâkim alanın cazibesine kapılıp, fırsatçı eylemlerle

ortodoks söyleme kayabileceğinin bir göstergesidir” (Palabıyık, 2020: 18-19). Altüst etme stratejisi ise, alanın meşruiyetini, egemen değerleri ve en önemlisi alandaki konumlar hiyerarşisinin geçerliliğini esaslı bir şekilde sorgulayan madun gruba aittir. Bu kimseler, mevcut güç yapılarının ve normlarının kendileri adına adaletsiz veya baskıcı olduğuna inandıklarından yıkıcı bir strateji benimserler.

Koruma: Egemenliklerin savunulmasını;

Takip: Yeni girenlerin egemenleri takibini;

Altüst Etme: Egemenlerin güç kaybetmesi ve ilerleyebilmesi ya da alt grupların müdahalesini içerir (Kaya, 2007: 401-403).

Bourdieu’nün “stratejiler” olarak adlandırdığı eylem kalıplarının birbirini dışlamadığını; aksine, birbiriyle entegre bir şekilde uygulanabileceğini unutmamak önemlidir. Ayrıca, her bir hiyerarşik konum ve bununla ilintili stratejilerin etkinliği, belirli bir sosyal alana ve bu alandaki güç ve kaynak dağılımına bağlı olarak değişebilir. “Bu dağılım, alanda gerçekleşen önceki mücadeleler sırasında birikmiş olan özgül kaynakların ve bu mücadelelerin miras bıraktığı olasılıkların dağılımının bir halidir” (Bourdieu, 1993: 73). Öte yandan, belirli bir kaynağın değeri de alandaki aktörler arasındaki ve hatta diğer sosyal alanlara karşı verilen tarihsel mücadelelerin yansımasıdır. Bu açıdan bakıldığında “alanlar, statik yapılar değil, ‘uzay-zaman’ın tarihsel ürünleri olan alanların kusurlu temsilleridir” (Bourdieu, 2008: 19).

Bourdieu, belirli bir alan içindeki yukarı ve aşağı yönlü hareketliliğe yol açan hiyerarşik mücadele durumunun ve bu mücadelenin nesnesinin hangi kaynaklar olacağının yerleşik birer görüngü olmadığını, tarihsel olarak inşa edildiğini belirtir (Steinmetz, 2018). Bunun bir sonucu olarak “sosyal alanlar, tarihsel özerkleşme, toplumsal farklılaşma süreçlerinin ürünleridir, sabit bir varlıkları yoktur; oluşur, yok

olur, başka alanlarla birleşir ve bazen yeniden dirilirler” (Hovden, 2008: 32). Sözelimi Benson’a (2016) göre, ekonomik, siyasi, morfolojik (büyük nüfus artışları veya göçler gibi), teknolojik veya çevresel olsun, nispeten nadir toplumsal krizler değişim için belirli bir gizilgüç barındırır. Bu tür dönemlerde yeni alanlar oluşabilir veya önceden var olan alanlar dönüşebilir. Başka bir ifadeyle alanlar, tarihsel süreçte birçok faktörün etkisiyle mevcut formlarına ulaşmış, ama son halini almamış, büyük ihtimalle de hiçbir zaman almayacak şekilde “süregiden” birer yapılandırılmış sosyal ilişkiler sistemidir. Bu yönüyle sosyal alanlar, dönemlere ve yerel geleneklere göre önemli ölçüde değişen bir özerkliğe sahiptir. Dolayısıyla alan kavramı, kesinlikle tek bir topluma ya da döneme özgü olmakla sınırlı değildir. Aksine Bourdieu (1984: 470), kavramın “egemen olan ile egemen olunan arasındaki bölünmenin zorunlu bir sonucu” olarak “sınıfsal olarak bölünmüş tüm toplumlarda” geçerli olduğunu açıkça ortaya koyar. Nitekim, kendi çalışmalarında da alan kavramını genellikle ulusal bağlamlarda, örneğin Fransız edebiyat alanına, Amerikan yükseköğretim alanına ve benzerlerine atıfta bulunarak kullanmıştır.

1.2.1.1. Alanların İç ve Dış Dinamikleri: Otonomi ve Heteronomi

Bourdieu’nün alan teorisi ile Weber’in değer alanları arasındaki bir diğer benzeşim, uzamsal yapıların göreceli özerkliğe sahip olmasına dönük vurgudur. “Alanlar önemli bir ölçüde, kendi içsel gelişme mekanizmalarıyla yapılırlar ve böylece diğer sosyal alanlardan bir dereceye kadar özerklik kazanarak farklılaşırlar. Nitekim Bourdieu, alanların bu göreceli özerkliklerinden söz ederken dışsal etkenlerle hem karşılıklı bağları olduğunu hem de onlardan bağımsız olduklarını vurgulamaktadır” (Swartz, 2018: 179).

“Görece özerk alanların ortaya çıkışı, birbiriyle yakından ilişkili olan ve Durkheim ile Weber’in sırasıyla tanımladığı iki süreçle bağlantılıdır: toplumsal iş

bölümü ve toplumsal faaliyetlerin farklılaşması” (Sapiro, 2018: 162-163). Bu noktadan hareketle Bourdieu alanları, artan iş bölümü nedeniyle toplumsal dünyanın farklılaşması sürecinde sosyal uzamın mikrokozmoslar halinde özerkleşmesi olarak kavramsallaştırmaktadır (Jourdain ve Naulin, 2016). “Bir toplumsal alanın özerkleşmesi, kendine has amacının tanımlanmasından geçer. Örneğin, siyasi alanın hedefi iktidardır; iktisadi alanınki zenginlik; sanatsal alanınki tanınırlıktır” (2016: 122).

Özerklik boyutu, bir alanın kendi yasalarını koyabilme ve bağımsız olarak işleyebilme derecesini ifade etmektedir. “Pierre Bourdieu, alanların işleyişini açıklamak için oyun benzetmesini kullanır: Her alan kendi oyun kurallarını oluşturur. Bir alanın oyun kuralları, alana özel olan sermayenin meşru elde edilme ve elde tutulma mekanizmalarını tanımlamaktadır” (2016: 123). “Alanlar bir kez oluştuktan sonra, büyük ölçüde örtük ‘kurallar’ ya da ‘eylem ilkeleri’ tarafından yönetilme eğilimindedir ve bu da belirli bir dereceye kadar iç homojenlik üretir” (Benson, 2006: 188). Zira, Bourdieu’nün (2013) *doxa* olarak tanımladığı, belirli bir alandaki iç kurallar dizisine kaynaklık eden yerleşik hakikat ve normalite anlayışı, bir alanı diğerlerinden ayıran ve onu meşrulaştıran faktörlerin başında gelmektedir. Bununla beraber her alanın türdeş bir mantıkta ezenleri-ezilenleri, dışlama ve elde etme stratejileri, koruma ya da yıkma mücadeleleri, yeniden üretim ve değişim mekanizmaları söz konusu olsa da Bourdieu’nün tabiriyle, “bu özelliklerden her biri, her alanda özgül, indirgenemez bir biçim almaktadır” (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 106). Bourdieu bu homolojiyi, her alanın kendine has içsel işleyişini de hesaba katarak “farklılıkta benzerlik” olarak tanımlar.

Öte yandan, Bourdieu için alanların bu özgül yönleriyle meydana gelen bağımsızlıkları mutlak değildir; “her alan göreceli bir özerkliğe sahip olmakla birlikte, yapısal olarak diğer alanlara bağımlıdır” (Hackett, 2006: 7). Başka bir

ifadeyle, toplumun belirli sosyal alanlarda farklılaşmış olması, bunların birbirinden yalıtılmış olduğu anlamına gelmez. Nitekim, Bourdieu'nün (1991b) çalışmaları sıklıkla sadece alan içi değil, aynı zamanda farklı alanlar arasındaki hiyerarşik ilişkileri de vurgulamıştır. Kendi kurallarıyla donatılmış olan bu alanlar, diğer sosyal alanları kendi ilkelerine tabi kılmak için rekabet etmektedir. Fransız düşünür, özellikle ekonomik ve siyasal alanın, diğer alanların özerkliğini baskılayan kilit alanlar olduğunu belirtmektedir (Hesmondhalgh, 2006; Benson, 1999). Sözgelimi Bourdieu (1998a), *On Television* adlı çalışmasında, gazetecilik alanının, sansasyonellik ve uydurma haber gibi yollarla ve reklam geliri aracılığıyla ekonomik alana boyun eğdirilmesini ele almaktadır. Bourdieu (1988), *Homo Academicus*'ta ise akademik alanın, ekonomik ve politik alandan bağımsız olmadığı düşüncesini etkili bir şekilde gözler önüne sermektedir. Özellikle sosyoloji alt alanı üzerinde politik gücün etkili bir şekilde kendini hissettirdiğinin altını çizen düşünür; bilimsel üretimin, dışsal müdahaleler ile şekillenmesi sorunsalını dile getirmektedir. Bourdieu için heteronomi durumu en uç noktaya götürüldüğünde ise özerkliğin kaybıyla, böylelikle alanların sonucuyla sonuçlanır (Bourdieu ve Wacquant, 1992).

Buradan hareketle Bourdieu için tüm alanlar, içindeki ve arasındaki ilişkiler doğrultusunda iki kutupla tanımlanır: içsel meşrulaştırma ilkesinin hâkim olduğu otonom kutup ve ilgili sosyal alanın özellikle de baskın ekonomik ve siyasi alanlardan özerklik derecesini tanımlayan dışsal meşrulaştırma ilkelerinin hâkim olduğu heteronom kutup (Neveu, 2007; Bourdieu, 1996a). O halde alanlar, hem içinde değer verilen güç dinamiklerine göre hem de birbirlerinden ve özellikle de baskın ekonomik ve siyasi alanlardan görece özerklik derecelerine göre farklılaştırılabilir.

1.2.1.2. İktidar Alanı

Bourdieu'nün eserlerindeki birincil alan iktidar alanıdır (Bourdieu, 1996b; 1989a). İktidar alanı, bütün alanlardaki farklılaşmanın ve aynı temel kültürel/ekonomik karşıtlık etrafında örgütlenen mücadelenin düzenleyici ilkesi olarak faaliyet gösteren bir tür “üst-alan” işlevi görür. Başka bir ifadeyle, bir bütün olarak topluma, mevcut somut tarihsel koşullarda kapitalizm ve onun ürettiği sınıfsal ve ekonomik ilişkilerin egemen olduğu iktidar alanı hakimdir; diğer alanların göreceli gücü, toplumsal kozmosun “tepesinde” yer alan bu alanla olan ilişkileri tarafından belirlenir.

Bourdieu, iktidar alanını farklı türden iktidar sahipleri arasındaki güç mücadelesinin odağı olarak nitelendirmiştir (Bourdieu, 1996b: 264-265). İktidar alanındaki aktörler, kendi alanlarında hâkim konumlara sahip olmaları sayesinde (örneğin, siyasi, akademik veya dini alanda hâkim konumlar) bu alanda pozisyon alırlar. Dolayısıyla, faillerin belirli bir sermayeyi biriktirmek için mücadele ettiği diğer toplumsal alanların aksine, iktidar alanı, kendi toplumsal alanlarında zaten önemli bir sermayeye sahip olan özneler arasındaki mücadele alanıdır. Bu mantığa göre “elitler egemen bir sınıf oluştururlar, bu nedenle birleşmişlerdir, ancak meşruiyet ilkesi üzerinde mücadele ederken bölünmüşlerdir” (Bourdieu, 1996b: 388). Fransız toplum bilimci, “iktidar alanı” kavramını, sorunlu ve tartışmalı bir şekilde ‘tözcü’ olarak değerlendirdiği “egemen sınıf” kavramından kaçınmak için kullanır (Bourdieu ve Wacquant, 1992). Bu, aynı zamanda iktidar alanının, “üzerlerinde hareket ettiği” toplumsal alanlardan güç dağılımı açısından çok daha heterojen, sınıf açısından ise çok daha homojen olduğu anlamına gelmektedir.

Bourdieu'nün (1989a: 34) “siyasi alanla karıştırılmaması gerektiğini” belirttiği “iktidar alanı” kavramı, tüm sosyal alanların temel taşı olduğu gibi alan

teorisinin de kilit noktasıdır. Alanlarda analiz yaparken, alanların yapısal özelliklerini, güç dengesini, yönetimini elinde bulunduranları ve bu yönetime talip olanları tespit etmek kadar; doğru sonuçlara ulaşmak için alanın, iktidar alanıyla ilişkisini ortaya koymak da önemli bir ölçüttür. Buna koşut olarak, Bourdieu'ye göre bir bilimsel araştırma birbiriyle ilişkili aşağıdaki adımları içermelidir: (1) Bir alanın daha geniş iktidar alanı içindeki konumunun belirlenmesi; (2) alanın iç yapısının analizi; ve (3) alanda egemen konumları işgal edenlerin yatkınlıklarının tarihsel oluşumu üzerine araştırma (Bourdieu, 1996a: 214).

Özetle, sosyal bilimlerin temel araştırma nesnelerinden biri olan toplum, Bourdieu özelinde, yapısal olarak homolog ve iktidar alanında birbirine kenetlenmiş çeşitli alt alanlara bölünmüş bir sosyal kozmos olarak tanımlanabilir. Walther'a (2014: 7) göre alan teorisinin en önemli katkılarından biri, toplum içerisinde her ikisi de diğerini etkilemeden var olamayacak olan yapı ve failliği uzlaştırma becerisidir. Bu yönüyle alan, Bourdieu tarafından, sosyo-ekonomik koşulların bireylerin eylemleri üzerinde aracılık olmaksızın ağırlık verdiği bireysel determinizm modellerinden kaçmak için inşa edilmiştir. Sosyal yapılar, “toplumsal yaşamın bireylere indirgenemeyen dayanıklı kalıplarıdır” (Hays, 1994: 60) ve “bireylerin davranış ve eylem biçimlerini şekillendiren kurallar haline gelirler” (Wu vd., 2019a: 430); aktörlerin eylemliliği ise zaman içinde yapıları yeniden şekillendirir. Bir alanın nasıl değiştiğini en iyi şekilde anlamak için, aktörlerin pratiklerini ve stratejilerini şekillendiren alanın kuralları ve koşulları, “ampirik araştırmalarla ortaya çıkarılmalıdır” (Walther, 2014: 8).

1.2.2. Sermaye

Bourdieu'ye göre, sermaye ve alan kavramları birbirleriyle derinden bağlantılıdır (Bourdieu ve Waquant, 1992). “Her alan, tarihsel yörüngesi ve iktidar

alanıyla ilişkisi aracılığıyla donatılan belirli bir özgül sermaye biçimine sahiptir” (Siapera ve Spyridou, 2012: 81); öyle ki, bir alanın sahip olduğu toplam sermaye diğer alanlarla olan ilişkisini de belirler. Alandaki her fail ise sahip olduğu sermaye türü ve miktarına bağlı olarak alan içinde belirli bir konuma ve diğerlerine göre nispi güce sahip olur. “Alanlardan birinde anlamlı bir şekilde var olmak, o alana özgü yargı ve takdir biçimlerine sahip olmak demektir” (Medvetz, 2018: 461). Başka bir ifadeyle, her sermaye belirli bir alanın mantığına göre tanımlanır ve aynı şekilde, her sosyal alan da belirli bir sermaye türü tarafından karakterize edilir. Bireyin, alana özgü sermayesinin büyüklüğü ve dağılımına bağlı olarak işgal ettiği konumu ise stratejilerini belirleyecektir. Tüm bu işlevselliği sayesinde sermaye kavramı, Bourdieu’nün kuramsal perspektifinde hayati hale gelmektedir.

Belirli bir alandaki özneler, alanda değer gören sermaye miktarını en üst düzeye çıkararak ulaşılabilir baskın bir konum için mücadele ederler (Schwartz, 1997). Buradan hareketle sermaye kavramını, sahiplerine güç, nüfuz ve nihayetinde çıkar sağlayan ve bir sosyal alan içerisindeki eylemliliği mümkün kılan her türlü mülkiyet, beceri, bilgi ve takdir kümelenmesi olarak tanımlayabiliriz (Bourdieu, 1986; Neveu, 2018). Daha spesifik olarak, Bourdieu’nün terimleriyle sermaye, sahip olunan ve sahip olunması sosyal aktörleri parçası oldukları belirli alanlarda güçlendiren ve böylece bir iktidar biçimi ya da nesneleştirilmiş otorite haline gelen maddi ve/veya manevi formdaki kümülatif kaynaklar olarak anlaşılmaktadır (Bourdieu, 1984).

Öte yandan, tıpkı alan kavramında olduğu gibi sermaye terimi de Bourdieu’ye özgü değildir. Sermaye kavramı tarih boyunca çeşitli bilim insanları tarafından tanımlanmış ve incelenmiştir (Schumpeter, 1956; Hanifan, 1916; Clark, 1888) kavramın kökenleri, toprak mülkiyeti, ticaret ve diğer ekonomik faaliyetler yoluyla servet birikiminin toplumun önemli bir yönü olduğu Mezopotamya ve Mısır gibi eski

uygarlıklara kadar uzanmaktadır. Fernand Braudel (1982: 232-33)

Civilization and Capitalism adlı eserinde *capitale* kelimesinin 1211 yılında İtalya’da kullanılmaya başlandığını ve 1283 yılından itibaren ‘bir tüccarın parasal varlıkları’ anlamında ele alındığını belirtmiştir. Nitekim sermaye kavramı, bu tarihten on sekizinci yüzyıla kadar çoğunlukla sahipler veya hissedarlar tarafından bir iş kurmak için yatırılan para, servet anlamında kullanılmış ve Batı Avrupa’ya bu anlamıyla yayılmıştır (Hodgson, 2014). Modern çağda ise, Adam Smith⁵ gibi klasik iktisatçılar sermaye kavramının genişletilmesinde ve ekonomik büyüme ve kalkınmadaki öneminin anlaşılmasında kayda değer bir rol oynamıştır.

Karl Marx ise, düşünce sisteminde önemli bir yer tutan sermaye kavramıyla, sınıf sömürüsü ve değer üretimi de dahil olmak üzere kapitalizmin merkezi biçimlerine ve itici süreçlerine atıfta bulunmaktadır (Marx, 2011). Alman filozof, sermaye kavramını tam da onun kurucu tarihsel ve toplumsal karakterini göstermek ve şekleşmiş biçiminin varsaydığı, bir yandan da gizlediği sömürü ilişkilerini okunaklı kılmak için inşa etmiştir. “Marx’a göre sermaye, meta üretimi içinde yer alan toplumsal sömürü ilişkisini -yani, artı emeğin oluşumunu- belirtmektedir. Bourdieu için ise sermaye, bir alan içindeki eşitsiz dağılımı nedeniyle, sahibine fayda sağlayan bir güç nesnesini işaret etmektedir. Başka bir deyişle, Bourdieu’ye göre sermaye, toplumsal bir sömürü ilişkisini değil, sömürülebilir bir nesneyi ifade eder” (Desan, 2013: 331-332).

Terimin tarihçesinde iktisadi yönünü aşan, parasal çağrışımından arınmış yaklaşımlar, özellikle yirminci yüzyılın ilk çeyreğiyle birlikte yaygınlaşmıştır

---

⁵ Ulusların Zenginliği çalışması ile birlikte Smith (1977), sermaye kavramını emek tarafından üretilen, içsel değeri olan bir varlık halinde tanımlamaktadır. Smith, kavramın anlamını parasal değerlerinden ziyade üretken bir kaynak olarak genişletmiştir; buna göre sermaye, makineler, binalar, arazi ve bireylerin “edinilmiş ve yararlı yeteneklerini” kapsayan, insan emeğinin birikmiş “stokları”dır. Smith, sermayeyi yatırılacak ya da belirli şeylere yatırılmış bir miktar para haline getirmek yerine, onu “şeylerin” kendisi haline getirmektedir.

(Hodgson, 2014). Bourdieu, Weber'i yansıtan bir çizgide, sermaye kavramının kullanımı ekonomik arenanın ötesinde, diğer sosyal alanlara genişleten isimlerden biridir. Zira Weber (1968) sermayeyi, para, mülk ve insan sermayesi (yani beceri ve bilgi) dahil olmak üzere gelir veya servet üretmek için kullanılabilecek herhangi bir kaynak olarak görmüştür.

Bourdieu'ye göre tüm sosyal eylemler, söz konusu failin yararına yönelik olması anlamında çıkarıcı olarak ele alınabilir; ancak ona göre, çıkarıcı davranış sadece ekonomik alanla sınırlı olamaz, teorik olarak sosyal pratiklere de genelleştirilmelidir (Bourdieu, 1975). Ekonomik mücadelelerde olduğu gibi, diğer sosyal pratiklerde de insanlar, “kârlarını” en üst düzeye çıkarma çabalarında edindikleri veya miras aldıkları “sermaye” kaynaklarını kullanırlar. Bu sayede Bourdieu, sermaye kavramıyla sadece ekonomik kaynakları değil, belirli bir alana özgü tüm simgesel kaynakları işaret etmiş olur. Medvetz ve Sallaz' a (2018: 10) göre “Bourdieu, kavramı böylesine geniş tutarak, iktisadi düşüncenin homojenleştirici eğilimini eleştirmek istemiştir”. *Outline of a Theory of Practice*'de, sembolik etkenleri ihmal ettiği gerekçesiyle Marksizm eleştirisini ortaya koyan Bourdieu'ye göre Marx, sadece dolaysız ekonomik çıkarları tanımış ve teorik yapısında sadece bunlara izin vermiş, diğer tüm çıkar türlerini “duygu ya da tutkunun irrasyonelliği” alanına indirgemıştır (Bourdieu, 2013: 177). Neveu, Bourdieu'nün ekonomizm eleştirisini şöyle özetlemektedir:

“Eğer rasyonalite tek yönlü biçimde ekonomik gücü işaret ediyorsa, yani parayı maksimize etmekse, 600 yazar tarafından okunan bir sosyal bilimler dergisinde yayın yapmak için zaman ve enerji harcamak ya da dar bir ziyaretçi kitlesinin ilgisini çeken avangart bir sanat galerisinde resim sergilemek rasyonel bir eylem olmayabilir. Hatta bazı davranışlar ekonomik değerlendirme standartlarına göre anlamsız bile görünebilir. [...] Bourdieu, bazı toplumsal alanların böyle bir mantığa nasıl direnebileceğini gösterir. Fransız düşünürün sermaye ve alan tanımlamaları, toplumsal iş bölümünün ekonomik rekabet mantığından zayıf ya da güçlü bir şekilde bağımsız değerleri olan kurumsallaşmış alt-evrenleri nasıl doğurduğunu anlamaya yardımcı olur” (Neveu, 2018: 364).

Bourdieu'ye göre ekonomik koşullar çok önemlidir, ancak sınırlı bir açıklama gücüne sahiptirler ve büyük ölçüde sosyal bir mekanizma aracılığıyla işlerler. Modern toplumda parasal mübadeleye yapılan vurgu, maddi olmayan sermaye biçimlerini keşfetmeyi zorlaştırmaktadır. Nüfus grupları arasında aktarılabilen ve iktisadi olmayan örtük yatırımlar vardır. Örneğin, eğitim çıktıları yalnızca parasal terimlerle ölçülen maliyetler ve getiriler açısından değerlendirilemez. Dolayısıyla, sermaye fikrini yalnızca maddi kaynakları değil, tüm iktidar biçimlerini kapsayacak şekilde genişletmek, toplumun sınıf yapısını modellememize olanak tanıyacaktır. Nitekim, Ignatow ve Robinson (2017: 952) tarafından tartışıldığı üzere sermaye nosyonu, hem “içselleştirilmiş yeteneklere” hem de “dışsallaştırılmış somut kaynaklara” işaret etmektedir. Bu bağlamda Fransız sosyolog, bireylerin, ekonomik sermaye, kültürel sermaye, sosyal sermaye ve sembolik sermaye olmak üzere dört temel sermaye türü ekseninde sosyal uzama konumlandıklarını vurgular ve bu sermaye türlerinden hiçbirinin a priori baskın olmadığını öne sürmektedir (Bourdieu, 1986).

1.2.2.1. Ekonomik Sermaye

Bourdieu'ye göre ekonomik sermaye, “bir bireyin iktisadi kaynaklarının bütününe; yani hem maddi mal varlığına hem de mali kazancına işaret eder” (Jourdain ve Naulin, 2016: 106) Fransız düşünür ekonomik sermaye tanımlamasıyla, sermayenin en somut ve görünür biçimini temsil edecek şekilde basitçe para ya da paraya dönüştürülebilen varlıkları kasteder. Öte yandan, ekonomik sermaye yalnızca mal ve hizmet edinmenin bir aracı değil, aynı zamanda bir sosyal statü ve prestij kaynağıdır. Bu yönüyle ekonomik sermayeye sahip olmak, diğer sermaye türlerine erişmeyi kolaylaştıran tetikleyici bir rol üstlenmektedir.

Bourdieu'nün farklı sermaye biçimleri teorisinin referans noktası ekonomik

sermaye kavramıdır. Dolayısıyla, toplumsal gücün stratejik bir kaynağı olması yönüyle kavram, Bourdieu'nün sermaye tasarımı merkezli bir konumda yer alır. Buna karşın Bourdieu, "çalışmalarında genel olarak ekonomik sermayenin derinlemesine bir tanımına girişmemiş, uzmanlık alanının bir parçası olmadığı gerekçesiyle kavramı detaylandırmaktan kaçındığını dile getirmiştir" (Desan, 2013: 332). Neveu (2018), Fransız sosyal bilimcinin iktisadi sermayenin detaylı şekilde üzerinde durmayı ihmal etmesinin altında yatan etkenin, modern toplumlarda sermayenin yaygın tanımı ekonomik zenginlik ve kaynaklara atıfta bulunurken, Bourdieu sosyolojinin görevinin daha sofistike bir tanım icat etmek değil, daha ziyade sağduyuya⁶ meydan okumak ve bu açıklığı deşifre etmek olduğunu savunmuştur. Bourdieu'nün *The Forms of Capital* başlıklı metninde bu istenç açıkça belirtilmiştir: "Sermayeyi yalnızca ekonomik teori tarafından tanınan biçimiyle değil, tüm biçimleriyle yeniden ortaya koymadıkça, toplumsal dünyanın yapısını ve işleyişini açıklamak aslında imkansızdır" (Bourdieu, 1986: 15). Onun sosyolojisinin önceliği, sermayenin postüle edilen ekonomik tanımını ya da konotasyonunu iyleştirmek değil, sermayenin çoğul olarak anlaşılması gereken bir kavram olduğunu göstermektir. Öyle ki, Bourdieu için sermaye muhtelif bir yapıda olduğundan, "ekonomik sermaye" ifadesi hem sözdizimsel hem de morfolojik olarak bir *pleonasm* olarak tanımlanamaz. Böylece Bourdieu, sermayelerin çoğulluğunun altını çizerek, bir yandan homojen insan çıkarı ve rasyonalite anlayışlarına karşı çıkarken, diğer yandan hem toplumsal eylemin amaçlarını hem de toplumsal gücün kaynaklarını çoğullaştırır.

---

⁶ Pierre Bourdieu, çalışmalarında "sağduyu" kavramını, bireylerin belirli bir sosyal grup veya topluluk içinde paylaştıkları kültürel arka plana ve bilinçsiz önyargılara atıfta bulunmak için kullanmıştır (Bourdieu, 1984; 1990; 1996b). Bourdieu'ye göre sağduyu, basitçe bir dizi rasyonel inanç veya mantıksal çıkarım değil, daha ziyade bireyin deneyimleri ve sosyal geçmişi tarafından şekillendirilen ve bilinçdışı düzeyde işleyen bir düşünme ve bilgi biçimidir. Toplumsal olarak inşa edilmiş ve yerleşik bir çerçeve sunan sağduyu değişkendir ve büyük ölçüde yerel ahlak kurallarından, kolektif duygulardan ve hayal güçlerinden beslenir.

1.2.2.2. Kültürel Sermaye

Bourdieu'ye göre, sahibine herhangi bir sosyal alanda var olma ya da büyüklüğüne göre iktidar kurma ve otorite konumlarına erişme imkânı sağlayan bir diğer stratejik kaynak ise, kültürel sermayedir. Fransız düşünür, kültürel sermayeyi “insanların yaşamları boyunca sahip oldukları entelektüel kapasiteler, kültürel varlıklar ve eğitimsel nitelikler olarak tanımlamaktadır” (Bourdieu, 1986; Ragnedda ve Ruiu, 2020: 12). Başka bir ifadeyle, Bourdieu'nün çerçevesine göre kültürel sermaye, bir kişinin sosyal statüsünü gösteren ve belirli bir sınıf kesimi tarafından değer verilen eğilim, zevk, bilgi veya becerilerini ifade eder.

Sosyolojik bir kavram olarak kültürel sermaye, birey açısından sosyal hareketlilik sağlama, statü kazanma ve daha da önemlisi toplumsal tabakalaşmanın yeniden üretilmesindeki kritik işlevi nedeniyle Bourdieu'nün yaklaşımında son derece spesifik ve merkezi bir role sahiptir. Tanımlamaya ilişkin öncüller, *The Love of Art* (Bourdieu vd., 1997) ve *Reproduction in Education, Society, and Culture* (Bourdieu ve Passeron, 1990) kitaplarının sayfalarında ve dizininde yer alsa da, 1979 yılında, Pierre Bourdieu'nün önemli eseri *Distinction* yayımlanana kadar kültürel sermaye bir kavram haline gelmemiştir. *International Sociological Association* (Uluslararası Sosyoloji Derneği), tarafından yirminci yüzyılın en iyi on sosyoloji çalışmasından birisi olarak gösterilen⁷ bu kitapta Bourdieu (1984), toplumsal sınıflar arasındaki kültürel pratik farklılıklarını ortaya koymak ve sosyal sınıfların ayrışmasına kaynaklık eden bir sembolik güç biçimi tanımlamak için kültürel sermaye kavramına başvurur.

Bourdieu (1979; 1986) kültürel sermayeyi kendi içerisinde üç forma ayırır. Bunlardan ilki, zaman alan bir öğrenme sürecine bağlı olarak yetenek, bilişsel

---

⁷ <https://www.isa-sociology.org/en/about-isa/history-of-isa/books-of-the-xx-century>

kabiliyetler ve beceriler şeklinde *somutlaştırılmış* kültürel sermayedir. Tam anlamıyla algısal ya da yorumlayıcı eğilimlerde somutlaşır. Bourdieu (1984: 243-245), kültürel sermayenin “temel haliyle” sabit bir mal kategorisinden değil, kültürel yeterliliğe işaret edebilen “zihin ve beden eğilimlerinden” oluştuğunda ısrar etmiştir. Fransız toplum bilimciye göre “kültürel sermaye, döneme, topluma ve sosyal sınıfa bağlı olarak değişen bir ölçüde, herhangi bir kasıtlı telkin olmaksızın ve dolayısıyla oldukça bilinçsiz bir şekilde edinilebilir” (Bourdieu, 1986: 245). Sözgelimi, çocukluktan başlayarak ailenin sosyal durumuna göre şekillenen dil alışkanlıkları, yazma stili gibi özellikler ya da bir sanat eserinin anlamını kavrayabilecek estetik yatkınlıklar, somutlaştırılmış kültürel sermayeye örnek olarak gösterilebilir.

Kültürel sermaye ikinci olarak, üretimi için belirli kültürel beceriler gerektiren, kitaplar, resimler, sanat ve bilim eserleri gibi *nesnelleşmiş* biçimde bulunabilmektedir. Bu yönüyle kültürel öğeler, “hem ekonomik hem de kültürel olmak üzere çifte temellüğe açıktır” (Bourdieu, 1986: 247). Ancak bununla birlikte, kültürel sermayenin bu cisimleşmiş biçimi, yalnızca failler tarafından sahiplenildiği ve alanlarda devam eden mücadelelerde bir tür silah olarak kullanıldığı ölçüde sembolik ve maddi olarak aktif, etkin bir sermaye olarak var olmaktadır.

Son olarak, kültürel sermaye *kurumsallaşmış* bir halde de varlık göstermektedir. Bu formuyla, sahibinin belirli bir tür ve düzeyde kültürel sermayeye sahip olduğunu meşru kılan diplomalar ve sertifikalar ya da genellikle resmi otoriteler tarafından verilen ve öğrenim yoluyla elde edilen unvanları içerir. Kültürel sermayenin kurumsal bir tanınma sağlayarak yeterlilik sahiplerinin karşılaştırılmasını mümkün kılan bu yönü, “alaylı” ile “mektepli”yi de birbirinden ayıran temel unsurdur.

“Bourdieu, kurumsal boyutla aslında eğitim sistemini kasteder” (Swartz,

2018: 112); akademik kuruluşlar tarafından bireylere sağlanan dereceler, onların kurumsallaşmış kültürel sermayelerini karakterize etmektedir. Dursun, bu durumu şöyle özetlemektedir:

“Birey, bir alanda ne kadar başarılı olursa olsun, yani yetenek sınırları ne kadar geniş olursa olsun, bu yeteneği bir akademik sertifikayla ya da unvanla meşrulaştırılmadığı sürece, yasal ve kurumsal olarak kendisine asla uygulama alanı bulamayacaktır. Akademik nitelikler, kültürel yeteneğe sahip bir kişiye, bu yeteneğini belgeleyen geleneksel, daimi ve aynı zamanda yasal olarak güvence altına alınmış bir değer sertifikası kazandırmaktadır. (...) Aynı niteliklere ve aynı akademik sertifikalara sahip kişileri bile gerektiğinde birbirleriyle kıyaslayan kurumsallaşmış kültürel sermaye, bu gibi durumlarda aynı niteliklere sahip sertifikaların alındığı akademik kurumları devreye sokmaktadır. Bu noktada bireylerin sahibi oldukları yeteneklerden ziyade belgelenmiş yetenekler ele alınmaktadır” (Dursun, 2018: 89).

Kısacası kültürel sermaye, kültürel mallar, beceriler ve sertifikalar gibi çok fazla faktöre gönderme yapan çok boyutlu bir kavramdır. Neveu’ye (2018: 354) göre, “toplum bilimciler kültürel sermayenin tüm biçimlerini ilgi ve saygıyı hak eden ve sahipleri için anlamlı bir dünya ve faydalı sonuçlar üretebilen unsurlar olarak görmelidir”. Sözgelimi, akademik bir metin kaleme almak, bilimsel üretim yapabilmek için ön bir eğitim gerektirdiğinden kültürel sermayenin somutlaştırılan formuna ihtiyaç duyar. Ortaya çıkan metnin kendisi ise nesneleştirilen kültürel sermayedir. İlgili akademik metni ortaya koyan aktörün, seçkin bir üniversitede profesör unvanıyla görev alması ve bunun yarattığı sembolik meşruiyet ise kurumsallaşmış yönü temsil etmektedir.

Toplumsal Yeniden Üretim Aracı Olarak Okul

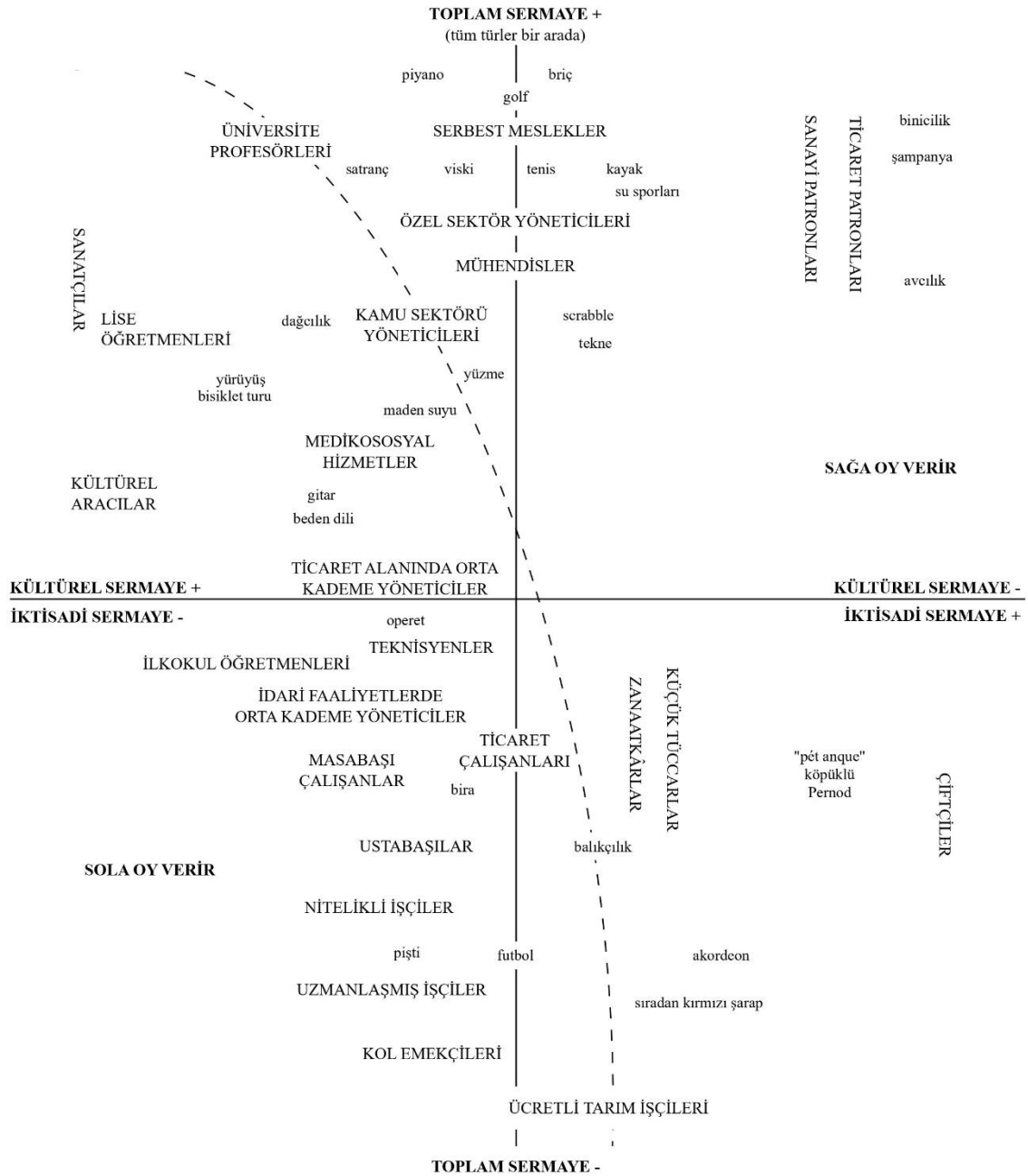
“Bourdieu, kültürün sınıflar arasındaki güç ve ayrım ilişkileri içinde bir kaynak; sosyal gruplar arasında kendi değerlerine, hayallerine ve çıkarlarına uygun kültürel tarzların ve ürünlerin kutsallaştırılması için bir savaş alanı olduğunu savunmuştur” (Neveu, 2018: 355). Fransız toplum bilimci, 1960’lardan itibaren

kültürel sermaye tanımını olgunlaştırma yolunda kültürel kurumlar ve uygulamalar üzerine yazdığı yazıların çoğunda “kültürel ayrıcalık” gibi kavramlar kullanmış ve bazı sosyal grupları “kültürel olarak dezavantajlı” olarak tanımlayarak yüksek kültür ve kültürel mirasın aktarımının önemini vurgulamıştır (2018: 350).

Bourdieu açısından farklı sosyal grupların organize bilgi sistemleri, teknik uzmanlıkları ve yaşam tarzları, okullar tarafından değer verilen kültürel kalıplarla şekillenmektedir. Bourdieu, akademik sistem üzerine yaptığı çalışmalarda okullardan, enformel kültürel sermayeyi (sınıfsal bir aksan gibi) formel kültürel sermayeye (notlar ve dereceler) dönüştürme işlevi gören sınıflandırma makineleri olarak bahsetmiştir (Medvetz ve Sallaz, 2018: 8). Okul bu yönüyle, “bir toplumsal yeniden üretim kertes” (Bourdieu ve Passeron, 1990) ve egemen sınıfların deneyimlerinin reflektörüdür. Bir sonraki nesil tarafından sosyal aktarım süreciyle miras alınan kültürel sermaye, eğitim yoluyla güvence altına alınmakta ve böylece “mirasçılara” kurumsallaşmış meşruiyet ve baskın alan pozisyonları sağlamaktadır (Flemmen, 2012). Bourdieu, “okul” başarısını, yani farklı sınıflardan ve sınıf fraksiyonlarından gelen öğrencilerin akademik alanda elde edebilecekleri belirli kazançları, kültürel sermayenin bu sınıflar ve sınıf fraksiyonları arasındaki dağılımına bağlamaktadır (Bourdieu 1979: 3). Bu sayede Fransız düşünür, kültürel hiyerarşilerin ve meşru ile profan kültür arasındaki ayrımların nesnel gerçekler değil, daha ziyade sosyal inşalar olduğu gerçeğine dikkat çeker.

Bourdieu’ye göre mevcut alanlar kadar çok sayıda sermaye biçimi olmasına rağmen sosyal uzam, bir bütün olarak ekonomik ve kültürel sermaye arasındaki karşıtlık etrafında yapılandırılmıştır (Bourdieu, 2020; Benson, 1999: 464). “Bourdieu kültürel sermayeyi her zaman, tali bir sermaye biçimi olarak görmesine karşın, maddi olanakların “meşru” olanaklara dönüştürülebilmesi için her zaman kültürel sermayeye ihtiyaç duyulduğunu belirtir” (Benson, 2006: 189-190). Eyleyiciler bu iki

sermaye türüne sahip oldukları ölçüde ve sahip olma oranlarına göre uzam üzerinde konumlanırlar. Nitekim Bourdieu, *Practical Reason* kitabında yer verdiği diyagramla (Şekil 1) sosyal uzamın, ekonomik ve kültürel sermaye odağında şekillenen çok boyutlu ve ilişkisel yönlerine dikkat çekmektedir.

Şekil 1: Toplumsal Konumlar Uzamı ve Hayat Tarzları Uzamı (Bourdieu, 1998b: 5)

Diyagramın dikey eksenini toplam sermaye hacmini, yatay eksenini ise toplumsal konumlar ve hayat tarzlarına ilişkin konotasyonların, ekonomik ve kültürel sermaye arasındaki dağılımını göstermektedir. Buna göre birey, grup, imge ve pratiklerin konumu mutlak bir şekilde değil, diğerlerinin sahip olduğu sermayelerle karşılaştırmalı olarak tanımlanmaktadır. Yakınlıklar benzerliklere, uzaklıklar ise farklılıklara işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle “kâğıt üzerindeki konumsal mesafeler toplumsal mesafelere tekabül eder” (Bourdieu, 1998b:15). Sözgelimi, diyagramın üst kısımda, kültürel sermaye açısından zengin akademisyenlerin yer aldığı sol taraf ile ekonomik sermaye ile donatılmış sanayicileri ve üst düzey yöneticileri bir araya getiren sağ kısım arasında bir zıtlık vardır. Benzer şekilde, sermaye hacimlerinin daha düşük olduğu alt kısımda, kültürle daha iyi donatılmış ücretli kesim, ekonomik olarak daha iyi donatılmış zanaatkarların dünyası ile karşılaştırılmaktadır. Bourdieu’nün bakış açısına göre bu görselleştirme, hiyerarşiye yol açan çeşitli toplumsal işlevlerin dağılımına dair tanımlayıcı bir diyagram değil, daha ziyade modern bir toplumdaki sınıf “hakimiyetinin” genel bir resmi, “önceki mücadeleler sırasında birikmiş olan özgül sermayenin dağılımının bir halidir” (Bourdieu, 1993: 73). Çoklu Uyum Analizi olarak adlandırılan bu matematiksel analiz yöntemi, sosyal uzamın temel boyutlarını ve ilişkisel yapısını ortaya koyması yönüyle, Pierre Bourdieu ve onun düşüncesinden ilham alan araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılmıştır (Sapiro, 1999; Rosenlund, 2000; Hjellbrekke vd., 2007)

Öte yandan, tüm toplumsal alt alanlardaki nesnel ilişkiler, bu geometrik modelleme örneğindeki gibi kültürel ve ekonomik sermaye dağılımıyla sınırlı değildir. Her sosyal uzamdaki tayin edici sermaye biçimi farklılık göstermekte ve sosyal aktörler bu gücü ona atfettikleri sürece önemini korumaktadır. “Haliyle, belirli bir sermaye türünün değeri algıya bağlıdır ve algıya bağlı olduğu için de evrensel bir değere sahip olması beklenemez. Dolayısıyla, sermayelerin biçim ve yapılarının

farklı toplumlarda aynı olacağı ya da kültürel ve ekonomik sermaye arasındaki karşıtlığın evrensel bir sermaye bileşimi ilkesi oluşturduğu asla kabul edilemez” (Bourdieu vd., 1991; Hjellbrekke ve Prieur, 2018: 84).

1.2.2.3. Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye, Bourdieu tarafından bireyin topluluk veya grup gibi bir sosyal yapı içerisinde hareket etme/söylemde bulunma kabiliyetini, grup ilişkilerini ve bireylerin bu ilişkiler içerisindeki konumlarının faydalarını açıklamak için ortaya atılmış bir kavramdır. “Daha açık ifadeyle sosyal sermaye; komşuluk, işyeri ve hatta akrabalık ilişkileri gibi rastlantısal olarak meydana gelmiş ilişkileri; minnettar kalmak, saygı duymak veya arkadaş olmak gibi daha gerçek, güvene dayalı, uzun erimli ve sabit ilişkilere dönüştürmeyi amaç edinir” (Dursun, 2018: 91). Bu kalıcı ilişkiler ağının, “gerekli olduğunda faydalı destekler” sağlaması öngörülmektedir. Buna göre sosyal aktörler, “edindikleri sembolik ve materyal kazancı güvence altında tutmak, yani sağlam, kullanışlı ilişkiler üretmek/yeniden üretmek için grup içerisinde sonsuz çabalar sarf ederler” (2018: 91).

“Bourdieu, sosyal sermayenin gerçek ve potansiyel kaynakların toplamından oluştuğunu belirtmektedir” (Dursun, 2018: 91). Fransız akademisyenin yapmış olduğu bütüncül sosyal sermaye tanımlamasına göre, “sosyal sermaye, az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanıma ve kabul ilişkilerinden oluşan kalıcı bir ağa sahip olması sayesinde bir bireye ya da gruba ait olan fiili ya da muhtemel kaynakların toplamı, başka bir deyişle böyle bir ağın harekete geçirmeye izin verdiği sermaye ve güçlerin toplamıdır” (Bourdieu ve Wacquant 1992: 95). Bu tanımlamaya göre birey, ilişki ağı ne kadar genişse ve ilişkide bulunduğu kimselerin toplam sermayesi ne kadar güçlüyse, o kadar büyük bir sosyal sermayeye sahiptir. Coleman (1990: 302), şöyle yazmaktadır: “Sosyal sermaye işleviyle tanımlanır. Tek bir varlık değil, iki

ortak özelliği olan çeşitli farklı varlıklardır: hepsi sosyal yapının bir yönünden oluşur ve yapı içindeki bireylerin belirli eylemlerini kolaylaştırır”. Putnam (1993: 167) ise, “güven, normlar ve ağlar gibi sosyal örgütlenmenin, eşgüdümlü eylemi kolaylaştırarak toplumun verimliliğini artırabilen özelliklerinden” bahseder. Bu doğrultuda Bourdieu, sosyal sermaye kullanımını açıklarken şunları aktarmıştır;

“Sosyal sermaye kavramı, istatistiksel araştırmanın zorunlu düzeyi olan bireysel aktörler düzeyinde algılansa dahi, belirli bir bireye ait özellikler kompleksine indirgenemeyen sosyal etkilerin ilkesine işaret etmenin tek yolu olarak kendini göstermiştir. Kaba sosyolojinin kolayca ‘birbirine arka çıkma’ olarak tanımladığı bu etkiler, farklı bireylerin, vekaleten, az ya da çok örgütlü, sermaye bakımından az ya da çok zengin bir grubun (aile, üniversitesi mezunlar grubu, seçkin kulüp, soylular vb.) sermayesini harekete geçirebilme derecelerine bağlı olarak, karşılaştırılabilir miktarda sermayeden (ekonomik ya da kültürel) eşit olmayan sonuçlar elde ettikleri durumlarda oldukça belirgindir” (Bourdieu, 1980: 3).

Bourdieu’nün, sosyal etkinin gücünü kutsamak yerine bireysel düzeyde temellendirdiği yaklaşımı, bireyin sosyal sermayesini diğer sermayeler ve toplumsal özelliklerle ilişkilendirmeye ve sosyal sermayenin diğer etki biçimlerini soğurmasını ve gizlemesini önlemeye yönelik bir çağrı niteliğindedir. Fransız düşünür, “topluluk sosyal ağlarının varlığına, ağın sahip olduğu kaynaklara ve bireyin bu ağlardan yararlanma yeteneğine odaklanmamız gerektiğini savunur” (Bourdieu, 1986; Gilbert, 2010: 1005). Tam da bu nedenle Bourdieu, sosyal sermayenin üretimi, birikimi ve sürdürülmesi için pratik koşullara çok daha fazla önem verir ve sosyal sermayenin işleyişini araştırırken; hangi toplumsal kurumlar sosyal sermayeyi üreten ya da bir araya getiren mekanizmalar olarak işlev görür? Bu gibi süreçlerde ne tür bireysel yatırımlara ihtiyaç vardır? gibi sorulara yanıtlar aramaktadır.

1.2.2.4. Sembolik Sermaye

Bourdieu açısından sembolizm, toplumsal/sınıfsal savaşımın anlaşılmasında, kavramsallaştırma açısından bir tür kılavuz görevi görmektedir.

Dursun, Bourdieu'nün sembolizme yüklediği anlamı şu şekilde açıklamaktadır:

“Her sembolik ifade, insanın kendisini yorumlaması ve toplumsal uzama konumlandırması, iktidar ilişkileri, tahakküm etme veya tahakküm altına girme gibi sosyal anlamlarla doludur. Bu nedenle sosyal eylemler Bourdieu’de, “sembolik” bir şekilde kendilerini ifade etme olanağına kavuşmuştur. Böylece, sembolik güç, sembolik iktidar, sembolik egemenlik, sembolik mallar ve sembolik üretim gibi birçok ifade Bourdieu’nün sosyolojisinde bolca kendine yer bulmuştur” (Dursun, 2018: 94).

Buna paralel olarak Bourdieu’nün toplumsal uzamdaki önemli güç kaynakları arasında sınıflandırdığı bir diğer sermaye biçimi de sembolik sermayedir (Bourdieu, 1984). “Eğer tanımlama çabalarındaki yoğunluk bir önem göstergesi ise, sembolik sermaye, kültürel sermaye ile birlikte Bourdieu’nün en kesin ve sık izah getirdiği sermaye türüdür” (Neveu, 2018: 359). Belirgin bir şekilde sembolik sermaye, toplumsal tanınırlık, statü ve prestij gibi sembolik güç biçimlerine ve bunların birikimine atıfta bulunur. Bu başlangıç noktası, sembolik sermayenin “itibarın yol açtığı hegenomik güç” üzerine kurulu olduğu anlamına gelmektedir.

“Bourdieu’nün çalışmalarının yaygın bir yanlış anlaşılmasının aksine, sembolik sermaye, ekonomik, kültürel ya da sosyal sermaye gibi başlı başına kategorize edilebilecek bir sermaye türü değildir” (Hovden, 2008: 177). Sembolik sermaye, diğer sermaye türlerinin karşılıklı etkileşiminden doğan genel bir terimdir; “her üç sermaye türü de bir bireyin ya da grubun toplumdaki genel duruşunun, itibarının, ününün ve prestijinin temellerini atar ve böylece hiyerarşideki yerini belirler” (Joas ve Knöbl, 2011: 18). Başka bir deyişle, bireyler, sosyal düzendeki konumlarını ve prestijlerini (sembolik sermaye) güçlendirmek için kaynakları (sosyal, kültürel ve ekonomik stokları) harekete geçirme ve yatırım yapma eğilimindedir. Benzer şekilde sembolik sermaye de diğer sermaye biçimlerini meşrulaştıran ilkesel bir işlev görmektedir. Bu, sembolik sermayenin, aynı anda diğer sermayelerin edinimini kolaylaştıran ve bireylerin halihazırda sahip olduğu

sermayelere bağı olan bir “aracı sermaye” ya da “meta-sermaye” olarak yorumlanabileceği anlamına gelmektedir. Bourdieu (1991b: 238), *Language and Symbolic Power*’da, belki de fazla indirgemeci bir biçimde, sembolik sermayenin “her türden sermayenin” içselleştirilmiş ya da birleştirilmiş biçimi olduğunu ifade etmektedir. Fransız akademisyen, sermayenin sembolik yönünü şöyle tanımlamaktadır;

“Algılama kalıplarına, görme ve bölme ilkelerine, sınıflandırma sistemlerine ya da en azından kısmen söz konusu alanın amaç yapılarının, yani bu alandaki sermayelerin yapısı ve dağılımının somutlaşmasının sonucu olan bilişsel şemalara göre algılandığında her türlü sermayeye (ekonomik, kültürel, akademik ya da sosyal) sembolik sermaye diyorum” (Bourdieu 1998b: 85).

Neveu’ye (2018: 359) göre, “Bourdieu’nün ima ettiği sembolik sermaye, temel -sosyal, kültürel ve ekonomik- sermaye biçimlerinden bir ya da daha fazlasının metamorfozundan başka bir şey değildir”. Örneğin, prestijli bir iş unvanına, etkileyici bir eğitim geçmişine veya uzmanlık ya da başarı konusunda kamuoyunda bir üne sahip olan sosyal aktör, değerli fırsatlara, sosyal ağlara veya ekonomik kaynaklara erişim sağlamak için bu statü sembollerini kullanabilir. Bu şekliyle sembolik sermaye, sosyal sistemlerde gezinmek için kullanılacak bir güç ve etki biçimine dönüşmektedir.

1.2.2.5. Sermaye Türlerinin Ortak Bileşenleri

Bourdieu, “sermaye türlerini açıklarken ‘biriktirme/biriktirilme’ ve ‘dönüştürülebilir’ ifadelerini sıklıkla kullanmaktadır” (Dursun, 2018: 83). Fransız düşünürün teorik çerçevesinde sermaye birikimi ya da dönüşümü yoluyla bireyler, “toplumsal uzamda hareket edebilir ve alanlara girip çıkabilir, yaşam dünyasındaki deneyim alanlarını ve dolayısıyla karakterlerini değiştirebilirler” (Atkinson, 2010: 10). Bu nedenle, “birikimlilik ve dönüştürülebilirlik, Bourdieu’ye göre herhangi bir

sermayenin kurucu bileşenleridir” (Ignatow ve Robinson, 2017: 952).

“Bourdieu açısından sermayenin zaman içindeki birikme eğilimi, ona sahip olanlara avantaj sağlayacak şekilde gerçekleşir ve toplumsal dünyadaki sosyal aktörler/gruplar için hiyerarşi, otoritenin tanınması ve nihayetinde kapasite veya eylem olasılığı açısından farklılıklar tam da bu birikim temelinde şekillenir” (Romele, 2021: 496). Bir sosyal aktör ya da grup ne kadar fazla sermayeye sahipse, kendi isteklerine ve ihtiyaçlarına göre çerçevelenmiş bir sosyal dünyada o kadar çok ilerleyip başarılı olabilecektir.

“Birikmiş sermayenin tüm biçimleri, yalnızca en yüksek değere sahip olduğu belirli bir alanda değil, diğer alanlarda da ‘dönüştürme’ biçimleri aracılığıyla bir ‘kârlılık’ sağlamaktadır” (Ragnedda ve Ruiiu, 2020: 14). Dolayısıyla, sıralanan sermaye türleri her ne kadar birbirinden ayrı olarak kavramsallaştırılsa da en nihayetinde “dönüştürülebilirlik” yönünden birbirleriyle bağlantı içerisindedirler. Calhoun’a (2014: 106) göre, “sermaye biçimlerindeki bu farklılıklar ve dönüştürülme dinamikleri, Bourdieu’nün teorisinin en özgün ve önemli kısımlarından biridir”. Böylece, her bir sermaye biçimi belirli koşullar altında diğer sermaye türlerine dönüştürülebilmekte; yani, aralarındaki ilişkiyi genel bir değiştirilebilirlik ilkesi yönetmektedir. Sözgelimi, bir sanatçı eseri için yüksek bir gelir elde ettiğinde ya da bir akademisyen daha prestijli ve daha iyi maaşlı bir pozisyona geçecek kadar ün kazandığında kültürel sermaye ekonomik sermayeye dönüşebilmektedir. Bununla birlikte, kişinin sosyal sermayesini genişletmek ve yükseltmek, kültürel sermaye birikimi için de fırsatlar yaratabilmektedir.

“Bourdieu’ye göre, sermaye türlerinin bazıları, birbirlerine dönüştürülebilme bağlamında oldukça şeffafken, bazı sermaye türleri arasındaki dönüşüm ilişkisi fark edilmeyecek kadar belirsiz bir şekilde gerçekleşebilmektedir” (Dursun, 2018: 94).

Bourdieu, bu çok yönlü geçişkenlikler dünyasında, sınırlar arasında daha iyi hareket eden ekonomik sermayenin avantajlarına dikkat çeker; “ekonomik sermaye, dönüşebilirliği en yüksek, en hızlı ve en genel olanıdır” (Neveu, 2018: 361). Nitekim sermayelere atfedilen birikim, mübadele ve kâr elde etme özellikleri, açıkça görüldüğü gibi, ekonomik bir yaklaşımdan köken almaktadır; bir sermaye doğası gereği, yatırım pratikleri yoluyla biriktirilebilir, miras yoluyla aktarılabilir ve kâr elde edilmesine olanak tanır.

Özetle sermaye kavramı, ister ekonomik kaynaklar, ister kültürel bilgi ya da sosyal bağlantılar şeklinde olsun, bir bireyin belirli bir alandaki konumunu ve etkileşimlerini şekillendiren önemli bir belirleyicidir. Sermaye, çok yönlü doğası gereği, sosyal hareketliliği kolaylaştıran, farklı sosyal alanlara erişim sağlayan ve bireyin fırsat ve kısıtlamalarını etkileyen, özellikle sosyal tabakalaşma bağlamında değerli bir kaynak olarak işlev görür. Bununla birlikte, sermayenin tek başına sosyal davranışın karmaşıklığını ve sosyal hiyerarşilerin oluşumunu tam olarak açıklayamadığını kabul etmek gerekir. Böylece, sosyal yapılar içindeki insan eylemliliğine dair anlayışımızı tamamlayan ve zenginleştiren bir diğer teorik yapıtaşı olan habitusu irdelemek, insanın toplumsal varoluşunun çok yönlü doğasına ışık tutmak için bütüncül bir anlayış sunacaktır.

1.2.3. Habitus

Alan ve sermaye kavramları, sosyal yaşamın dinamiklerine ilişkin önemli içgörüler sağlasa da bu iki tanımlama düzeyi, aralarındaki kavramsal köprüyü oluşturan habitus nosyonu olmaksızın Bourdieu’nün sosyal eylem teorisini açıklamakta yetersiz kalırlar. “Toplumsal gerçekliğin nesnel yapısıyla bireysel tecrübenin öznelliği arasındaki hayati köprüyü oluşturan habitus” (Tatlıcan ve Çeğin, 2014: 324), Bourdieu kuramının kilit kavramlarından biridir. Habitus, bireyleri

sosyal alanlarda belirli şekillerde davranmaya yönelten, toplumsal olarak üretilmiş, aynı şekilde toplumsalı yeniden üreten eğilimler sistemini ifade etmektedir (Wacquant, 2005). Bu eğilimler, bireyin sermaye donanımı tarafından şekillenir ve bireyin belirli bir alandaki eylemlerini organize edip seçimlerini şekillendirir (Bourdieu, 1984). Böylece en öznel görünen bireysel eylemler dahi nesnel yapılarla olan ilişkisinde toplumsal bir anlam kazanmaktadır. “Bourdieu bu kavramı ilk kez, güneybatı Fransa’daki memleketi Béarn’ın köylü toplumunda ve Cezayir’in Kabyle yerleşimlerinde akrabalık ve iktidar bağlantıları üzerine yaptığı gençlik dönemi saha çalışmalarında ortaya atmıştır” (Wacquant, 2018: 529). Her iki yerleşim yerinde de insanların kültürel olarak verili kapasiteleri ve eğilimleri ile ortaya çıkan toplumsal sistemin gereklilikleri arasındaki uyumsuzluğu yansıtabilmek için habitus kavramından yararlanmıştır.

Wacquant’a (2018) göre kimileri, habitus kavramının mimarının Bourdieu olduğuna inansa da, aslında bu kavram, Fransız sosyoloğun 1960’lardan sonra yeniden ele alıp işlediği, Aristoteles ve Ortaçağ skolastiklerinin düşüncesinden kaynak alan eski bir felsefi geleneğin ürünüdür. “Habitusun kökleri, Aristoteles’in Nikomakhos’a Etik’teki (yaklaşık M.Ö. 350) erdem doktrininde detaylandığı; duygularımızı, arzularımızı ve dolayısıyla davranışlarımızı yönlendiren, edinilmiş ancak yerleşik bir ahlaki karakter durumu anlamına gelen heksis -bedenlenmiş pratik ya da kişinin bedenini kullanma biçimi- kavramında bulunur” (2018: 528). Terim, Latinceye on üçüncü yüzyılda Thomas Aquinas (1981: 1063) tarafından Summa Theologica adlı eserinde habitus olarak çevrilmiş ve bu eserde, faaliyet yoluyla gelişme yeteneği ya da kudret ile amaçlı eylem arasında asılı kalan “dayanıklı eğilim” anlamını kazanmıştır. Habitus kavramı Wacquant’a (2018) göre, fenomenolojide en belirgin olarak, geçmiş deneyimler ve gelecek eylemler arasındaki zihinsel aracılığı tanımlayan Edmund Husserl’in yazılarında yeniden canlanmıştır. Husserl (1977)

tarafından kavramsal olarak kullanılan *Habitualit  * terimi, daha sonra   ğrencisi Alfred Schutz (2011) tarafından İngilizceye “alışkanlık bilgisi” olarak çevrilmiştir. Nitekim Pierre Bourdieu, habitusu yeniden yorumlarken Durkheim (1971), Veblen (2003) ve Marcel Mouss (1936) gibi pek çok isimden ilham alarak kavrama çeşitli tanımlar getirmiştir. Sözgelimi Bourdieu için habitus, hem “bireylerin toplumsal dünyayı algıladığı zihinsel yapıları” (Bourdieu, 2004: 158) hem de Aristo’nun bedensel heksis’ine atıfta bulunan ifadelerini kapsamaktadır. Ona göre habitus kendini yalnızca fikirler, konuşma veya giyim kalıpları aracılığıyla değil, aynı zamanda bir bakıma beden ve bu bedenin davranışlarında da ortaya koymaktadır (Wolfreys, 2000). Başka bir ifadeyle habitus, “aktörün bu dünyayla pratik ilişkisini yönlendiren hem içselleştirilmiş şemaları hem de bedenleşmiş eğilimleri tanımlamak ve açıklamak için bireysel olarak deneyimlenen sosyal dünyanın fenomenal bir açıklamasını sunmaktadır” (Pula, 2019: 2). Bourdieu (2013), *Outline of a Theory of Practice*’de habitusu bir “sistem” olarak tanımlamaktadır:

“Habitus, geçmiş deneyimleri bütünleştirerek, her an bir algılar matrisi olarak işlev gören ve benzer şekilde şekillendirilmiş sorunların çözümüne izin veren şemaların analogik aktarımları ve elde edilen sonuçların diyalektik olarak bu sonuçlar tarafından   retilen sürekli düzeltmeleri sayesinde sonsuz çeşitlilikteki görevlerin başarılmasını mümkün kılan kalıcı, dönüştürülebilir eğilimler sistemi olarak anlaşılmalıdır” (Bourdieu, 2013: 82-83).

Belirtilen sosyal eğilimler sistemi, sosyal geçmiş ve yaşam biçimleri tarafından i  selleştirilmekte ve adeta bedene kazınmaktadır (Maton, 2008). Joas ve Kn  bl (2011) için bu sistem tanımlaması, kulağa karmaşık gelse de aslında açıklaması kolaydır: Bourdieu, çocukluktan itibaren ailede, okulda ve iş dünyasında bize düşünme, algılama ve hareket etme şemalarının öğretildiğini ve bunların genellikle farklı durumlara sorunsuzca yanıt vermemizi ve pratik görevleri çözmemizi sağladığını varsaymaktadır. Fiziksel hareketlerimiz, zevklerimiz ve dünyaya dair en sıradan yorumlarımız erken bir aşamada şekillenir ve ardından

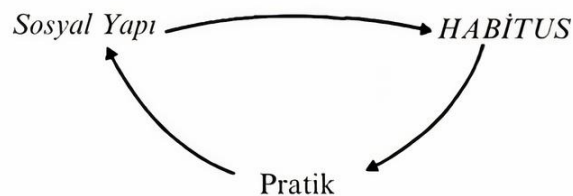
eylem seçeneklerimizi önemli ölçüde belirler. Buradan hareketle Bourdieu, habitusun gelişim aşamalarını şöyle tanımlar; “çocuklukta aile yoluyla oluşan birincil habitus, okul deneyimlerinin kabulünün, yani “pedagojik mesajın kabulü ve özümsemişi”nin temelini oluşturarak okulda oluşan ikincil habitusun temelini atar, okul tarafından dönüştürülen habitus da iş ve benzeri nitelikteki diğer tüm kültürel deneyimleri çerçeveleyen üçüncül habitusun temellerini atar, böylece habitus büyük ölçüde bastırılmış ve geçmişi tarafından tanımlanan sınırlar dahilinde sürekli revizyona tabi olur” (Bourdieu, 2013: 87). Bu süreç temelinde Bourdieu, sosyal eylemi her zaman tarihsel bağlamı içinde ele alma gerekliliğini vurgulayabilmek adına habitusu “geçmiş deneyimlerin bütünleşmesi” (2013: 83) veya “geçmişin şimdiki zamanda aktif mevcudiyeti” (1990: 56) olarak betimlemektedir.

“İçinde olduğu belirli koşullara nesnel olarak uyarlanmış, edinilmiş bir üretici şemalar sistemi” (Bourdieu, 2013: 95) olarak habitus, bu koşullarla tutarlı olan düşünceleri, algıları ve eylemleri ortaya çıkarmaktadır. Bu haliyle kavram, öznel yapıların sosyal dünyanın nesnel yapıları tarafından belirlendiği, bunun da sosyal aktörün davranışlarını öngörülebilir kıldığı fikrini diyalektik bir çizgide sunmaktadır. Kısaca habitusla, bireysel sosyal aktöre ilişkin hem fenomenolojik hem de eylem merkezli bakış açısının sınırları aşılma istenmektedir.

Fransız kuramcı, nesnelcilik ile öznelcilik arasındaki çıkmazı aşmak ve sosyal yapı ile bireysel eylemi dengede tutmak için habitus kavramını geliştirdiğini çeşitli defalar vurgulasa da reddettiği nesnelciliğe nüksettiği gerekçesiyle birçok isim tarafından eleştirilmektedir (Wacquant, 1993; Crossley, 2001; Lahire, 2003; Sayer, 2005). Buna göre habitus, “bireyler arasındaki ilişkilerin her zaman dönüşüme yer bırakan karmaşık yeniden müzakeresi yerine, toplumsal yeniden üretimi önceki sosyal yapının bireylerin pratiklerine mekanik bir şekilde dayatılmasına indirgeyerek

Bourdieu'nün başlangıçta reddettiği yapısalcılıkla temellenmiş toplumsal yaşamın sistemik imgesine geri dönmekte" (King, 2000 :429) ve böylece nesnelcilik ile öznelcilik arasındaki diyalektik aşkınlığın içini boşaltmaktadır.

Bu eleştirel hat uyarınca, "habitusları aracılığıyla 'unsur'lara indirgenen bireyler, Pierre Bourdieu tarafından, yalnızca toplumsal yapılara hizmet eden araçlar olarak görülmektedir. Dolayısıyla, her türlü bireysel eylem toplum tarafından belirlendiği için mekanik kabul edilmektedir" (Jourdain ve Naulin, 2016: 144). Basitçe; yapılar habitusu, habitus pratiği üretmekte, pratik de yapıları yeniden üreterek bir çeşit mekanik çember oluşturmaktadır. Habitus bu yönüyle toplumsal değişim olasılığını da dışlamaktadır. Habitusun bilinçsizce içselleştirilmiş eğilimlere gönderme yapması, herhangi bir bireyin içinde bulunduğu toplumsal konuma uygun eylemi sağlamasına ve toplumsal değişimi imkânsız kılmasına yol açmaktadır. Buna göre "bireyler, içinde buldukları nesnel yapısal koşullara göre hareket etmekte ve sonuç olarak aynı pratikleri tekrarlayarak bu nesnel koşulları yeniden üretmektedir" (King, 2000: 427). Harker'in (2006: 120) minimal modelinde (Şekil 2) görüldüğü üzere Bourdieu'nün sosyal ontolojinin özünde, sosyal yapılardan habitusa, habitustan pratiğe ve tekrar sosyal yapıya doğru uzanan bir devre vardır. Bourdieu'yü bir "yeniden üretim teorisyeni" olarak eleştirenler, habitusun onu her zaman nesnel olarak üreten toplumsal yapılarla senkronize olduğunda ısrar ederler.

Şekil 2: Bourdieu'nün Yeniden Üretim Modeli

"Buna karşın, Pierre Bourdieu, habitusun yalnızca toplumsal yapıların ürünü olmadığını, aynı zamanda bir buluş kaynağı da olduğunu pek çok defa

hatırlatmaktadır” (Jourdain ve Naulin, 2016: 144). Fransız sosyolog, toplumsal dönüşümün imkansızlığı ve statik bir toplum iddiasıyla şekillenen determinizm suçlamaları karşısında, bireyin belirli bir dereceye kadar bağımsız istence sahip olduğuna inanmaktadır. Buna göre habitus, içinde bulunduğu duruma mutlaka uyarlanmış ya da mutlaka tutarlı değildir⁸ (Bourdieu, 2000: 160). Başka bir ifadeyle uzam, içine çektiği her eyleyene, iş yapış şeklini enjekte eden bir yetkeye sahiptir; böylece alanın mantığı, faillerin mantığı haline dönüşür. “Fakat, alanın işleyişini yansıtan habitus değişmez nitelikli değildir; yeri geldiğinde bireylerin genel müdahaleleriyle değişime uğrar” (Dursun, 2018: 119). Dolayısıyla, sınırlı da olsa düşünce ve eylem için üretici ve yaratıcı bir kapasite mevcuttur. Bu, Marx’ın düşünce tarzına paraleldir: “İnsanlar kendi tarihlerini kendileri inşa ederler, ancak bunu istedikleri gibi yapamazlar; verili tarihsel koşulları ve ilişkileri içerisinde değil, doğrudan doğruya geçmişte bulunan, verilen ve aktarılan koşullar altında gerçekleştirirler” (Marx ve Engels 1978: 595). “Tıpkı bir oyundaki hamlelerin oyunun kuralları tarafından sınırlandırılan ve dolayısıyla oyunun kurallarını yeniden üreten doğaçlamalar olması gibi, habitus da yenilikçi olan ancak yalnızca yeniden ürettiği toplumsal yapılar tarafından tanımlanan sınırlar içinde kalan pratiklerin üretici ilkesidir” (Burawoy, 2018 :384).

Fransız sosyolog, nesnel yapılar ve öznel eylemler arasındaki gerilimi aşabilmek için habitusun iki boyutu olduğunu belirtir: Habitus bir yönüyle,

---

⁸ Habitus ve yapı arasında ortaya çıkan çatışma birçok şekilde gerçekleşebilir. Bourdieu, toplumsal yapı ve pratiklerin, bireylerin habituslarına ve onları yeniden üreten toplumsal kurum ve kuruluşlara derinlemesine kök salmış olmaları nedeniyle belirli bir atalet ve değişime karşı dirence sahip olduklarını savunur. Bu nedenle, dış koşullar değişse bile, habitus ve sosyal pratikler uzun süre devam edebilir ve bazen sosyal eşitsizliğe ve değişime karşı dirence yol açabilir. Fransız toplum bilimci habitusun bu dirençli yönünü histerezis kavramıyla açıklar (Bourdieu ve Passeron, 1990). Öte yandan Bourdieu, bireyler farklı kültürel beklentilere veya değerlere sahip sosyal bağlamlar arasında hareket ettiğinde ve sosyal veya kültürel çevrede önemli değişiklikler olduğunda habitusun bu şekilde yer değiştirmelerinin, yönelim bozukluğu, kafa karışıklığı ve yeni sosyal durumlara uyum sağlamada zorluklarla somutlaşan parçalanmış bir habitus *-habitus clive-*, üretebileceğini belirtmiştir. Özellikle, yüksek akademik başarısı ile düşük sosyal kökeni arasındaki süregelen uyumsuzluğun, bireyin kendisinde çelişki ve iç bölünmeyle parçalanmış bir benlik duygusu oluşturduğuna inanır (Bourdieu, 2000: 160).

“dışsallığın içselleştirilmesi”dir; sosyalleşme yoluyla, nesnel dünyanın yapılarının içselleştirilmesine, başka bir deyişle, bireyin bilinçsiz bir şekilde içselleştirmiş ve benimsemiş olduğu idrak (dünyanın nasıl algılanacağına dair), değerlendirme (nasıl değerlendirileceğine dair) ve eylem (nasıl davranılacağına dair) şablonlarına işaret eder (Bourdieu, 2004). Habitusun bir sosyal eğilimler sistemi olduğu ve dışsal, sosyal yapıların içselleştirildiği sosyalleşme süreçleri yoluyla oluştuğu fikri onun “yapılandırılmış” kısmına atıfta bulunur (Schwartz, 1997). Diğer yandan habitus, eylemleri veya uygulamaları koşullandırma eğilimine atıfta bulunan “yapılandırıcı” rolü sayesinde, “içsellığın dışsallaştırılmasını” sağlamaktadır. İçerdiği ikili boyut tam da habitus kavramının işlevidir; “özneye üretici, birleştirici, inşa edici, sınıflandırıcı bir gücü geri verirken, kendisi de toplumsal olarak inşa edilmiş olan bu kurucu kapasitenin aşkın bir özneye değil, konumlanmış ve tarihli bir toplumsal deneyim sırasında edinilmiş örgütlenme ilkelerine sahip toplumsal bedene ait olduğunu hatırlatmaktadır” (Bourdieu, 2000: 136-137).

Hem yapılanmış (geçmiş sosyal deneyimler tarafından) hem de yapılandıran (mevcut algılar, duygular ve eylemlerle) karakteri gereği habitus, nesnel mantıklarını yeniden üretme eğiliminde olan koşulların bir ürünüdür. “Ancak, bunu yaparken bu mantığı bir dönüşüme maruz bırakır; bu, kendi üretimimizin sosyal şartlarını ‘yeniden üretmemizi’ sağlayan, bir tür dönüştürücü makinedir” (Bourdieu, 1993: 87). Başka bir ifadeyle habitus kendisini dönüştüren şeyi dönüştürmeye katkıda bulunmaktadır. Ancak bunu nispeten öngörülemeyen bir biçimde yapar. Kısacası, “toplumsalın devamı mekanik olmayan ama sistematik ve sürekli bir süreçte gerçekleşir; işte bu devamlılık habitustur” (Palabıyık, 2020: 10).

1.2.3.1. Sınıfsal Habitus

Bourdieu öğretisinde önemli olan, bireysel tutumlar değil, müşterek eğilimleri

incelemektir. Fransız düşünürü göre, “aynı sosyoekonomik statüye ve yaşam koşullarına sahip kimseler kısmen aynı habitusa sahiptirler” (Jourdain ve Naulin, 2016: 43). Başka bir ifadeyle, toplumsal uzam içinde benzer varoluş koşulları ve sermayeye sahip olmaları sayesinde komşu konumlarda bulunan aktörler, kendi içlerinde benzer habituslar üretmektedir. Böylelikle geline nokta, Pierre Bourdieu’nün işçi sınıfı habitusu veya burjuva habitusu gibi sınıfsal habituslardan söz etmesine olanak tanımaktadır. Öte yandan Bourdieu (2013: 164) habitusun, bireysel eğilimlerde derinden somutlaşarak doğal bir görünüme sahip olması nedeniyle toplumsal kökenlerini gizlediğini belirtmektedir. Oysa toplumun sınıfsal yapısı, bireylerin farklı maddi varoluş koşullarına maruz kalmalarını belirleyerek bu habituslarda somutlaşmaktadır. “Bourdieu’nün araştırmaları, belirli bir sınıf içinde edinilen habitusun, sınıfların kendilerini ‘kültürel olarak’ birbirlerinden ayırdıkları belirli bir ‘yaşam tarzını’ tanımladığı tezini açıklamasına neden olur. Bir toplumda bulunan farklı yaşam tarzı türleri, farklı sınıfların üyelerinin farklılaşmak için gösterdikleri çabalar üzerindeki sembolik çatışmalara aracılık etmektedir” (Joas ve Knöbl, 2011: 28).

Bourdieu’ye (1990) göre, aynı toplumsal sınıfın üyeleri “aynı sırayla aynı deneyimleri” yaşamamış olsalar dahi, o sınıfın üyeleri için en yaygın rastlanan durumlarla karşılaşmış olma olasılıkları, başka bir sınıfın üyelerine göre daha yüksektir. Ancak Bernard Lahire’e (2003) göre, aynı sosyal geçmişe sahip sınıf üyeleri için istatistiksel olarak ortak olan bu kolektif deneyimler, homojen bir habitus varsayımına yol açmakta, insan yaşamının heterojenliğini ve inceliğini ihmal etmektedir. Her sosyal aktörün eğilimsel yapısının büyük ölçüde sosyal alanların konumsal yapısı tarafından belirlendiğini ortaya koyan bu homolojik görüşün aksine Lahire, “çoğul aktör” kavramında özetlenen alternatif bir sosyal eylem modeli ortaya koymaktadır. Frère’in (2011) belirttiği gibi, Lahire’nin alternatif yaklaşımı karmaşık

toplumlardaki öznelliğin üç temel özelliğini açıklamamıza olanak tanımaktadır:

çokluk, indirgenemezlik ve özerklik. Susen, bu karakteristik öğeleri şöyle özetler:

“*Çokluk*, geç modern öznelliğin kurucu bir bileşenidir; zira toplumsal aktörlerin içerdiği eğilimlerin çeşitliliği, toplumsal alanlarda yer alan konumların çoğulluğuna karşılık gelir. Bu çerçeveye göre aktörler, çeşitli sosyal alanlara maruz kalmaları ve bu alanlara katılmaları yoluyla çok sayıda ve öznel eğilimler edinirler. *İndirgenemezlik*, toplumsal aktörler tarafından geliştirilen çeşitli eğilimlerin bir arada bulunmasının, çok boyutlu olarak yapılandırılmış algı ve eylem şemalarının karmaşıklığını yansıtması bakımından geç modern öznelliğin önemli bir yönüdür. *Özerklik*, geç modern öznelliğin güçlendirici bir unsurudur; çünkü bireyci toplumlar, insanların tutumlarının, zevklerinin ve pratiklerinin tek bir baskın (örneğin sosyoekonomik olarak tanımlanmış) profile karşılık gelmesinin zorunlu olmadığını gösteren “uyumsuz profiller” yaratır” (Susen, 2011: 394).

Bu bağlamda, Bourdieu’nün habitus ve alan arasındaki mutlak uyumu yansıtan ve büyük ölçüde öngörülebilir bir varlık olarak tasarlanan “türdeş aktörünün” aksine, Lahire’in “çoğul aktör”ü, sosyal bilimin dikkatini bir alandaki birden fazla birey yerine, birden fazla alandaki öngörülemez bir eylemlilik kaynağı olan tekil bireye yöneltilmektedir. Bunun önemi, tek bir eylemin aynı anda birden fazla alanda nasıl karşılığının olacağı ya da bir alanın taleplerinin diğer bir alanın taleplerine göre nasıl öncelik kazandığı gibi gerçek anlamda ilişkisellik barındıran sorulara dikkat çekmesidir.

Bourdieu’nün tüm bu kavramları, bireyler ve toplum arasındaki karmaşık ve çok yönlü ilişkileri incelemek için özellikle önemlidir, çünkü sosyal konumların, çıkarların ve stratejilerin belirli bir alandaki farklı sermaye biçimlerinin dağılımı tarafından nasıl şekillendirildiğini ve bireylerin habitusları aracılığıyla sosyal çevrelerinin normlarını ve değerlerini nasıl içselleştirdiklerini ve yeniden ürettiklerini incelememize olanak tanır. Bu, yalnızca sosyal olguları tanımlamak ve açıklamak için değil, aynı zamanda farklı tarihsel evrelerde ve alanlarda işleyen gizli tahakküm ve eşitsizlik mekanizmalarını ve değişim pratiklerini ortaya çıkarmak için de önemli fırsatlar yaratmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DİJİTAL SERMAYE

Akıllı cihazların günlük yaşamlarımızla giderek daha fazla bütünleştiği bir “teknolojik zorunluluk ortamında” (Clayton ve Macdonald, 2013: 947), varsayılan olarak daha fazla hizmet dijital hale gelmekte, bu da aynı hizmetlere dijital olmayan koşullarda erişmenin zorlaşması sonucunu doğurmaktadır. Başka bir ifadeyle, giderek daha fazla insan dijital ortamlara dahil oldukça, dijital olarak angaje olmamanın dezavantajı artmakta ve aradaki uçurum derinleşmektedir (Ewing, 2016). Dolayısıyla, içinde bulunduğumuz çağda dijital teknolojilerden yararlanabilen bireyler ve organizasyonlar, benzerlerine göre teknoloji merkezli bir rekabet avantajı elde etmektedirler. Bunun bir kanıtı olarak, We Are Social ve Hootsuite (2022) tarafından yayınlanan Dijital 2022 Küresel Genel Bakış Raporu’na göre, dünya nüfusunun üçte ikisinden fazlası (%67,1) artık bir cep telefonu kullanmakta ve internet penetrasyonu mevcut durumda toplam dünya nüfusunun yüzde 62,5’ini oluşturmaktadır (We Are Social ve Hootsuite, 2022). Ancak, aynı raporda yer alan güncel veriler, dünyanın eşit dijital erişime yönelik hala yeterli olgunluğa erişmediğini de ortaya koymaktadır. Rapora göre, Güney Asya’da 1 milyardan fazla kişi, Afrika’da ise yaklaşık 840 milyon kişinin henüz internet erişimi bulunmamaktadır. Ayrıca, GSMA’nın 2022 yılında yayınladığı Mobil İnternet Bağlantısı Durumu Raporu, az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkelerdeki her 4 kişiden 1’inin mobil internetin varlığından hâlâ habersiz olduğunu ortaya koymaktadır (GSMA, 2022). Başka bir deyişle, dünya çapında yüz milyonlarca insan, başta internet hizmetleri olmak üzere hala dijital teknolojilere erişim olanaklarından yoksun durumdadır ve gerekli altyapıya erişim, dijital eşitsizliklerin önemli bir boyutu olmaya devam etmektedir. Daha da önemlisi, internet penetrasyonu ile eğitim seviyesi, ırk ve cinsiyet gibi demografik özellikler arasındaki ilişki, teknolojiyi

sosyal izolasyonun önemli bir belirteci haline getirmektedir. Nitekim, çevrim dışı nüfusun çoğunluğu hala kadın, yaşlı, düşük gelirli, kırsal kesimde yaşayan ve okuma yazma bilmeyenler gibi belirli dezavantajlı nüfus gruplarından oluşmaktadır.

Bu doğrultuda, dijital teknolojilere eşit olmayan erişim ve kullanımı ifade etmek için kullanılan “dijital uçurum” kavramı odağında, sosyo-ekonomik durum, ırk, etnik köken, cinsiyet, yaş ve coğrafi konum nedeniyle eşit olmayan erişimi vurgulayan önemli miktarda araştırma yapılmıştır (Alvarez, 2003; Jackson vd., 2003; Jackson vd., 2008; Kennedy vd., 2003; Lenhart ve Horrigan 2003). Ancak, erişim ve kullanım istatistikleri dijital katılımın genel göstergeleri olmakla birlikte, bireylerin teknolojiye dair deneyimlerinin karmaşık ve çok yönlü doğasını yakalamak açısından resmin yalnızca bir kısmını ortaya koymaktadır. Nitekim, bazı akademisyenler (DiMaggio vd., 2001; Gilbert ve Masucci, 2004; Van Dijk, 2005), erişim ve kullanım açısından demografik istatistikleri vurgulayan dijital eşitsizliğe dönük araştırmaların büyük ölçüde tanımlayıcı düzeyde kaldığını savunmuştur. Dijital teknoloji deneyimini, erişim ve kullanım istatistikleriyle sınırlı kalmayıp sosyal eşitsizliklerin ana eksenyle potansiyel etkileşimi üzerinden ele almak, kolektif bireyin dijitalleşmiş bir topluma geçiş sırasında verdiği mücadeleyi ve bu teknolojilerin sosyal eylemin yapılandırılmasındaki rolünü keşfetme olanağı sunmaktadır. Bu noktada, Bourdieu’nün sermaye kavramı, sosyal eylemin muhtelif kaynaklar vasıtasıyla yapılandırılması sürecine yaptığı vurgu bakımından önemlidir. Diğer bir deyişle “sermaye kavramı, teknolojilere erişimleri açısından görünüşte benzer olan kullanıcılar arasında dahi bu kadar çeşitli derecelerde dijital deneyim farklılıklarının nasıl ve neden olduğunun karmaşıklığını anlamak için yararlı bir teorik çerçeve sağlamaktadır” (Park, 2017: 68). Nitekim, “dijital teknolojiler ile olan karmaşık ve çok yönlü etkileşim, erişim ve mülkiyet sorunlarının yanı sıra, insanların dijital varlıklarla nasıl ilişkiler geliştirdikleri ve erişimi kullanılabilir kılan sosyal

kaynakları nasıl harekete geçirecekleri ile ilgilidir” (Selwyn, 2004: 349; Garnham, 1997; Jung vd., 2001). Bireylerin dijital teknolojiler ile etkileşimleri, önceki literatürün çoğu tarafından basit biçimde inşa edilen erişim ya da kullanım düzeyleri özelinde sahip olanlar ve olmayanlar gibi sabit ve sınırlı ikilikler tarafından tanımlansa da, dijital sistemler ve bunlar aracılığı ile oluşan bilgiler, kaynaklar, uygulamalar ve hizmetler, bireylerin sosyokültürel gerçekliklerine ve teknolojiyi benimseme konusunda sahip oldukları benzersiz deneyimlerine derinden gömülüdür.

Buradan hareketle, farklı sermaye biçimlerinin, bireylerin ve grupların dijital teknolojiyi benimseme, adapte olma ve kullanmaları açısından gerekli becerileri edinme mekanizmaları üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Selwyn’e (2004: 353) göre, bireylerin dijital teknolojiler ile etkileşiminin altında yatan en bariz sermaye biçimi ekonomiktir. Buna paralel şekilde Murdock, gerekli fiziksel donanıma erişim olmadan dijital bir içeriği oluşturma, depolama ve görüntüleme yeteneklerine sahip yazılımların kullanılamayacağına atıfta bulunarak, maddi kaynakların ve ekonomik kapasitenin, insanların teknoloji kullanımı ve bu kullanımın doğası ile müteakip kalıplarını belirlemede merkezi bir rol oynadığını iddia etmektedir (Murdock vd., 1996). Bu doğrultuda dijital katılımın ilk koşulu, cihazlar ve platformlar gibi dijital teknolojilere maddi erişim sağlamaktır. Bununla birlikte, ekonomik sermaye dijital katılımın tüm aşamalarını ve düzeylerini açıklayamaz. Murdock’un (2002: 388) belirttiği üzere, “dijital teknolojiler ile ilgili olarak maddi kaynakların rolünü gereğinden fazla vurgulamak, katılım ile dışlamayı yapılandıran önemli sosyal ve kültürel dinamikleri gözden kaçırmaya sebep olmaktadır”. Bu nedenle, “bir bireyin veya grubun dijital teknoloji deneyimi, aynı zamanda kültürel sermayenin karşılık gelen seviyeleri ile iç içedir” (Selwyn, 2004: 353). Sözelimi, gayri resmi öğrenme yoluyla dijital teknolojilere dönük edinilen beceriler ve yetkinlikler ya da resmi dijital teknoloji eğitimleri ile elde edilen sertifikalar bu kapsamda değerlendirilebilir.

Bourdieu'nün ifade ettiği şekliyle: “Makinelere sahip olmak için yalnızca ekonomik sermayeye ihtiyaç vardır; ancak bireyin onları benimsemesi ve kendi özel amaçları doğrultusunda kullanması için ya bizzat ya da vekaleten somutlaşmış kültürel sermayeye erişimi gerekmektedir” (1986: 247).

Di Maggio ve Hargittai (2001) ise, çoğu insanın dijital teknolojilerle anlamlı bir ilişki kurabilmesinde sosyal sermayenin belirleyici etmenlerden biri olduğunu dile getirmektedir. Bourdieu'ye (1986:249) göre, “belirli bir failin sahip olduğu sosyal sermayenin hacmi, harekete geçirebileceği bağlantı ağının boyutu ile kümülatif sermayelerinin (ekonomik, kültürel veya sembolik) miktarına ve türüne bağlıdır”. Bourdieu böylece, bir bireyin ne kadar çok bağlantısı varsa, o kadar çok sosyal sermayeye sahip olacağını, ancak bunun aynı zamanda ağdakilerin sahip olduğu sermayeye de bağlı olduğunu öne sürmektedir. Bu nedenle, sosyal sermayeyi, bireyin belirli bir teknolojiye erişme ve ondan yararlanma yeteneğinde çevresiyle kurduğu ilişkinin tayin edici rolü açısından ölçülebilir bir meta olarak düşünebiliriz. Nitekim bu yönüyle, bireylerin akraba, komşu ve akran destek grupları gibi önemli yerel ağları açısından sosyal sermayeyi geliştirme ve sürdürme yetenekleri, teknolojik uzmanlığa ve ekipmana dönük kaynaklara erişim açısından önemlidir. Çünkü, “dijital teknolojileri kullanan ve bunlardan yararlanan kişilerle etkileşim kurmak, kişinin kendi teknoloji deneyimi için itici bir g sağlarken, bu tür ağlardan izole veya marjinalize edilmiş kullanıcılar zaman içinde dijital teknolojilere dönük yetkinlik kazanmakta ve ilgilerini sürdürmekte güçlük çekmektedir” (Murdock vd., 1996: 273).

Netice itibariyle, bir kişinin dijital teknolojiyi kullanma becerisi ve dijital teknolojiye yönelik tutumu, kültürel, ekonomik ve sosyal faktörlerden etkilenen uzun ve karmaşık bir süreçle gelişmektedir. Özellikle, “modern toplumlarda devreye giren parasal glerin aksine, sosyal ve kültürel sermaye gibi toplumun maddi olmayan güçleri, insanların dijital teknolojileri kullanmak için kaynakları harekete geçirme

yeteneklerindeki farklılıkları açıklamaktadır” (Park, 2017: 69). Diğer bir deyişle, dijital teknolojilere yönelik eğilim, ekonomik faktörlerin yanı sıra kültürel ve sosyal etkileşimler yoluyla da şekillenmektedir.

Bu faktörler araştırmacıları, Bourdieu’nün kültürel, ekonomik ve sosyal sermaye biçimlerinin bir alt kümesi, eklentisi ve/veya uzantısı olarak teknoloji odaklı sermaye kavramsallaştırmalarına yöneltmiş, bu motivasyonla sermaye kavramını teknolojik ortamlara uyarlamak için birçok girişimde bulunulmuştur (Hesketh ve Selwyn, 1999; Howard, 1992). Bununla beraber bazı sosyal bilimciler ise, bireyin teknoloji kapasitesi ve deneyimini halihazırda mevcut kültürel sermayesine atfederek yeni bir sermaye biçimi geliştirme ihtiyacını reddetmektedir. Başka bir deyişle teknolojiyi, yeni bir sermayenin hayati ve kurucu faktörü olarak görmek yerine, Bourdieu tarafından tanımlanan geleneksel sermaye biçimlerine entegre etmişlerdir. Örneğin, Emmison ve Frow (1998), bilgi teknolojisine kültürel sermayenin bir parçası olarak atıfta bulunur; kültürel sermayenin bir ifadesi olarak yorumlanabileceğini öne sürerek teknolojilerin kullanımına yönelik olumlu tutuma odaklanmaktadırlar. Teknolojilerin sermaye kavramsallaştırmasıyla ilişkisine dair bu yaklaşım, Paino ve Renzulli (2013) tarafından önerilen analizde de merkezi bir yere sahiptir. Bourdieu’nün kültürel sermaye kavramsallaştırmasını gençlerin dijital cihaz kullanımı özelinde ele alan Paino ve Renzulli (2013: 126), “bilgisayarlar ve diğer dijital cihazlar hakkında bilgi sahibi olan öğrencilerin kendilerini bilgi çağı toplumunun kültürel açıdan yetkin üyeleri olarak sunduklarını” öne sürmektedir. İkili, kültürel sermaye kavramına dijital bir boyut katarak ve genişleterek dijital katılımın farklı düzeylerini yorumlamaktadır. Benzer şekilde O’Keeffe (2009: 39), bireylerin teknolojilere yönelik tutum ve eğilimlerinde, bilgi ve yeteneklerinde somutlaşmış biçimde var olan bir tür kültürel sermaye yansımasından söz etmektedir.

Kültürel sermaye, her ne kadar münferit yönleriyle kullanıcıların teknoloji ile

olan ilişkilerine uyarlanabilse ve dijital deneyimin kurucu bileşenlerine gönderme yapsa da, ekonomik ve sosyal bileşenler de dahil olmak üzere tüm boyutları kapsayan ve tek bir kavram çatısı altında toplanabilecek özgün sermaye tanımları için süregelen bir arayış söz konusudur. Bu doğrultuda zaman içinde, teknolojik sermaye (Selwyn, 2004; Correa, 2015; Gonzales, 2016), sosyo-teknik sermaye (Resnick, 2004), teknik sermaye (Yardi, 2010) veya tekno-sermaye (Rojas vd., 2012; Lee ve Chen, 2017) gibi çeşitli kavramlar önerilmiştir. Bu öncül kavrayışlar arasında sıklıkla kullanılan temel terim ise “teknolojik sermaye” olmuştur.

Teknolojik sermaye kavramı, Selwyn (2004) tarafından bir kullanıcının hayatının tüm alanlarında teknolojinin gömülü doğasına atıfta bulunmak amacıyla kullanılmıştır. Selwyn yapmış olduğu tanımlamayla, sunduğu sermaye tipinin ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere üç farklı sermayeyle iç içe olduğunu savunmaktadır. Buna göre, bireyler kendi teknolojik sermayelerini geliştirmeleri için arkadaşlar, aile üyeleri ve çevrim içi topluluklar gibi destek ağlarına (sosyal sermaye) ihtiyaç duyarlar. Aynı zamanda, teknolojilere erişmek için ekonomik kaynaklara (ekonomik sermaye) ve ilgili teknolojileri uygun şekilde kullanmak için bilgi, beceri ve yeterliliklere (kültürel sermaye) ihtiyaç söz konusudur. “Ancak, bu yoruma göre teknolojik sermaye, izole ve özgün bir sermaye değil, üç farklı sermayenin etkileşiminin bir sonucudur” (Ragnedda ve Rui, 2020: 21).

Teknoloji üzerine çalışmaları oldukça sınırlı olan Bourdieu ise, teknolojik sermaye terimini firmaların davranışları bağlamında, oldukça dar bir anlamda ele almıştır. Buna göre Fransız toplum bilimci teknolojik sermayeyi, “ürünlerin tasarımında ve imalatında kullanılabilecek bilimsel veya teknik kaynaklar portföyü” olarak tanımlamıştır (Bourdieu, 2005a: 339). Ancak, Bourdieu’nün tanımladığı şekliyle kavram, alan teorisindeki sermaye temelli yaklaşımına dayanan tipik çalışmalarının bir tezahürü şeklinde karşımıza çıkmamaktadır. Gilbert (2010: 1005)

ise, teknolojik sermayeyi “bilgi ve iletişim teknolojilerine (BİT) erişim, kullanım ve bilgi ile ilgili fiili veya potansiyel toplu kaynaklar” olarak tanımlamaktadır. Başka bir deyişle, BİT’i kullanma yeteneği, teknolojik sermayenin ana bileşenidir.

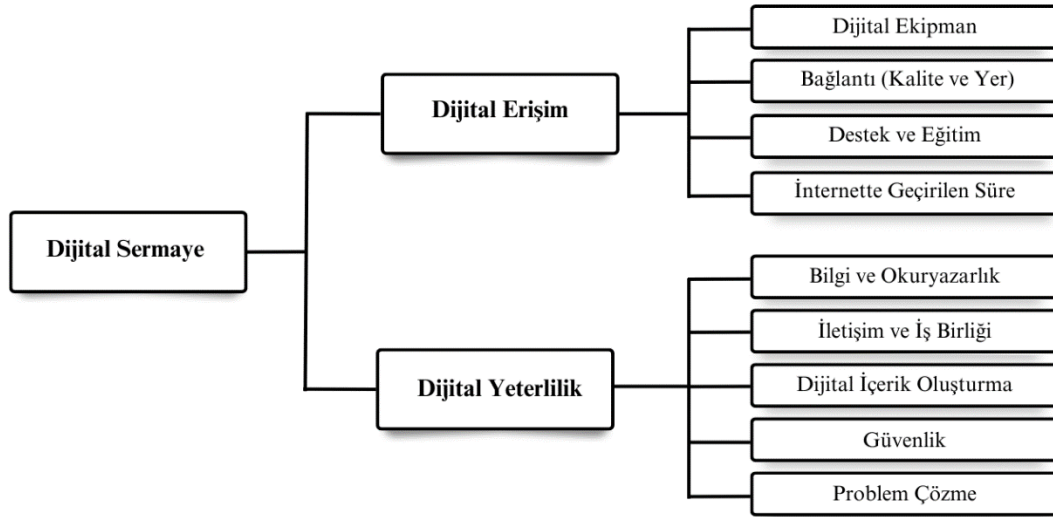
Teknolojik sermaye tanımları, teknolojileri kullanma yeteneğinin gücünü yansıtmak açısından önemlidir. Bununla birlikte, yalnızca teknolojiyi etkin bir şekilde kullanma becerisini değil, aynı zamanda dijital katılımın somut sonuçlarını vurgulamak amacıyla mevcut kaynakları harekete geçirme kapasitesini de kapsayan daha özel bir tanıma gereksinim duyulmaktadır. Bu doğrultuda bazı sosyal bilimciler tarafından son yıllarda, insanların dijitalleşmiş bir toplumda başarılı olmak için gerekli sermayeye nasıl maruz kaldıklarını, bu sermayeyi nasıl edindiklerini ve biriktirdiklerini kavramak için “dijital sermaye” (Ragnedda, 2018) tanımlaması kullanılmıştır. “Dijital” terimi, sayısal teknolojilerin ve platformların insanların yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline geldiği mevcut teknolojik manzarayı yansıtmakta; böylece “dijital sermaye” ifadesi, odağı teorik olarak dijital alana daraltarak Bourdieu’nün sosyal dinamikler ve güç ilişkilerine yaptığı vurguya daha yakın bir perspektif sunmaktadır. Nitekim bu çalışmada, kapsam, benimsenen teorik çerçeve ve alanyazındaki terminolojinin uygunluğu göz önünde bulundurularak dijital sermaye kavramı esas alınmaktadır.

2.1. Dijital Sermayenin Tanımlanması

Esasen, dijital sermaye kavrayışı yeni olmasa da (Tapscott vd., 2000) ve farklı anlamlarda kullanımı bulunsu da (Seale vd., 2006; Roberts ve Townsend, 2015), kavramı özel olarak tanımlamaya yönelik ilk girişim, dijital sermayeyi “insanların dijital teknolojiyle nasıl ilişki kuracağını etkileyen önceden belirlenmiş bir dizi eğilim” olarak ifade eden Park (2017: 27) tarafından yapılmıştır. Ragnedda ve Rui’ye (2020: 29-30) göre bu tanım, “Bourdieu’nün sosyal tabakalaşmayı açıklamak için

sunduğu çıkar odaklı yorumu yansıtarak belirli hedeflere ulaşmak için kaynakları harekete geçirebilmesi yönüyle dijital sermayenin özgüllüğüne işaret etmektedir”. Ancak öte yandan, “dijital sermayeyi önceden var olan koşullara ve bireyin dijital teknolojileri kullanma kapasitesini şekillendiren faktörlere indirgemesi nedeniyle de kavramın karmaşıklığını yeterince dikkate almamaktadır” (2020: 30).

Bu noktada, Bourdieu’nün sermaye analizinden ilham alan Ragnedda ve Ruiu (2017; 2020), kendi çalışmalarında görece daha incelikli bir teorik çerçeve ve ampirik bir ölçüm modeli (Şekil 3) sunmaktadır. Sonrasında Ragnedda (2018) tarafından ayrıntılı olarak geliştirilen bu anlayışa göre dijital sermaye, sahibi olan kişiye toplumsal arenada sosyal faydalar sağlayan; biriktirilebilen, yatırım ve çaba gerektiren; aynı zamanda diğer sermaye biçimlerine dönüştürülebilen içselleştirilmiş yetenek stokları (dijital yeterlilikler) ile dışsallaştırılmış kaynaklar (dijital erişim) olarak tanımlanmaktadır.

Şekil 3: Dijital Sermayenin Kurucu Bileşenleri (Ragnedda ve Ruiu, 2020: 42).

Ragnedda ve Ruiu (2020) tarafından geliştirilen bu modele göre, dijital sermaye, dijital erişim ve dijital yeterlilik ile temsil edilen iki alt boyutu içermektedir. Dijital erişim, dijital deneyimin kalitesini ve türünü belirlemede kilit rol oynadığı

kanıtlanmış dört alt bileşenden oluşmaktadır: dijital ekipman (Akiyoshi ve Ono, 2008; Mossberger vd., 2012; Murphy vd., 2016; Napoli ve Obar, 2014; Van Deursen ve Van Dijk, 2019; Van Dijk, 2005), bağlanabilirlik (Kyriakidou vd., 2011; Peter ve Valkenburg, 2006; Riddlesden ve Singleton, 2016), destek ve eğitim (Ragnedda ve Ruii, 2017; Selwyn, 2004) ve internette geçirilen süre (Hargittai, 2003, 2010). Diğer yandan, dijital teknolojilere olan erişim ilk akla gelen temel faktör olsa da dijital sermaye düzeyini belirlemek için yeterli bir kriter değildir. Bu nedenle, “dijital sermaye düzeyini ölçmeyi amaçlayan daha kapsamlı bir modelin, aynı zamanda çevrim içi olarak elde edilen verileri kullanma, anlama ve detaylandırma konusundaki bilişsel kaynaklara sahip olmak anlamına gelen becerileri de içermesi gerekir” (Ragnedda ve Ruii, 2020: 50-51). Bu yeterlilikler, aşırı bilgi yüklemesi ile karakterize edilen ve doğru bilgiyi bulma ve bunların geçerliliğini sınıama becerisinin esas olduğu bir çağda özellikle önemlidir. Ragnedda ve Ruii’nun modelinde yer alan bu makro bileşen; bilgi ve okuryazarlık, iletişim ve iş birliği, dijital içerik oluşturma, güvenlik ve son olarak problem çözme gibi yetkinlik alanlarıyla dijital sermayenin ayrılmaz bir parçası olarak işlev görmektedir.

Ragnedda ve Ruii, dijital erişimin son alt bileşeni olan “internette geçirilen süre” ile, deneyimli internet kullanıcılarının web teknolojisini ne kadar üretken ve çok yönlü olarak kullanma eğiliminde olduklarını gösteren çalışmalarla bağlantılı olarak internetin tarihsel kullanımına işaret etmektedir (Gil-Garcia vd., 2006; Hargittai ve Hinnant, 2008; Livingstone ve Helsper, 2007; Peter ve Valkenburg, 2006). Dolayısıyla internette geçirilen süre, günlük zamandan ziyade çevrim içi olarak geçirilen yıl sayısına karşılık gelen tarihsel zamana atıfta bulunur ve dijital sermayenin “tarihsel birikimini” yakalamaya olanak sunar. Ayrıca, tarihsel birikim kıstası, çevrim içi ve çevrim dışı boyutlar arasındaki sınırın bulanıklaştığı, kullanıcıların her an “ağa bağlı olma” eğiliminde olduğu günümüz dünyasında,

çevrim içi olarak geçirilen süreyi ölçmenin zorluklarını aşmak yönünden anlamlı bir alternatif sunmaktadır.

Bourdieu'nün sermaye fikrini izleyen dijital sermaye, aslında bu yönüyle, tanımı gereği hem çaba hem de zaman açısından yatırım gerektiren bir özümseme ve aşılama süreciyle biriktirilmektedir (Brock vd., 2010). Bu birikim, dijital deneyimlerin diğer sermaye biçimlerine dönüştürülmesi/aktarılması için geliştirilmesini ve uygulanmasını içerir. Dolayısıyla, Ragnedda ve Ruiu (2020) açısından bu süreç, mevcut çevrim dışı sermayelerin dijital sermayeye yatırılması ve aktarılmasını; ardından çevrim dışı alana yatırılacak dijital sermayenin biriktirilmesini içeren bir çift döngüyü ortaya koymaktadır.

2.2. Dijital Sermayenin Ayırt Edici Doğası

Çalışmada geleneksel olarak Bourdieu'nün göndermede bulunduğu sosyal, kültürel ve ekonomik sermaye kavramları dijital olmayan etkileşimler ve süreçler bağlamında “çevrim dışı sermayeler” olarak ele alınmıştır. Ancak, kâğıt üzerinde soyutlamalar sağlamak ve genel bir anlayış oluşturmak için kullanılan bu kategorik ayrımın, incelenmesi amaçlanan ve çevrim dışı deneyimlerle örülü dijital topluma karşı bir tür körlük yaratmaması önemlidir. Bu nedenle, “akla gelebilecek ilk soru, sosyal sistemlerimizin dijital iskeletini ve dinamiklerini yorumlamak için neden yeni bir ‘sermayeye’ ihtiyacımız olduğudur” (Ragnedda ve Ruiu, 2020: 16). Nitekim günümüzde pek çok akademisyen, Bourdieu'nün teorik çerçevesinden türeyen sermaye kavramının literatürdeki “aşırı” kullanımına dair kaygılarını dile getirmektedir. Örneğin Hodgson (2014), kavramın son yıllarda orijinal anlamının çok ötesinde uygulama eğiliminde olan sosyal bilimciler tarafından çeşitli tamlamalarla kullanılmasını eleştirmektedir. Benzer şekilde Alman sosyolog Beate Kraus, Bourdieu'nün toplumsal alanlar üzerine düşüncelerinde sermaye türlerinin

“enflasyonist çoğalmasını” sorgulamaktadır (Müller ve Sintomer 2006: 142). Bu itirazı haklı çıkaracak şekilde, “politik”, “bilimsel”, “bürokratik”, “kişisel”, “entelektüel” ya da “dilbilimsel” gibi düzinelerce sermaye kombinasyonuna çağdaş sosyolojinin araç setinde sıklıkla rastlanmaktadır. Neveu’ye (2018) göre bu taksonomik çoğalmanın en sorunlu yanı, yeni sermayelerin mucitlerinin büyük bir kısmının, sermayenin varlığını ortaya koyabilecek göstergeler veya değişkenler belirleme ihtiyacı hissetmeden kesin tanımlar verme çabasıdır.

Öte yandan hiç şüphesiz, toplumsal alandaki sonsuz çeşitliliğin doğasını ve özelliklerini belirtmek için kelimelere ihtiyaç vardır. Dolayısıyla, sermayelerin bu şekilde çoğalmasını, sosyal yapıların karmaşıklığına yönelik ampirik bir dikkatin mantıksal sonucu olarak değerlendirmek mümkün görünmektedir. Nitekim Bourdieu (2011: 128), “mevcut alanlar kadar çok sayıda sermaye” biçimi olduğunu ifade etmektedir. “Ona göre, sermayenin kullanımları ve etkileri, alanların kendine özgü uzamında anlaşılmalıdır” (Neveu, 2018: 369) Başka bir ifadeyle, her bir alan kendine has özelliklerin belirli bir bileşimini tetikler ve ilgili, anlamlı ve verimli kaynakları oluşturur. Bu nedenle dijital sermayenin nasıl ve neden diğer sermayelerin yalnızca bir alt kümesi veya özel kategorisi olarak değil de belirli bir sermaye olarak kavranması gerektiğini ve teorik araç setimizde neden ona ihtiyacımız olduğunu açıklamak kritik bir öneme sahiptir.

Daha önce ifade edildiği gibi sermayeler, belirli hedeflere ulaşmak için harekete geçirilebilecek potansiyel kaynaklardır ve eğer “herhangi bir sosyal aktörün dijital sermayesi varsa, bu, parçası olduğu sosyal uzamda hedeflerini gerçekleştirmek için dijital teknolojileri kullanma yeteneğine sahip olduğu anlamına gelmektedir” (Park, 2017: 27). Dolayısıyla, daha fazla dijital sermaye ile donatılmış olanlar, dijital etkileşimden daha fazla fayda sağlayacaklardır. Ancak, dijital kaynaklar ve sonuçların, özgün ve ölçülebilir bir sermaye olarak tanımlanabilmesi için aynı

zamanda “birikimli ve dönüştürülebilir” olmaları gerekir (Ignatow ve Robinson, 2017: 952; Ragnedda ve Ruiu, 2020: 47). Bu nedenle dijital sermaye, aşağıdaki bölümlerde daha da netleşeceği gibi, her tür sermayeyi karakterize eden temel özellikleri kapsamaktadır.

2.2.1. Biriktirilebilirlik

“Dijital sermaye durağan değildir, diğer tüm sermaye biçimleri gibi zaman içinde biriktirilebilir” (Ragnedda ve Ruiu, 2020: 31). Dolayısıyla, “herkesin çoğunlukla farkında olmadan yaşamları boyunca biriktirdiği ve bazı yönlerinin diğerlerinden daha belirgin olduğu benzersiz bir dijital sermaye seti vardır” (Park, 2017: 68). Bu birikim, tıpkı diğer sermaye türleri gibi, toplumsal uzamda eşit olmayan bir şekilde gerçekleşir ve bu nedenle dijital sermaye, diğer tüm sermayelerde olduğu gibi sosyal eşitsizlikleri güçlendirme ve etkileme eğilimindedir. Bu nedenle Bourdieu’nün merceği, sosyal eşitsizlikleri açıklamada dijital sermayenin rolünü araştırmak için bir fırsat sunmaktadır. Nitekim dijital sermayeyi hem dışsallaştırılmış kaynaklar (erişim) hem de içselleştirilmiş yeteneklerin (yetkinlikler) biriktirilmesi olarak tanımlamak, kavramı dijital uçurumların erişim ve kullanımdaki eşitsizliklere gönderme yapan ilk iki düzeyiyle etkileşim içine almaktır.

California Üniversitesi tarafından yürütülen ve gençlerin analogdan dijital yazıya nasıl geçtiğini inceleyen bir çalışmada⁹, “katılımcıların dijital becerilerini sonraki deneyimlerine aktarılabilirdikleri ve bunun öğrenme hızını etkileyen bir değişken olduğu ön plana çıkmıştır (Park, 2017). Araştırmaya katılan öğrenciler, önceki bilgi ve becerilerinin yeni cihazlara uyum sağlamalarına yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Bu doğrultuda denilebilir ki, insanların bilgiyi özümseme yeteneği

---

⁹ <https://bawp.berkeley.edu>

büyük ölçüde geçmiş deneyimlerine bağlıdır ve kullanılan teknolojiler ile bunları kullanmak için kazanılan beceriler zamanla birikmektedir. Bu birikmiş kapasite ise, bireyin yeni teknolojiyi benimsemesine yardımcı olmaktadır. Başka bir ifadeyle, bir bireyin yeni bir dijital teknolojiye adapte olmasının ne ölçüde zor olacağını ya da ne kadar zaman alacağını tayin eden şey, benzer cihaz ve araçlara daha önce anlamlı biçimde maruz kalmış olmasıdır (Park, 2017). Örneğin, bir akıllı telefon kullanıcısı tablet teknolojisinin kullanımına hızla adapte olabilirken, daha önce hiç akıllı telefon kullanmamış kişiler açısından tablet, kavranması güç ve yabancı bir nesne olacaktır. “Dijital teknolojiler aracılığıyla bilgi, kaynak ve hizmetlere erişimin etkileri tüm kullanıcılar için aynı olmayacağı” (Selwyn, 2004: 350) gibi, “insanlar, dijital teknolojilere dönük farklı birikim seviyelerinde olduklarından, bu teknolojileri benimseme kapasiteleri de farklılık göstermektedir” (Park, 2017: 26-27).

2.2.2. Dönüştürülebilirlik

Dijital sermaye kavramı, erişimdeki ve kullanımdaki eşitsizliklerle olduğu kadar, daha spesifik olarak, dijital teknolojilerin kullanımından elde edilebilecek somut sonuçlar¹⁰ açısından oluşan eşitsizliklere atıfta bulunan dijital uçurumun üçüncü düzeyiyle de (Ragnedda, 2017; Wei vd., 2011) etkileşime girmektedir. Buradan hareketle Ragnedda ve Ruiu, dijital sermayeye, toplumun teknolojiyle olan ilişkisinde geleneksel sermaye türlerinin ötesinde, ancak bununla birlikte sosyal, ekonomik ve kültürel kaynakları biriktirmenin anahtarı olarak özgül ve izole bir sermaye tanımlaması tahsis ederler:

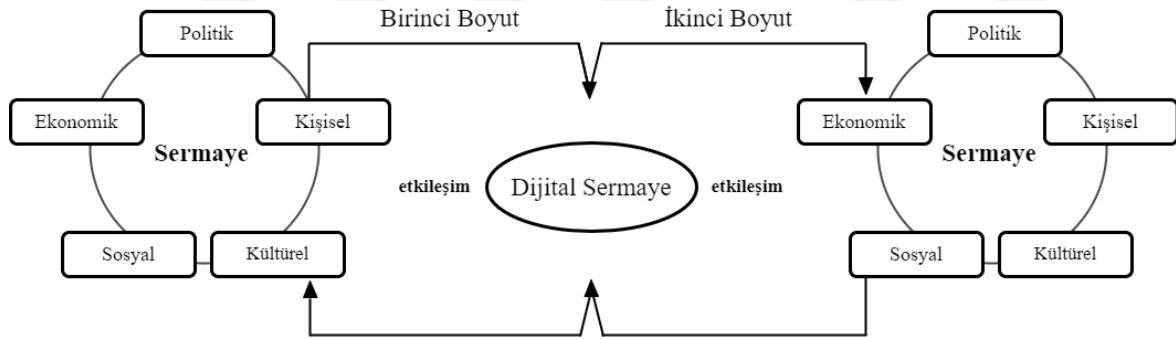
“Dijital sermaye, önceden edinilmiş sermayelerin dijital arenada verimli bir

---

¹⁰ Helsper, Van Deursen ve Eynon (2015), çevrim içi etkinlikler arasındaki bağlantıyı ve bunların kullanıcıların günlük yaşamlarını nasıl etkileyebileceğini anlamak için “somut sonuçlar” kavramını ortaya koymaktadır. Bu isimlere göre, çevrim içi kaynakları, kullanıcıların çevrim dışı yaşamlarıyla ilişkilendirme yeteneği, dijital etkileşimin kritik bir bileşenidir. Nitekim yürüttükleri çalışma, sosyoekonomik açıdan daha avantajlı vatandaşların internetin niteliksel olarak farklı kullanımından nasıl daha fazla somut faydalar elde ettiğini göstermiştir.

şekilde kullanılmasını sağlamak için esastır. Ancak, mevcut sermayelerin sadece bir toplamı değildir; çevrim içi deneyimi belirli yönle kanallere ederek diğer sermaye türleriyle etkileşime girmektedir. Başka bir deyişle, yüksek düzeyde bir dijital sermaye, bireylerin çevrim dışı olarak biriktirdikleri sermayeleri dijital arenada kullanmalarına ve aktarmalarına olanak tanır” (Ragnedda ve Ruii, 2020: 24).

İkili, çalışmalarında dönüştürülebilirlik işlevinin altını çizmek adına dijital sermayenin, “çevrim içi ve çevrim dışı uzamları birbirine bağlayan bir köprü görevi gördüğünü” ifade etmektedir (Ragnedda ve Ruii, 2020: 38). Köprü metaforu ile ilk olarak çevrim dışı deneyimler ve kaynaklar¹¹ dijital alanla birbirine bağlanmakta; ardından dijital deneyim geleneksel sermayelerin birikimini tetiklemek ve somut faydalara dönüştürmek için harekete geçirilmektedir (Şekil 4). Başka bir ifadeyle dijital sermaye, çevrim dışı sermayelerin dijital faaliyetlere aktarılmasında ve bu faaliyetlerin tekrar çevrim dışı sermayelere “dönüştürülmesinde” aracı bir rol oynamaktadır.

Şekil 4: Dijital Sermayenin Döngüsel Süreci. Kaynak: Ragnedda ve Ruii (2020): 33.

Buna göre, dijital teknolojileri etkili bir şekilde kullanmak için bireylerin çevrim dışı yaşamlarında verili sermayelere sahip olmaları ya da başka bir ifadeyle kültürel, sosyal ve ekonomik girdileri halihazırda oluşturmuş olmaları

¹¹ Ragnedda ve Ruii (2020), çalışmasında ekonomik, kültürel ve sosyal sermayeye ek olarak politik ve kişisel güç kapasitelerinden de söz ederler. Buna göre politik sermaye, etkileşimli siyasi süreçlere katılım yoluyla üretilen, politik olarak hareket etmek için bireysel güçleri ifade eder. Kişisel sermaye ise, bireyin şimdiki ve gelecekteki tercihlerini etkileyen tüm geçmiş kişisel deneyimlerin birikimidir.

gerekmektedir. Bu yönüyle köprünün birinci boyutunda, belirli becerilere, bilgiye, motivasyona, aile geçmişine, mesleki üyeliklere ve sosyal statüye sahip olmak, ölçülebilir sonuçlar üreten bir dijital teknoloji deneyimiyle birleştirilir (Ragnedda, 2018). Köprünün bu ilk bölümü, bireylerin dijital arenada çevrim dışı kaynaklara nasıl eriştiklerini ve kullanımlarına ilişkin farklılıkları ortaya koymaktadır. Bireylerin teknoloji kullanımından yararlandıkları ve dijital deneyimleri dışarıdan gözlemlenebilir somut sonuçlara “dönüştürdükleri” köprünün ikinci boyutu ise, çevrim içi faaliyetlerin sosyal dokuya aktarılması için dijital sermayenin gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu boyut, erişim ve kullanımdaki farklılıkları, “dışarıdan gözlemlenebilir somut sonuçlar bakımından tanımlamaktadır” (Ragnedda ve Ruiu, 2020: 56). Bu sayede, bireylerin sosyal deneyimlerinin teknoloji ile ilişkilerindeki belirleyici gücü ve teknolojinin sosyal kaynaklar üzerindeki etki kapasitesi, diyalektik bir ilişkisellekle korunmaktadır.

Bourdieu, sermayenin dönüştürülebilirliği hakkında kapsamlı çalışmalar yürütmüştür (Swartz, 2018). Aynı durum, görüldüğü üzere büyük ölçüde dijital sermaye için de geçerlidir. Örneğin, ekonomik sermaye düzeyi, teknolojik donanımlara “erişim” imkanını şekillendirirken; kültürel sermaye, bilgi ve farkındalık yönünden medya okuryazarlığını geliştirebilmekte; sosyal sermaye ise ağ kapasitesini artırabilmektedir. Köprü kavramsallaştırmasının diğer kademesinde ise dijital sermaye kapasitesi, bireylerin daha yüksek kazanç elde etmelerine ya da iş fırsatlarına anında erişmelerine imkân vermesi yönüyle “ekonomik sermayeye”, nitelikli bilgiye kısa sürede ve doğrudan erişebilmelerini sağlaması potansiyeliyle “kültürel sermayeye”, zamanın ve mekânın sınırlarını aşarak işlevsel bağlantılar oluşturmaya olanak tanınması bakımından ise “sosyal sermayeye” dönüştürülebilmektedir. Böylece bireyler, çevrim içi faaliyetlerin sosyal dokuya aktarılması sayesinde dijital teknolojilerin sunduğu fırsatları kullanabilirler. Nitekim,

“çevrim içi ve çevrim dışı dünyalar arasındaki fark bulanıklaştıkça dijital sermaye, bireylerin günlük yaşamlarında giderek daha önemli hale gelmekte” (Ragnedda ve Ruii: 5) ve çevrim dışı sermaye biçimleriyle etkileşime girerek, bunların dijital arenada verimli bir şekilde kullanılmasını sağlaması yönüyle “ölçülebilir bireysel sonuçlara dönüştürmektedir” (2020: 22). Başka bir ifadeyle dijital sermaye, diğer sermayelerin birikimini tetikleyerek ve eşzamanlı olarak önceden var olan sermayeler tarafından tetiklenerek çevrim içi deneyimi belirli yönlere kanalize etmesi bakımından mevcut sermayelerin toplamından çok daha fazlasına işaret etmektedir. Bu nedenle dijital etkileşimden faydalanabilme gücünün en temel göstergesi olan dijital sermaye düzeyi, bireylerin dijital teknolojiler ve bu teknolojilere ilişkin yetkinliklerin birikimi yoluyla edindikleri teknoloji deneyimine bağlı olduğu kadar, diğer sermayeler ile karşılıklı etkileşimine de dayanmaktadır.

Diğer yandan, dijital sermayenin bu şekilde operasyonel hale getirilmesi, dijital eşitsizliklerin diğer eşitsizlik biçimlerinin hem bir sonucu hem de gerekçesi olduğu gerçeğine ışık tutmaktadır (Robinson vd., 2015). Park’a (2017: 75) göre “dijital olarak zengin bir ortamda büyüyenler, kullanımın açık hedefleri ve sonuçları hakkında endişelenmeden günlük ortamlarında teknolojileri keşfedebilir ve deneyimleyebilirler”. İletişim bilimci Helsper ve arkadaşlarının gerçekleştirdikleri çalışmaya göre, dijital teknolojileri anlamlı biçimde kullanan çalışanların daha yüksek kazanç elde ettikleri, dijital platformlara erişimi daha sınırlı olan işçilerin ise ücret eşitsizliğinden mustarip olduğu görülmüştür (Helsper vd., 2015: 13). Bu, halihazırda sosyo-ekonomik açıdan avantajlı olanların, dijital teknolojilerin kullanımından en iyi şekilde yararlandıkları ve bu sayede mevcut sosyal eşitsizliklerin daha da güçlendiği anlamına gelmektedir. Nitekim, üst sınıfa mensup olanlar, zaten ekonomik araçlara sahip olduklarından ve kültürel sermayelerini beslemek için daha fazla “boş zamanları” olduğundan, halihazırda dijital

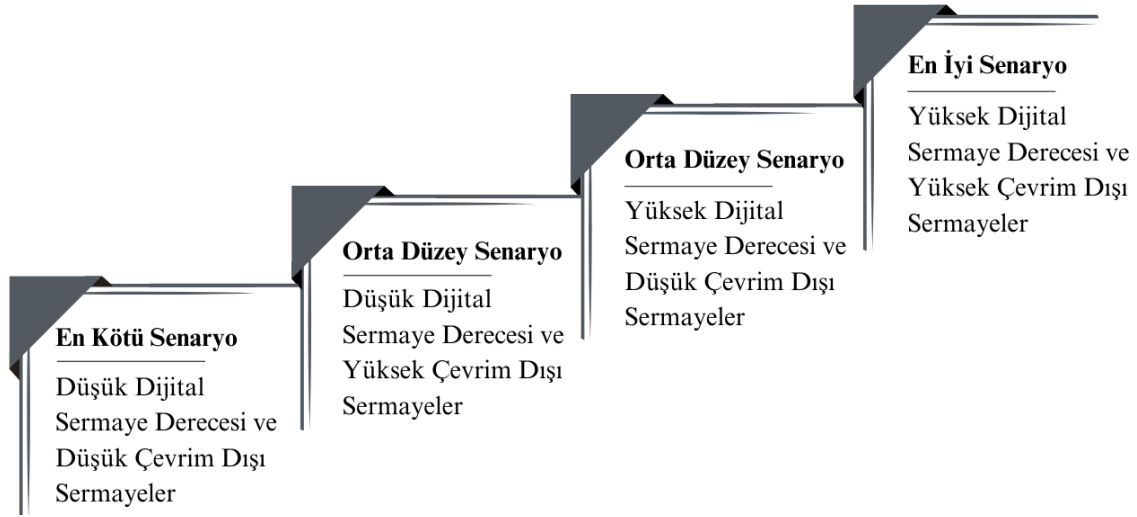
teknolojilere çok sayıda erişim noktasına ve kendilerine sunulan imkanları keşfetmeleri ve araştırmaları için daha fazla fırsata sahiptirler. Bourdieu'nün açıkladığı gibi, “belirli bir bireyin sermaye edinim sürecini uzatabilecek faktör, ailesinin ona boş zamanı, yani ekonomik zorunluluktan arınmış olan ve bunun önkoşulu olan serbest zamanı sağlayabildiği sürenin uzunluğuna bağlıdır” (Bourdieu, 1986: 246). Bunu destekler nitelikte, Hargiattai ve Shafer (2006) yaptıkları çalışmada, kadınların ev ve çocuk yetiştirme sorumlulukları nedeniyle bilgisayar kullanımı ve Web’de gezinmek için daha az boş zamana sahip olduklarını belirtmiş, bu durumun erişim ve kullanım düzeyinde cinsiyet eşitsizliğini yeniden ürettiğini öne sürmüştür.

Ancak, dijital sermayenin başka tür bir sermayeye dönüştürülmesi her zaman mekanik bir nedensellikte ve sorunsuz biçimde gerçekleşmez. “Kullanıcılar kimi zaman dijital teknolojileri kullanmaktan somut sonuçlar elde edemeyebilirler, bu nedenle dijital sermayenin diğer sosyal fenomenlere dönüştürülmesi mutlaka başarılı olmayabilir” (Ragnedda ve Ruiu, 2020: 31). Park, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Bir alanda elde edilen faydaların, diğerine ampirik olarak temellendirilmiş şekilde mutlak aktarımı söz konusu olmayabilir. Örneğin, bazı araştırmacılar internetin kültürel ve sosyal yönleriyle başarılı bir şekilde bağlantı kuranların, otomatik olarak ekonomik veya diğer bireysel faydalar elde edemediğini tespit etmiştir. Daha da önemlisi, elde ettikleri veriler, belirli çevrim içi etkinliklere katılmanın, günlük yaşamda yararlı veya önemli olan çevrim dışı kaynaklarda her zaman somut sonuçlara yol açmadığını göstermektedir” (Park, 2017: 79).

Benzer bir durum tersi için de geçerlidir; çevrim dışı edinimlerin mutlak biçimde dijital sermayeye yansıyan bir yeniden üretim mekanizmasından söz etmemiz mümkün değildir. Ragnedda (2018), çevrim dışı sermayeler ve dijital sermaye arasındaki bu geçişkenliği değerlendirmek için genel çerçevede dört ideal tip senaryosu önermektedir (Şekil 5). Bu tasnif şablonlarından ilki, İtalyan sosyolog için “en iyi senaryo” olarak tanımlanan güçlü çevrim dışı sermayeler ve yüksek

düzeyde dijital sermayeye sahip olma durumudur. Ragnedda ve Ruii (2020: 28), bu kategorideki kullanıcıları, “dijital seçkinler” olarak adlandırırlar. Buna karşın “en kötü senaryo”; düşük gelirli, yetersiz eğitim seviyesinde, sosyal bağları ve güven düzeyi sınırlı bir bireyin, aynı zamanda düşük kapasitede temsil edilen bir dijital sermayeye sahip olmasıdır. Bu durumda birey, “hem sosyal hem de dijital alandan tamamen veya kısmen dışlandığı için zaten sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı olan konumu daha da güçlenecektir” (Ragnedda, 2018: 2369). Ragnedda ve Ruii (2020, 72), bu senaryodaki bireyi “dijital alt sınıf” kategorisinde konumlandırmaktadır.

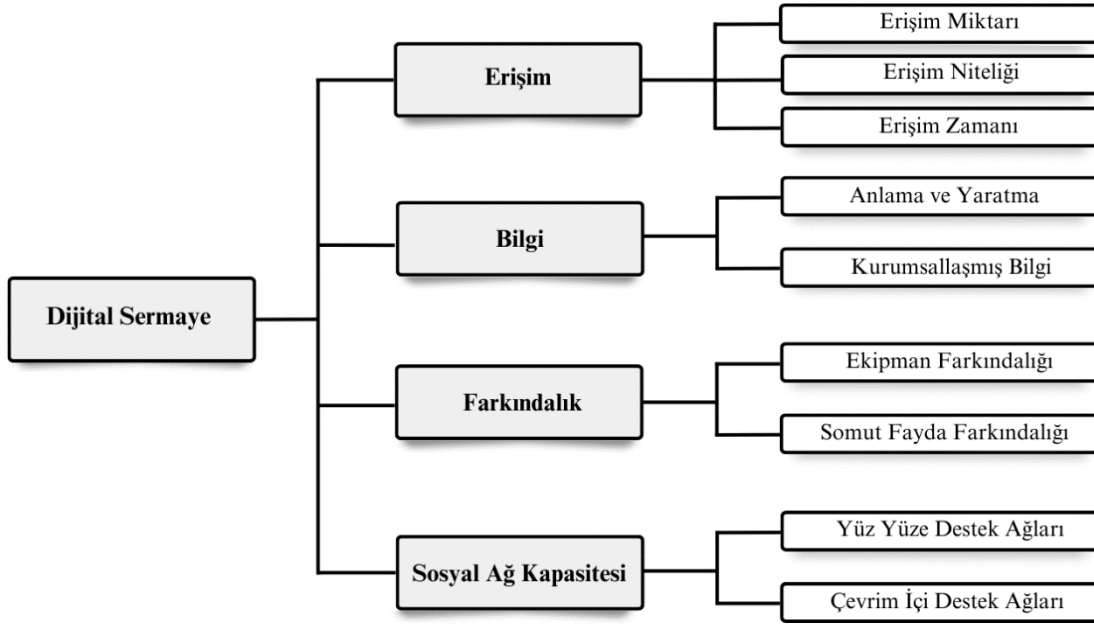
Şekil 5: Dört İdeal Tip Senaryosu

Üçüncü ideal tip senaryosu ise, düşük düzeyde dijital sermaye ve yüksek düzeyde çevrim dışı sermayeye sahip kullanıcı tarafından temsil edilir. Bu durum, yüksek eğitim seviyesine, güçlü sosyo-ekonomik statüye ve gelişmiş bir sosyal sermayeye sahip, ancak dijital teknolojilere ilgisi ve/veya becerisi sınırlı olan bireyler için geçerlidir. Ragnedda, son olarak, düşük çevrim dışı sermaye seviyesi ve yüksek dijital sermayeye sahip kişilerin “ideal tip” kombinasyonunu ortaya koymaktadır. Örneğin bu durum, herhangi bir kültürel, ekonomik veya sosyal donanımı olmadan ürettiği viral bir video sayesinde internette popüler hale gelen, dolayısıyla somut faydalar elde eden genç bir internet kullanıcısı tarafından temsil edilebilir. Bu

senaryo alternatifi, dijital sermayenin yeni ve tamamen farklı yaşam fırsatları yaratmasına ve en azından dijital deneyimin mevcut kültürel, sosyal ve ekonomik edinimlerin sıradan bir kopyası olmadığına somut olarak katkıda bulunmaktadır. Nihayetinde, dijital sermaye hem biriktirilebilen ve aktarılabilen yapısı hem de eşitsizliklerin toplumsal yeniden üretimindeki rolü açısından, bilim insanlarına sosyal ve dijital uzamlar arasındaki iç içe geçmiş ilişkileri araştırabilecekleri bir kaynak sunmaktadır. Bourdieu'nün oluşturduğu arketipin tüm karakteristik özelliklerini ihtiva eden dijital sermaye, “belirli bir sermaye olarak düşünülmeli ve bu haliyle kavramsallaştırılarak operasyonel hale getirilmelidir” (Ragnedda ve Ruiiu, 2020: 34).

2.3. Dijital Sermayenin Temel Bileşenleri

Dijital sermaye kavramı, bireylerin dijital teknolojileri benimseme ve onlardan yararlanma yeteneklerini açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu noktada Carlson ve Isaacs (2018), bireyin belirli bir teknolojiye adapte olma ve onu anlamlı şekilde kullanma yeteneğini etkileyen ırk, sınıf, yaş ve cinsiyet gibi sosyo-ekonomik ve demografik değişkenlerin ötesinde ve bunlarla ilişkili olarak dijital sermayenin ana unsurlarını oluşturan dört bileşen önermiştir; erişim, bilgi, farkındalık ve sosyal ağ kapasitesi. Bu faktörler, bireyin sosyal kolektifinde içkin olan ekonomik, sosyal ve kültürel potansiyeli, bireyin birikmiş teknoloji tarihiyle birbirine bağlayan açıklayıcı bir çerçeve oluşturmaktır. Bu doğrultuda çalışma içerisinde, Ragnedda ve Ruiiu tarafından geliştirilen model ve Carlson ve Isaacs'ın ortaya koyduğu bileşenler benimsenerek bir dijital sermaye endeksi geliştirilmiştir (Şekil 6).

Şekil 6: Dijital Sermaye Endeksi

Bu dizgenin oluşturulmasındaki amaç, nispeten soyut doğası nedeniyle ampirik olarak tanımlanması güç olan dijital sermaye düzeyini ölçmek üzere bir model önermektir. Dijital sermaye endeksinde, literatürde benimsenen çeşitli yaklaşımların birleştirilmesi, bütünleştirilmesi ve konsolide edilmesi hedeflenmektedir.

2.3.1. Erişim

Erişim, “belirli bir teknolojinin kullanıcılar tarafından ne ölçüde erişilebilir olduğu bağlamında tanımlanmaktadır” (Carlson ve Isaacs, 2018: 247). Dijital araçları kullanmak için kişinin maddi nesnelere erişimi olması gerekir; “teknolojiye anlamlı ve düzenli bir erişim sağlanmadan, kullanıcının teknolojiden yararlanması için gerekli bilgi ve becerileri edinmesi ve geliştirmesi de zor olacaktır” (2018: 257). İnsanların dijital kaynaklardan ve hizmetlerden ne ölçüde faydalanabileceğini belirleyen teknoloji deneyiminin bu maddi ve ekonomik boyutu, dijital sermayenin önemli bir bileşenini teşkil etmektedir.

Toulouse'a (1997) göre, erişimin iki farklı düzeyi söz konusudur: erişim mevcudiyeti ve erişim hiyerarşisi. Erişim hiyerarşisi, dijital teknolojilere erişimi olanlar ve olmayanlar arasındaki basit ayrımın ötesinde, ilgili erişimin kapasitesi ve dağıtımı açısından bağlantı düzeylerine ilişkin daha karmaşık noktaları ifade etmektedir. Örneğin, pratik düzeyde, kişisel bir bilgisayara erişim, mevcut her yazılıma ve çevrim içi kaynağa etkin bir şekilde erişme garantisi sağlamadığı gibi, kaliteli bir internet bağlantısını da garanti etmez. Dolayısıyla, çok sayıda erişim katmanı mevcuttur. Buradan hareketle Van Dijk (2004), erişim kavramını geniş bir şekilde kullanmamızı ve zihinsel, fiziksel, beceri ve kullanım boyutlarını içermesini önermiştir. Bu, kullanıcının kaç cihaza erişimi olduğu, internet erişiminin türü ve erişim yerlerinin sayısı gibi bir dizi alt bileşeni içermektedir. Benzer şekilde Zillien ve Hargittai (2009), kullanıcıya sunulan teknolojik ekipmanın kalitesinin bir ölçütünü sunmaktadır: (1) bilgisayar ekipmanlarının kalitesi; (2) bilgisayarlarının yaşı; (3) bağlantı hızı ve (4) internet fiyatlandırması. Sözgelimi, internet bağlantı hızı genellikle "saniyede megabit (Mbps)" olarak ölçülür; bitler veri birimleridir. Aynı zaman diliminde ağ üzerinden daha fazla megabit gönderilebiliyorsa, bu, web sayfalarının daha hızlı yüklendiği ve kullanıcının verileri (müzik veya video gibi) daha hızlı indirebileceği anlamına gelmektedir. Geniş bant bağlantısı, özellikle veri yoğun faaliyetlerde bulunan bireylerin ve kuruluşların dijital içeriğe yüksek hızlı ve güvenilir şekilde erişimi için kritik öneme sahiptir. Kısacası, zaman, maliyet, altyapı kalitesi ve teknolojinin kullanıldığı ortam gibi etkenlerin tümü, insanların dijital teknolojilere erişiminde önemli aracı faktörlerdir (Davis, 1993; Selwyn vd., 2000).

Teorik olarak erişim, bireylerin statülerine bağlı olarak teknolojiye farklı derecelerde erişebildiklerini öne süren dijital uçurumun ilk düzeyiyle yakından bağlantılıdır (Norris, 2001). Dolayısıyla, dijital sermayenin bu temel boyutu, aynı zamanda yapısal bir eşitsizlik sorunu olarak tanımlanır. Nitekim, Dünya Bankası

bünyesinde gerçekleştirilen bir çalışmada, geniş bant bağlantı ile ekonomik büyüme, istihdam fırsatı yaratma ve sosyal kalkınma arasında pozitif ilişki olduğu saptanmıştır (Qiang vd., 2009). Benzer şekilde, OECD tarafından hazırlanan *Digital Education Outlook* adlı raporda, eğitimde dijital teknolojilere ve kaynaklara erişimin öğrenci başarısını iyileştirebileceğini, dijital içermeyi sağlayabileceğini ve eşitsizlikleri azaltabileceğini göstermiştir (OECD, 2021). 2021 yılında, İrlanda'daki zihinsel/gelişimsel engelli genç yetişkinler üzerine yapılan araştırmada ise, dijital teknolojiye erişim ve kullanımın genç yetişkinlerin sosyal ve ekonomik entegrasyonu, özerkliği ve topluma dahil edilmesi üzerinde olumlu etkileri olduğu sonucuna varılmıştır (Khanlou vd., 2021). Öte yandan Hargittai'ye (2003) göre, insanların teknoloji kullanımlarının içine gömülü olduğu sosyal süreçleri açığa çıkarabilmek için dijital kaynaklara erişim durumuna ve erişilen kaynağın kalitesine odaklanan yaklaşımlar yeterli değildir. Macar toplum bilimci açısından erişim bileşenine dahil edilmesi gereken bir diğer önemli husus; kullanıcının ortamla ilgili deneyim süresini, diğer bir ifadeyle, bir kişinin dijital teknolojilere erişimlerinin “zaman miktarını” dikkate almaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, oluşturulan dijital sermaye endeksinde yer alan erişim bileşeni; erişim miktarı, erişim niteliği ve erişim zamanı katmanlarından meydana gelmektedir.

2.3.2. Bilgi

Bir dijital sermaye bileşeni olarak bilgi, Rogers'ın (2003) “bir yeniliği uygun şekilde kullanmak için gerekli anlayış” olarak kavramsallaştırdığı “nasıl yapılır bilgisi” tanımına benzerlik göstermektedir. Buna göre bilgi, “bir bireyin belirli bir teknolojiyi etkin bir şekilde işletmek için gerekli prosedürel uzmanlığa sahip olma derecesi” olarak tanımlanmaktadır (Carlson ve Isaacs, 2018: 247). Öyle ki, kullanıcılar dijital sermaye hacimlerini genişletebilmek için teknolojiyi kullanmaya

yönelik becerilerini geliştirmelidir. Bu, bir bakıma Bourdieu'nün somutlaşmış kültürel sermaye anlayışına karşılık gelmektedir; bilginin edinilmesinde kullanıcı, “kişisel olarak ayırması gereken” zamana yatırım yapar (Bourdieu, 1986: 244). Bourdieu'nun anlayışı, zaman yatırımı ne kadar uzun olursa ilgili kültürel sermayenin de o kadar artacağı yönündedir (1986). Bu tespit, teknolojik sistemleri anlama, seçme ve kullanma becerisini oluşturmak için ayrılması gereken zaman hakkındaki içgörüyü paraleldir. Öte yandan Bourdieu, kültürel sermayenin sadece bireysel bilgi ve becerilere sahip olma durumuyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda belirli kültürel sermaye biçimlerini diğerlerine göre daha meşru kılan ve teşvik eden sosyal kurumların bir ürünü olduğunu savunmaktadır. Buna paralel şekilde, dijital yeteneklerin tanınması, değerlendirilmesi ve meşru kılınması için programlama becerileri ya da veri analizi gibi alanlarda örgün eğitimler ya da kurslar yoluyla sertifikalar edinilmesi, dijital bilgi ve beceri biçimlerinin “kurumsallaşmasına” örnek oluşturmaktadır.

“Dijital teknolojileri kullanma yeteneği esasen bir tür okuryazarlıktır” (Carlson ve Isaacs, 2018: 257). Park’a göre (2017) tıpkı aracılı mesajlara erişebilme, bunları analiz edebilme, değerlendirebilme ve üretebilmenin kritik hale geldiği kitle iletişimi çağında geliştirilen bir kavram olan “medya okuryazarlığı” tanımında olduğu gibi; dijital medya okuryazarlığı da, dijital dünyada gelişmek için gerekli becerileri tanımlamak amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. Buna göre dijital medya okuryazarlığı; “okuyabilmeyi, yaratabilmeyi, değerlendirebilmeyi, yargıda bulunabilmeyi ve bunu yaparken teknik becerileri uygulayabilmeyi içeren bir dizi bilişsel veya entelektüel yeterliliği kapsamaktadır” (2017:130). Park (2017) dijital medya okuryazarlığı becerilerini üç temel yetenek setine dayandırmaktadır: (1) belge ve e-posta oluşturmak gibi bilgisayar ve internetle temel düzeyde etkileşim kurmaya dönük teknik beceri; (2) dijital medyayı ve dijital medya içeriğini anlama ve eleştirel

olarak değerlendirme becerisi; ve (3) içerik oluşturma becerisi. Buna göre, dijital medya okuryazarlığının beceri kümesindeki iki unsur ön plana çıkar; teknolojinin temel doğasını algılama, işlevsel düzeyde nasıl çalışacağını bilme ve eleştirel olarak analiz etme becerisi olarak tanımlanan “anlamak” ve dijital teknolojiyi kullanarak içerik üretme, çoğaltma ve oluşturma yeteneği olarak tasvir edilen “yaratmak”. Wang, Myers ve Sundaram (2013) yaratma edimini vurgulamak adına dijital akıcılık kavramını kullanmıştır. Araştırmacılar kavramı, “dijital bir ortamda kendini yaratıcı ve uygun bir şekilde ifade etmek için bilgiyi yeniden formüle etme ve bilgi üretme yeteneği” olarak tanımlamaktadır (2013: 409). Buna göre, dijital bir içeriğin sadece “yorumlanması ve okunması” değil, aynı zamanda “yaratma ve ifade etme” yeteneği de akıcılığın önemli unsurlarıdır. Vuorikari, Kluzer ve Punie (2022) tarafından Avrupa Komisyonu bünyesinde yayınlanan *The Digital Competence Framework for Citizens* raporunda, dijital uzamdaki “yaratım” faaliyeti, aşağıdaki dört çerçevede değerlendirilmelidir:

- Farklı formatlarda dijital içerik oluşturmak ve düzenlemek, kendini dijital yollarla ifade etmek.
- Yeni, orijinal ve ilgili içerik ve bilgi oluşturmak için bilgi ve içeriği değiştirmek, rafine etmek, geliştirmek ve mevcut bir bilgi birikimine entegre etmek.
- Verilere, dijital bilgilere ve içeriklere telif hakkı ve lisansların uygulanmasıyla ilgili karmaşık sorunlara çözümler üretmek.
- Belirli bir problemi çözmek veya belirli bir görevi yerine getirmek üzere bir bilgisayar sistemi için anlaşılabilir talimatlar dizisi planlamak ve geliştirmek.

Tüm bu etkenler doğrultusunda, çalışma içerisinde geliştirilen dijital sermaye

endeksindeki bilgi bileşeni, sadece statik bir anlama işlemini değil, aynı zamanda yaratma edimini de içermektedir. Dijital mekanizmaların nasıl çalıştığına dair bir uzmanlık göstergesi olarak *teknik bilgi* ve farklı dijital kaynaklar kullanarak içerik oluşturma konusundaki bireysel yeterliliklere atıfta bulunan *içerik geliştirme bilgisi*, “anlama ve yaratma” alt bileşeninin birer göstergesi olarak düşünülmelidir.

Ayrıca, dijital teknolojilerle ilgili bir eğitim almış olmak ya da sertifika veya belge sahibi olmak, bireyin söz konusu alandaki bilgi ve becerilerinin belirli bir dereceye kadar doğrulanmasını/tescil edilmesini mümkün kılması nedeniyle, oluşturulan dijital sermaye endeksindeki bir diğer bilgi ölçütünü teşkil etmektedir. Yapılandırılmış bir öğrenme sürecinden geçilerek elde edilen “kurumsallaşmış bilgi”ye sahip olmak, kişinin dijital teknolojilerde belirli bir yeterlilik seviyesine ulaştığının ve dijital kaynakları etkin bir şekilde kullanabildiğinin kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

2.3.3. Farkındalık

Farkındalık, “bir bireyin belirli bir teknolojinin ve onun potansiyel faydalarının ne ölçüde bilincinde olduğu” olarak tanımlanmaktadır (Carlson ve Isaacs, 2018: 247). Dijital sermayenin bu bileşeni bir yönüyle, Rogers’ın bireylerin bir yenilikten (teknolojiden) haberdar olması anlamında tanımladığı “farkındalık bilgisi” (Rogers, 2003: 173) kavrayışına benzemektedir. Buna göre farkındalık bilgisi, bir inovasyonun varlığına ilişkin malumatı temsil etmektedir. Bu bilgi türü, bireyi yenilik hakkında daha fazla bilgi edinmeye ve nihayetinde yeniliği benimsemeye motive etmektedir. Başka bir deyişle, Rogers açısından “nasıl yapılır bilgisi” ve “farkındalık bilgisi” bir yeniliğin benimsemesi sürecinde iç içe geçmiş bilişsel katmanlardır (2003).

Öte yandan Carlson ve Isaacs (2018), teknolojinin varoluşuna ilişkin bilinci, teknolojinin bireyin yaşamındaki potansiyel rolüne ve kullanışlılığına ilişkin ikinci bir farkındalık boyutuna genişletmek gerektiğini ifade etmektedir. İkili çalışmalarında, farkındalık ilişkisinin sadece dijital bir teknolojiden haberdar olmaktan daha fazlasını kapsadığını; aynı zamanda bireyin bu teknolojiyi kullanmasının “potansiyel faydalarına” ilişkin bilinç düzeyini de şekillendirdiğini belirtmektedir. Başka bir ifadeyle, “dijital sermayenin bir parçası, yalnızca bir cihazın nasıl çalıştığını anlamak değil, aynı zamanda gerçek dünyada neden yararlı olduğunun ve ne zaman kullanılacağına ayırdına varmaktır” (Alexander vd., 2016: 1). Örneğin, bir veri analisti, herhangi bir istatistiksel analiz programını etkili bir şekilde kullanmak için gerekli bilgiyi geliştirmeden önce, bu teknolojinin varlığına ve kendisi adına faydalı olma potansiyeline ilişkin farkındalık geliştirmelidir. Bu yönüyle dijital teknolojilerin mevcudiyetine ve potansiyeline ilişkin farkındalık düzeyi, bilgi boyutu ile eşgüdümlü ilerlemektedir. Ayrıca, teknolojinin potansiyel faydalarına ilişkin farkındalığın bu ikinci boyutu, dijital sermayenin özünü oluşturan çevrim içi ve çevrim dışı kaynakların geçişkenliğini tanımlayan köprü metaforuyla bağlantılı olarak bir meta-beceri işlevi de görmektedir. Bunun bir kanıtı olarak Carlson ve Isaacs (2018) gerçekleştirdikleri araştırmada, işlerinde arama motoru, web sitesi ve sosyal medya gibi dijital platformların ticari pazarlama stratejisinin önemli bir bileşeni olduğunun ayırdında olan girişimcilerin, buna ilişkin farkındalık düzeyi görece düşük işletme sahiplerine kıyasla kârlarını maksimize etmeye, başka bir ifadeyle somut faydalar elde etmeye daha fazla yatkın olduklarını saptamışlardır.

2.3.4. Sosyal Ağ Kapasitesi

“Farkındalık, bilgi ve erişimin yanı sıra, bir bireyin dijital teknolojilerden yararlanma yeteneği, teknolojiyi etkin bir şekilde kullanan aktörlerle veya bu

aktörlere bağlantı sağlayan diğer bireylerle olan temaslarına da bağlıdır” (Carlson ve Isaacs, 2018: 258). Bireyin sosyal kolektifinin doğası, “nasıl yapılır bilgisi” ile sınırlı olmadığından, aynı zamanda farkındalığı artırmayı, teknolojiye erişmenin en iyi yolları hakkında fikir sahibi olmayı ve yeni bilgiler elde etmeyi de içermektedir. Başka bir ifadeyle, “bir bireyin belirli bir yeniliği (teknolojiyi) benimseme, kullanma ve ondan yararlanma olasılığı, bir dereceye kadar sosyal ağındaki faillerin kapasitelerine bağlıdır” (2018: 258). Bu bakımdan, bireyin toplumsal bağlantılarının teknolojik kapasitesi, dijital sermayenin sosyal yönünü yansıtması açısından önemlidir.

Carlson ve Isaacs’e (2018) göre sosyal ağ kapasitesi, bireyin bağlantılarını incelemeyi gerektirmesi yönüyle, dijital sermaye kavramının ölçülebilirlik açısından en zorlu bileşenidir. Nitekim, teknolojiyi kullanma ve ondan yararlanma becerisindeki ağ etkisinin hem niteliksel hem de niceliksel bileşenleri vardır. Belirli bir teknolojiyi kaç kişinin kullandığı ve bunun kişisel faydalarına nasıl katkıda bulunduğunu algılamaları, dijital sermayenin saptanmasında dikkate alınması gereken önemli hususlardır.

Bireyin teknolojik bağlantı ağının boyutu ve doğası ile dijital teknoloji kullanımını geliştiren ve sürdüren ilgili sosyal temaslarını, Bourdieu’nün sosyal sermaye anlayışıyla ilişkilendiren çalışmalar da olmuştur. Örneğin, Hofer ve Aubert (2013), sosyal sermayenin dijital boyutlarına odaklanmak için sosyal medya platformlarında mevcut verileri kullanmışlardır. “Sosyal medya bağlantıları potansiyel olarak bir sosyal sermaye kaynağıdır, ancak otomatik olarak oluşturulmaz; kullanıcı ağa bağlanabilmeli, etkileşimde bulunabilmeli ve ağdan bir tür destek alabilmelidir” (Park, 2017: 70). Sosyal sermaye sosyal ağlardan üretilir, ancak öte yandan bir bağlantıya sahip olmak bir kişinin sosyal sermayeye sahip olduğunu söylemek için yeterli değildir. “Sosyal sermaye, diğer insanları tanımanın

veya onlarla bağlantı kurmanın ötesine geçmektedir ve ancak duygusal, bilgisel veya maddi faydalar açısından değer yaratıldığında, bunu sosyal sermaye olarak adlandırabiliriz” (2017: 69). Murdock ve diğerlerinin (1996) Birleşik Krallık’taki bir toplu konutta hane içerisinde bilgisayar kullanımının yayılmasını inceledikleri çalışmada vurgulandığı gibi; insanların arkadaş, akraba, komşu ve diğer önemli yerel ağlar açısından sosyal sermayeyi geliştirme, sürdürme ve kullanma yeteneği, teknolojik yetkinlik ve ekipmanlara erişim sağlanması yönüyle dijital teknoloji etkileşiminde kritik bir faktördür.

Ayrıca, çevrim içi teknolojik temaslar ve destek ağlarının, bireyin ailesi veya yakın çevresinin sahip olmadığı kullanım ve erişim senaryolarıyla temasını sağlaması yönünden dijital sermayeye daha geniş bir şekilde katkıda bulunması muhtemeldir. Selwyn (2004), dijital teknoloji kullanımının gideren artan bir şekilde yüz yüze ilişkilerden oluşan küçük sosyal gruplarla etkileşimden ziyade, çevrim içi ağlar aracılığıyla uzman tavsiye kaynaklarından yararlanabilmeyeyle ilgili hale geldiğini vurgulamaktadır. Bu noktada, dijital kaynakları somut sonuçlara dönüştürmede parçası olunan çevrim içi ağların boyutu ve türü ile diğerleriyle çevrim içi etkileşim kurma yeteneği, başka bir ifadeyle çevrim içi sosyal ağları güçlendirme kapasitesi, önemli hale gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZETECİLİK ALANI VE MEDYA EKOSİSTEMİNDE DİJİTAL TEKNOLOJİ DENEYİMİ

İletişim araştırmalarının pek çok uzantısında olduğu gibi gazetecilik yazınında da diğer disiplinlerin teorik yaklaşımlarından sıklıkla yararlanılmaktadır. Bu kapsamda, son yıllarda gazetecilik pratiklerini anlamlandırmak için sıkça başvuru alan sosyal kuramlardan biri de Pierre Bourdieu'nün alan teorisidir. Bir alan olarak gazetecilik, Bourdieu'nün alan kuramından esinlenen ve medya çalışmaları konularına yeni bir bakış açısı sunan kuramsal yapıyı temsil eder. Medya çalışmalarında giderek daha fazla kabul görmeye başlayan bu analitik çerçeve, Fransa'da 1990'lerden başlayarak Patrick Champagne'ın (2000) gazetecilik ve siyaset alanları arasındaki karşılıklı etkiler üzerine çalışmasıyla ve Bourdieu'nün (2004) gazetecilik alanı üzerine sınırlı sayıda yazılarıyla geliştirilmiştir. Özellikle 21. Yüzyılın başlarında Rodney Benson (1999; 2006) tarafından kaleme alınan inceleme makaleleri, bu sosyolojik çerçevenin yaygınlaşmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.

Bourdieu, insanın toplumsal gelişimini yarı özerk eylem alanları yaratan bir süreç olarak görmektedir (Benson, 1999). Bu alanlar, “sosyal uzam” içinde uzmanlaşmış insan faaliyeti alanları, başka bir ifadeyle yapılandırılmış sosyal ilişkiler sistemleridir. Gazetecilik alanı da profesyonel basın kartı gibi resmi niteliklere bakılmaksızın, gazetecilik organizasyonunda yer alan tüm bireyler ve dolaylı olarak gazetecilik bilgisinin üretiminde faaliyet gösteren tüm kurumlardan oluşan yapılandırılmış bir sosyal alandır (Baisnée ve Nollet, 2019). Hovden'e (2008) göre gazetecilerin kendi dünyalarını üye tipolojileri (gazeteci, editör, serbest çalışan), konu türleri (haber, eğlence, siyaset, kültür, yerel haberler) ve yayın türleri (gazeteler, dergiler, televizyon) gibi başlıklarda kategorize etmeleri bilimsel

sınıflandırmalara dayanmamaktadır. Alan teorisi, medyanın böylesi örgütsel kategorilere göre değil, gazetecilerin alanda işgal ettikleri konumlar (baskın/ikincil, ticari kutup/entelektüel kutup) açısından ele alınmasını teşvik ettiğinden, araştırmacıların medya kategorilerinin ötesinde homolojileri tanımlamalarını sağlamaktadır (Baisnée ve Nollet, 2019). Dolayısıyla, gazetecilik alanı söz konusu olduğunda; muhabirler, serbest çalışanlar, akademisyenler, video editörleri, haber sunucuları, küçük yerel gazeteler, televizyon şirketleri, dergiler ve hatta gazeteci sendikaları da dahil olmak üzere oldukça geniş bir yelpaze imlenmektedir. Bu sayede Bourdieu'nün alan teorisi, kapsamlı bir sosyal yapı olarak gazetecilik dünyasının farklılaşmasını, kısıtlamalarını, güç ilişkilerini araştırmak ve haber medyası ortamının analizini sağlamak için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Nitekim, Fransız sosyal bilimcinin alan teorisini yapı ve eylemlilik arasında bağlantı kurmak için kullanması, meydana gelen yapısal değişikliklerin bu alandaki bireylerin eylemliliklerini nasıl etkilediğini ve bu eylemlilikler tarafından nasıl şekillendirildiğini anlamak bakımından kullanışlı bir bakış açısı sunmaktadır. Başka bir ifadeyle, Bourdieu'nün teorik araçlarını ve diğer sosyal alanlara ilişkin ampirik incelemelerini rehber olarak kullanan bu anlayış, gazetecileri bir sosyal alan içinde konumlanan ve bu alan tarafından yapılandırılan aktörler olarak ele almaktadır.

Bourdieu'nün vurguladığı gibi, bir alan içindeki dönüşümlerin ivmesi büyük ölçüde alan dışından gelen baskılarla tetiklenmekte ya da güçlendirilmektedir (Wang, 2017). Bourdieu, bu ilişkiyi tanımlamak için Einstein fiziğinin metaforunu kullanır: “Bir cisim ne kadar çok enerjiye sahipse, etrafındaki alanı o kadar çok deforme eder. Bir alandaki çok güçlü bir etken tüm uzayı deforme edebilir, diğer alanları kendi etrafında örgütlenmeye zorlayabilir” (Bourdieu, 1996c: 26). Dolayısıyla, birbiriyle ilişkili alanlarda meydana gelen değişimler gazetecilik alanını etkilemektedir. Bu doğrultuda, Bourdieu'den ilham alan araştırmaların günümüzde

hızla büyüyen bir bölümü, sözü edilen yapısal değişikliklere ithafta bulunarak, gazetecilik alanının dijital medya ile ilişkili olarak nasıl değişim gösterdiğine odaklanmaktadır (Eldridge, 2017; Hellmueller, Vos ve Poepel, 2013; Vos, Eichholz ve Karaliova, 2019; Wu vd., 2019b; Öztürk, 2020; Min ve Fink, 2021). Bu bakış açısını benimseyen araştırmacılar genellikle habitus, alan ve sermayenin haber profesyonellerinin yeni teknolojileri anlamaları ve benimsemeleri üzerindeki etkisini analiz ederek, gazetecilikteki güç dinamiklerinin teknolojik değişimle kesişimini ve gazetecilerin dijitalleşen medyada izledikleri yolu kapsamlı bir şekilde anlamayı amaçlamaktadır (Schultz, 2007; Hovden, 2008; Willig, 2012; De Vuyst ve Raeymaeckers, 2017). Bu sayede, sadece teknolojik boyutlara odaklanmaktansa, gazetecilerin algılarını ve pratiklerini şekillendiren sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler de göz önünde bulundurulmaktadır. Sözgelimi bu odak noktası, internetin çoktan çoğa iletişim ya da etkileşimli bilgi toplama ve yayma gibi olanaklarının alana nasıl yurttaş gazeteciler, aktif kullanıcılar, web analiz şirketleri ve teknoloji uzmanları gibi yeni aktörlerin girmesini sağladığını ve söz konusu durumun gazetecilik alanındaki güç dinamiklerine olan etkisini inceleyen çalışmaları içermektedir (Eldridge, 2017; Wu vd., 2019b). Öte yandan, dijital teknolojilerin kullanımı arttıkça aktörlerin alan içinde hakimiyet pozisyonları elde etmek için edinmeleri gereken kapasite türlerini, yani gazetecilik becerilerini, normlarını, rutinlerini ve profesyonel kimliklerini yeniden tanımlama ihtiyacını ele alan çalışmalar da gazetecilik alanının dijital teknolojilerle kesiştiği bu odak noktasının varyantını sunmaktadır (Van Dalen, 2012). Nihayetinde, tüm bu bağlamsallaştırmalara ışık tutabilmek için, gazetecilik alanını sezgisel potansiyeliyle kapsamlı bir şekilde tanımlamanın ve bu alanı Bourdieu'nün terimleriyle düşünmenin yanı sıra, dijital teknolojilerin gazeteciliğin sınırlarını nasıl şekillendirdiğini ve dışsal bir güç olarak günümüz gazetecilik rutinlerine ve haber organizasyonlarına nasıl sirayet ettiğini saptamak önemlidir.

3.1. Gazetecilik Alanı

Sosyolojik düzeyde gazetecilik alanı kavramı, modern toplumlardaki iş bölümünü dikkate almakta ve gazetecilik işinin özgüllüğünü ve sosyal belirleyicilerini karakterize etmektedir. Bunu yapmak için gazetecileri ve medya kuruluşlarını birbirleriyle ilişkili olarak konumlandırarak ilişkisel analize olanak sunan yaklaşım; gazeteciliği ya da medyayı homojen oluşumlar olarak şekleştirmekten kaçınmayı da mümkün kılmaktadır. Schlesinger (1990), alan terimleriyle düşünmenin gazetecilerin haber yaptıkları sosyal alanlarla etkileşimlerine çok daha dinamik ve gerçekçi bir bakış açısı sağladığını vurgulamaktadır. Benzer biçimde Benson'a (2004) göre, alan analizinin gazetecilik çalışmaları için sağladığı avantajların başında, toplumu oluşturan yapıların makro düzeydeki analizi ile bireysel gazetecilerin mikro düzeydeki çözümlemesi arasında yeni bir inceleme birimi sunmasıdır. Başka bir ifadeyle, alan kavramını analitik bir araç olarak kullanmak, araştırmanın mikro ve makro düzeyleri arasında köprü kurmayı mümkün kılmaktadır. Bu amaçla gazetecilik alanı hem bir mücadele alanı hem de bir güçler alanı olarak analiz edilmektedir. Bir mücadele alanı olarak gazetecilik alanı, gazeteciler arasındaki rekabetçi ve işbirlikçi ilişkileri tanımlamaktadır. Bunun en iyi bilinen örneklerinden biri, gazeteciler arasındaki yeni bir bilgi ortaya çıkarmak ya da önemli bir kişiyle özel röportaj yapmak gibi esaslara dayanan atlatma haber rekabetidir (Baisnée ve Nollet, 2019).

Alan teorisi, gazeteciliğin oldukça özerk bir faaliyet olarak ortaya çıkışını ve meşru tanımı üzerinde mücadele edenlerin eylemlerinin etkisi altında toplumsal uzamın diğer alt alanlarından ayrışmasını tanımlamak için uygun bir perspektif sunmaktadır. Bu sayede gazeteciler, tıpkı akademik ya da sanatsal bir alan gibi, kendine özgü mantığı, kendi yasaları, normatif çerçevesi ve algı şemaları olan görece özerk bir mikrokozmosun aktörleri olarak temsil edilmektedir. Ancak, "gazetecilik

alanı kavramı, gazetecilerin özgün sosyal alanının tanımlanması ve mesleki pratiklerinin analiziyle sınırlı olmak zorunda değildir; alanının diğer toplumsal alanlarla kurduğu makro ölçekteki ilişkiler hakkında da düşünmemizi sağlar” (Baisnée ve Nollet, 2019: 10). Nitekim Bourdieu ve Wacquant (1992: 101-102), bütünlüklü bir alan analizi için alanın iç yapısını ve faillerin bireysel alışkanlıklarını değerlendirmenin yeterli olmadığını, söz konusu alanın başta iktidar alanı olmak üzere diğer alanlarla ilişkisinin de hesaba katılması gerektiğini savunmaktadır. Alanın özerkliği veya heteronomisi odağındaki bu boyut, diğer alanların (örneğin siyasi, ekonomik, entelektüel) gazetecilik üzerindeki yaygın yapısal etkilerine atıfta bulunmaktadır.

Gazetecilik alanı diğer tüm alanlarda olduğu gibi, alana dışsal güçleri temsil eden “heteronom” kutup ile alanın iç işleyişini temsil eden “otonom” kutup arasındaki karşıtlık etrafında yapılandırılmıştır (Benson, 1999; Dickinson, 2008). Bourdieu (2005b: 33) gazetecilik alanının “yüksek derecede heteronomi” ile karakterize edildiğini, bu nedenle diğer entelektüel alanlara kıyasla “çok daha zayıf özerkliğe sahip bir alan” olarak değerlendirilebileceğini, çünkü “ekonominin ve siyasetin kısıtlamalarına giderek daha fazla tabi” olduğunu belirtmektedir (Bourdieu 2005b: 41). Başka bir ifadeyle Bourdieu’ye (2005b) göre, gazetecilik alanı açısından heteronom kutup, örneğin reklamverenlerin ve izleyici reytinglerinin ticari televizyon haberleri üzerindeki etkisinde görüldüğü gibi, çoğunlukla siyasi ve ekonomik olmak üzere dış etkilere maruz kalan bir gazetecilik türünü yansıtmaktadır.

Bourdieu, gazetecilik alanını, daha geniş olan ve bir toplumda kültürel değerlerin üretildiği, dağıtıldığı ve sürdürüldüğü kültürel üretim alanının bir “alt alanı” olarak görmektedir (Benson, 2004; Bourdieu, 1984). Fransız sosyolog kültürel üretim alanını, “kültürel ve sembolik sermaye bakımından yüksek, ekonomik sermaye bakımından düşük olarak tanımlar” (Siapera ve Spyridou, 2012: 82). Bu

tanımlama, ekonomik sermaye bakımından yüksek, kültürel sermaye bakımından düşük olan iktidar alanıyla doğrudan bir karşıtlık oluşturur. Ancak öte yandan, kültürel üretimin ölçeği ne kadar küçükse kültürel ve sembolik sermayesi de o kadar fazladır. Örneğin, avangart sanat en yüksek kültürel sermayeye ve bu alandaki en yüksek özerkliğe sahiptir, çünkü önceliği geniş halk kitlelerinden ziyade dar bir sanatçı çevresine vermektedir. Gazetecilik ise, tipik olarak kitlesel izleyiciler için “sembolik mallar” üretmekle meşguldür ve nispeten yüksek bir ekonomik sermayeye sahip olmakla birlikte, diğer kültürel üretim biçimlerine kıyasla hem sembolik hem de kültürel sermaye açısından zayıftır (Siapera ve Spyridou, 2012). Bu, Bourdieu’nün de altını çizdiği üzere, gazeteciliğin diğer kültürel üretim biçimlerinden daha az özerk olduğu anlamına gelir, çünkü kültürel üretim alanının mantığı, ekonomi yerine bilgi ve estetiğe öncelik veren bir mantığa dayanırken gazetecilik başka bir yerde üretilen bilgiyi yeniden üretir ya da kamusallaştırır. Nitekim, gazetelerin de parçası olduğu kitle iletişim araçları her şeyden önce geç kapitalist düzen içinde meta üreten ve dağıtan endüstriyel ve ticari kuruluşlardır (Murdock ve Golding, 1974). Dolayısıyla, medyanın örgütsel yapısının ve çıktılarının, piyasa mekanizması ve ekonomik dinamiklerden bağımsız düşünülmemeyeceği açıktır.

Bourdieu öte yandan, iktisadi açıdan baskılandığını ileri sürdüğü bu “alt alanın”, paradoksal olarak her türlü sembolik sermaye üzerinde giderek daha fazla güç sahibi olduğuna ve kitle iletişim araçlarına, dolayısıyla kitle izleyicisine erişimi kontrol eden bir konuma eriştiğine inanmaktadır:

“Gazeteciler -aslında gazetecilik alanı demeliyiz- toplumdaki önemlerini, büyük ölçekli enformasyon üretim ve yayılım araçları üzerindeki fiili tekellerine borçludurlar. Bunlar aracılığıyla, sıradan vatandaşların yanı sıra akademisyenler, sanatçılar ve yazarlar gibi diğer kültürel üreticilerin de bazen ‘kamusal alan’ olarak adlandırılan alana, yani kitlesel dolaşım alanına erişimini kontrol ederler. [...] Kültürel üretim alanlarında madun, tahakküm altına alınmış bir konumda olsalar da, gazeteciler yayma araçlarını kontrol

ettikleri için çok özel bir tahakküm biçimi uygularlar” (Bourdieu 1998a: 46).

Bu noktadan hareketle alan teorisi, gazeteciliği iktidar alanının ve kültürel üretim alanının bir parçası olarak varsaymakta; hem haber üretiminde ve dağıtımında ekonomik ve politik faktörlere (heteronom) hem de toplumsal gerçekliği şekillendiren ve kamusal tartışmalara yön veren kültürel güce (otonom) sahip bir toplumsal evren olarak kabul etmektedir. Bununla beraber, bir alanın yerleşik üyeleri ile yeni gelenler arasındaki bölünmeler, gazetecilik çalışmaları için alan analizinin ilgi çekici yönlerinden bir diğeridir. Nitekim Bourdieu’nün çerçevesini çizdiği gibi gazetecilik alanı, kendisini yapılandıran kültürel ve ekonomik kaynaklarla beraber alanların sosyal morfolojisini yansıtan “eski” ve “yeni” arasındaki çekişmeye de tabidir (Benson, 1999). Bir başka deyişle gazetecilik alanı, diğer tüm alanlarda olduğu gibi eski ve yeni arasındaki karşıtlık etrafında yapılandırılmıştır.

Alan teorisi için, bir alandaki demografik değişimin hem niceliksel hem de niteliksel yönleri çok önemlidir. Yeni aktörlerin alana hızlı bir şekilde akın etmesi hem dönüşüm hem de koruma için bir güç olarak hizmet edebilir. “Yönetmelik ya da örgütsel düzeyde, yeni aktörler kendilerini ancak halihazırda sahada olanlardan farklarını ortaya koyarak kabul ettirebilirler” (Benson, 1999: 468). Bir alanda var olmak “farklılaşmak” anlamına geldiğinden, yeni aktörler alana girmeye ve alanda iz bırakmaya çalıştıkça “değişimin diyalektiği” sürekli olarak üretilmektedir (Bourdieu, 1996c). Böylece, yeni gelenler ve alan içindeki yerleşik aktörler arasındaki pozisyon mücadeleleri, gazeteciliğin dinamik bir alan olmaya devam etmesine yol açmaktadır.

Bourdieu, alandaki deneyimli gazetecilerin, genç gazetecilere oranla daha az idealist olduklarını ve alanın kurallarına daha çok bağımlılık sergilediklerini düşünür (Bourdieu, 1998a). Buna göre, alana yeni giren gazeteciler, henüz alanın

özelliklerinin farkına varmadıklarından, kıdemli gazetecilere göre daha idealist bir tutum sergilerler. Kıdemli ve köklü gazeteciler, alanın işleyişini -Bourdieu’ye göre bu oyunun kuralıdır-, zaman içerisinde öğrenmiş olduklarından, medyada neyin değerli olduğunu, neyin haber niteliği taşıdığını ya da neyin söz konusu medya organizasyonunda yer alamayacağını bilir ve ona göre gazetecilik faaliyetlerini sürdürürler.

Bu hiyerarşik bölünme ilkesi gazeteciliğe, eşitsiz güce sahip aktörler arasında bir mücadele alanı olarak odaklanmayı sağlamakta; gazeteciliğin çatışmalı doğasını ve egemen gazetecilik sınıflandırmalarının gazetecilik alanındaki günlük mücadeleler yoluyla nasıl sağlandığını ortaya koymaktadır. Hovden’a (2008) göre eski ve yeni etrafında şekillenen bölünme, temelde yaşlı gazetecilerle genç gazetecileri karşı karşıya getiren kıdem ilkesinden ibarettir. 2005 yılında Norveç’teki gazetecilik alanını analiz ettiği çalışmasında Hovden, alanın birbiriyle bağlantılı olan iki hiyerarşik bölünme ilkesi etrafında örgütlendiğini göstermektedir; “kıdem ve alana özgü sermayenin hacmi” (Hovden, 2008: 129). Buna göre, daha eski ve köklü gazeteciler ya da medya organizasyonları, alana özgü sermayeye nispeten daha yoğun biçimde sahipken; genç gazeteciler, genel olarak sermayeden yoksunluklarıyla tanımlanmaktadır. Bu bölünme bizi, yaşam tarzları, kültürel eğilimler, ücretler ve çalışma koşulları gibi mücadele eksenleriyle karakterize edilen gazetecilik alanını, daha az ayrıcalıklı ve egemen kutuplar özelinde düşünmeye sevk etmektedir.

3.1.1. Gazetecilik Sermayesi

Bourdieu, gazetecilik alanını ve bu alandaki değişimleri analiz etmek için bir dizi kavramsal araç sunarken, en sık başvurulan kavramlardan biri de sermaye biçimleridir. Sermaye biçimleri, gazetecilikte hem daha geniş gelenekler ve türler

hem de örgütler ve aktörler arasındaki farklılıkları haritalandırmak için yararlıdır. Bourdieu'ye (1984) göre bir sosyal alanın varlığı ve mantığı, zorunlu olarak diğer sosyal alanlarda hâkim olanlardan farklı, belirli bir sermaye birikiminin ürünü olduğundan, gazetecilik alt-evrenindeki en önemli sermaye biçimlerini belirlemeye ve bunların alandaki aktörler ve pozisyonlar arasında nasıl dağıldığını kavramaya çalışmak önemlidir. Nitekim, gazetecilik pratiğinin anlaşılmasında sermaye kavramını dahil etmek; gazeteciliği, farklı güçlere ve kaynaklara sahip aktörler arasındaki çatışmalı ilişkilerden oluşan bir mikro dünya olarak görmek anlamına gelmektedir. Gazetecilik alanı, Bourdieu'nün tüm alanları karakterize ettiğini düşündüğü ve iç sosyal mücadelelerde sahiplerine çok farklı fırsatlar sunan sermayenin eşitsiz dağılımı tarafından yapılandırılmıştır (Hovden, 2008: 60). Dolayısıyla, “bir gazetecinin gazetecilik alanında işgal ettiği konum, sahip olduğu ve sahadaki diğer aktörler tarafından tanınan sermaye türleri ve hacmiyle tanımlanır” (Baisnée ve Nollet, 2019: 10). Böylece gazetecinin konumu, aynı zamanda gazetecilik alanındaki rekabette başarı şansını da belirler. Çok fazla gazetecilik sermayesine sahip olmak, saygınlık ve gazeteci hiyerarşisinde iyi bir konuma sahip olmak anlamına gelir.

Baisnée ve Nollet'e (2019) göre, belirli bir sermaye türüne en çok sahip olan ve egemen konumları işgal eden gazeteciler, gazetecilik alanındaki müesses nizamın yeniden üretilmesinde çıkar sahibidir, çünkü bu yerleşik düzen onların lehinedir. Bu gazeteciler, aynı zamanda kendilerine uygun bir mesleki mükemmellik tanımını meşrulaştırarak hâkim konumlarını yeniden üretecek kaynaklara da sahiptir. Bunun tersine, gazetecilik alanındaki en kırılgan konumları işgal eden ikincil gazeteciler, mesleki pratiklerin egemen tanımını yıkmakta çıkar sahibidirler, ancak egemen normları yıkıp yenilerini dayatacak kaynaklara sahip olmadıklarından yeni bir gazetecilik tanımı dayatacak güçte ve konumda değildirler. Gazetecilik alanını

yöneten kuralları altüst edebilecek olan alana yeni girenler ise, henüz hâkim bir konumda olmamalarına rağmen, yeni mesleki uygulamalar türetmek, teşvik etmek ve bunların meşru olarak kabul edilmesini kolaylaştırmak için ilgi ve araçlara; genellikle farklı şekilde yapılandırılmış güçlü bir sermayeye sahiptirler. Dolayısıyla, herhangi bir sosyal alanda olduğu gibi gazetecilik alanındaki konumlar da sabit değildir ve yeni uzmanlıkların yaratılması eski hiyerarşileri altüst edebilmektedir (Marchetti, 2005).

Bourdieu'cu bir ifadeyle, gazetecilik sermayesini neyin oluşturduğuna ya da gazetecilik alanında en çok neye değer verildiğine dair söylemsel yapının hala çok değişken olduğu söylenebilir. Maare ve Hanusch (2020), Bourdieu'nün sosyal alanlar teorisi odağında gazetecilik alanına özgü gerçekleştirilen çalışmaları ele aldıkları meta analizlerinde, sermaye biçimleriyle derinlemesine ilgilenen 113 makaleden yalnızca 21'inin gazetecilik sermayesine özel olarak atıfta bulunduğunu ve bu bilimsel çalışmalarda kısmen çelişkili kavramsallaştırmalar gözlemlendiğini belirtmişlerdir. İkiliye göre, gazetecilik sermayesi bu çalışmalarda ya doğrudan sembolik sermaye olarak tercüme edilmiş veya sembolik sermaye biçimleriyle yakından ilişkilendirilmiş ya da alanda değerli görülen kültürel, sosyal, ekonomik ve sembolik sermayelerden oluşan genel bir sermaye hacmi olarak ele alınmıştır (Maare ve Hanusch, 2020). Sözgelimi Baisnée ve Nollet (2019), gazetecilik sermayesini bilgiyi elde etme, yayma ve tanınmasını sağlama becerisi olarak tanımlamaktadır. Buna göre gazetecilik sermayesi, “sosyal sermaye (gazetecinin kaynak ağı dahil), kültürel sermaye (konu uzmanlığı, analitik beceriler, gazetecinin ilgilendiği zümre hakkında bilgi), ekonomik sermaye (araştırma için mevcut araçlar ve ekipman yeterliliği) ve sembolik sermayenin (meslektaşlar tarafından saygınlık iliştilen statü konumları) bir kombinasyonudur” (Baisnée ve Nollet, 2019: 7). Schultz (2007) ise, gazetecilik sermayesinin, gazetecilik alanının kendine özgü

kültürel sermayesi olarak anlaşılması gerektiğini öne sürmektedir. Bu doğrultuda, kültürel sermaye gazetecilik alanında üç farklı şekilde ortaya çıkmaktadır (Siapera ve Spyridou, 2012): İlk olarak, bireysel gazetecilerin sahip olduğu bilgi, beceri ve benzerlerini ifade eden somutlaştırılmış kültürel sermaye; ikinci olarak, gazeteciler tarafından üretilen basılı gazetelere ve ilgili yayınlara atıfta bulunan nesnelleştirilmiş kültürel sermaye; son olarak, gazetecilik alanında alınan diploma da dahil olmak üzere gazetecilerin eğitsel yeterlilikleri ve retroperspektifi olarak görülebilecek kurumsal kültürel sermaye. Bu açıdan kurumsal kültürel sermaye, gazetecilikteki hiyerarşik yapı ve farklılaşmanın en yaygın ihtilaf noktalarından biri olan “alaylı” ve “mektepli” ayırımına da kaynaklık etmektedir (Kaya, 2018).

Kültürel sermaye insanların ne bildiğine işaret ediyorsa, sosyal sermaye de insanların kimi tanıdığına, hangi tür sosyal ağların parçası olduğuna işaret eder. Sosyal sermaye, gazetecilerin haber üretiminde, bilgi edinmede ve toplumsal etkileşimlerde nasıl avantaj sağladığını anlamak için önemlidir. Örneğin, bir gazeteci, geniş bir toplumsal ağa sahipse, önemli bilgilere daha hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilir. Siapera ve Spyridou’ya (2012: 90) göre bu tür kaynaklar gazeteciler için medya kuruluşlarına ve mesleki dernekler gibi resmi; aile ve arkadaş grupları gibi gayri resmi ağlara üyelikten elde edilebilir. Gazetecilikte sembolik sermaye ise, açıkça tanınma ve prestij sağlayan ödül, onur ve payelerin birikimi olarak düşünülebilir. Markham (2008) medya ve gazetecilik etiğini, gazeteciliğin sosyal olarak inşa edilmiş değer hiyerarşisinde belirli gazetecilerin konumunu yansıttığı için sembolik sermaye olarak görmektedir. Bu anlamda, meslektaşları ve okuyucular tarafından “etik” olarak algılanan gazeteciler, daha fazla statü ve prestije sahip olanlardır.

Bourdieu’nün sosyal alanlara ilişkin ampirik analizlerinin çoğu, öncelikle alandaki hâkim faillerin, başka bir ifadeyle seçkinlerin bir analizidir. Bu anlaşılır bir

durumdur; “çünkü bir alandaki hâkim aktörler, ilgili sermaye biçimlerini ve bunların göreceli değerini belirlemeleri yönüyle büyük ölçüde alanın genel yapısını da belirler” (Hovden, 2008: 220). Buradan hareketle Hovden (2008), gazetecilik alanının egemenlerini tanımlarken editoryal kontrol, özel haber sayısı, gazetecilik ödülleri, jüri üyelikleri, sendikalar üzerinde kontrol, kamusal şöhret ve prestijli bir medya organizasyonunda görev almak gibi çok çeşitli ayrıcalık göstergelerinin ve kaynak birikimlerinin bulunduğunu belirtir. Hızlılık, atılganlık, habere ilk ulaşma yeteneği ve kaynaklara karşı bağımsızlık gibi yetenekleriyle gazetecilik tekniklerinde ustalaşan “iyi gazeteciler”, herhangi bir konuyu kısa sürede ele alabilen ve bu konu hakkında halkın kolayca anlayabileceği şekilde yazabilen kişiler olarak görülmektedir (Marchetti, 2005). Gazetecilikte uzmanlaşmanın akademik disiplinlerle karşılaştırılamayacağı açıktır, çünkü diploma sahibi olmak gibi alana resmi giriş koşulları yoktur. Ancak Hovden için bu ayrıcalıklı tabakanın, güçlerini konsolide edecek şekilde gazetecilik konusunda bilimsel bir makale yayınlamış olma ve/veya lisansüstü dereceye sahip olma olasılıkları da daha yüksektir, bu da bilimsel sermayenin gazetecilik mücadelelerinde bir tür koz olarak kullanılabileceği anlamına gelir (Hovden, 2008).

Nesnel olarak değerli olan bu kıt kaynaklarla alandaki mücadeleye katılan gazetecilerin, doxa ya da "bir alana üyeliğe içkin ön kabuller sistemi" olarak adlandırılan "sosyal evrenin" yasalarına göre hareket etmesi beklenir (Bourdieu, 2005b: 37). Başka bir ifadeyle, alanda sermayenin eşitsiz dağılımının bir sonucu olarak meydana gelen rekabet durumu, gazeteciler tarafından yaygın olarak kabul edilen kurallar çerçevesinde gerçekleşir ve gazetecilik doxası, haber çalışmalarına rehberlik eden bu kurallara atıfta bulunur. Dolayısıyla sermayenin tanımı ve değeri, doxa adı verilen sorgulamadığımız konvansiyonlar, sözcüklerle ifade edilmesi zor olan dünyanın köklü zımni anlayışları ya da farkına varmadığımız kadar doğallaşmış

gündelik koşullar ile bağlantılıdır (Wang, 2017). Yani, gazeteciliğin otoritesini ve meşruiyetini gerekçelendiren yerleşik gazetecilik değerleri ve normları, gazetecilik doxasıdır.

Bourdieu'ye (1998a) göre, gazetecilik doxasından bahsetmek, gazetecilik alanındaki bir dizi örtük, zımni ön kabulü, en azından editörlerin ve muhabirlerin kanıksadığı pratik şemaları adlandırmaktır. Gazetecileri, gazeteci olmayanlardan ayıran mutlak bir kriter yoktur; hemen hemen herkes haber metni oluşturmaya başlayabilir. Ancak bu, gazetecilikte profesyonel normların olmadığı anlamına gelmez; gazetecilik pratiği belirli kurallar ve şablonlar etrafında organize edilir. Gazetecilerin haber değeri taşıyan şeyin ne olduğunu belirlemek için kullandıkları kriterler buna örnek olarak verilebilir (Willig, 2012). Medya çalışmalarında sıklıkla normatif bir model olarak kabul edilen Deuze'ün (2005) kavramları, gazetecilik ideolojisini temsil ettiğine inandığı beş ideal-tipik değeri ortaya koymaktadır: Seçkinleri hesap verebilir kılan liberal kuramdaki gözcü (*watchdog*) tarzı habercilikle karakterize edilen kamu yararı; tarafsızlık ve adalet anlayışından doğan nesnellik; gazetecilerin dış baskılar, kısıtlamalar veya zorlamalar olmaksızın istedikleri konuları işleme özgürlüğüyle ilgili bir kavram olan özerklik; son dakika haberlerinin hızına ve aynı zamanda kesintisiz bir haber döngüsüne atıfta bulunan anındalık ve mesleki standartlar aracılığıyla düzenlenen bireysel davranışlar olarak anlaşılabilir etik. “Bu kurallar, sosyal dünyanın ‘doğal’ ve belirgin deneyimleri olarak ‘tartışmasız gerçeklikleri’ ile karakterize edilmiştir” (Maares ve Hanusch, 2020: 11). Ancak, gazetecilik açısından bakıldığında, bu tür resmileşmiş, açıkça ifade edilmiş normlar alanın değerlerinden yalnızca bazılarını yansıtan ortodoks haber değerleridir. Oysa Schultz'a (2007) göre daha görünmez ve doxic değerler de iş başında olacaktır; diğer gazetelerin sahip olmadığı kaynaklara ulaşmak gibi gazetecilik pratikleri (haber atlatma), gazeteciliğin dile getirilmeyen, kabul edilmiş

değerlerinin bir parçasıdır. Bu küçük örnek, bir alanın açık değerleri, normları ve uygulamaları ile doxa kavramı ışığında anlayabileceğimiz örtük değerleri, normları ve uygulamaları arasında uzanan önemli bir alan olduğuna işaret etmektedir. Willig'e (2012) göre doxa kavramı, araştırmacıyı bir alanın örtük ön kabullerini ve sosyal pratiğin kabul edilmiş bilgisini aramaya sevk etmektedir. Doxayı göstermenin araçlarından biri de alanın uygulayıcılarının habituslarının analizidir. Nitekim Bourdieu'ye göre doxa, bir habitus ile uyum sağladığı alan arasında pratikte kurulan dolaysız bağlılık ilişkisi, pratik duyudan sızan dünyanın söz öncesi kabulüdür. (Bourdieu, 1990: 68)

3.1.2. Gazetecilik Habitusu

Sosyal dünyada hareket etmeye, düşünmeye ve kendimizi yönlendirmeye dönük, zihnimize ve bedenimize kazınan alışkanlıklar ve eğilimler bütünü olan habitus, çocukluğumuzdaki nesnel yaşam koşullarına, başka bir deyişle, kişinin başlangıçtaki sınıfsal konumuna ve daha sonraki deneyimlere göre şekillenmektedir (Bourdieu, 2013). Habitus, aktörlerin sosyal alanda nasıl farklı konumlara sahip olduğunu ve bunların sosyal eylem için nasıl farklı eğilimler olarak hizmet ettiğini analiz etmek için kavramsal bir araçtır. Hovden (2008), temel gazetecilik inançlarının, arzularının ve ideallerinin çoğunun esasen habitustaki daha genel eğilimlerin özel bir uygulaması olduğunu düşünmektedir. Nitekim, belirli bir profesyonel alanda ustalaşma olarak ikincil veya “profesyonel bir habitus”tan söz etmek mümkündür (Schultz, 2007). Bu doğrultuda gazetecilik habitusu, pratikleri ve algıları şekillendiren günlük haber oyununa dair bedensel bir bilgi ve histir (Johnson, 1993: 5; Schultz 2007). Ölçülmesi ve gözlemlenmesi zor bir kavram olan habitus, aktörlerin karar alma süreçlerini ve günlük eylemlerini etkilemesi yönünden alanı nasıl algıladıklarında kendini göstermektedir (Born, 2003). Bourdieu'nün teorilerini gazetecilik bağlamında takip edersek, bir gazetecinin habitusundaki eğilimlerin,

ilgilendikleri konular ve çalışmak istedikleri yayınlar, hangi olayların gazetecilik açısından “ilginç” olduğuna dair algıları, gazetecilik idealleri ve benzerleri de dahil olmak üzere, mesleki davranışlarının her alanında önemli ve etkili olması beklenir. Nitekim, habitus kavramının gazetecilik eğilimleriyle bağlantısını ele almak, Bourdieu'nün saha rekabetinin, farklı eğitim derecelerine sahip ve çeşitli sosyal ve kültürel geçmişlerden gelen çeşitli gazetecileri içerecek şekilde genişletilmesine olanak tanımaktadır.

Elbette gazetecilik pratiğini, doğrudan gazetecilerin sosyal geçmişleriyle ilişkilendirmeye çalışmak doğru değildir; ancak gazetecilik habitusu hem haber organizasyonlarında hem de geleceğin gazetecilerini yetiştiren çeşitli eğitim kurumlarında şekillenmektedir (Hovden vd., 2016; Schultz, 2007). Her ne kadar ekonomi diplomasıyla bir gazetede ekonomi muhabiri olmak ya da sadece ortaokul eğitimiyle yerel bir gazetede işe başlamak gibi mesleğe diğer eğitim biçim ve seviyelerinden gelen çok sayıda kişi olsa da, gazetecilik eğitimi, alana giriş açısından giderek daha önemli bir gereklilik haline gelmiş görünmektedir. Gazeteciler, diğer tüm toplumsal aktörler gibi, dünya görüşlerinin ve habituslarının bazı temel özelliklerini devletin gazeteciliğe ilişkin resmi eğitim sosyalizasyonuna borçludur ve gazetecilerin mesleki habitusları devlet destekli ya da sertifikalı bu uzmanlık eğitimiyle yapılmaktadır. Hovden (2008), bu durumun gazeteciler açısından nesiller arası yeniden üretime açık bir eğilimi beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Buna göre, bir gazetecinin çocuğunun gazeteci olma ihtimali, vasıfsız bir sanayi işçisinin çocuğunun gazeteci olma ihtimalinden çok daha fazladır.

Günümüzde pek çok araştırmacı, gazeteciliğin resmi eğitim müfredatındaki veri görselleştirme ve izleyici katılımını haritalama gibi nispeten yeni değişikliklerin yanı sıra, haber organizasyonlarında veri gazeteciliği ve çevrim içi gazetecilik gibi tamamen yeni gazetecilik uygulamaları nedeniyle oluşan gazetecilik alışkanlığının,

geçmiş dönemlere kıyasla oldukça farklılık gösterdiğini öne sürmektedir (Krumsvik, 2016; Nygren, 2014; Wiik, 2016). Örneğin, gazetecilik üretiminin temel çıktısı günümüzde “haber” yerine “içerik” şeklini almıştır (Brock, 2013). Bu nedenle ölçülen izleyici katılımının yorumlanması, iyi içeriğin ne olduğunu bilmek ve çevrim içi bir izleyici kitlesinin nasıl ele alınacağını anlamak, giderek daha önemli ve yaygın bir gazetecilik "içgüdü"nü oluşturmaktadır (Schultz, 2007).

Bu analitik düzey, gazetecilik içgüdü için oyun hissini oluşturan değişikliklere odaklanır. Değişimler ise, alanın yerleşik temsilcileri ile alana diğer alanlardan giren veya gazetecilik eğitim programlarından mezun olduktan sonra yeni dahil olanlar arasında ortaya çıkan gazeteciliğin toplumsal işlevini, mesleki normlarını, rutinlerini ve meşru uygulama ilkelerini tanımlamaya dönük hegemonya konumu kazanabilme mücadelesine yol açmaktadır (Lindblom vd., 2022). “Ağa bağlı” haber ve analiz yaratabilen insanların sayısındaki artış, Bourdieu'nün yeni özneler olarak adlandırdığı, alana meydan okuyabilen ve nihayetinde alanın ön kabullerini ve amaçlarını değiştirebilen önemli sayıda ve çeşitlilikte özneyi meydana getirmektedir. Öte yandan Wang (2017), gerçekleştirdiği alan araştırmasında geleneksel medyada çalışan gazetecilerin kendilerini profesyonel gazeteciler olarak görürken, çevrim içi platformlarda çalışan meslektaşlarını "kaynağı olmayan" ya da "ikinci el gazetecilik" yapan aktörler olarak değerlendirdiklerini ortaya koymuştur. Bu kimlik savaşı aynı zamanda bir habitus sunumudur. Nitekim Neveu'ye (2007) göre, gazetecilikte yeni aktörler alana girdiğinde bir “habitus dönüşümü” sürecinin meydana gelmesi yaygındır. Örneğin, gazetecilik alanına giren yeni mezunlar, genellikle lisans öğrencisiyken öğrendikleri yazı stili ve sunumunu “unutmaya” ikna edilir ve işveren kuruluşları tarafından daha basit bir düzyazı ile yazmaları için yeniden eğitilirler (Dickinson, 2008). Burada Bourdieu'nün, bir alan içindeki bireylerin habitusu yeni kurulan düzenle uzlaşmadığında oluşan yapısal boşlukları

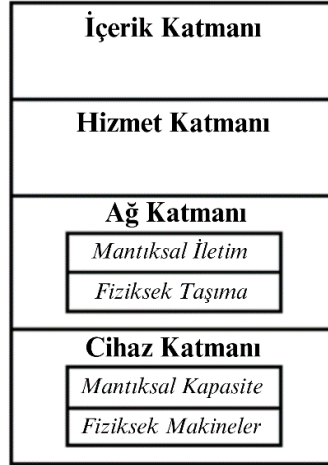
tanımlamak için kullandığı "histerezis" kavramı önem kazanmaktadır (Bourdieu 2000). Bu, alan mücadelelerinin öngörülemeyen bir gelecek bağlamında gerçekleştiği, yüksek risk ve/veya kriz olasılığıyla sonuçlandığı, bazı sosyal aktörler hakimiyeti kaybederken diğerlerinin güç ve zenginlik elde edebildiği, kafa karışıklığı ve hayal kırıklığının hâkim olduğu süreçtir (Yang, 2014: 1530). Ancak öte yandan, yeni gazetecileri işe alan yüksek kademeli medya yöneticilerinin oldukça ayrıcalıklı sosyal arka planların izlerini taşımaları ve kendi eğilimlerini, dolayısıyla habituslarını takip ve talep etmekte görece özgür olmaları nedeniyle toplumsal homojenleşmeye katkıda bulunduğuna inanılmaktadır. Bu yönüyle habitus, somutlaşan “toplumsal” olduğu için alanın düzenini yeniden üretme eğilimindedir.

Özetle, habitusun etkisi hem gazetecilik alanına girişte hem de kişinin bu alandaki yeri açısından açıkça önemli görünmektedir. Buradan hareketle, gazetecilik üretiminin sosyal bilimsel incelemesi, özne perspektif ve eğilimler ile bir alan içindeki nesnel kaynakların dağılımıyla şekillenen yapısal konumun yakınsamasını detaylandırma sürecidir. Bourdieu'nün alan, sermaye ve habitus kavramları, profesyonel bir meslek grubunu incelerken ortaya çıkan birçok epistemolojik engelle yüzleşmeye olanak tanımakta; gazetecilik alanının basitçe ve *a priori* olarak var olmadığını, alandaki aktörler arasında ve diğer sosyal alanlara karşı verilen belirli tarihsel mücadelelerin tezahürü olarak şekillendiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

3.2. Medya Ekosisteminde Dijital Teknoloji Deneyimi

Orlikowski ve Iacono (2001: 121) dijital teknolojiyi "donanım ve/veya yazılım gibi toplumsal olarak tanınabilir bir biçimde paketlenmiş maddi ve kültürel özellik bütünü" olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma takiben, dijital ürünlere örnek olarak "dijital dosyalar", "yürütülebilir yazılım uygulamaları" ve "bilgisayar

donanım bileşenleri" verilebilir. Yoo, Henfridsson ve Lyytinen'a (2010) göre ise dijital teknoloji; *içerikler, hizmetler, ağlar ve cihazlar* olmak üzere standartlaştırılmış dört bileşenin permütasyonunu içeren "katmanlı-modüler bir mimariden" oluşmaktadır. Modeldeki dört katman (bkz. Şekil 7) aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

Şekil 7: Dijital Teknolojinin Katmanlı Modüler Mimarisi (Yoo vd., 2010).

Veri homojenleştirmesi sayesinde metin, fotoğraf, ses veya video gibi her türlü içerik (1) bitler halinde kodlanarak sayısallaştırılmaktadır (Brynjolfsson ve Hitt, 2000). Hizmet (2) katmanı ise "kullanıcılara içerik oluştururken, işlerken, depolarken ve tüketirken doğrudan hizmet veren uygulama işlevselliği ile ilintilidir" (Yoo vd. 2010: 727). Akıllı telefon uygulamaları ve bir tarayıcı üzerinden erişilebilen web tabanlı hizmetler buna örnektir. İlk iki katman tamamen dijital olsa da, ağ (3) ve cihaz (4) katmanları hem mantıksal hem de fiziksel öğelerden oluşmaktadır. Ağların fiziksel unsurları fiber optik kabloları, yönlendiricileri, anahtarları (*switchler*) vb. içerirken, mantıksal öğeler standartları ve protokolleri (örneğin TCP/IP ve P2P) içermektedir. Son olarak, cihazların fiziksel ve mantıksal unsurları, donanım bileşenlerini ve işletim sistemlerini kapsamaktadır. Tüm bu katmanlar arasında gevşek ya da sıkı bağlar bulunmaktadır. Sözgelimi, dijitalleştirilmiş müzik bir MP3 dosyasında saklanabilir ve çok çeşitli cihazlar (örneğin akıllı telefonlar, tabletler, kişisel bilgisayarlar, akıllı televizyonlar ve

oyun konsolları) aracılığıyla tüketilebilir ve çeşitli ağlar (örneğin Wi-Fi, Bluetooth, Fiber ve 3G) aracılığıyla dağıtılabilir (Yoo vd., 2010).

Yirmi birinci yüzyılın başından bu yana, dijital tabanlı teknolojilerin tüm bu katmanlarında yaşanan gelişmeler insan faaliyetlerinin neredeyse her yönünü etkilemiş ve çok sayıda endüstriye çeşitli şekillerde nüfuz etmiştir. Dijital teknolojinin, içine doğduğu toplumun dokusuna örülü olan yapısı, gazetecilik mesleğini, rutinlerini ve haber medyasının manzarasını da önemli ölçüde dönüştürmüştür. Bilgisayar teknolojisi ile birlikte iş süreçlerinin dijitalleşmesi, internetin sunduğu hizmetler ile ağa bağlı bir medya ortamına geçiş ve yeni teknolojiler arasındaki yakınsama gibi temel teknolojik yenilikler ve değişimler, gazetecilik mesleği ve haber organizasyonunun yapısı üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Bu faktörler daha fazla çoklu beceri, çoklu görev ve çoklu medya gereksinimi doğurmuş; mesleki normlar ve ilkeler, gazetecilik rolleri, haber çıktıları ve gündelik uygulamalar açısından bir dizi değişimi beraberinde getirmiştir.

Dijital ürün ve hizmetlerin benimsenmesiyle birlikte, yalnızca profesyonel gazetecilik işleyişi değil, aynı zamanda gazeteciliğin doğasına ve hatta epistemolojisini değiştirebilecek boyutta görev tanımlarına ilişkin etmenler de bir tür yapıbozumu sürecinden geçmektedir (Parasie, 2015; Robinson vd., 2019). Geleneksel misyonu toplumsal gerçekleri habere dönüştürerek kamuoyuna sunmak olan gazeteciliğin meşruiyeti, bilgi ve hakikat iddialarıyla yakından bağlantılıdır (Ekström, 2002). Gazeteciliğin bilgi yoğun bir meslek olması, onu hızla büyüyen bilgi toplumunun bağlamsal değişimleri içinde özellikle ilginç kılmaktadır. Bilgi iddiaları epistemolojiler çerçevesinde meşrulaştırılırken, tarih boyunca teknolojik yenilikler mevcut epistemolojik yatkınlıklara göre benimsenmiş ve gazeteciliğin epistemolojisi de belirli sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamlarda gömülü bir maddilik biçimi olarak yeni teknolojiler tarafından şekillendirilmiştir.

Son yıllarda ilgili literatürde gazetecilik özelinde mesleki dönüşümü sorunsallaştıran, gazetecilik mesleğine özgü becerileri farklı düzeylerde tartışmaya açan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Örneğin Willnat, Weaver ve Choi (2013) mesleki becerileri gazetecilerin demografik özellikleri, çalışma koşulları ve gazeteciliğin profesyonel normları üzerinden sorgularken; Opgenhaffen, d'Haenens ve Corten (2013), Fourie (2013) ve Deuze, Neuberger ve Paulussen (2006) beceri düzeylerini gazetecilik eğitiminin niteliği bağlamında değerlendirmektedir. Örnebring ve Mellado (2018) ise, mesleğin icrasında teknolojiye dönük beceri bileşenlerini; haber yazma, editoryal yetenekler ve haber kaynaklarıyla bağlantı kurma gibi temel vasıflarla sınırlı tutarak ele almıştır. Bir diğer araştırma eksenini ise teknolojinin gelişim hızının mesleğe girişte ne ölçüde belirleyici olduğu üzerinedir. Örneğin Kosterich ve Weber (2019), haber endüstrisindeki dijitalleşme sürecinin gazetecilerin işe alınma örüntülerine etkisini analiz etmektedir. Örgütsel ve mesleki profesyonellik kavramına dayanan bir çerçeve kullandığı çalışmasında Julia Evetts (2003, 2006), fiziksel düzende, organizasyon yapısında ve gazetecilik kültüründeki mevcut değişiklikleri, gazetecilik dünyasındaki dört temel genel eğilim açısından analiz etmektedir: (1) İş gücü piyasalarının kuralsızlaştırılması, (2) yeni istihdam biçimlerinin yükselişi, (3) işyerinin teknolojileştirilmesi ve (4) iş gücünün bazı bölümlerinin büyük ölçüde vasıfsızlaştırılması.

Buna karşın, gazetecilikteki teknolojik değişimin doğasını tam olarak anlayabilmek için haber ve gazetecilik hakkında düşünme biçimimizde değişikliklere yol açan tüm bu gelişmelerin etkilerinin farklı seviyelerde ve entegre biçimde araştırılması gerekmektedir. Söz konusu teknolojik dönüşümü, gazetecilerin işlerini yapış biçimleri; haber merkezinin yapısı ve organizasyonu; gazeteciler ve haber okuyucuları/izleyicileri arasındaki ilişki bağlamında çok boyutlu şekilde ele almak, dönüşümü kendi toplumsallığı içinde anlama ve anlamlandırma imkanıyla, alanda

sıklıkla tek yönlü kalan değerlendirmeler karşısında önemli bir boşluk doldurulmuş olacaktır. Başka bir ifadeyle, gazetecilik alanındaki teknolojinin rolü ve önemine ilişkin dinamikleri kavramaya ve bu dinamikleri, gazetecilerin haberle, içinde bulunduğu organizasyonel yapıyla ve haber okuyucusu/izleyicisiyle ilişkisi içerisinde anlamaya yönelik perspektif, medyanın ve gazetecilerin izleyicileriyle etkileşim kurma biçimini, haber üretim ve dağıtım sürecini, haber endüstrisinin dinamiklerini ve istihdam modellerini araştırmak için bağlam sağlamaktadır.

3.2.1. Dijital Teknolojiler ve Haber Üretim Süreci

Haber üretim süreçleri, gazetecilerin haberlerin ham maddelerini toplamak, raporlamak ve işlemek için kullandıkları haber bulma (ilgili kaynaklara danışma ve kontrol etme), haber seçme (haber okuyucularına/izleyicilerine neyin sunulup sunulmayacağına karar verme) ve haberleri sunma (yazma, düzenleme vb.) gibi rutinlere odaklanmaktadır. Haber üretimi aslında sosyal ve kültürel olarak şekillenmiştir ve kurumsal ve profesyonel bağlamlar ve uygulamalar içine gömülüdür (Cottle ve Ashton, 1999). Bununla birlikte McNair (1998: 125), “gazeteciliğin biçim ve içeriğinin kritik olarak mevcut haber toplama, üretim ve yayma teknolojisi tarafından belirlendiğini” öne sürmektedir. Nitekim tarih; yazı ve dil de dahil olmak üzere teknolojilerin haber dediğimiz nesnenin içeriğini nasıl şekillendirdiğinin örnekleriyle doludur. Sözgelimi, telgrafın bir iletişim aracı olarak hıza ve kısalığa öncelik veren doğası, nihayetinde haber anlatılarını düzenlemenin bir yolu olarak ters piramit ile karakterize edilen belirli bir gazetecilik tarzını beraberinde getirmiş; bir ses ortamı olarak radyo, canlı yayınlara olanak tanımış; fotoğraf makinesi, bir haber içeriğinin sunumunu özelleştirip bağlamsallaştırabilecek görsel kanıtlara imkân sağlamıştır. Günümüzde kullanılan dijital teknolojiler de benzer şekilde baskın gazetecilik kültürüne dayanan yerleşik fikirleri ve haber yapma biçimlerini potansiyel olarak yerinden edebilecek yatay ve hiyerarşik olmayan bir

gazetecilik modeli önerirken (Beckett, 2010; Kawamoto, 2003; Quinn ve Allan, 2005) hikâye anlatımının ve haber içeriğinin doğasını da dönüştürmektedir. Bu yönüyle, klasik haber yazım teknikleri çevrim içi dünyada miadını doldurmuş görünmekte, sürükleyici ve etkileşimli multimedya haber içerikleri giderek daha önemli hale gelmektedir (Pavlik, 2000).

Yirmi birinci yüzyılın başından itibaren neredeyse tüm gazete ve yayın kuruluşları dijital çağa uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılırken, geliştirdikleri dijital ve çok platformlu stratejilerle multimedya üretimi (Deuze, 2004), bloglama (Singer, 2005), kullanıcı tarafından oluşturulan içerik ve izleyici katılımı (Singer vd., 2011), kitle kaynak kullanımı ve veri gazeteciliği (Anderson, 2013), sosyal medya (Lasorsa vd., 2012), mobil haber yayıncılığı (Westlund, 2013) ve kişiselleştirilmiş haber hizmetleri (Usher, 2014) dahil olmak üzere içerik üretimi ve dağıtımı için çok çeşitli yeni yollar keşfetmiştir. Bu gelişmeler, genel olarak haber işleyişinde dijital teknolojiye derinleşen bağımlılığın bir parçası olarak görülmektedir (Lewis ve Westlund, 2015). Dahası, bu dijital teknoloji tabanlı uygulama ve süreçler, gazetecinin yalnızca temel haber oluşturma becerilerine değil, aynı zamanda günlük işinin zorluklarıyla başarılı bir şekilde başa çıkabilmesi için sahip olması gereken bilgi ve iletişim teknolojilerine, veri yapıları ve veri tabanlarına, istatistik yazılımlarına ve çoğu durumda tasarım ve görselleştirme araçlarına aşina olmasını gerektirmektedir.

Temel olarak gazetecilik yeterlikleri iyi yazma, röportaj yapma ve bağımsız bilgi toplama gibi becerilerden oluşmaktadır. Bu beceriler hala gazetecilik yeterliklerinin özünü oluştursa da bugün gazetecilerin dijital ve bilgisayar teknolojilerinde veri analizi, programlama ve görselleştirme gibi teknik becerilere sahip olmaları giderek daha fazla beklenmektedir (Cottle ve Ashton, 1999; Liu, 2006). Günümüz gazetecisinin; enformasyon edinme, doğrulama, işleme ve bilgiyi

yaymayı kapsayan haber üretimini gerçekleştirirken bağımsız yazılım paketleri (örneğin, kelime işlemci, elektronik tablo, görüntü işleme, video düzenleme, içerik yönetim sistemi, sunum vb.) ve/veya internet hizmetleri (örneğin, e-posta, WWW, sosyal ağlar vb.) içeren birçok farklı araç ve hizmeti kullanabilmesi beklenmektedir. Gazeteciliğin maddi pratiğindeki bu değişiklikler, alanda yeni çatışma ve mücadele alanlarını doğurmaktadır.

Enformasyon Edinme

Bu aşama, bilginin ham biçimde keşfedilmesini içermektedir. 1995'ten 2000'e kadar olan literatürden yararlanan çalışmasında Duke (2002), dijital tabanlı bilgi ve iletişim teknolojilerinin gazetecilikte ne tür yeni uygulamalar getirdiğini tam olarak keşfetmeye çalışan bir dizi çalışmanın sonuçlarını özetlemektedir. Çalışmada, internetin habere konu olan arka plan bilgilerini araştırmak ve kaynak bulmak için nasıl merkezi hale geldiği ve e-postanın artık kaynaklarla iletişim kurmak için tercih edilen bir yöntem olarak telefon gibi geleneksel teknolojilerle nasıl rekabete geçtiği vurgulanmaktadır. Örneğin, Almanya'da gerçekleştirilen bir araştırmada, görüşülen gazetecilerin yüzde 81'inin, bir konuyu kapsamlı bir şekilde araştırmak için internet kaynaklarından biri olan arama motorlarını mutlaka kullandıkları belirtilmiştir (Machill ve Beiler, 2009). Takip eden yıllarda, sosyal ağların yaygınlaşması ve web 2.0 dönüşümüyle akademisyenler, internetin yanı sıra sosyal medya araçlarıyla ilişkili teknolojik özelliklerin, gazetecilerin kaynakları izlemesini ve enformasyon toplamasını kolaylaştırdığını (Broersma ve Graham, 2013; Lasorsa vd., 2012; Mercier, 2013) ileri sürmüştür. Buna göre gazeteciler *X*¹², *Facebook* ve *Instagram* gibi platformlarla gündemdeki konuları takip edebilmekte ve kullanıcı tarafından

---

¹² İlk olarak Mart 2006 yılında faaliyete geçen sosyal medya platformu Twitter, 2022 yılında X Corp. şirketi tarafından satın alınarak 24 Temmuz 2023 tarihi itibarıyla X ismine geçiş yapmıştır. Bu nedenle, Kaynakça bölümünde yer alan eser isimleri dışında araştırmanın bütününde X olarak ifade edilmiştir.

oluşturulan içerikleri toplayarak haberlerine derinlik ve anındalık katabilmektedir.

Günümüzde ise çoğu zaman, habere ilişkin enformasyonu arama sürecine kamuyla ilgili algoritmalar aracılık etmektedir (Gillespie, 2014). Veri işleme artefaktları gazetecilikte bilimde olduğu kadar yaygın olmasa da veri tabanları ve algoritmalar “bilgisayar destekli habercilik” geleneği içinde gazetecilik araştırmalarında sıklıkla kullanılmaktadır (Cox, 2000; Garrison, 1998). Brake’e (2017) göre, gazetecilerin neyin haber değeri taşıdığına dair kararlarını etkileyen dijital deneyimlerin başında algoritmalar gelmektedir. Bu varsayım çerçevesinde, gazetecilerin nihai haber ürününe ulaşabilmek adına, dijital dünyadaki devasa veri kümeleri arasında haber değeri taşıyan bilgileri seçmek, kaynakları izlemek ve hikâye fikirleri geliştirmek için gerekli olan muhakeme yapma kabiliyetleri doğrudan algoritmalar ile ilişkilidir. Dolayısıyla, gazetecilik dijital hale geldikçe süreçlerine de giderek daha fazla algoritmalar aracılık etmektedir.

Algoritmaların haberle buluştuğu ve haberi etkilediği ilk safha ise, gazetecilerin potansiyel haber öykülerini seçme aşamasıdır (Brake, 2017). Çevrim içi veri tabanlarının kullanımı ve anahtar kelimeye göre arama yeteneği, gazetecilerin bilgiyi verimli ve hızlı bir şekilde bulmasına ve ilişkilendirmesine izin vermektedir. Arama motorları ve sosyal medya platformları tarafından kullanılan kamusal ilgi algoritmaları, gazetecilerin bulabilecekleri haber öykülerini ve ne hakkında yazmayı seçeceklerini etkilemektedir. Sözelimi, ABD’de gerçekleştirilen bir araştırmada, çalışmaya katılan gazeteciler geleneksel haber değeri anlayışıyla uyumlu bulduklarından sosyal medya algoritmalarının editoryal karar vermede etkili olduğunu dile getirmiştir (Zamith ve Haim, 2020).

Öte yandan algoritmaları kullanarak iş süreçlerini daha verimli ve etkili hale getirme hedefiyle geliştirilen otomasyon teknolojileri, son dakika gelişmelerine veya

dijital dünyada popüler olan durumlara karşı gazetecilerin uyarılması ve bir olayla ilgili görüntü ve arka plan bilgilerinin toplanması aşamasında işlevseldir. Enformasyona olan anında erişim, gazetecilerin gelişen haberlere hızla yanıt vermesine ve gerçek zamanlı olarak izleyici kitlesiyle etkileşime geçmesine olanak tanımaktadır. Otomatik teknolojiler bu yönüyle haber üretiminde bir aktöre dönüşerek trendleri keşfetmek için verileri elemek, hangi bilgilere öncelik verilmesi ve neyin filtrelenmesi gerektiğini belirlemek gibi geleneksel olarak gazeteciler tarafından gerçekleştirilen görevleri de üstlenmektedir (Diakopoulos, 2015). Carlson (2015), yapılandırılmış verilerin hiçbir insan müdahalesi olmadan anlatı metinlerine dönüştürüldüğü bu algoritmik süreci otomatik gazetecilik olarak tanımlamaktadır.

Bununla birlikte, gazetecilerin yabancı dil bilme ve anlama yetenekleri, uluslararası gelişmelere doğru ve etkili bir şekilde erişmek için kritik öneme sahiptir. Günümüzde dijital teknolojiler, gazetecilerin dil bariyerlerini yıkmada önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin *The Canadian Press*, çevirileri hızlandırmak için yapay zekâ tabanlı bir çeviri yazılımı oluşturmuştur (White ve St-Germain, 2021). Çeşitli dillerde otomatik çeviriler yapabilmek için derin öğrenme teknolojisini kullanan *DeepL*, Avrupa’da çok sayıda yayıncı tarafından kullanılmaktadır. Türkçe de dahil olmak üzere tüm dillerde daha isabetli çeviriler yapmak için sinir ağı mimarisine geçiş yapan *Google Translate* de haber girdilerinin toplanması sırasında dil bariyerini aşmada gazetecilere yardımcı olabilmektedir.

Enformasyon Doğrulama

Gazetecilik çalışmalarında hakikat arayışı ve habere konu olan enformasyonun doğrulanması hem basılı hem de dijital haber kuruluşları için temel bir disiplin, gazeteciler için güçlü bir ortak idealdir. Doğruluk kontrolü, her zaman gazetecilik süreçlerinin kurucu bir unsuru olmuş olsa da, yanlış enformasyonun

internet ve sosyal medya gibi platformlar aracılığıyla kontrolsüz yayılımı nedeniyle günümüzde haber üretimine dahil edilen protokollerin arasında daha da önemli hale gelmiştir. Nitekim, sosyal ağlarda enformasyonun yayılma hızı ve etkileri o kadar yüksektir ki, çarpıtılmış, yanlış veya hatalı bilgiler milyonlarca kullanıcı için dakikalar içinde gerçek dünyada etkilere yol açabilecek oldukça güçlü bir potansiyel kazanmaktadır. Özellikle, dijital teknolojilerin içeriğin daha hızlı iletilmesini mümkün kılan yapısı hem medyanın hem de kullanıcıların haberi ilk veren ve haberden ilk haberdar olan olma güdüsünü tetikleyerek teyitsiz, sahte, tahrif edilmiş ve/veya yanıltıcı haberlerin de hızlı ve kontrolsüz biçimde yayılmasını olanaklı kılmaktadır. Bununla beraber teknoloji, paradoksal olarak doğrulama süreçlerinin yürütülmesinde de önemli bir rol oynamakta ve medyanın gelişiminde farklı şekillerde kullanılmaktadır.

Vizoso, López-García ve Pereira-Fariña (2018), ağ üzerinde dolaşan enformasyonun doğruluk kontrolüyle ilgili gazetecilerin ve medya kuruluşlarının sahip olması gereken teknolojik becerileri sıraladıkları çalışmalarında çoklu medya gereksiniminin altını çizmektedir. Buna göre ses, video, fotoğraf ya da metin gibi farklı medya kaynaklarının aynı bilgi ürününe entegre edilmesi, medyada doğruluk kontrolü süreçlerini yürüten gazetecilerin günlük rutinlerinde multimedya olanaklarını kullanmanın faydalarından yararlanabilecekleri farklı yollar sunmaktadır. Sözelimi, güvenilebilecek kaynakları belirlemek ve herhangi bir bilgi parçasında sunulan verilerin gerçeklikle uyumunu teyit etmek için konumların karşılaştırılmasına ve fotoğrafların doğrulanmasına olanak tanıyan araçların yanı sıra, eş zamanlı olarak kamu idaresi veya ticari kuruluşların veri tabanları kontrol edilebilmekte, bu sayede haberi oluşturan birden fazla sayı ve türdeki enformasyon katmanı doğruluk kontrolünün parçası kılınmaktadır.

Gazetecilik alanında doğruluk kontrolü için bir diğer etken ise uzmanlaşma

ve ekip çalışmasıdır (Vizoso vd., 2018). Günümüzde pek çok gazetecilik çıktısı artık tek bir profesyonelin müdahalesi sonucu değil, farklı profillere, eğitime ve becerilere sahip profesyonellerden oluşan bir ekibin çalışması sonucu ortaya çıkmaktadır. Örneğin, birçok haber şirketi internet ve sosyal ağlar üzerinden içerik dağıtımından sorumlu teknolojik ekipler oluşturmuştur (Royal, 2016). Mark Deuze'un ifadesiyle, günümüzde haber kuruluşları artık bir mekân değil, bir mekândaki insan ve teknoloji ağlarını içeren bir süreçtir (Deuze, 2017). Bu bağlamda, *Le Monde* veya *Der Spiegel* gibi prestijli haber şirketleri veri doğrulama süreçlerini yürütmek üzere veri gazeteciliği, sosyal medya veya bilgi görselleştirme gibi farklı alanlardan profesyonellerden oluşan ekipler kurmuştur (Cherubini ve Graves, 2016). Öte yandan farklı profillere ve bilgi alanlarına sahip profesyonellerin bir araya gelmesiyle tamamlanan bu teknolojik ve gazetecilik becerilerinin aynı profesyonel profilde toplanması, bilginin doğrulanmasına dayalı içerik üretim süreçlerinin hızlandırılmasına, basitleştirilmesine ve zenginleştirilmesine katkıda bulunmakta ve gazetecilerin kullanımına sunulan araçların potansiyelinden en iyi şekilde yararlanılmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda, veri doğrulayıcısı (fact-checker) olarak tanımlanan ve her türlü medya ve mecradaki doğruluk kontrolünden sorumlu olan uzmanların haber kuruluşlarındaki istihdamı, kamuoyuna sunulan bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamada çok önemli bir rol oynamaktadır (García Mongay, 2006).

Haber üretim sürecinde enformasyon doğrulama evresinin bir diğer tamamlayıcısı da metin, resim ve video gibi çevrim içi içeriklerin gerçeklikle uyum sürecini destekleyen doğrulama araçlarının kullanımıdır (Vizoso vd., 2018). Bu araçlar genellikle doğrulama süreçlerini daha verimli ve doğru hale getirmek için algoritmalar aracılığıyla verilerin karşılaştırılmasına dayanır. (Brandtzaeg vd., 2018). Nitekim algoritmalar, sahte haberi yayan sürecin bir parçası olduğundan,

sahte içeriği tanımlayarak ve bilgi kaynaklarını doğrulayarak çözümün de bir parçası olabilirler. Örneğin, bir fotoğrafın gerçekliğini teyit etmek için *Google Görseller*, *Tungstene*, *TinEye*, *Topsy* veya *Exif* gibi uygulamalar, gazeteciler tarafından kullanılan doğrulama mekanizmalarındandır. Benzer şekilde sosyal medya aracılığıyla elde edilen bir enformasyonu bağlamsallaştırmak ve doğrulamak için *Storyful* gibi yapay zekâ tabanlı doğrulama araçları kullanılmaktadır. Bir AB projesi olan *Reveal4* ise, bir tweetin veya görüntünün gerçek mi yoksa sahte mi olduğunu önermek için otomatik araçlar sağlayan önemli bilgi doğrulama teknolojilerindendir.

Enformasyon İşleme

Enformasyon işleme aşaması, gazetecilikte haber üretiminin en önemli ve karmaşık adımlarından biridir. Bu aşamada gazeteciler, elde ettikleri enformasyonu, anlaşılır ve ilgi çekici bir şekilde sunmak için işleyerek bilgi öbeği haline getirirler. Günümüzde, gazeteciler tarafından gerçekleştirilen bilgisayar destekli habercilik faaliyetleri, haber yazma süreçlerini hiç olmadığı kadar hızlandırırken, içerikleri zenginleştirmekte ve daha fazla kişiye ulaşma olanağı sunmaktadır. Sözelimi, haber içeriklerinin hazırlanması ve düzenlenmesi için *Microsoft Word* ve *Google Docs* gibi kelime işlem uygulamaları veya *Adobe InCopy* gibi gazetecilik yazılımları yaygın olarak kullanılmaktadır (Veglis ve Pomportsis, 2014). Bu araçlar yazım denetimi ve dilbilgisi kontrolü gibi özellikler sunarak gazetecilerin nitelikli içerik üretmesini kolaylaştırır. Diğer taraftan, haber kuruluşları ve profesyoneller tarafından çevrim içi içeriği yayınlamak ve yönetmek için *WordPress* gibi içerik yönetim sistemleri veya *HTML/CSS* ve *JavaScript* gibi web tasarımı ve geliştirme araçları da sıklıkla kullanılmaktadır (Min ve Fink, 2021).

Haber anlatıları artık metin tabanlı içeriklerin ötesine geçerek görsel ve işitsel unsurları içerebilmektedir. Bu noktada haber içeriklerini daha zengin ve etkileyici

hale getirmek için podcastler, gifler ve video oynatma listeleri gibi ses ve video öğelerinin düzenlenmesi ve geliştirilmesi önemlidir. Multimedya içerik oluştururken *Adobe Premiere Pro*, *Final Cut Pro* ve *Audacity* gibi yazılımlar, gazetecilerin ses ve video materyallerini düzenlemelerini ve geliştirmelerini sağlar (Guo ve Volz, 2019; Veglis ve Pomportsis, 2014). Bu sayede bir medya profesyoneli, temel bir haber videosu oluşturma ya da gerçekleştirdiği röportajın ses kaydını düzenleme imkânı bulacaktır. Gazeteciler tüm bu uygulamaların yanı sıra, haber içeriklerini zenginleştirmek adına infografikleri veya görsel kılavuzları otomatik olarak üretmek için yaygın olarak *Datawrapper*, *ThingLink* ve *Tableau* gibi web tabanlı veri görselleştirme araçlarını da kullanmaktadır (Wu vd., 2019b; Min ve Fink, 2021).

Öte yandan, küresel ölçekte gelişmiş haber kuruluşlarındaki enformasyon işleme süreçlerinde, gazeteciler tarafından yürütülen bilgisayar destekli habercilik faaliyetlerine ek olarak, algoritmalar, yapay zekâ yazılım platformları ve doğal dil üretme teknikleri kullanılarak otomatik haber çıktıları üretilmektedir. Otomatik ya da robot gazetecilik, ilk dönemlerinde ağırlıklı olarak istatistiklere dayalı spor haberleri, hisse senedi endekslerine dayalı finans haberleri veya çeşitli meteorolojik veri kümelerine dayalı hava durumu ile ilgili haberler gibi daha rutin işler için kullanılsa da günümüzde giderek artan bir şekilde haber çıktısına ilişkin kullanım alanını genişletmektedir (Wu vd., 2019b; White ve St-Germain, 2021). “Robot gazeteciliği teriminin ilk kullanımlarından biri, 2002 yılında kullanıma sunulan ve diğer web sitelerinden haber toplama amaçlı kullanılan *Google Haberler*’dir; insan müdahalesi olmadan binlerce haber sitesini tarayan bir algoritma sayesinde haberler diğer sitelerden toplanır ve haberler sayfasında yayınlanır” (Latar, 2018, aktaran Işık vd., 2022: 1251).

Dörr, spor, finans, hava ve trafik gibi veri tabanlarından elde edilen bilgilerin (girdi), önceden tanımlanmış dilsel ve istatistiksel kurallara göre işleyen sistemler

yoluyla (veri işleme), bir metne (haber, rapor, hikâye) dönüştürülmesini (çıktı) “algoritmik gazetecilik” olarak tanımlamaktadır (Dörr, 2016). Los Angeles’ta, 17 Mart 2014’te meydana gelen depremin, 3 dakika gibi kısa bir sürede *Los Angeles Times*’ın web sitesinde haber olarak yer alması “algoritmik gazetecilik” adına başlangıç noktası kabul edilmektedir. *Quakebot* adlı bir yazılımla, depreme ait verilerin bir haber anlatısına dönüştürülmesi, sınırlı (hatta sıfır) insan girdisi ile gerçekleştirilmiş ilk “otomatik haber” örneklerindendir (Carlson, 2015).

Bilgi Yayma

Haber üretim sürecinin bu aşamasında artık bir bilgi kümesine dönüşen haberin sunumu ve dağıtımı için kullanılacak iletişim kanallarına karar verilmektedir. Haber medyası, özellikle haberlerin akışını sağlayan çeşitli türlerdeki iletişim ve ulaşım ağları da dahil olmak üzere belirli altyapısal dayanaklara bağımlıdır. 20. yüzyılın büyük bir bölümünde, “eski” haber medyası, basılı gazeteler veya radyo veya televizyon yayıncılığı yoluyla geniş kitlelere ulaşırken, son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin yakınsaması, haber sunabilen çeşitli kanalları üretmiştir. Özellikle, telefon kamerası, ses kaydı, internet erişimi ve anlık mesajlaşma özellikleriyle donatılmış akıllı telefon teknolojileri, mobil gazeteciliğin dünya çapında yükselişiyle sonuçlanmıştır (Westlund, 2013). Mobil teknolojiler, 2023 yılı itibariyle yüzde 105.6 ile dünya nüfusunun üzerinde bir kullanım oranına erişerek 8.46 milyara erişen kullanıcı sayısına erişmiştir (Reuters Institute, 2023). Bu yoğun penetrasyon nedeniyle mobil teknolojiler, etkileşimsel bir alan üreten belirli bir maddeselliğe sahip fiziksel cihazlar olmalarının ötesinde, diğer kullanıcılarla nasıl etkileşimde bulunduğumuza dair daha derin bir sosyal şekillendirme sunan mekânlara dönüşmektedir. Muhabirler artık cep telefonlarını haber vermek ve yayın sistemlerini kullanmadan sahadan canlı görüntü vermek için kullandığından, cep telefonları geleneksel haber toplama ve üretme kalıplarını dönüştürerek, başka bir

ifadeyle iletişim ilişkilerini aktif olarak yeniden şekillendirerek gazetecilik uygulamalarında köklü değişiklikler yaratmaktadır (Gambarato ve Alzamora, 2018).

Haberlerin, akıllı telefonlar ve tabletler gibi mobil teknolojiler aracılığıyla yayılması, günümüzde medya kuruluşlarının haberin dağıtımını için internete giderek daha fazla güvenmesine; arama motorlarının ve sosyal medyanın yükselişi ise, gazetecilerin haberlerin kullanıcılar tarafından paylaşılması yönündeki arayışlarını yoğunlaştırmasına yol açmıştır. Çevrim içi haber tüketimi, toplumsal bilgiye bu platformlar aracılığıyla eriştiğini bildiren kullanıcıların sayısı açısından geleneksel kitle iletişimi yayınlarını hızla geride bırakmaktadır. *Reuters Institute* tarafından hazırlanan Dijital 2023 Raporu'na göre, günümüzde kullanıcıların yüzde 78'i çevrim içi kaynaklardan sık sık haber aldıklarını ortaya koyarken, yalnızca yüzde 20'si yazılı basını bir haber kaynağı olarak kullandığını belirtmektedir (Reuters Institute, 2023). Haberler dijital olarak dağıtıldığında, haberin yarattığı etkinin ve ulaştığı kitlenin takibi de basılı veya yazılı medyada olduğundan çok daha kolay hale gelmektedir. Gazeteciler, *Google Analytics* gibi yazılımlar ve izleyici metrikleri kullanarak, her bir haber içeriğini kaç kişinin okuduğunu ve ona nasıl ulaştıklarını daha kesin ve gerçek zamanlı olarak öğrenebilmektedir.

Günümüzde sosyal ağların haber kaynağı olarak kullanımı da önemli ölçüde artmıştır. Digital 2023 Raporu'na göre, bireylerin yaklaşık yüzde 53'ü sosyal medyayı bir haber kaynağı olarak görürken, *Facebook* ve *Youtube* sosyal ağ kaynakları arasında başı çekmektedir (Reuters Institute, 2023). Bu bağlamda medya organizasyonları, sosyal medyayı haberleri dağıtmanın ve izleyicilerle bağlantı kurmanın bir yolu olarak benimsemiş, kullanıcıların haber içeriğini paylaşması ve önermesi için bir dizi mekanizma geliştirmiştir (Singer vd., 2011). Bireysel gazeteciler ise içeriği paylaşmanın, ilişkiler geliştirmenin ve topluluk oluşturma bir yolu olarak sosyal medyayı günlük rutinelere dahil etmişlerdir. (Farhi, 2009).

Dolayısıyla gazetecilerin çıktılarının dijital dağıtım platformlarında görünürlüğünü artırmak için meta veri seçme, bağlantı gönderme, oynatma listelerini düzenleme ve kişisel markalar oluşturma konusunda önemli çaba sarf etmesiyle birlikte dağıtım, haber çalışmalarının giderek daha merkezi bir parçası haline gelmiştir.

Haber içeriğini çevrim içi paylaşımı teşvik edecek şekilde düzenlenmesi ihtiyacı, arama motorları ve sosyal medya için optimize edilmiş içerik yönetim sistemlerinin ve gazetecilik rutinlerinin gelişmesini beraberinde getirmiş, haber kuruluşlarının altyapısının sosyal medya hizmetleriyle entegrasyonuna yol açmıştır. Nitekim, günümüzde sosyal ağların geniş kullanıcı tabanı nedeniyle birçok gazeteci haberlerini sosyal medya hesaplarında yayınlamakta ve birçok haber kuruluşunun sosyal medyada kurumsal hesapları bulunmaktadır. Örneğin *New York Times*, *Wall Street Journal* ve *Bloomberg* gibi haber kuruluşları X kullanımını yerleşik uygulamalarla uyumlu hale getirmek için yaygınlaştığı ilk yıllardan itibaren X politikaları oluşturmaya yönelmiştir (Hermida, 2010). 2022 yılında yayınlanan bir rapora göre ise, önde gelen haber yayıncılarının yaklaşık yarısı (%49) artık düzenli olarak *TikTok*'ta içerik yayınlamaktadır (We Are Social ve Hootsuite, 2022). Bu sunuş biçimleri sadece haber dağıtımını değil, aynı zamanda içeriğin kendisini de yeniden şekillendirmektedir. Adler'in (2013) de belirttiği üzere, haber okuyucu/izleyicileri haberleri giderek daha fazla akıllı telefonlar ya da tabletler üzerinden tüketmekte ve bu da daha uzun haber anlatılarından ziyade kolayca arka plan bilgisine erişim sağlayan bağlantılarla kısa formlu, özet sunumları teşvik etmektedir. Sözgelimi gazeteciler, *Google*'ın daha uzun haberleri arama sonuçları listesinde aşağı itme eğiliminde olduğuna inanıyorsa, yazdıklarına daha fazla bağlam sağlama ihtiyacından bağımsız olarak haber içeriklerini kısa tutabilmektedirler. Zamith ve Braun (2019) için bu durum beraberinde “platform bağımlılığı” sorununu, yani *Google* ve *Facebook* gibi aktörlerin, gazetecilere ve haber kuruluşlarının kitlesel

dağıtım platformlarına, dolayısıyla çok sayıda tüketiciye, erişim koşullarını dikte etmesini beraberinde getirmiştir. Nitekim içinde bulunduğumuz dijital çağda gazeteciliğin faaliyet gösterdiği ortamın önemli bir özelliği de, haber yayma kontrolünün yavaş yavaş küresel haber kuruluşlarından; *Google*, *Facebook* ve *X* gibi dev yeni medya oyuncularına kaymasıdır.

3.2.2. Dijital Teknolojiler ve Haber Organizasyonunun Yapısı

Gazeteciler, ortaya koydukları haber çıktılarını çoğu zaman kendi imkanları ile üretme ve dağıtma olanağına sahip olmadığından, gazetecilik genellikle örgütsel bir ortamda uygulanmaktadır. Bu nedenle, değişen haber teknolojileri ile gazetecilik pratikleri arasındaki karmaşık etkileşimleri anlamak için, gazetecilerin çalışma biçimlerinin kurumsal ve örgütsel koşullarında oluşan farklılıkları dikkate almak önemlidir. Teknolojinin toplumsal inşasını kurumsal bir perspektiften ele almak, inovasyon süreçlerini bir yandan örgütsel stratejiler ve kaynaklarla ilgili yapısal faktörlerin, diğer yandan da gazetecilik kültürüne gömülü mesleki rutinler ve normların karmaşık etkileşiminin sonucu olarak görmemizi sağlamaktadır.

Cottle ve Ashton (1999), yeni iletişim teknolojilerinin etkisiyle haber üretim sürecinde yaşanan dönüşümün, profesyonel uygulamalar, örgütsel rutinler ve iş akışlarındaki farklılaşmayla koşut olarak ilerlediğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Boczkowski'ye (2004) göre, teknoloji ve haber çalışması arasındaki ilişkiyi kavrayabilmek için yalnızca dijitalleşmenin yarattığı çeşitli editoryal etkilere değil, yeni teknolojilerin maddi olarak benimsenme süreçlerini şekillendiren üretim faktörlerine de odaklanmak gerekmektedir. Picard ise, “süregelen dönüşümün yalnızca haber üretim ve dağıtım yöntemlerini değil, aynı zamanda gazeteciliğin işlevlerini de değiştirdiğini” ileri sürmektedir (2014: 505). Tüm bu bakış açılarına göre, habercilik alanındaki teknoloji entegrasyonunun ana itici gücü ekonomik

niteliktedir; çalışma koşulları, maliyet etkinliği ve üretkenliği maksimize etmeye yönelik yönetim stratejileri gibi etkenlerden çok daha fazla ve daha doğrudan etkilenebilir. Örneğin (2010), bu perspektifin ortaya koyduğu dinamiklerle birlikte gazetecilik emeğindeki değişikliklerin, teknolojik gereklilikten ziyade, toplam işgücü maliyetlerini düşürmeye yönelik kapitalist bir rekabet ve birikim mantığı tarafından yönlendirildiğini öne sürmektedir. Böylece, medya endüstrisinin dijitalleşmesi, emek sürecinin rasyonelleştirilmesiyle ilişkilendirilmektedir.

Hardt'a (1990) göre haber teknolojisi, yönetici sınıf tarafından işgücünü disipline etmek ve kontrol altında tutmak amacıyla konuşlandırılan sanayileştirici bir güç olarak teorize edilmiştir. Nitekim, günümüzde haber kuruluşlarının, çeşitli görevlere sahip olan daha az sayıdaki personelle, daha kısa zamanda ve daha fazla içerik oluşturma yönündeki rasyonalizasyonu, teknolojinin sermaye tarafından gazetecilik emeği üzerinde bir üretkenlik aracı olarak kullanıldığının göstergesidir. Başka bir ifadeyle teknoloji, medya yöneticilerinin gazetecilik emeğini daha uygun maliyetli ve daha kolay kontrol edilebilir kılmayı amaçlayan örgütsel değişiklikleri uygulamalarına izin veren bir aygıt haline gelmiştir (Marjoribanks, 2000; Ursell, 2004).

Teknolojinin ve dijital söylemin ideolojik boyutuna dikkat çeken Fisher (2010), post-Fordist birikim rejimi ve neo-liberal paradigmayla şekillenen günümüz toplumundaki dijitalleşmeye dönük vurgunun, emek süreçlerinde ve işgücü piyasasında meydana gelen değişiklikler etrafında bir kaçınılmazlık duygusu yarattığını; bu sayede kapitalist üretim biçiminin çelişkilerini gizleyerek meşruluk kazandırdığını vurgulamaktadır. Bu açıdan, haber çalışmalarını yeniden şekillendirmede dijitalleşme eğilimlerinin oluşturduğu paradokslara odaklanmak, söz konusu dijital söylemin yol açtığı yanılsamaları ve aksiyomları serimlemek açısından önemlidir. Haber çalışmasının değişen doğası söz konusu olduğunda, belki

de en temel çelişkilerden biri, gazetecilerin dijital üretim teknolojilerini kullanabilmeleri ve farklı medyalar için içerik üretebilmeleri yönündeki beceri kazanma sürecinin, emeğin vasıfsızlaşmasını beraberinde getirmesidir (Paulussen, 2012). Buna göre, haber kuruluşlarındaki örgütsel yapılar ve sorumluluklar teknoloji dolayımıyla daha akışkan hale geldikçe, ortaya çıkan fonksiyonel esneklik ve çoklu becerilere yönelik artan talep, gazetecilik emeğinin beceriden arındırılmasına sebep olmuş, böylelikle iřėc piyasalarında atipik, standart dışı istihdam biçimleri de yaygınlaşmıştır.

Vasıfsızlaştırma

Haber kuruluşlarındaki teknolojik değişimin, gazetecilerin becerileri üzerindeki etkilerine ilişkin bazı araştırmalar; gazetecilerin dijital üretim tekniklerinde daha yetenekli hale geldikçe, geleneksel habercilik maharetlerini daha sınırlı biçimde kullandıklarına dair kanıtlar sunmaktadır (MacGregor, 1997). Sözgelimi, gazetecilikte teknoloji ve beceri arasındaki ilişkiyi sorunsallaştıran çalışmasında Örnebring (2010), meslek içindeki beceri değişimi dinamiğinin karmaşık yapısı nedeniyle bazı alanlarda vasıf geliştirmenin, diğerlerinde vasıfsızlaştırmayı doğurabileceğini iddia etmektedir. Liu (2006), Tayvan gazeteciliği üzerine yaptėı çalışmasında, işverenlerin mesleki deneyim ve bilgiden ziyade dijital teknolojilere dönük becerilere daha fazla değer vererek gazetecilerin vasıfsızlaşmasına aktif olarak katkıda bulunduğunu belirtmiştir.

Özellikle, birden fazla dijital teknoloji becerisine sahip gazetecilere yönelik artan talebin nihai sonucunun iřėcnn “vasıfsızlaştırılması” olabileceği fikri, Braverman’ın zanaat emeği üzerindeki teknolojik etki ve “kapitalizmin hizmetinde teknoloji” anlayışı üzerine geliştirdiği yaklaşıma dayanmaktadır. Braverman (1974), teknolojinin kendi başına bir g olmaktan ziyade kapitalizmin bir hizmetkrı olarak

rolünü vurgulamaktadır. Ona göre teknolojik gelişmeler, tekelci kapitalizmde emeği yüksek üretkenliğe sahip endüstrilerden emek yoğun endüstrilere kaydırmak için kullanılır, bu da işçileri düşük vasıflı, düşük ücretli ve standartlaştırılmış çalışma rutinlerine sahip hale getirmektedir. Başka bir ifadeyle, üretim sürecinin yeni teknolojilerle yeniden yapılandırılması, birçok işi sadece fiziksel faaliyetlere indirgemiş ve bu nedenle yalnızca vasıfsız veya yarı vasıflı işçiler talep konusu olmuştur.

2001 yılı gibi dijital teknoloji kullanımı açısından görece erken tarihli bir araştırmada Lowery ve Becker, web sunumu ve programlama becerisinin, iş başvurusunda bulunan gazetecilik/iletişim mezunları arasında başarının en güçlü göstergesi olduğunu, işverenler açısından eğitimlerinin diğer tüm yönlerinden daha öncelikli tutulduğunu belirtmiştir (Lowery ve Becker, 2001). Benzer şekilde daha yakın tarihli araştırmalar, yeni işe alınan gazeteciler açısından yazma, araştırma, bağımsız bilgi toplama ve mülakat becerileri gibi temel kriterlerin, nihai karar sürecinde daha az belirgin hale geldiğini; işe alım ve terfi süreçlerinde çok yönlü ve teknolojik açıdan bilgili gazeteci profiline dair istem koşullarının oluştuğunu göstermektedir (Kaltenbrunner ve Meier, 2013; Batsell, 2015). Örneğin Guo ve Volz, 2019 yılında gazetecilik mesleğine yönelik 669 iş ilanını analiz ettikleri çalışmalarında, medya işverenlerinin gazeteci işe alımları sırasında hangi uzmanlık kriterlerini tercih ettiği sorusuna yanıt bulmaya çalışmıştır. İkili, elde ettikleri bulgular neticesinde, geleneksel bir uzmanlık kriteri olan yazma becerisinin iyi bir gazeteci için gereken temel beceri olarak ilk sırada yer aldığını, bunu ilanların yüzde 85'inde belirtilen multimedya gereksinimlerinin izlediğini tespit etmiştir (Guo ve Volz, 2019).

Creech ve Mendelson'ın (2015: 143) belirttiği gibi, “günümüzün medya endüstrisi söylemi, dijital tabanlı raporlama, haber üretme ve dağıtma tekniklerinde

ustalaşarak ilgi çekici içerik yaratan, teknolojik açıdan yetenekli gazetecinin idealizasyonuna dayatmaktadır”. Buna göre, internetten kolaylıkla bilgi toplayabilen, kod yazabilen ve verileri ustalıkla etkileyici bir multimedya anlatısına dönüştürebilen, teknoloji konusunda ustalaşmış haberciler, işgücü piyasasında bir adım öne çıkmaktadır. Wu, Tandoc ve Salmon (2019b), gazetecilik alanındaki yerleşik profesyonellerin, temel becerilere yeniden odaklanmaya çalışsalar bile, bu yeni ideal gazetecilik tanımlaması nedeniyle istihdam edilebilir olmak ya da mesleklerinde tutunmak için daha önce sahip olmadıkları dijital beceri setlerini kazanma konusunda baskı hissettiklerini ortaya koymuştur. Bu durum beraberinde gazeteciler arasındaki beceri boşluklarının genişleterek mesleki profesyonelliğin farklılaşmasına yol açmaktadır.

Medya teknolojileri ya da platformlarındaki yakınsama eğilimi, günümüzde ortalama bir gazetecinin yalnızca bir mecra için çalışmadığı, ayrıca çevrim içi ortam ve yazılı, görsel-işitsel formatların tümü için eş zamanlı içerik sağladığı çok yönlü profilin oluşmasına neden olmuştur. Editöryal maliyetleri düşürmeye yönelik çabanın bir çıktısı olan bu çok yönlü profil, gazetecilerden çok fazla esneklik talep etmekte (Dupagne ve Garrison, 2006), özel yaşamları ile çalışma ortamları arasındaki ayrım duvarını da aşındırmaktadır (Rintala ve Suolanen, 2005). Nitekim bu durum, çapraz medya faaliyetlerinin koordinasyonunu kolaylaştıracak ve basılı ve çevrim içi ekipler arasında iş birliğini teşvik edecek şekilde haber kuruluşlarındaki mekânsal ve organizasyonel entegrasyonu da beraberinde getirmiştir (Tameling ve Broersma, 2013; García Avilés vd., 2014). Silverberth, 2000’li yılların başında ortaya koyduğu çalışmasında bugünleri işaret ederek çoklu görev mitosunu şöyle özetler:

“Yarının gazetecileri artık sadece gazeteci olamayacak. En az iki farklı meslek sahibi olmaları gerekecek: Bilgi sistemleri konusunda uzmanlaşmış gazeteci, editör gazeteci, görsel gazeteci, bilgisayar grafiği

gazetecisi vb. Bu durum haber yazma, raporlama ve düzenlemenin ötesine geçer, hem mesleğin icrasını hem de mesleğin kurallarını değiştiren teknolojiye uzmanlaşmayı gerektirir” (Silverberth, 2001:14, aktaran Adum vd., 2015: 8).

Avilés ve diğerlerine (2004) göre çoklu beceriler, gazetecilere kaynakların tekrar kontrol edilmesi ve bağlamsal bilgi bulma gibi geleneksel gazetecilik uygulamalarını yerine getirmek için daha az zaman bırakmaktadır. Nitekim bazı araştırmacılar, gazetecilik emeğinin bilgisayarlaştırılmasıyla giderek artan sayıda gazetecinin “masa başı, ofis tabanlı” işlerle meşgul olduğunun altını çizmektedir (Lewis vd., 2008). Deuze ve Paulussen (2002), Hollanda ve Belçika’da faaliyet gösteren gazetecilerin zamanlarının çoğunu bilgisayarlarının başında geçirdiklerini ve nadiren bağlı bulundukları haber kuruluşlarından dışarı adım attıklarını belirtmektedir. Benzer gözlemler, İsveçli gazeteciler üzerine yapılan ampirik araştırmalar tarafından da desteklenmektedir (Nygren, 2008). Bu durum, gazetecilik emeğinin bilgi toplama yönünü giderek bilgi işleme yönünden ayırırken, mekânsal hareketlilik gerektiren araştırmacı gazeteciliğin öneminin azaldığını göstermektedir (Davies, 2008). Başka bir ifadeyle, teknik becerilere daha fazla odaklanmak, araştırmacı/analitik becerilere daha az odaklanmak anlamına gelmektedir.

Kapitalist bir sistemde işçilerin sistematik olarak vasıfsızlaştırıldığı fikrinin gazetecilik alanına uyarlanması; haber üretim sürecinin bir montaj hattına dönüşmesi, gazeteciliğin bilgi işine indirgenmesi ve haberin ucuz bir ikinci el meta olarak kurgulanması gibi sonuçlara işaret etmektedir. Öte yandan, dijital becerilere duyulan arzunun yanı sıra, hızla değişen istihdam koşullarına uyum sağlama esnekliği, yeniden şekillenen gazeteci emeğinin özünü keşfetmek açısından daha belirgin bir element haline gelmektedir (Austin ve Cokley 2006; Becker vd., 1993).

Bireyselleşme ve Güvencesiz İstihdam Koşulları

Dijital teknolojilerin örgütsel ortamlardaki etkilerini kavramsal olarak araştırmak için, meydana gelen yapısal değişiklikleri bireyselleşme ve iş güvencesizliğine yönelik daha geniş toplumsal eğilimler aracılığıyla okumak önemlidir. Nick Dyer-Witheford (2019), dijitalleşmenin beraberinde getirdiği sınıfsal dönüşüm nedeniyle işçi sınıfının artık sanayi kentlerindeki gibi güçlü dayanışma bağlarına sahip olmadığını; kitlesel kolektif işçinin yerini, iş bölümüne dayalı örgütlenen bireysel işçinin aldığını belirtmektedir. Literatürde, kolektif işçinin tasfiye edildiği ve bireysel işçinin ortaya çıktığı bu süreç emeğin bireyselleşmesi olarak adlandırılmaktadır (Castells, 2008). Bireyselleşme ile kastedilen, emeğin bütünlüğünü yitirerek parçalanması ve çeşitlendirilmesidir. “İşgücünün çeşitliliği ve sanal ağlara dayanması, emeğin bütünlüğünü kaybederek parçalanmasına ve buna bağlı olarak bireyselleşmesine neden olmaktadır” (Yalnızoğlu, 2021: 22).

Bireylerin esneklikleri, uyum yetenekleri veya değişim ve belirsizlikle başa çıkma kapasiteleri gibi “kişisel” özellikleri üzerinden giderek daha fazla değerlendirildiği bir ortamda, işçiler arasındaki sosyal dayanışma erozyona uğrama eğilimindedir (Paulussen, 2012). “Nitekim kapitalist sistemde işçiler, emek güçlerini satarken verilen iş arzı için diğerleriyle tek tek rekabet halindedir. Dolayısıyla, bu soyutlama düzeyinde işçi, başkalarıyla rekabet halinde olan bir metanın “bireysel” sahibi ve satıcısı olarak inşa edilir (Gough, 2010). Bireysellik ise bu haliyle insan doğasının karakteristik bir niteliği olarak şeyleştirilmektedir. Bunun bir göstergesi, gazetecilikte de görülen bir eğilim olan sendika üyeliklerindeki azalmadır (Beckmann vd., 2019). Öte yandan, bireylerin sendikalar gibi dayanışma mekanizmalarından uzaklaştırılması ile güvencesizleşme hızlanmıştır (Beckmann vd., 2019). Dolayısıyla emeğin bireyselleşmesinin, güvencesizleşme olgusuyla birlikte ilerlediği söylenebilir.

Güvencesizlik üzerine teorik olarak odaklanmış literatürde, teknolojiye sıklıkla kilit bir rol etfedilmektedir. Dijitalleşme ile birlikte tam zamanlı, sürekli, doğrudan istihdam modeli olarak tanımlanan standart çalışma yapısının yanı sıra esnekliğin artmasıyla birlikte atipik çalışma tarzları da yaygınlaşmıştır (Walters vd., 2006). Bu çalışma biçimlerinden bazıları “taşeronluk, geçici istihdam, uzaktan (ev/tele) çalışma, gündelik çalışma ve kayıt dışı istihdamdır” (Kıcır, 2019: 176). Dahası, güvencesizliğin bir başka yönü de gelir güvensizliğidir (Della Porta vd., 2015).

Araştırmalar, gazetecilik mesleğinde baskın istihdam biçiminin hala bir medya kuruluşunda düzenli, daimî sözleşmeli olarak çalışmak olduğunu gösterse de (Ursell, 2004; Deuze, 2007), atipik, standart dışı ve arazi istihdam biçimleri her geçen gün yaygınlaşmaktadır (Örnebring ve Conill, 2016). Nitekim, 2006 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), medya kuruluşlarını artan atipik çalışma koşulları konusunda uyarılmış; serbest çalışan sayısının artması, iş sözleşmelerinin kısalması, finansal ücret üzerindeki aşağı yönlü baskı, uzun çalışma saatleri ve yukarı yönlü fonksiyon hareketliliği için sunulan sınırlı fırsatlara atıfta bulunmuştur (Walters vd., 2006). Günümüzde, özellikle çevrim içi medyada bu eğilim daha güçlüdür. Bu nedenle, medya çalışmasının çağdaş işgücü piyasasının farklı sektörlerinde gözlenen eğilimlere tabi olduğu kolaylıkla iddia edilebilir.

Kârı maksimize ederken maliyetleri düşürmeyi amaçlayan bir piyasa mantığı tarafından güdülenen medya endüstrisindeki güvencesiz istihdam ve elverişsiz çalışma koşulları, profesyonel gazetecilik alanında yeni hiyerarşilerin yaratılmasına da katkıda bulunmaktadır (Wiik, 2015). “Gazetecilerin çekirdek bir kesimi daha fazla iş güvencesi ve kariyer gelişimine sahipken, bunu çevreleyen geniş bir kesim taşeron veya geçi biçimde proje bazlı olarak istihdam edilme eğilimindedir” (Deuze ve Witschge, 2020: 30).

3.2.3. Dijital Teknolojiler ve Haber Okuyucusu/İzleyicisinin Değişen Doğası

Dijital teknolojilerin, okuyucuların haberlerle etkileşim kurmasını mümkün kılarak gazeteciliğin uzay-zamansallığını yeniden şekillendirmesi, tüketim dinamiklerini temelden değiştirerek merkezi bir bilgi kaynağına olan ihtiyacı ortadan kaldırmıştır (Zamith ve Braun, 2019). Haber çıktılarının daha akıcı, değişken ve geçici olmasına izin veren yeni mekân ve zaman konfigürasyonları, haberin deneyimlenme biçimlerini dönüştürmüş; gazeteci-haber okuyucusu/izleyicisi arasındaki hiyerarşik ilişkiyi yadsınamaz bir şekilde yıkıma uğratarak yerini küresel, ağ bağlantılı ve yatay eksenli bir altyapıya bırakmasına yol açmıştır (Pfister, 2014).

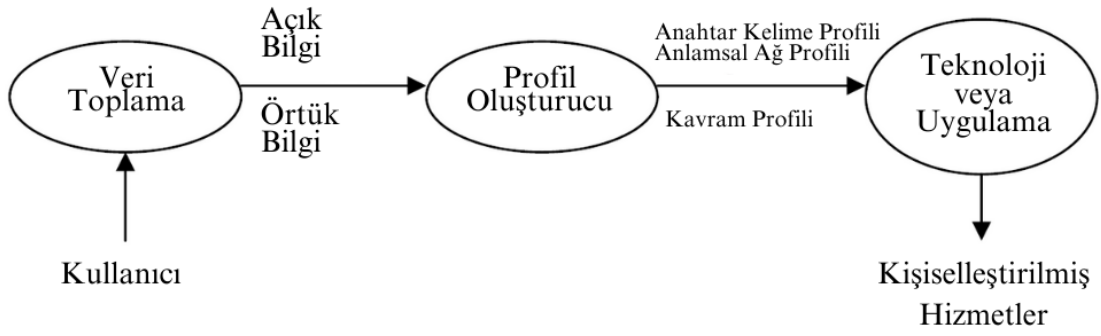
Castells'e (2008) göre, giderek daha fazla ağ oluşturan bir toplumda, insanlar geleneksel güç yapılarını aşan ve yeni yetki düzeylerine ulaşan etkili kolektifler oluşturabilmektedir. Buradan hareketle kitle etkileşimi, gücün işleyişini dağıtabilmekte ve bu süreçte otoriter gerçekliklerin yapısını bozabilmektedir. Çoğunlukla gazeteci merkezli ve monolog olarak iletilen haberlerin günümüzde giderek diyalojik bir akış ile izleyici merkezli hale gelmesinin altını çizen Althaus ve Tewksbury (2002), çevrim içi hizmetleri kullanarak, kitlenin haber seçimi üzerinde daha fazla kontrol sağlayabildiğini ve daha alakalı gördükleri konulara odaklanabildiğini, bunun da kitleleri güçlendirerek kamuoyunun gündemindeki editoryal etki derecesini aşındırdığını iddia etmektedir. Bu durum, dijital teknolojilerin aynı zamanda izleyicinin yeniden kavramsallaştırılmasında da önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle son yıllarda yaygınlaşan teknik gelişmeler, “kişiselleştirme” ve “katılım” için güçlü olanaklar sunmakta ve böylece bireylerin haberlerle ve çevrelerindeki dünyayla etkileşim kurmaları için yeni yollar yaratmaktadır (Zamith ve Braun, 2019). Dolayısıyla, gazeteciler ve haber okuyucuları/izleyicileri arasındaki ilişkinin dijital çağda iki önemli dönüşüm geçirdiği söylenebilir. Bunlardan ilki, kullanıcı tercihlerine, davranışlarına ve

konumuna göre içeriği filtreleyen ve öneren algoritmik teknolojilerin sağladığı kişiselleştirilmiş haberlerin yükselişidir. İkincisi ise, özellikle web 2.0 platformlarıyla birlikte, haber okuyucu/izleyicilerinin haber içeriği oluşturmaya, paylaşmaya, yorumlamaya ve derecelendirmesine olanak tanıyan, gazetecilerin geleneksel eşik bekçisi rolüne meydan okuyan daha etkileşimli ve katılımcı bir sürecin ortaya çıkmasıdır.

Kişiselleştirilmiş Haberler

Günümüzde internet ortamı ve sosyal ağlarda oluşturulan veri miktarı katlanarak artmış olsa da, insan zihninin bilgi işleme kapasitesi biyolojik olarak sınırlı olduğu için bu verileri elde etme kapasitemizde aynı oranda artış yaşanmamıştır. Bu noktada, aşırı bilgi yüklemesini yönetmenin önemli bir yolu, her bir kullanıcı için bir şekilde toplanan, işlenen, filtrelenen ve kişiselleştirilen katma değerli bilgilere erişmektir (Lu, 2007).

Gauch ve diğerleri (2007), kişiselleştirilmiş bilgi erişimi için kullanıcı profillerine odaklandıkları çalışmalarında, kişiselleştirme süreçlerinin Şekil 8'dekine benzer bir işleyişe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre ilk olarak, kullanıcı hakkında ham veri toplamak için bir veri toplama süreci kullanılır. Ardından, kullanıcı verilerine dayanarak bir kullanıcı profilinin oluşturulmasına odaklanılır; burada toplanan ve saklanan veriler analiz edilir ve işlenir. Son aşamada, derlenen kullanıcı profili dijital ekosistem içerisinde, örneğin bir sosyal ağ sitesinde özelleştirilmiş bir sayfa akışı, arama motoru sorgusunda kişiselleştirilmiş sonuçlar veya bir e-ticaret sitesinde önerilen ürünler olarak kullanılır.

Şekil 8: Kullanıcı Profili Tabanlı Kişiselleştirmeye Genel Bakış (Gauch vd., 2007).

Örneğin *Google*; konum, önceki anahtar kelime aramaları ve bir kullanıcının sosyal ağındaki bağlantıların profilleri dahil olmak üzere aramaları kişiselleştirmek için çeşitli sinyaller kullanır (Google, 2023). Bu nedenle farklı kullanıcılar aynı anahtar kelime aramasına göre farklı sonuçlarla karşılaşmaktadır. *Facebook*'ta ise kullanıcı bir dizi bilgiyi tüketerek sistemle etkileşime girdiğinde, sistem bu kullanıcının etkileşim geçmişini kaydetmektedir (Facebook, 2023). Daha sonra, bu etkileşim geçmişine dayanarak, bazı bilgiler filtrelendirir. Sözgelimi, belirli sosyal ağ bağlantıları tarafından üretilen içerik kullanıcıdan gizlenebilir, çünkü kullanıcı belirli bir süre bu hesaplarla etkileşimde bulunmamıştır.

“Bilişsel aşırı uyarım” sorununu gidermek için, bireysel kullanıcılara sunulan bilgileri ihtiyaçlarına, arzularına ve geçmiş alışkanlıklara göre filtreleyen, uyarlayan ve öneren algoritma güdümlü kişiselleştirilmiş sistemlerin yaygınlaşması, haberlerin sunulma ve tüketilme biçiminde de radikal değişiklikler yaratmıştır. Algoritmik eyleyiciler kullanıcıları hesaplanmış kamulara ayırabilmekte ve giderek artan bir şekilde, alıcıları mevcut tüketimlerine ve sosyal bağlantılarına göre belirli mesajlar ve konular için gruplandırabilmektedir (Gillespie, 2014). Buradan hareketle haber platformları, haber içeriği oluşturmak için kullanıcı tercihlerini, davranışlarını ve demografik özelliklerini analiz eden sofistike algoritmalar kullanabilmektedir (Poell

ve Van Dijck, 2014). Bu kişiselleştirilmiş yaklaşım, geleneksel kitlesel medya modeline meydan okuyarak tüketicilerin kendi ilgi alanları ve inançlarıyla uyumlu bilgilere erişmesine olanak tanımaktadır. Örneğin, *Google News* ve *Flipboard* gibi haber uygulamaları kullanıcıların haber akışlarını ilgi alanlarına ve konularına göre özelleştirmelerine olanak tanırken, *Facebook* ve *X* gibi sosyal medya platformları da kullanıcılara bağlantıları arasında popüler olan ya da onlarla alakalı haberleri göstermektedir.

Amerikalı sosyolog Herbert Gans (2005) 1970'lerde yayımladığı *Deciding What's News* adlı kitabında kitle iletişiminde haber profesyonellerinin haber izleyicileri hakkında çok az şey bildiğini gözlemlemiştir. Gans'a göre haber çalışanları, "kendilerini ilgilendiren şeylerin izleyicileri de ilgilendireceğini" varsayarak hareket etme eğilimindedir. Dolayısıyla geçmişte gazeteciler, izleyicinin ne istediğini kendi tahminlerine göre şekilleniyor ve bir dereceye kadar ailelerinin, arkadaşlarının ve haber merkezindeki yöneticilerinin tercihleriyle yönlendiriliyordu (Wulfemeyer, 1984). Şimdi ise gazeteciler, algoritma teknolojisi ve web analitiği sayesinde çevrim içi izleyici kitlesi hakkında çok sayıda anlık bilgiye erişim sağlayabilmektedir.

Giderek artan sayıda medya kuruluşu hem haber tüketimini hem de haber okuyucu ve izleyicilerinin tercihlerini ölçmek için birtakım metriklere dayanan izleyici ölçümlerine sıklıkla başvurmaktadır. Nitekim, *Google Analytics* ya da *Chartbeat* gibi gerçek zamanlı analiz programları, çevrim içi ortama taşınan her haber içeriği için eşzamanlı ziyaretçi sayısı, okuyucuların her bir sayfa için harcadığı ortalama süre ve ilgili içeriğe nasıl ulaştıkları gibi göstergeler hakkında güncel veriler sağlamakta; yanı sıra okunan, paylaşılan veya beğenilen en popüler içerik yüzdelerini sıralamaktadır. Bu durum gazeteciler ve haber okuyucusu/izleyicisi arasındaki ilişkinin nicelleşmesine yol açmaktadır. Dwyer ve Martin (2017), haber paylaşımı ve

sosyal medya analitiği hakkındaki çalışmalarında, haber medyasının bu tür analizlere nasıl bağımlı hale geldiğini ve bunun haber çeşitliliğini nasıl etkileyebileceğini eleştirel bir şekilde tartışmaktadır.

Diğer yandan, trafik akışlarını ve okuyucu demografisini analiz eden algoritmalar sayesinde, okuyucuların haberle etkileşime geçme başarısının daha kesin olarak ölçülebilmesi, potansiyel olarak gazeteciler üzerinde belirli anahtar kelimeleri kullanarak onlara hitap edecek kişiselleştirilmiş haber içeriklerini ele alma baskısını artırmaktadır (Poell ve Van Dijck, 2014). Bu durum gazeteciliğin gruplardan, yani topluluklardan bireylere doğru kaymasına yol açarak başka bir evrimi tetiklemekte; gazetecilerin kamuoyuna bilgi akışını kontrol eden eşik bekçisinden, artık topluluk tarafından tercih edilen mevcut konuların analizini sağlayan birer “eşik gözcüsü”ne dönüşmesine sebep olmaktadır (Bruns, 2008).

Katılımcı Gazetecilik

Kitle ölçümleri ve web analitiği, gazeteciler açısından bir tür nicel geri bildirim oluşturmaktadır. Bu yönüyle aslında, izleyici davranışını ölçmek ve elde edilen verileri yorumlamak bir katılım biçimi olarak anlaşılabilir. Bununla birlikte Broersman’a (2019) göre “katılım” terimi, metinleri okumak, yorumlamak veya önceki bilgilerle ilişkilendirerek bilişsel çerçevelere entegre etmek gibi haber içeriğine pasif ve düşük katılımlı bir şekilde maruz kalmanın aksine; kullanıcıların okuduklarına, görüntülediklerine veya duyduklarına yönelik aktif, kasıtlı ve yüksek katılımlı bir tutumu çağrıştırmaktadır.

Özellikle 2000’li yılların ortalarında gelişim gösteren Web 2.0’ın interaktif doğasıyla birlikte, okuyucular, dinleyiciler ve izleyiciler, haber içeriklerini ne zaman, nerede ve nasıl tüketeceklerine karar vermede çok daha fazla seçeneğe sahip birer “kullanıcı” haline gelmiş; gazeteciler ve haber okuyucusu/izleyicisi arasındaki

geleneksel sınırlar önemli ölçüde değişmiştir. Sözelimi, taşınabilir akıllı cihazlarla donatılmış ve sosyal medya hesaplarına erişimi olan haber izleyicileri, geleneksel gazetecilerin kontrolü dışında karşılaştıkları haber değeri taşıyan olayları ve bilgi parçalarını ilk elden diğer izleyicilerle paylaşabilmekte (Hermida, 2011); gazeteciler ise, kitle kaynak kullanımı yoluyla elde edilen içeriklerden yararlanabilmektedir (Aitamurto, 2016; Malik ve Shapiro, 2017).

Profesyonel gazetecilik pratiklerine ilişkin gelişen izleyici katılımı, dijital çağdan çok daha eskiye dayanıyor olsa da, dijitalleşme nedeniyle daha hızlı, ucuz, otomatik ve çok yönlü hale gelmiştir (Lee ve Tandoc, 2017). Bu ilişkisel farklılaşmadan hareketle, "katılımcı gazetecilik", "yurttaş gazeteciliği" ve "kullanıcı tarafından oluşturulan içerik" gibi terimler, "bir kullanıcının haber ve bilgi toplama, raporlama, analiz etme ve yayma sürecinde aktif bir rol oynama eylemi" anlamına gelmek için birbirinin yerine kullanılmaktadır (Bowman ve Willis, 2003). Literatürde, özellikle katılımcı gazetecilik nosyonu, haber yapımında her türlü kullanıcı katkısının entegrasyonunu geliştirmek için ana akım medya tarafından üstlenilen çok çeşitli girişimlere atıfta bulunmak için yaygın olarak kabul görmüştür (Paulussen vd., 2007). Dolayısıyla katılımcı gazetecilik, haber izleyicisi/tüketicisinin, profesyonel gazetecilikteki haber üretim sürecine katılımı olarak anlaşılmaktadır (Westlund ve Ekström, 2018).

Bu yeni durumla birlikte gazeteci ile okuyucu, izleyici ile dinleyici, haber üretenler ve tüketenler arasındaki sınırlar bulanıklaşmıştır (Bruns, 2010). Ayrıca, katılımcı gazeteciliğin hem gazeteciler hem de haber okuyucu/izleyicileri için yeni beceriler, normlar ve değerler gerektirdiği ortaya çıkmıştır. Dünya Editoröler Forumu (WEF), 2008 yılında yayımladığı Haber Organizasyonlarındaki Eğilimler Raporu'nda gazetecilik girişiminin giderek daha işbirlikçi bir yapıya bürünmesi gerektiğinin altını çizerek şunları belirtmektedir: "Profesyonel medya kuruluşları

artık içerik üretimi ve dağıtımı konusunda bir tekele sahip olmadıklarından, en yaygın olarak kullanıcı tarafından oluşturulan içerik veya yurttaş gazeteciliği olarak bilinen amatör materyalleri, günlük işlevlerine en iyi şekilde nasıl dahil edeceklerini öğrenmeleri gerekmektedir" (World Editors Forum, 2008: 91). Dolayısıyla, dijital medya teknolojilerinin sağladığı olanaklar, daha önce ana akım ve geleneksel medyada çalışan gazeteciler tarafından büyük ölçüde tekel olarak kullanılan medya temelli iletişim gücünün de radikal bir şekilde yeniden dağıtılmasını tetiklemiş, bu da doğrudan iktidar ve kontrol sorunlarıyla (Lewis ve Molyneux, 2018) ilintili hale gelmiştir. Daha aktif haber okuyucu/izleyicisine geçiş, geleneksel gazetecilik paternalizmini sekteye uğratmış; başka bir ifadeyle, parçalanmış ve merkezi olmayan bir haber ortamında haber profesyonellerinin otoritelerini ve güvenilirliklerini yitirme tehlikesiyle karşılaşmalarına sebebiyet vermiştir. Öyle ki, yeni teknolojilerle birlikte yaşanan izleyici merkezli dönüşüm, “herkesin gazetecilik yapabileceği” savının daha güçlü bir biçimde dillendirilmesine yol açmıştır (Gleason, 2015). Çünkü artık herkes haber içerikleriyle gerçek zamanlı etkileşime girebilmekte, bir web sayfası tasarlayabilmekte, içerik oluşturabilmekte ve bunu halka açık bir izleyici kitlesine dağıtabilmektedir. Hükümetler, kamu kurumları, siyasi partiler, politikacılar, özel işletmeler, STK'lar ve diğer kurumlar dijital platformlar üzerinden kendi haber ağı ve servislerini kurabilmektedirler. Bununla birlikte, “çoğu gazeteci hala izleyici katılımını değerlerine, rollerine ve rutinlerine dahil etmekte zorlanmakta, anlamlı katılımı kuraldan ziyade istisna haline getirmektedir” (Zamith ve Braun, 2019).

Gazetecilik giderek daha fazla dijitalleşip teknoloji odaklı hale geldikçe; habercilik pratikleri, emek piyasaları, beceri talepleri ve haber okuyucu/izleyicilerine dair kavramsallaştırmalar da buna göre değişmektedir. Bu nedenle, günümüz gazetecilerinin teknolojiye yönelik tutumları, iyi gazeteciliği neyin oluşturduğuna

dair idrak biçimleri ve egemen gazetecilik sınıflandırmasında ne tür becerilerin önemli olduğu konusundaki anlayışlar daha derinlemesine incelenmeyi gerektiren olgulardır. Neticede, bu bölümde tartışılan tüm dönüşüm mekanizmalarına adapte olabilmek için gazetecinin çeşitli dijital becerilere sahip olması ve yeni dijital gereksinimlere uyum sağlayabilmesi gerekmektedir. Ancak, dijital araçların sunduğu imkânlar tüm gazeteciler için otomatik olarak erişilebilir değildir ve bu araçların profesyonel avantajlarından yararlanabilmek için gazetecilerin belirli dijital beceriler geliştirmesi gerekir. Bu durum beraberinde gazeteciler arasında dijital teknolojileri benimseme hızı ve dijital uzmanlık düzeylerinde farklılıkları getirir (Garcia Aviles ve Carvajal, 2008).

Gazeteciler, çoğu zaman homojen bir meslek grubu olarak algılansa da günlük işlerinde dijital teknolojileri nasıl ve ne ölçüde kullandıkları konusunda aralarında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Hermans ve Vergeer, 2009). Hiyerarşik bir sosyal alan olarak gazetecilik, Bourdieu'nün kültürel hiyerarşisine benzer şekilde, belirli aktörleri diğerlerine göre ayrıcalıklı kılan yapısal faktörlerle ilişkilendirilebilecek dijital beceriler üzerindeki çatışmaları içermektedir. Dolayısıyla, gazetecilik alanında etkin olan ve alanı şekillendiren sermaye türlerini keşfetmek, dijital yetkinliklerin gazeteciler arasındaki statü-konumları ve hiyerarşiler açısından bir tür meta sermayeye dönüşüp dönüşmediğini sorgulamak son derece önemlidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TASARIMI VE BULGULAR

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem hakkında genel bilgiler sunularak, çalışmanın bilimsel geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla verilerin toplanması ve analizini kapsayan metodolojik tercihler ile bu tercihlerin gerekçelendirilerek değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu bölümde, araştırmada elde edilen bulguların sistematik ve detaylı bir şekilde sunulması ile söz konusu bulguların ne anlama geldiğine dair kapsamlı bir çözümlemeye yer verilmiştir.

4.1. Araştırma Tasarımı

Gazetecilik pratiğini Bourdieu'nün anladığı şekliyle sosyal bir alanda konumlanmış olarak düşünmek, araştırmacıya bir dizi metodolojik seçenek sunmaktadır. Bu çalışmada oluşturulan araştırma modeli nitel bir yaklaşımı benimsemekte olup, gazetecilik alanında devam eden dijitalleşmenin farklı pozisyonlardaki aktörler tarafından nasıl anlamlandırıldığını, gazetecilerin alanı dönüştürmek veya korumak için nasıl hareket ettiklerini, ayrıcalıklı konumlar elde etmek için yeni sermaye biçimleri edinme ihtiyaçlarını ve alandaki pozisyon alışlarını etkileyen yapısal faktörleri keşfetme amacını taşımaktadır. Nitel araştırmanın hedefi, belirli bir sosyal durumu, olayı, rolü, grubu veya etkileşimi anlamaktır (Locke vd., 1987). Büyük ölçüde, araştırmacının, çalışma nesnesini karşılaştırarak ve sınıflandırarak sosyal bir fenomeni kademeli olarak anlamlandırdığı bir araştırma sürecine işaret etmektedir (Miles ve Huberman, 1984). Bu yönüyle niteliksel araştırma, “araştırılanların davranış özelliklerinin ‘ölçülmesine’ değil, daha çok sorgulananların durumu nasıl tanımladıklarını ve anlamlandırmalarını nasıl yaptıklarına ilişkin derinlemesine anlama girişimi olarak tanımlanmaktadır” (Wainwright’tan aktaran Geray, 2017: 49). Niteliksel araştırma yöntemlerinin en

önemli katkılarından biri, öznel, muğlak ve tespit edilmesi zor olguların analizi için titiz, teorik olarak sağlam ve rasyonel teknikler sunmasıdır. Özünde, insan deneyimlerinin karmaşıklığını anlamayı ve aydınlatmayı amaçlayan yorumlayıcı bir çaba olan nitel araştırmanın tercih edilmesi, gazeteciliğin yalnızca mekanik bir süreç değil, çok yönlü bir insan uğraşı olduğuna ilişkin aksiyoma dayanmaktadır.

Nitel bir paradigmaya dayanan bu araştırma, gazetecilerin dünyayı nasıl yargıladığını belirleyen duyusal deneyimlerini ve bun deneyimlerin gazeteciler tarafından nasıl algılandığını keşfetmeyi içermektedir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında elde edilen veriler, gazetecilerin dijital teknolojilere ilişkin yeniliklerin etkisine nasıl anlam verdiklerini, dijital teknolojilere yönelik deneyimlerini, tutumlarını ve algılarını nasıl inşa ettiklerini keşfetmek için Ocak - Haziran 2024 tarihleri arasında altı ay boyunca 25 gazeteci ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanmaktadır. Derinlemesine görüşme tekniği ile katılımcıların gündelik yaşam pratiklerini anlamak, araştırma kapsamında ele alınan konulara dair kendi bakışlarını görebilmek mümkün olmaktadır (Marshall ve Rossman, 1989). Yarı yapılandırılmış görüşmeler, önceden belirlenmiş bir dizi sorunun görüşmeye rehberlik etmesini sağlarken, araştırmacının beklenmedik izlekleri keşfetmesine ve ortaya çıkan temaları daha derinlemesine incelemesine de olanak tanımaktadır. Nitekim, veri toplama sürecinde katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar, bu araştırma özelinde katılımcıların gazeteciliğin bağlamsal değişimlerinin dikte ettiği zorunlulukları nasıl tanımladıklarına, değişimle başa çıkma mekanizmalarına ve bu zorunlulukların gazetecilik açısından nasıl yorumlandığına dair derinlikli bilgi sağlamanın ötesinde; katılımcılar hakkında eğitim, sosyal geçmiş, mesleki kariyerler gibi çok çeşitli konularda karşılaştırmalı verilerin de kapsamlı bir şekilde toplanmasına zemin sağlamaktadır.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerden her biri, katılımcıların

dijital teknolojileri benimseme kararlarını etkileyen faktörler, haber kuruluşlarında kullanılan dijital teknoloji türleri, medya sektöründe güncel ve rekabetçi kalmak için kendilerini donatmaları gereken yeni beceri setleri ve medya çalışanlarının artan dijital teknoloji kullanımına tepkileriyle ilgili hazırlanan açık uçlu sorular eşliğinde, 60 dakika ile 90 dakika arasında sürmüştür. Görüşme kılavuzu, alan teorisinin ilkeleri göz önünde bulundurularak hazırlanmış olsa da bu çalışmanın kapsamını genişleterek haber çalışanlarının dijital teknolojileri nasıl tanımladıklarını ve haber üretiminin aşamaları boyunca nasıl kullandıklarını ayrı ama ilgili bir biçimde ele almayı amaçlayan sorularla birlikte oluşturulmuş ve kapsamlılığında emin olmak için araştırma öncesinde pilot olarak uygulanmıştır. Görüşmeler sırasında, katılımcılar tarafından ortaya atılan fikirlere açıklık getirmek ya da bunları detaylandırmak amacıyla takip soruları sorulmuştur. Görüşmeler deşifre edilmek üzere dijital olarak kaydedilerek yaklaşık 200 sayfalık transkript oluşturulmuş ve manuel olarak kodlanmıştır.

Araştırmanın evreni, Türkiye’de faaliyet gösteren çeşitli medya kuruluşlarında görev yapan gazetecileri kapsamaktadır. Bu noktada, Türkiye’deki genel gazetecilik manzarasına göz atmak çalışma nüfusuna ilişkin gerekli dinamiklerin anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) 2024 yılı istatistiklerine göre, Türkiye’de mevcut durumda basın, yayın ve gazetecilik işkolunda 96 bin 675 kayıtlı çalışan bulunmaktadır (ÇSGB, 2024). Ciltleme, matbaacılık, kitap basımı, grafik ve tasarım gibi faaliyetleri de içeren bu meslek kategorisinin içinde haber üretiminde istihdam edilen gazetecilerin sayısı 28 bin 43 kişi ile toplam işkolunun yüzde 29’unu oluşturmaktadır (TGS, 2024). Öte yandan, Ekim 2023 itibarıyla Türkiye’de günlük yayımlanan 900 adet gazete bulunurken, bu gazetelerin yüzde 97’si yerel ölçekte faaliyet yürüten basın kuruluşlarından oluşmaktadır (Maden, 2023: 207). Kamusal haber üretme ve yayma pratiklerinin bir

diğer odağı ise ajans haberciliğidir. Türkiye’de mevcut durumda, ulusal nitelikte faaliyet yürüten *Anadolu Ajansı, İhlas Haber Ajansı, Demirören Haber Ajansı, Anka Haber Ajansı* ve *Türk Haberler Ajansı*’nın yanı sıra; *Associated Press, Sputnik* ve *Reuters* gibi yabancı sermayeli uluslararası haber ajansları medya içerik ve hizmetleri sağlamaktadır (Medyajans, 2024).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından her yıl düzenli olarak yayınlanan yazılı medya istatistiklerine göre, Türkiye’deki basılı gazete sayısında 2013 yılından itibaren belirgin bir düşüş yaşanmaktadır (TÜİK, 2014; 2022). Güncel araştırmalar, basın kuruluşlarının sayısındaki bu çarpıcı gerilemenin arkasında yasal düzenlemeler ve medya sahipliği olgularına bağlı gelişen çoğulculuk ve çeşitlilik kapasitesindeki zayıflama ile güven düzeyinin azalması gibi faktörlerin yanı sıra, tıpkı dünyada olduğu gibi Türkiye’de de dijital mecralardaki pazar büyümesinin etkisiyle basılı gazetelerin temel gelir kaynağını oluşturan reklamlar ve bayi satışlarındaki gerilemelerin yer aldığını ortaya koymaktadır (Kuyucu, 2020; Köseadağ, 2019). Sözgelimi, 2013 yılında toplam gazete ve dergi tirajı 4 milyar seviyesindeyken, 2022 yılında yayımlanan gazete ve dergilerin yıllık toplam tirajı 848 milyon düzeyine gerilemiştir (TÜİK, 2014; 2022). Öte yandan, yaygın medyaya göre daha sınırlı finansal kaynaklara sahip olan yerel basın ise, giderek daralan iş yapılarının karşısında çok daha kırılgan hale gelmiştir. Yerel gazeteler, Türkiye’deki medya örgütlenmesinin nicelik yönünden büyük bir bölümünü oluşturmasına karşın, aylık ortalama tirajlarda sahip oldukları oran yüzde 15’te kalmaktadır (Maden, 2023: 207). Resmi ilan dağıtımında da temel kriter olan tirajlardaki kayıp, personel ve teknik ekipman giderleri ile dağıtım maliyetleri de düşünüldüğünde basılı gazeteler açısından içinden çıkılmaz mali zorlukları beraberinde getirmiştir. Tiraj oranlarındaki eğilime benzer biçimde, Reklamcılar Derneği tarafından her yıl düzenli olarak yayınlanan Türkiye’de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları Raporu’na göre genel

medya yatırımlarında basın mecrasının reklam hacmi 2023 yılına geldiğimizde yüzde 0,72 düzeyine kadar gerilemiş, yazılı basını tercih eden reklam veren sayısında ise yüzde 16,51 azalış gerçekleşmiştir (Reklamcılar Derneği, 2024).

Daha düşük maliyetlerle erişim, üretim ve dağıtım imkânı sunan dijital mecraların Türkiye’deki yükselişi, yeni haber paylaşım ve üretim biçimlerinin yolunu açmıştır. 2000’li yılların başında ulusal gazete ve dergilerin basılı versiyonlarındaki içeriğin dijital ortama olduğu gibi aktarıldığı elektronik medya ortamı, günümüzde yerini haber profesyonellerinin aynı anda farklı platformlar için özgün gazetecilik materyali oluşturmaya olanak tanıyan “entegre haber merkezleri”ne bırakmıştır. Tokgöz, basın için kaçınılmaz hale gelen dijitalleşme süreçlerinin üç evrede şekillendiğini belirtmektedir: “İlk aşamada gazeteler haber içeriklerini basılı versiyonlar için üretilen bu içerikleri internet siteleri üzerinden yayımlamaktadırlar. İkinci aşamada gazeteler artık özgün haber içeriklerini internet siteleri için üretmeye başlamaktadır. Üçüncü ve içinde bulunduğumuz aşamada ise doğrudan internet siteleri düşünülerek yeni hikâye anlatma metotlarıyla, okuyucunun haberi okumakla kalmayıp, sanal gerçeklik gibi teknolojilerin kullanılarak haberin içine girebilmeleri hedeflenmektedir” (Tokgöz’den Aktaran Maden, 2023: 210). “Buna göre Türkiye’deki internet gazeteciliğinin iki koldan gelişme gösterdiğinden söz etmek mümkündür: Yazılı basında faaliyet gösteren gazetelerin internette de yayınlanmaya başlaması ve doğrudan internette faaliyet gösteren çevrim içi gazetelerin (internet haber sitelerinin) ortaya çıkması” (Ezer, 2023: 446). Dolayısıyla internet gazeteciliğinin günümüz portresinde, geleneksel medya kuruluşlarının dijital temsillerinin yanı sıra doğrudan dijital doğumlu olan *T24*, *Medyascope*, *İnternet Haber* ve *Gazete Duvar* gibi yerli; *Deutsche Welle*, *Independent* ve *Voice of America* (VOA) gibi uluslararası gazetecilik portalları da okurlar için haber faaliyetlerini sürdürmektedir.

Habercilikte yaşanan bu dijital dönüşüm, sadece yaygın gazeteleri değil aynı zamanda ulusal basına göre daha sınırlı imkanlara sahip, spesifik bir şehir ya da bölgeye haber içeriği sağlayan yerel medyayı da basılı geleneksel model ile dijital arenada gelir akışlarının çeşitlendirilmesi arasında bir denge aramaya yöneltmiştir. Özellikle Basın İlan Kurumu’nun, 2017 yılında resmî ilanların gazetelerin internet siteleri üzerinden yayımlanmaları durumunda gazetelere ek gösterge vererek daha fazla ilan yayımlama hakkı tanınması, en önemli gelir kaynağını resmi ilanların oluşturduğu yerel gazetelerin dijital ortama geçiş sürecini hızlandırmıştır. 2023 tarihinde yürürlüğe giren Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile internet haber sitelerinin süreli yayın kapsamına alınması basılı gazetelerin internet sitelerinin yanı sıra gerekli koşulları sağlayan tüm internet haber sitelerini resmi ilanları yayımlayabilir hale getirmiştir. Böylelikle Türkiye’de 20 yılı aşkın bir geçmişe sahip olan internet haberciliğine ilişkin güncel gelişmeler ve düzenlemeler, haber temasını karşılayan dijital mecraların gerek Basın Kanunu’nda gerekse ilgili diğer mevzuat metinlerinde örgün bir habercilik alanı olarak kendine yer bulmasına yol açmış; “internet haber sitelerinde çalışan gazetecilerin de diğer koşulların varlığı halinde Basın İş Kanunu’na tabi olmalarının önündeki yasal engeller ortadan kaldırılmıştır” (Ezer, 2023).

Diğer yandan, sosyal paylaşım sitelerinin ve mobil teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte haber üretimi, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de platform ekosistemini yönlendiren mekanizmalara ve düzenleme ilkelerine aşamalı olarak uyarlanmaya başlamıştır. Günümüzde Türkiye’de faaliyet yürüten çoğu medya kuruluşunun aynı zamanda haber paylaşımı yapmak amacıyla oluşturulmuş sosyal medya hesapları da bulunmaktadır. Örneğin, “YouTube’da gerek haber kategorisinde gerekse farklı kategorilerde görünen haber temalı birçok kanal bulunmaktadır. Özellikle, *Dokuz8 Haber* ve *GZT* gibi haber siteleri ile *Hürriyet* ve *Cumhuriyet* gibi

geleneksel medya organlarının da *YouTube*'da etkin içerik üretiminde bulundukları görülmektedir" (Zinderen, 2021: 937). Günümüzde ayrıca ulusal çapta etkinliği olan *Now Haber*, *T24* ve *Habertürk TV* gibi medya mecraları çeşitli haber hikâyelerini podcast formatında dinleyicilerine aktarmaktadır. Ayrıca, bu yeni alanlar Türkiye'deki haber iş modelleri üzerinde de yeni dönüşümlere yol açarak gazetecilerin medya kuruluşlarının kurumsal gücüne ve desteğine bağlı çalışma zorunluluklarını ortadan kaldırmaktadır. Başka bir ifadeyle sosyal ağlar, gazetecilere gelir elde etmek için bireyselliklerini kullanabilecekleri alanlar yaratmaktadır. Son yıllarda dijital emek platformları, Türkiye'de ana akım medyada yer almak istemeyen ya da yaygın medyanın dışında kalan birçok gazeteci için önemli bir seçenek haline gelmiştir. Cüneyt Özdemir, Ünsan Ünlü ve Nevşin Mengü gibi çoğunlukla daha önce gazete ve televizyonda çalışmış, geleneksel medyadan geçiş yapan isimler, okur destekli kitlesel fonlama yoluyla ağa bağlı bireysel gazetecilik faaliyetleri yürütmektedir (Yenituna ve Kurt, 2022; Zinderen, 2021). Öte yandan kişi veya kurumların, sosyal medya aracılığıyla bir tür profil oluşturarak gerçekleştirdikleri içerik sunumu, ilgili sosyal paylaşım sitesinin haber niteliğinde içerik sunumu yapmak üzere işletiliyor olma gibi bir vasfı bulunmadığından mevzuat yönünden habercilik faaliyeti olarak değerlendirilmemektedir. "5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun uyarınca sosyal paylaşım siteleri yer sağlayıcı olarak kabul edilmekte, bu tür mecralarda yapılan habercilik faaliyetleri Basın Kanunu kapsamında internet haberciliği niteliği taşımamaktadır" (Ezer, 2023: 454).

Türkiye'deki mevcut gazetecilik iklimi ve çerçevesi doğrultusunda, araştırmanın nüfusunu gerekçelendirebilmek ve somutlaştırabilmek adına, 5953 sayılı "Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun"un (Basın İş Kanunu) kapsamını düzenleyen ilk maddesi referans

kabul edilmiştir. Bu kanun hükmüne göre, gazeteci kavramı tanımlanırken Türkiye'de yayınlanan gazete, internet haber siteleri ve süreli yayınlar ile haber ve fotoğraf ajanslarında her türlü fikir ve sanat işlerinde çalışan bireyler esas alınmıştır (Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun, 1952). Öte yandan, gazetecilerin haber verme misyonu televizyon gibi görsel-ışitsel kitle iletişim araçlarını da kapsayan geniş bir uygulama alanına sahiptir (Tokgöz, 1981: 5-12). Nitekim, “1994 yılında (mülga) 3984 Kanunda yapılan değişiklikle özel radyo ve televizyonların haberle ilgili birimlerinde çalışanlar Basın İş Kanunu kapsamına alınmış; ardından, 3984 Kanunu ilga eden 6112 sayılı Kanunda ilgili istisnanın kapsamı ‘medya hizmet sağlayıcılarının haber birimlerinde çalıştırılacak basın kartlı personel’ şeklinde güncellenmiştir” (Ezer, 2023: 472). Bu nedenle, televizyon yayıncılığı çerçevesinde haber merkezlerine bağlı servislerdeki haberin yapım-üretim sürecinde görev alan aktörler de araştırma evreni kapsamında değerlendirilmiştir.

Örneklem seçiminde çeşitli medya kategorilerinde, farklı deneyim ve dijital sermaye kullanım düzeylerine ve muhtelif stratejilere sahip gazetecilerden oluşan bir seçki hedeflenmiştir. Katılımcıların seçiminde gazetecilik alanındaki mümkün olduğunca farklı konumları temsil etmeleri ilkesi benimsenmiştir. Toplumsal yapıları çeşitli düzeylerde inceleyen Bourdieu'nün, analitik önceliği alanın “elitlerine” verdiği açıktır. Bu durum, Bourdieu'nün alandaki farklı sermaye biçimlerinin değerini (ve dolayısıyla alanın yapısını) belirleyen, alanın seçkinleri arasındaki mücadeleler olduğuna dair inancıyla açıklanabilir. Ancak bu çalışma, hâkim pozisyon da dahil olmak üzere ve bununla sınırlı kalmayarak alandaki çeşitli özne konumlarını temsil eden gazeteci temsillerini ve kendi içinde benzeşik konumdaki gazetecilerin ortak örüntülerini keşfetmeye dayanmaktadır.

Bu kapsamda, araştırmaya katılan katılımcılara erişebilmek açısından, bir

amaçlı örnekleme stratejisi türü olan maksimum çeşitlilik örneklemesinden yararlanılmıştır. Amaçlı örnekleme, sınırlı kaynakların en etkili şekilde kullanılması için bilgi açısından zengin durumların belirlenmesi ve seçilmesi amacıyla nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir tekniktir (Patton, 2002). Bu teknik, üzerinde çalışılacak birimlerin seçilmesi söz konusu olduğunda, ilgilenilen olgu hakkında özellikle deneyim sahibi olan bireyleri veya birey gruplarını belirlemeyi içermektedir (Creswell ve Plano Clark, 2011). Dijital dönüşüm gibi farklı koşullara uyum sağlamada ortaya çıkan benzersiz veya farklı varyasyonları belgelemek ve bu sayede varyasyonları kesen önemli ortak kalıpları (ana temaları) belirlemek amacıyla maksimum varyasyona sahip vakaların seçilmesi gerekmektedir. Bir amaçlı örneklem tasarımı olan maksimum çeşitlilik örnekleme stratejisi, farklı temsil düzeylerindeki gazetecilerin heterojenliğinden ortaya çıkan önemli kesişim örüntülerini yakalamak için uygun karaktere sahiptir. Varyasyonların temel boyutlarının belirlenmesi ve ardından birbirinden mümkün olduğunca farklı vakaların bulunmasını esas alan bu perspektiften; farklı gazeteci profilleri tarafından çeşitli bağlamlarda deneyimlenen dijitalleşme olgusunun gazetecilik açısından temel ve değişken işlevlerini belirlemek ve böylece bilgiye dayalı geçerli tümevarımsal sentezler sağlamak için yararlanılmıştır.

Analiz aşamasında ise, elde edilen veriler tematik kodlama yöntemiyle sistematik bir şekilde incelenerek Bourdieu'nün alan kuramı bağlamında ana temalar belirlenmiştir. Bu temalar, gazetecilik alanındaki dijital sermaye kullanımının çeşitli boyutlarını ve etkileşimleri açığa çıkararak araştırma sorularına yanıtlar sağlamaktadır. Kodlama, nitel veriyi betimleyebilmek ve veri seti içinde yer alan temaları açığa çıkarabilmek amacıyla analiz birimlerini (metin, resim, ses) anlamlı parçalara ayırma ve bu parçaları adlandırma sürecidir. Kodlama sürecinde analiz birimleri parçalara ayrılır, bu parçalar anlamlandırılır, adlandırılır, birbirine çok

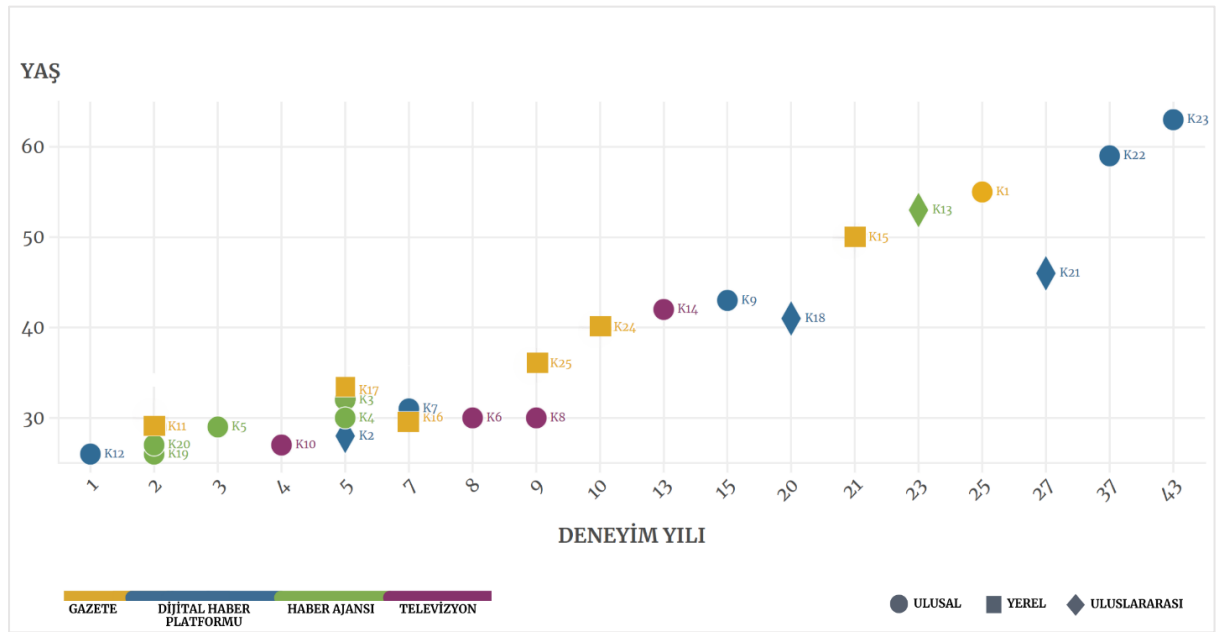
benzeyen ya da yineleyen ifadeler dikkate alındıktan sonra daha genel başlıklar altında toplanır. Böylece kapsamlı bir veri seti genel kavram ve temalar altında yer alacak bir biçimde daraltılmış ve özetlenmiş olur. Araştırmanın tematik çerçevesinde düzenlenen araştırma bulguları, anlaşılır bir dille tanımlanmakta ve vurucu alıntılarla desteklenmektedir. Yorumlama aşamasında ise, bulguların genel çerçeve içinde nasıl değerlendirileceği ve literatürle nasıl ilişkilendirileceği detaylı bir biçimde ele alınmaktadır.

4.2. Araştırma Bulguları

Bu başlık altında, dijital araçların gazetecilik alanındaki güç dinamiklerini nasıl etkilediğini ortaya koymak amacıyla veri doygunluğuna ulaşıldığı düşünülen 25 gazeteciyle yürütülmüş görüşmelerden elde edilen bulgular ayrıntılı olarak sunulmaktadır. Katılımcılar, dijital haber platformları (n= 8), gazeteler (n=7), haber ajansları (n=6) ve televizyon kuruluşları (n=4) gibi farklı mecralarda görev yapan, çeşitli demografik özelliklere sahip haber profesyonellerinden oluşmaktadır. Buna göre, araştırma örneklemini oluşturan gazetecilerin 6'sı yerel, 15'i ulusal haber organizasyonlarında, 4 gazeteci ise uluslararası ölçekteki medya kuruluşlarında görev yapmaktadır. Temsil edilen medya organlarına ilişkin bu mecra ve ölçek çeşitliliği, bulguların gazetecilerin parçası oldukları örgütsel yapıyla olan göreceli ilişkisini de bir bileşen olarak içeren geniş bir perspektifte değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Yaş ve alanda geçirilen süre, diğer bir deyişle gazetecilik mesleğindeki deneyim yılı, aktörlerin alandaki konuşlanması açısından önemli bir yer teşkil ettiğinden, katılımcıların demografik olarak geniş bir yelpazeyi temsil etmesi son derece önemlidir. Nitekim araştırmaya katılan gazetecilerin 14'ü 25-34 yaş aralığında, 6'sı ise 35-49 yaş aralığındadır. 50 yaş ve üzerindeki gazeteci sayısı ise 5'tir. Çalışmada 0-4 yıl arasında deneyime sahip 6 gazeteci ile görüşme sağlanırken, 5 ila

14 yıl arasında deneyimi bulunan 11 ve 15 yıl üzerinde deneyim süresine sahip 8 gazetecinin değerlendirmeleri ele alınmıştır. Katılımcıların %44'ü erkek, %56'sı ise kadın gazetecilerden oluşmaktadır. Ayrıca, araştırmaya katılan gazetecilerin %84'ü üniversitelerin iletişim fakültelerinden mezundur. Bu kapsamda, etik araştırma teamüllerine uygun olarak katılımcıların mahremiyetini sağlamak ve kimliklerini korumak amacıyla görüşülen tüm kişilere “K” harfiyle başlayan benzersiz bir kod ve ardından K1 ile K25 arasında değişen sayısal bir tanımlayıcı atanmıştır (bkz. Şekil 9).

Şekil 9: Katılımcıların Demografik ve Profesyonel Dağılımı

Araştırma bulguları bölümünde, her bir gazeteciyle yapılan mülakatlardan elde edilen veriler, alıntılar ve analizlerle detaylandırılmaktadır. Bu bölüm, dijital teknolojilerin gazetecilik pratiğine entegrasyonunun ve bu teknolojilerin alandaki farklı özne pozisyonlarına sahip aktörler arasında kullanımının, bu aktörlerin alandaki pozisyonlarını ve gazetecilikteki dönüşüm süreçlerini nasıl etkilediğini gözler önüne sermektedir.

4.2.1. Gazetecilik Alanında Dijital Sermaye

Tüm meslekler ve uğraşlar, kendilerini diğerlerinden ayıran ve tanınabilir bir

faaliyet alanı olarak öne çıkmalarını sağlayan belirli özelliklere sahiptir. Araştırmada, gazetecilik alanının farklılaşma ilkelerini ve statü hiyerarşilerini ortaya koyabilmek adına katılımcılardan ilk olarak “başarılı gazeteci” tanımlamalarını yapmaları istenmiştir. Gazetecilik mesleğinde başarılı gazeteci tanımıyla belirli nitelik bileşenlerinin çerçevesinin çizilmesi, alandaki egemen aktörlerin prototipinin nasıl şekillendirdiğini ortaya koymayı olanaklı kılmaktadır. Başka bir ifadeyle, araştırmaya katılan gazeteciler tarafından tarif edilen başarılı gazeteci profili, bu alandaki hakimiyetin ve prestijin hangi özellikler üzerinden inşa edildiğini gözler önüne sermektedir. Bu kapsamda alandaki ilişkiler, özne pozisyonları ve güç dinamikleri değiştikçe kimin ve neyin başarılı olarak kabul edildiği de farklılık göstermektedir.

Görüşülen gazetecilerin önemli bir bölümü (25 katılımcıdan 19’u) hangi medya ortamında çalıştıklarına veya sahip oldukları örgütsel role bakılmaksızın başarılı gazeteci tanımlamalarını belirli meslek ilkeleri ve etik değerler üzerinden yapmaktadır. Başarılı gazeteci olgusuna ilkesel duruştan bağımsız, tümüyle performansa dayalı bir tanımlama getirmenin konjonktürel ve süreli bir kavramsallaştırmaya neden olacağını vurgulayan K22, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Başarılı gazeteci salt bilgi aktarımı yapmaz, aynı zamanda demokrasi mücadelesi veren bir toplumun cephedeki arkadaşısıdır. Yani politik bir rolü ve niteliği de bulunur. Halktan yana taraf olandır. Onların taleplerini yüksek sesle dile getirir, ancak o noktada bırakamaz, toplumun çeşitli kesimlerinin mücadelelerine omuz da atması gerekir. Bu noktada, güç odaklarına karşı halk adına direnebilmektir başarılı gazetecilik” (K22).

Hak odaklılık, bağımsızlık ve tarafsızlık gibi meslek ideallerini ön plana çıkaran katılımcılar, bir yönüyle başarı olgusuna getirdikleri subjektif yorumlarla algılarını şekillendiren habitusu resmetmektedir. Haber endüstrisinde 9 yıllık deneyime sahip olan ve yerel bir gazetede muhabirlik yapan K25 konuya ilişkin bakış açısını şu ifadelerle öne çıkarmaktadır:

“Gazetecilik mesleğini profesyonel anlamda icra edebilmek için mesleğin etik ilkelerini benimsemiş olmak gerekiyor. Bu mesleği icra ederken tüm ideolojilerden ayrılıp, kamunun doğru bilgiyi edinme hakkına hizmet edebilmek gerekiyor. Günümüzde gazetecilik mesleği açısından başarının tanımı değişmiş durumda. Yapmış olduğu haberin derinliği ve niteliğinden bağımsız olarak herkesçe tanınan, kendini daha fazla kitlelere duyurabilen ve popülist biçimde toplumun dikkatini çekebilecek haberlerle gündeme gelen gazeteciler başarılı olarak değerlendiriliyor. Benim başarı kıstasım elbette bu değil. Ancak günümüzde sektörde bu profilin karşılığı var” (K25).

Özne, değer yargılarıyla mesleği arasına mesafe koyarak bir tür tarafsızlık ve aşkın bir nesnellik iddiasında bulunmakta, alandaki başarı algısının değişmiş olmasına gönderme yaparak bu dönüşümü, mesleğin icrası için gerekli olan beceri bileşenlerindeki bir “tahrifat” olarak nitelendirmektedir. Öznenin burada altını çizdiği sorunsal, temelde medya ortamındaki değişen tüketim alışkanlıkları ile ticari baskılar ve rekabet ortamı nedeniyle daha fazla izlenme ve okunma oranlarına ulaşma arzusunun yarattığı fonksiyonel değişime gönderme yapmaktadır. Bu durumu gazetecilik alanının zayıf özerkliği ve ekonomik alanla olan bağıl ilişkisi üzerinden tanımlamak mümkündür. Ulusal bir televizyon kanalında muhabirlik yapan K8, yerleşik mesleki normlar ve uygulamalarla çelişen yeni bir mesleki başarı anlayışının ortaya çıktığını dile getirerek bu habitus uyumsuzluğunu yansıtmaktadır:

“Bence başarılı bir gazeteci, haberin önüne geçmeyen, dikkati haberin özüne çekebilen ve onu olduğu gibi aktarandır. Ancak öte yandan başarılı gazeteciyi sadece bizlerin değil haber tüketicisinin nasıl tanımladığı da önemli. Ne yazık ki artık, haber tüketicisi için sadece haberi aktarıp geçmeyen, duygularını ortaya koyabilen ve hatta haberi ‘dramatize edebilen’, kendini de haberin nesnesine dönüştürebilen gazeteciler tercih edilip başarılı bulunuyor” (K8).

Neyin başarılı gazetecilik pratiği olduğuna dair bu ilkesel tanımlamalar, gazetecilik alanındaki normatif fikirlerin baskın setine, başka bir ifadeyle alanın nomosuna işaret etmektedir. Gazetecilerin mesleki kararlarını ve toplumla olan etkileşimini şekillendiren bu ilkeler, katılımcıların eğitim sistemi yoluyla edindikleri ikincil habituslarıyla temeli atılan zihinlerindeki “değerli” ve “değersiz” gazeteci

şablonuna gönderme yapmaktadır. Nitekim, araştırmaya katılan gazetecilerin çoğu, özellikle iletişim fakültelerinden mezun olanlar, başarılı gazeteci tasvirini geçmiş akademik deneyimlerine dayanarak zihinlerinde oluşturduklarını ifade etmişlerdir. Meslek prensiplerine ilişkin bu anlatı, alanın karakteristik isimleri üzerinde de somutlaşabilmektedir. Gazetecilik bölümü mezunu olan ve henüz meslekteki ilk yılını dijital bir haber platformunda muhabir olarak deneyimleyen K12 bunun bir örneğini sunmaktadır:

“Okulda bize öğretilen en önemli şeylerden biri, gazetecinin güçsüzden yana taraf olması, kamu gözcüsü olması misyonuydu. Bu yüzden benim için iyi ve başarılı gazeteci ‘Uğur Mumcu’ gibi idealize edebileceğim bir figürdür. Her şeyin haber olabileceğinin farkında olan, kamu yararını birinci sıraya koyan ve aynı zamanda haberin gerçekliğinin teyidini yapabilen gazeteci benim için başarılı bir gazetecidir” (K12).

Görüşmede gazetecilik mesleğinde başarılı olduğu düşünülen bir isme atıfta bulunulması, öznenin meslektaşlarına yönelik tutumunu içeren kendi habitusunu yansıtmalarının yanı sıra, alandaki saygınlık ölçütüne gönderme yapan sembolik sermayenin bir göstergesi olarak da kabul edilebilir. Öte yandan, haberciliğe performansına dayalı bir başarı kavrayışı geliştiren katılımcılar açısından ise asıl önemli olan gazetecilik tekniklerinde ustalaşmaktır: hızlılık, habere ilk ulaşma yeteneği, sade ve anlaşılır haber aktarımı. Bu yetenekleriyle en başarılı gazeteciler, herhangi bir konuyu kısa sürede ele alabilen ve bu konu hakkında halkın kolayca anlayabileceği bir şekilde yazabilen kişiler olarak görülmektedir. 43 yıllık mesleki deneyime sahip olan ve şimdilerde dijital bir haber platformunda köşe yazarlığı yapan K23, konuya ilişkin bakış açısını şu ifadelerle öne çıkarmaktadır:

“Özel haber ağırlıklı çalışan araştırmacı gazeteci, başarılı gazetecidir. Hem yazılı hem sözlü düzeyde Türkçeye hâkim olmalı. Haberciliğe dair teknik bilgisi iyi olmalı, sahada olayın özünü iyi anlayıp, o haberi masa başında kurgularken olayı anlamını yitirmeden yalınlaştırıp nokta atış adımlar atabilmeli” (K23).

Gazetecilerin mesleklerini sürdürmek için hangi becerileri önemli buldukları, gazetecilik alanında hangi tanınma ilkelerinin baskın olduğunu, başka bir ifadeyle alanın değer verdiği yetkinliği ve bu yetkinliğin alan içindeki dinamiklerde nasıl bir etki yarattığını anlamak için de kritik bir öneme sahiptir. Nitekim, katılımcıların dikkate değer bir kısmı için gazetecilikte başarı, çoğunlukla güçlü haber kaynaklarına sahip olmakla ölçülmektedir. Bu, gazetecilik alanında sosyal sermayenin hala önemli bir güç kaynağı olduğunu göstermektedir. Sözgelimi yerel bir gazetede haber müdürü olarak görev yapan K24, gazetecilerin mesleklerini başarıyla yürütmek için ihtiyaç duydukları temel yetkinliği, sahip oldukları bağlantıların sağladığı avantaj odağında değerlendirmektedir:

“Haber kaynaklarıyla kurulan ilişki başarılı gazeteci tanımlamasının temel öncülleri arasında yer alıyor. Sektörün ilk yıllarında siz haber kaynaklarının peşinde koşarken, ilerleyen yıllarda haber kaynakları sizin peşinizden koşmaya başlıyorsa sizi başarılı kılacak şartlar sağlanmış demektir. Örneğin mesleğinizin ilk yıllarında bir habere ulaşmak için çok efor sarf ederken, buna günlerinizi verirken, bir süre sonra haberin kendisi size gelebiliyor. Bu da beraberinde aslında başarıyı getiriyor. Çaylakken, işin başındayken başarıdan ziyade, günü kurtarmaya bakıyor gazeteci. Ancak sonrasında ilişkiler ilerledikçe, kaynaklar biriktikçe başarı da gelmeye başlıyor” (K24).

Düzenli sosyal temaslar kurmak, bilgi akışının dayandığı ilişkilerin yaratılması ve sürdürülmesinde kilit bir faktördür. Öznenin gazetecilik alanı özelinde öne çıkardığı sosyal sermayenin baskın rolü, her şeyin ve herkesin birbirine bağlı olduğu gazetecilik ortamında avantajlı bir edinç olarak görülmektedir. Yerel bir gazetede muhabir olarak çalışan K16, sosyal ağların gazetecilerin mesleklerini ifa etmelerinde oldukça etkili bir kümülatif güç kaynağı olmasını şöyle vurgulamaktadır:

“Bir gazetecinin en önemli şeyi haber kaynağıdır. Haber kaynakları fazla ve çeşitli olan gazetecinin yapamayacağı haber, ulaşamayacağı bilgi yoktur. Bir gazeteci mesleğe başladığı ilk gün itibarıyla sürekli haber kaynağı elde etmeye, yeni birileriyle tanışmaya çalışır. Bu yönünü fazlasıyla geliştirirse o artık oldukça güçlü hale gelmiştir. Aslında yerel medya bu yönden ana akım medya için bir basamaktır, yerelde çalışan gazetecilerin çoğu bu gelişme ve pişme sürecini sabırla bekler; herkesle tanışabilirsiniz, sabah kalkıp herhangi bir bakan ile de görüşebilirsiniz, akşamüstü adliyedeki çaycı ablayla da sohbet ediyor olabilirsiniz. Yerel medyanın güzelliği budur” (K16).

Sosyal sermayeye bir gazetecilik fonksiyonu olarak referansta bulunan katılımcılar, bu ayrıcalıklı kazanımdan çoğunlukla alandaki deneyimli gazetecilere atıfla söz etmektedir. Bir dönem ulusal haber kanallarında genel yayın yönetmenliği dahil çeşitli yönetsel görevlerde bulunmuş olan ve 37 yıldır medya endüstrisinde faaliyet gösteren K22, habere ulaşabileceği kaynaklarıyla iyi ilişkilerinin hala devam etmesi sayesinde mesleğini sürdürebildiğini ifade ederek, sosyal ağının kapasitesini tıpkı Bourdieu'nün önermesinde olduğu gibi sermaye kavramı ile karakterize etmektedir:

“Gazetecinin en büyük sermayesi kurduğu ilişki ağıdır. Bu ilişki ağı güvene dayalı olmalıdır ki verimli olsun. İnsanlar, siz bir bilgiye ulaşmak istediğinizde size güvenmedikleri zaman o bilgiyi size aktarmayabilirler ya da doğru yanıt vermeyebilirler. İşte bu yüzden gazetecinin kolay edinemediği, zamanla biriktirebileceği ana sermayesidir ilişki ağı” (K22).

Araştırmaya katılan isimlerin başarılı gazeteci profilini tanımlarken sergiledikleri tutum, alanda geleneksel gazetecilik değerlerinin ve ilkelerinin söylem düzeyinde dahi olsa hala ön planda tutulduğunu ve haber kaynaklarıyla ilişkinin performansa dayalı başarı ölçütü olarak öne çıktığını göstermektedir. Bununla birlikte, katılımcıların hiçbiri tanımlarında dijital teknolojilerle ilgili yetkinliklerden bir başarı faktörü olarak söz etmemiştir. Ancak takip sorusu olarak gazetecilere, yaptıkları tanımlamalarla idealize ettikleri gazeteci profilinin dijital teknolojileri hiç kullanmadan da başarılı olup olamayacağı sorulduğunda, katılımcıların çoğunluğu (25 katılımcının 18'i) bu yeterliğe sahip olmadan başarı sağlanamayacağını belirtmiştir. Mesleki rutinler açısından dijital teknolojilerin bir etki faktörü olarak anımsatılmasıyla birlikte, katılımcıların özellikle üzerinde durdukları belirleyici ölçütler “hız” ve “kitlelere ulaşma kapasitesi” olmuştur. Ulusal bir televizyon kanalında haber editörü olarak görev yapan K6'nın hız faktörünü haber

endüstrisindeki rekabet başarısının ana göstergesi olarak destekleyen söylemi, bunun bir örneğini oluşturmaktadır:

“Benim mesleğe ilk başladığım yıllarda dijital teknolojiler gazetecilik pratiklerini düşündüğümüzde tamamlayıcı bir şeydi. Ancak, bugün geldiğimiz noktada buna adapte olamayanın tutunamadığı bir dünyadayız. Uzun yıllar internet medyasında çalıştım ve benim kendimce başarılı bir kariyer çizgisi oluşturmamın nedeni dijital teknolojileri muadillerime göre daha iyi kullanabilmem ve bu sayede hızlı olabilmemdi. Okuru yakalayabilmenin temel koşulu haberi ilk sunmaktır” (K6).

Özne, dijital teknolojilerin gazetecilik mesleğindeki tamamlayıcı konumundan, “adapte olamayanın tutunamadığı” bir etki faktörüne dönüştüğünün altını çizerek, gazetecilik alanında dijital sermayeye sahip olmayanların marjinalize olmasına, başka bir ifadeyle dijital teknolojileri etkili bir şekilde kullanamayanların alanın dışında kalmasına veya ağırlıklarını yitirmelerine işaret etmektedir. Öte yandan dijital teknolojileri kullanma becerisi sayesinde kendi özne pozisyonunu güçlendirdiğini belirtmesi, alanın yeni egemenlik biçimleri tarafından yeniden şekillendiğini gösterirken yeni teknolojilerin çeşitli statü pozisyonları arasında hareket etmek için avantaj sağlayabilecek yeni tür kaynaklar sunduğu anlamına gelmektedir. Dijitalleşmenin gazetecilik alanında rekabet avantajı sağladığına mevcut deneyimleri üzerinden değinen K6, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Daha bugün çalıştığım televizyonda dijitalleşmenin yol açtığı hız faktörüne yetişemediği için 56 yaşında bir editör işten çıkarıldı. Çünkü zihni hala geçmişteki deneyimleriyle çalışıyordu. Örneğin ben çok uzun bir deşifreyi alırken çeşitli programlar kullanabiliyorken ve haberi oluştururken bu aşamada harcadığım süre en fazla yarım saatimi alırken, onun 4 saatini alıyordu. Bu durum biraz maruziyetle de ilişkili; ben dijital unsurlara o kadar yoğun biçimde yaşamıma dahil edip tüketen bir yerden yaklaşıyorum ki, bu durum kavramamı algılamamı olumlu yönde etkiliyor. Algılamak da eşittir hızlı şekilde reaksiyon gösterebilmek. Günün sonunda aramızdaki dijital teknoloji düzeyine ilişkin oluşan farklılık genişleyerek varlığını sürdürüyor. Daha da önemlisi bu yapılan işe de etki ediyor; daha hızlı ve kapsamlı bir haber içeriği kurgulama şansım oluyor karşımdaki profilden farklı olarak. Günün sonunda hemen hemen benzer kalitede bir çıktı sağlıyor belki o da benimle. Ancak televizyon gibi bir yerde haber beklenen sürede oluşmazsa, bu hiç yapılmamasıyla aynı anlamı taşıyor” (K6).

Bourdieu'nün perspektifinden bakıldığında, her alan içinde belirli bir sermaye türünü en değerli kılan kurallarla şekillenir ve bu sermayeyi elinde bulunduranlar alanda egemen konuma gelmektedir. Özellikle genç katılımcılar için gücünü haber kaynaklarıyla ilişkilerinden ve geniş bir sosyal ağa sahip olmalarından alan deneyimli meslektaşları, yeni sermaye türlerine adapte olamadıkları sürece alan içindeki konumlarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Aktarılan kesitte özne, aynı zamanda yoğun maruziyet ve aktif kullanımın, geleceğe dönük olarak yeni dijital teknolojileri daha hızlı kavramak ve bu teknolojilere daha hızlı adapte olmak gibi avantajlar sağladığının altını çizerek, aktörler arasındaki mevcut dijital uçurumların birikimli bir süreçte derinleştiğini ifade etmektedir. Buna göre, bireyin yeni bir cihaz ya da sürece adapte olmasının ne kadar süreceğini belirleyen şey, benzer cihazlara ve süreçlere önceden maruz kalma durumudur. Nitekim “zincirin halkaları” benzeşimini kullanan K14, meslektaşına paralel olarak ön bilgi ve becerilerin yeniliklere uyum sağlamasına yardımcı olduğunu vurgulamaktadır:

“Teknolojik yenilikler bir zincirin halkası gibi aslında, bir yerden yakaladığın zaman yeni gelişmelere dair bilgin de beraberinde gelebiliyor. O yüzden arada bir kopukluk oluşmadığı sürece insanların bunun için ekstra bir eğitim almasına gerek kalmadan güncel kalabiliyorlar” (K14).

Bu süreklilik, Bourdieu'nün sermayenin biriktirilebilirliği anlayışını ve bu birikimin alandaki hiyerarşi yapısını yeniden üretme kapasitesini doğrular niteliktedir. Aşağıda yer verilen alıntılarda ise benzer perspektiflerden görüşlerini yansıtan K9, K11 ve K19, dijital sermayenin sosyal sermayenin yerini almamakla birlikte, onunla rekabet eden ve onu tamamlayan yeni bir güç kriteri olarak ortaya çıktığını ve bunun da alanın kurallarının ve normlarının yeniden yapılandırıldığı bir sürece yol açtığını dile getirmektedir:

“Dijital teknolojileri kullanmadan da iyi gazetecilik yapılabilir. Ancak, hız konusunda sıkıntı yaşanır. Pek çok meslek büyüğü bu teknolojileri kullanamıyor ama uzun yıllara yayılan deneyimleri ile edindikleri o kadar iyi

haber kaynakları var ki, pek çok genç gazeteciden daha iyi haberlere ulaşabiliyorlar. Dolayısıyla, bilgiye erişme gücü sayesinde daha hızlı haber yazmaya, fotoğraf çekmeye ihtiyaçları olmuyor. Gerçi bu bahsettiğim profil genelde köşe yazarı oluyor; bizim gibi sahada olan ve sıcak haber üreten muhabirler için güçlü haber kaynaklarına sahip olmak artık yeterli değil, dijital gereçleri kullanıyor olmak işimizi iyi yapabilmek ve başarılı olmak için artık bir zorunluluğa dönüştü” (K9).

“Dijital teknolojilere entegre olamayan özellikle bizden yaşça büyük muhabirlerin haber üretiminde sorun yaşadıklarını sıklıkla görüyorum sahada. Onların bilgi dağarcığı ve rehberleri gerçekten çok geniş. Ancak, teknoloji eksik olduğunda; haber kaynağına ulaşma, bir bültendeki metni kopyalayıp *Word* dosyasına aktarma, pdf dosyasını *Word* uzantısına çevirme, *Whatsapp*’tan mesaj atma veya gelen bir belgeyi açma gibi basit komut ve uygulamalarda dahi zorluk yaşayabiliyorlar. Belki gazetecilere haberi servis etme konusunda 1 saat değil de 1 gün verilseydi teknolojiyle entegre ilerlemeyen bizden yaşça büyük meslektaşlarımız çok daha güzel haberler yazabilirdi. Ama ne yazık ki hızla ilişkimiz artık bambaşka seviyeye ulaştı. Mutlaka bizim yaş grubumuzda olup, teknolojiyle entegre olmayanlar da var. Ancak, onlar zaten muhabirliği bir süre sonra bırakmak zorunda kalıyor; çünkü tutunamıyorlar” (K11).

“Dijital yetkinlikleri sınırlı da olsa bir gazetecinin temel beceri olarak değerlendirebileceğimiz şekilde çok sağlam kaynaklarının olması, örneğin bir siyaset muhabirinin bütün siyasi aktörlerle ilişkisinin kuvvetli olması, alandaki bir bilgiye kolayca ulaşabilmesini sağlar. Dijital refleksleri daha kuvvetli olan profil ise belki bu kulis bilgilerden mahrum kalacaktır ama internette bir bilgiyi bulmada ve işleyip yayma noktasında daha hızlı olacaktır. Dijital teknolojileri derinlikli şekilde kullandığında mutlaka daha nitelikli haber yapacaksınız diye bir şey yok. Ancak hız açısından evet; çok şey fark ettirecektir” (K19).

Dijital teknolojilere dair yetkinliğin, alanda hız söylemi üzerinden bir avantaj ya da dezavantaj olarak tanımlandığı koşullar gazetecilerin yalnızca bireysel olarak biriktirdiği kaynak kapasiteleriyle sınırlı değildir. Medya kuruluşlarının sahip olduğu mali kaynaklar, aynı zamanda bünyesinde görevli gazetecilerin dijital teknolojilere erişimini ve bu teknolojileri kullanabilme düzeyini etkileyebilmektedir. Sözgelimi, sınırlı mali kaynaklara sahip ulusal bir haber ajansında parlamento muhabiri olarak çalışan K5, dijital sermayenin “erişim” boyutuna atıfta bulunarak medya organizasyonlarının ekonomik kapasitelerinin, gazetecilerin iş yapma biçimlerini ve alandaki rekabet güçlerini doğrudan etkilediğini vurgulamaktadır:

“Hız artık bu meslekte çok önemli, bir olayı en hızlı yazan ve dolaşıma sokabilenler gerçek bir başarı sağlamış oluyor. Örneğin önemli bir toplumsal

olayda, en hızlı canlı yayını verebilen kişi diğerlerinin arasından sıyrılmış oluyor. Bana göre dijital teknolojilere dair yetkinliği düşük bir gazetecinin en büyük dezavantajı bu hız talebine yetişemiyor olması. Günümüzde en can alıcı nokta burası. Bazen gerekli dijital yetkinliğe sahip olsan dahi kullandığın dijital teknolojilerin kalitesine göre de değişebiliyor bu durum. Benim kurumum orta halli bir canlı yayın cihazı sağlarken, olanakları daha gelişmiş bir kurum daha hızlı çalışan ve vericisi daha iyi bir cihaz kullanabiliyor ve bu durum o yayını daha hızlı vermesini sağlayabiliyor. Böylece hem haber tüketicisi hem de eğer bu bir haber ajansıysa müşterisi olan haber kuruluşları nezdinde tercih edilir hale geliyor” (K5).

Özne, dijital sermayenin “farkındalık” ve “bilgi” boyutlarında yeterli donanımına sahip olsa dahi, örgütsel yapı dolayısıyla tecrübe edilen “erişim” dezavantajının, gazetecinin alandaki performansını, dolayısıyla pozisyonunu doğrudan etkileyen bir sonuç yarattığını göstermektedir. Nitekim “erişim”, dijital deneyimin kalitesini ve türünü belirlemede kilit rol oynamaktadır. Öte yandan, uluslararası bir haber ajansının Türkiye’yi de kapsayan bölge ofisinde foto muhabiri olarak çalışan K13, gelişmiş örgütsel kaynaklara erişimin hız söylemi odağında şekillenen rekabet mantığında nasıl işlev gördüğünü kanıtlamaktadır:

“Dijital teknolojilerin en büyük etkisi hız kavramıyla ilişkimizde ortaya çıktı. Örneğin Amy Winehouse öldüğünde BBC doğrulayana kadar haber çoktan internette yayılmıştı. Dolayısıyla medya kuruluşlarının hız çağına ayak uydurması gerektiği gerçeği erken bir aşamada anlaşıldı. Ben analog dönemde çalışırken teknolojik imkanların sınırlı olması nedeniyle bir siyasi parti liderinin yurt dışı gezisinde 11 saatte 1 fotoğraf geçebiliyordum. Şu anda geldiğimiz noktada, dünyanın neresinde olursam olayım, internet üzerinden dizüstü bilgisayar dahi aradan çıkarıp direkt fotoğraf makinesinden erişim sağlayarak yaklaşık 7-8 saniye içinde görüntü geçebilirim. Telefonumdaki uygulamalar ve ekipmanlarımı kullanarak saniyeler içerisinde bir savaşın ortasında canlı yayına bağlanabilirim. Örneğin parçası olduğum kuruluş, 5G modem piyasaya çıktıktan sonra test etti ve verimli çalıştığına kanaat getirdikten sonra sahada internet bulma sorunumu aşabilmem için bana taşınabilir modem gönderdi. Uluslararası rekabette söz sahibi olabilmek ve tercih edilebilmek için bu kaliteden taviz veremezsiniz” (K13).

Bu aktarımlardan yola çıkarak faillerin mesleğin dijitalleşmesine ilişkin özne konumlarının, gazetecilik altyapısında çeşitli nitelikteki teknolojilere erişim derecesiyle bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu durum, gazetecilerin çalışma alanıyla ilgili mücadelelerinde diğer sermaye türlerinden yararlanmayacakları

anlamına gelmemektedir. Örneğin, yerel bir gazetede foto muhabiri olarak çalışan K16'nın, yüksek kalitede dijital teknolojilere erişim imkânı bulunan meslektaşının aksine deneyimlediği erişim zorlukları ve bunlarla başa çıkmak için geliştirdiği stratejiler, dijital sermaye düzeyindeki farklılıkların gazetecilik alanındaki belirleyici rolünün yanı sıra, diğer sermaye biçimleriyle olan etkileşimini de yansıtmaktadır:

“Gelişen teknolojilere ulaşabildiğim kadarıyla en son gelişmeleri yakalayabiliyorum. Ancak kullanım pratiği açısından düşündüğümüzde, finansal gerekçelerle alamayacağım bir fotoğraf makinesini kullanamamaktan, onu deneyimleyememekten mustaribim tabii ki. Son model bir makine 200.000-250.000 TL bandında. Bir foto muhabiri olarak en yeni dijital teknolojiye ulaşamamak, o cihazın özellikleri keşfedememek bu anlamda eksik kalmam anlamına geliyor. Öte yandan o ürüne ulaşamasam da araştırıp bilgisini edinerek bu sayede bu eksikliği gidermeye çalışıyorum. Yani fotoğraf makinesini alamam da oturup o makinenin özelliklerini anlatan videoları izliyorum. Çünkü, günün birinde daha fazla olanaklara sahip olan ulusal medya kuruluşlarından birinde kendime iş bulursam, bu insanlar o ürünlere daha kolay ulaşabildiği için adaptasyon sorunu yaşamadan o ekosistemde yer almak istiyorum. Sektörde yer edinmek, aslında bir nevi hayatta kalmak istiyorsanız bu çabayı göstermelisiniz” (K16).

Özne, dijital teknolojilere erişimdeki sınırlılıklarını, alanda hayatta kalma ve pozisyonunu güçlendirme mücadelesi açısından kültürel sermayeyi geliştirme yoluyla telafi etmeye yönelik bir stratejiyi açıkça ortaya koymaktadır. Bourdieu'nün sermayelerin dönüştürülebilirliği ilkesi, burada önem kazanmaktadır. Gazeteci, dijital teknolojilere doğrudan erişim sağlayamasa da, bu teknolojiler hakkında bilgi edinme (kültürel sermaye) yoluyla bu eksikliği kapatmaya çalışmaktadır. Bu strateji, gazetecinin gelecekte daha iyi olanaklara sahip medya kuruluşlarında iş bulma ve hızlı adaptasyon sağlama hedefini desteklemektedir.

Araştırmaya katılan gazeteciler açısından dijital teknolojilerle şekillenen bir diğer mesleki başarı ölçütü ise “kitlelere ulaşma kapasitesi”dir. Görüşme gerçekleştirilen gazetecilerden 5'i, alanda bir kaynak olarak dijital teknolojinin sağladığı avantaj açısından haber çıktılarının tüketiciye erişmesine vurgu

yapmaktadır. Bu bağlamda, dijital sermaye düzeyi yüksek gazetecilerin kitlelere erişimde sağladığı avantajlar, gazetecilik alanında önemli bir rekabet üstünlüğü ve güç kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Katılımcılardan K14 ve K8 benzer düşünceler ışığında şunları dile getirmektedir:

“Dijital teknolojileri iyi kullanmadan başarılı gazeteci olmak çok zor. Özellikle son kullanıcıya ulaşma noktasında çok sorun yaşar bu anlamda iyi olmayan gazeteci. Sonuçta biz haber tüketicisine ulaşmak için işimizi yapıyoruz. Gazetecilik doğal olarak halk için vardır. Kaynaktan haberi bekleyen kitlenin, ona nasıl ulaştığı bizim için çok kıymetli” (K14).

“Bence dijital becerileri kullanmadan iyi gazeteci olabilmek mümkün değil. Dijital yetkinliği sınırlı gazeteci, pekâlâ başarılı işler yapabilir ama bu yaptığı işleri insanlara ulaştırabilmesi için gerekli dijital mecraları kullanamayacağından işlevsiz bir gayret olarak kalacaktır” (K8).

Dijitalleşme ile mesleğin günlük pratiklerinde yaşanan değişiklerin alan üzerinde nasıl kümülatif bir etkiye sahip olduğunu gösteren en temel ölçüt, farklı özne pozisyonlarındaki katılımcıların görüşme boyunca “yeni” ve “yerleşik” arasındaki çatışmaya yaptıkları birbiriyle örtüşen sistematik vurgudur. Haber ekosisteminde farklı kuşakları temsil eden deneyimli haberciler ve alana yeni gelen kariyerinin başındaki gazetecilerin verdikleri meşruiyet mücadelesinde araçsallaştırdıkları kaynaklar, eyleyiciler nezdinde doğal bir karşıtlık ilişkisini ön plana çıkarmaktadır. Bu kapsamda dijitalleşme, neredeyse varlığını olumlayan tüm katılımcılar için gücünü verimlilik ve üretkenlik gibi piyasa ilkelerine başvurarak almaktadır. Alana yeni gelenlerin büyük bölümü, anakronik bir özü temsil ettiğine inandıkları alanın yerleşik aktörlerinin, dijital sermayeye yeterince sahip olmadıkları için dezavantajlı konuma düştüklerini ifade etmektedir. Nitekim, araştırmaya katılan 25 gazetecinin 15’i, düşük dijital sermaye hacmini doğrudan ileri yaştaki kıdemli gazetecilerle ilişkilendirirken; 4 yıl ve daha az süreli deneyime sahip, bir başka deyişle alana yeni giren 6 gazetecinin tamamı bu görüştedir. 5 yıldır yerel bir gazetede muhabir olarak çalışan K17, eski ve yeni arasındaki bu çatışmayı, dijital teknolojilerin sağladığını

varsaydığı görünürlük durumuna ilişkin vasıf tanımlaması üzerinden şu sözlerle ifade etmektedir:

“Yeni medyaya uyum sağlamadan iyi ve başarılı bir gazeteci olmak, daha doğrusu gazeteciyi başarılı kılan unsurları görünür kılmak pek mümkün değil. Ben eski kuşaktan gazetecilerle birlikte çalıştığım da ya da onlarla sohbet ettiğimde yeni medyaya hâkim olmadıklarını, dijital dünyaya çok uzak ve yabancı olduklarını gördüm. 40-50 yaş arasındaki gazetecilerde dahi bu durumun böyle olduğunu gözlemledim. Aslında bu alanlara hâkim olmamaları, iyi gazeteci olmalarının önünde bir engel değil. Ancak, günümüzde görünür olmaları yönünden bir sınırlılık oluşturuyor buradaki eksiklik; ürettikleri haberlerini, hazırladıkları program ve içeriklerini sosyal medyada kitlelerle buluşturamıyorlar. Bu da özellikle genç kuşağa ulaşmalarını engelliyor, hep belirli bir kitleye odaklanıyorlar. Yeni iletişim teknolojilerine rahat uyum sağlayamadıkları için dijital dünyanın haber diline de hâkim değiller. Yeni kuşaklar için anlam yaratmayan, verimsiz içerikler üretmiş oluyorlar” (K17).

Dijital dünyaya hâkim olmayan deneyimli gazetecilerin alanda karşılaştığı sınırlılıkları vurgulayan bu ifade, yerleşik kanıların ve normların dijitalleşen sisteme uyum sağlayabilen ve bu alandaki yetkinliklerini geliştirebilen eyleyiciler yönünde bozunuma uğradığını imlemektedir. Benzer şekilde K12, gazetecilik alanının yıllar içinde dönüşen dinamik yapısına gönderme yaptığı ifadesinde, dijital teknolojilerdeki yükselişin alandaki yeni rekabet kurallarını belirleyen önemli bir kaynak haline geldiğini göstermektedir; bu kaynağa yeterince sahip olamayan gazeteciler, alanda rekabet etmekte zorlanmakta ve konumlarını korumakta güçlük çekmektedirler:

“Çalıştığım yerde 10 yıl sonra gazeteciliğe geri dönen bir gazeteci var. Bu 10 yıllık boşluk sonrasında meslekte yaşanan gelişmelere adapte olmakta çok zorlanıyor. 55-60 yaşında ve yaşına göre öğrenmeye çok açık biri aslında ama gündelik rutinlerine bu yeni teknolojileri adapte etme konusunda o kadar zorlanıyor ki, onu gördükçe bu konjonktürde o yaşlarda bu teknolojiyle başa çıkma mücadelesinin ne kadar yıpratıcı olduğunu anlayabiliyorum” (K12).

Alanın gereklilikleri ve rekabet kuralları zamanla değiştikçe, alandaki aktörlerin sahip olduğu sermaye biçimleri ve uyguladıkları stratejiler de yeniden değerlendirilmektedir. Gazeteciler, geleneksel sermaye biçimlerinin yerini yeni rekabet dinamiklerine bırakmasına karşı direnç ve uyum açısından dengeli bir dağılım

göstermektedir. Dijital dönüşüm ve bu dönüşümle birlikte alana yeni girenler, alanın daha ortodoks kesimlerince dirençle karşılanırken dijital sermaye oluşturmaya maliyetten ziyade bir yatırım olarak gören aktörlerin bu değişiklikleri benimseme ve gelişen manzaraya hızla uyum sağlama olasılığı daha yüksektir. Gerçekleştirilen görüşmelerde kıdemli gazetecilerin alanın korunmasına daha fazla odaklandığı görülmüştür; alandaki onlarca yıllık mesleki deneyimleri, yani habitusları, statükonun değişmesine karşı direnç tutumları yaratmıştır. Özellikle, geleneksel sermaye biçimleri yüksek olduğu için alan içinde ayrıcalıklı konumlarda yer alan öznelere, yani alanın baskın aktörleri, statükoyu koruma arzusundadır. 40 yılı aşkın süredir medya sektöründe bulunan K23, geleneksel gazetecilik değerlerine olan bağlılığı vurgulayarak dijital araçların ve platformların önemini reddetme eğilimi gösterirken, bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

“Dijital mecralar ne kadar ilerlerse ilerlesin içerik sonuçta insan olayıdır; fikrin ve bir olayın anlatılmasıdır. Dolayısıyla esas olan içeriktir. Dijitalleşmeyle beraber habercilik meselesinde hayatımıza giren çok fazla aktör var ve açıkçası ben bu yüzden medya sisteminin bozulduğunu düşünüyorum. Yaşları bana yakın meslektaşlarım da bundan şikayetçi genelde; içeriklerin çok zayıfladığına ve gerilediğine, gazetecilerin tarafsızlıklarını kaybettiğine ve yalan yanlış aktarımların ön plana çıktığına dair rahatsızlığımız ve endişelerimiz var. Açıkçası bu yüzden çok değer vermiyorum dijitalde olanlara. Oradaki tanınırlık bana hiçbir şey ifade etmiyor. Bana göre sektörde rahatlıkla kendine yer bulabilecek en güçlü gazeteci profili her zaman kaynakları zengin ve güçlü olan gazetecidir” (K23).

Özne ifadelerinde dijital dönüşümün geleneksel medya yapılarını ve normlarını tehdit ettiğine dair bir algıyı yansıtmaktadır. Dijitalleşmenin medya sistemine zarar verdiğine inanmak, dijital sermaye biçimlerine karşı duyulan dirençle ilişkilidir. Gazetecinin dijital aktörleri medya sisteminin bozulmasının nedeni olarak görmesi, geleneksel medya düzenine olan bağlılığını ve bu düzenin dışındaki yeni formları ve güç kaynaklarını kabul etmeme eğilimini göstermektedir. Deneyim yönünden benzer bir kuşağı temsil eden K22’nin perspektifi, dijitalleşmenin

gazetecilik pratiklerini nasıl değiştirdiğine ve bu değişimlere karşı duyulan dirence dair önemli ipuçları sunmaktadır:

“Bugün internette, bilgisayar karşısında yapılan bir gazetecilik söz konusu. Arama motorlarına bağlı kalarak yapılan habercilik oldukça yoğunlaştı ve bu durum beraberinde tembelliği, haberden uzaklaşmayı da getiriyor. şimdinin gazetecileri arama motorlarından gelen bilgiyi teyit etmeye gerek bile duymuyorlar. Sunulan bilginin haber olup olmadığına bakılmıyor, fayda üzerinden bakılıyor. Tembelleşiyorlar çünkü senin adına her şeyi yapan bir aygıt var karşında. Bu yüzden artık soru soran bir gazeteci yok, perfore yapan bir gazeteci var. Ayrıca bu tembellik sadece zihinsel anlamda da değil. Teknoloji çok ilerledi, artık oturduğunuz yerden siz her türlü bilgiye ve belgeye ulaşabiliyorsunuz. Oysa sokak diye bir gerçek var; gazeteci sokağa ait olur, sokağı tanır. Sokak size sorduğunuz soruların ve aldığınız yanıtların hakiki olup olmadığını söyler. Sokak size, bir gazeteci kimliği edindirir ve karşılaştığınız olguların önünü arkasını düşünme yetisini verir. Sokaktan kopmuş bir gazetecilik, mesleğin halktan kopması anlamına gelir. Teknolojiyle beraber gelen bu durum, halkın derdine derman olmaktan ya da halkın taleplerini, itirazlarını dile getirip onların sesi olmaktan kopma sürecinin yaşanmasına neden oldu” (K22).

Söz konusu açıklamada, dijitalleşmenin saha deneyiminin yerini literatürde tanımlandığı şekliyle "masabaşı/ofis tabanlı gazeteciliğe" bırakmasına yol açtığı ve bunun da mesleğin toplumsal rolünü tehlikeye attığı vurgulanmaktadır. Buna göre, yeni nesil gazetecilerin toplumsal eleştirmen rolünden, bir tür teknik yazara dönüşmesi; tıpkı üretim süreci üzerindeki kontrolü kaybeden zanaatkarlarda olduğu gibi haber çıktılarının amaç ve değerleri üzerindeki kontrolü kaybetmelerine neden olmaktadır. Bu çerçevede, yapılan görüşmelerden hareketle gazetecilerdeki direncin nedenleri iki kategoride yoğunlaşmaktadır: statü kaygıları ve işlevsel kaygılar. Statü kaygıları başlığında gazetecilerin toplumdaki statüsünün azalması ve meslek ilkelerinin erozyona uğraması ön plana çıkarken; işlevsel kaygılar arasında haber içeriğinin kalitesinin bozulması, teyit ve araştırma aşamalarının önemini yitirmesi, derinlikli haber örüntülerinin noksanlığı gibi unsurlar yer almaktadır. Her iki direnç kategorisi de gazetecilik alanında eski ve yeni arasındaki çatışmayı ve bu çatışmanın alandaki aktörlerin g ve konumlarını nasıl şekillendirdiğini anlamakta önemli bir perspektif sunmaktadır.

Öte yandan, yeni teknolojilerin benimsenmesi için insanların bunları faydalı olarak algılamaları ve kullanımlarını kolay bulmaları, başka bir ifadeyle bireylerin günlük yaşamlarında dijital teknolojiyi kullanma ihtiyacını duyumsamış olmaları da beklenmektedir. Nitekim dijital sermayenin bir parçası, yalnızca bir cihazın ya da sürecin nasıl işlediğini anlamak değil, aynı zamanda gerçek dünyada neden yararlı olduğunu ve ne zaman kullanılacağını kavramaktır. Bu noktada gazetecileri dijital teknolojileri benimsemeye neyin motive ettiğini ortaya koymak önemlidir. Dijitalleşmenin getirdiği değişikliklere karşı uyum kabiliyeti sergileyen katılımcıların, bu adaptasyonlarının arkasında temel olarak iki ana motivasyon bulunmaktadır: istihdam kaygısı ve habercilik performansını artırma arzusu. Her iki motivasyon da alandaki rakiplere kıyasla rekabet gücünü artırmakla ilintilidir.

Özellikle günümüz medya piyasasının dinamik ve rekabetçi doğası, genç gazeteciler üzerinde büyük bir baskı yaratmaktadır. Katılımcılar bu durumu sektörde gelecek kaygısı, işsiz kalma korkusu olarak deneyimlemektedirler. Çalışmaya katılan 25 gazeteciden 13'ü dijital teknolojilere ayak uydurmaya ilişkin üzerlerinde baskı hissettiğini ifade etmiştir. Bu 13 gazeteciden 10'u ise baskının ardındaki bireysel motivasyonun istihdam koşullarını iyileştirmek ya da korumak olduğunu dile getirmiştir. K24, K11, K7 ve K6 dijital teknolojilere dair uyum çabalarının arkasında yatan mekanizmalar hakkında birbirine paralel fikirleri dile getirmektedir:

“Ben basılı medyada çalışıyorum ve basılı medyanın son günlerini yaşadığından söz ediliyor. Artık dijital yönde bir gelişim söz konusu, gazetelerin internet sitelerine daha çok ağırlık veriliyor. Hatta Basın İlan Kurumu dahi desteklerini bu alana yönlendirmiş durumda. Dolayısıyla, böyle düşünüldüğünde benim işsiz kalma ihtimalim söz konusu. Ben bir gazeteci olarak haber yazmayı biliyorum ama dijital dünya çok farklı bir yer ve farklı gereklilikleri var, yazabilmek geçer koşulu sağlamıyor. Haber yazmayı dahi dijital dünyayla uyumla halde gerçekleştirmek gerekiyor. Mesela geçenlerde bir meslektaşımın “SEO habercilik” diye bir terimi ve ne işe yaradığını öğrendim. SEO haberciliği yapabilmek için belirli metotları uygulamak gerekiyor. Ben bir haber yazıp, haberimin internette daha geniş bir kitleye ulaşmasını istiyorsam neler yapmam gerektiğini ortaya koyan yöntemleri öğrenmeye çalışıyorum” (K24).

“Özellikle son zamanlarda nasıl daha yaratıcı olabilirim ve yapay zekayı kullanarak nasıl daha üretken olabilirim diye üzerimde baskı hissediyorum. Çünkü salt muhabirlik mesleğinin artık sekteye uğrayacağını, tercih edilmeyeceğini biliyorum. Eğer buna ayak uydurmazsam tercih edilmeyeceğimi düşünüyorum” (K11).

“Sonuçta bugün dijital dünyadaki gelişmelerle başa çıkabiliyorum ama 10 sene sonra teknoloji bambaşka bir boyuta gelebilir ve ben o ekosistemin dışında kalmak istemiyorum. O yüzden sürekli kendimi güncel tutmak için haberi yazarken, okurken ya da teyit ederken kullanabileceğim son çıkan uygulamaları takip ediyorum” (K7).

“Mevcut dijital teknolojileri takip etmek ve kendimi bu konularda güncel tutabilmek noktasında baskı hissedebiliyorum. Çünkü yeni olana ve kullanıldığı anda işine yarayacağı düşünülen o şeye adapte olamadığında tercih edilmezsin ya da bunu daha iyi ve hızlı şekilde kavrayan biri varsa o senin yerine tercih edilir gibi bir anlayış var ve bu insanın zihninde hep bir tetikleyici olarak yer ediyor. Sen iyisinden, işini düzgün yapıyorsundur ama yaptığın işi etkileyebilecek bir yenilik çıkmıştır, sen bunu kavrayamıyor ya da direnç gösteriyorsan sistemin dışında kalırsın. Dolayısıyla çalıştığım kurumda kullanılan teknolojiye dair yeni bir süreç devreye girdiğinde öğrenmeye çalışıyorum ya da dış dünyada bir teknolojik gelişme olduğunda onu biraz araştırıp kurumuma öneriyorum” (K6).

Araştırmaya katılan gazetecilerin, çalışma ortamlarındaki değişikliklere uyum sağlamak için çeşitli beceriler edinerek varoluş biçimleri geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Bu adaptasyon sürecinde, özellikle multimedya yetkinliklerini artırmak, gazetecilerin hem mesleki performanslarını yükseltmekte hem de iş piyasasında rekabetçi kalmalarını sağlamaktadır. Bu durumu destekleyen iki gazeteci demeci (K5, K1), adaptasyon sürecinin nasıl işlediğine dair önemli ipuçları sunmaktadır:

“Zorlansak bile bir süre sonra dijital teknolojilere adapte oluyoruz. Aslında buna mecbur kalıyoruz. Örneğin benim çalıştığım kurumda kurgu/montaj işiyle görevli birisi bulunmuyor. Sadece kameraman ve muhabir istihdamı söz konusu. Bir de sosyal medya ekibimiz var. Ben kameramanla habere gidip geri ofise döndüğümde kameraman bana kartını veriyor, ben o videoyu kendim kurguluyorum. Ben kurgu yapmayı mesleğe başlamadan önce bilmiyordum, çünkü ilgi alanımda değildi ya da öğrenmemi gerektirecek bir durum söz konusu değildi. Muhabir olarak çalışmaya başladığım bu kurumda öğrendim kurgu yapmayı. Bir kurgu ekipleri olmadığını ve muhabirlerin bu işi üstlendiğini belirttiler. Zor oldu ama geliştirdim kendimi. Çünkü bunu öğrenmek bu kurumun gerekliliği, başka bir kuruma gitsem orada belki montajı ben yapmayacağım ya da bambaşka bir uygulama daha yapmam gerekecek” (K5).

“Önceki çalıştığım yerde, montaj yapmayı öğrendim çünkü bilmemek

dezavantajdı ve hatta yaptırımı vardı. Oturup bir montajcı kadar yetkin olacak düzeyde kurum tarafından organize edilen eğitimlerle montaj öğrendim. Dijitale geçtiğimiz zaman özellikle yine eğitimler alarak grafik nasıl yapılır bunu öğrendik. O aşamada öğrenmek zorundaydık, şirket televizyon yayıncılığını bir kenara bırakıp dijitalden ilerleme kararı almıştı ve bizler orada televizyon haberciliği için vardık. Kendimizi buraya evirmek zorundaydık. Çünkü senin yerine bunu yapacak kimse yoktu. Haberini iyi satmak istiyorsan bunu öğrenmek zorundaydın” (K1).

Günümüzde yeni faillerin alana girişiyle yeni bir beceriler, değerler ve habitus setinin ortaya çıkması, başarılı gazeteci kimliğini şekillendiren ve bu profili diğer sosyal aktörlerden ayıran bir çerçeve sunmaktadır. Gazetecilik uygulamalarının yeni dijital araçlardan etkilendiği ve bu etkinin faillerin becerilerini, alandaki konumunu ve yeni teknolojilerin kullanımına ilişkin tutum ve stratejilerini şekillendirdiği görülmektedir. Gazetecilik alanındaki iktidar ilişkilerinin nasıl sürdürüldüğünü, yeniden üretildiğini ve aynı zamanda toplumsal eylem yoluyla güç dinamiklerinin nasıl değiştiğini anlamak için çalışmada elde edilen bulgular, araştırmaya katılan gazetecilerin haberle, örgütsel yapıyla ve haber okuyucu/izleyicisiyle ilişkilerindeki örüntüler doğrultusunda sırasıyla analiz edilmiştir.

4.2.2. Dijital Sermaye Odağında Gazetecinin Haberle İlişkisi

Haber üretmek için mevcut enformasyon toplama biçimleri giderek daha fazla çeşitlilik gösterirken, gazeteciler haber fikirleri bulmak, üzerine çalıştıkları konularla ilgili arka plan bilgilerini araştırmak veya röportaj yapabilecek kaynaklara erişmek için web ortamına ve sosyal medyaya her zamankinden daha fazla başvurmaktadır. Nitekim araştırmaya katılan 25 katılımcıdan 20’si potansiyel haber fikirlerini, düzenli olarak dijital dünyadan edindikleri bilgilerle geliştirdiklerini belirtmektedir. Özellikle daha genç ve deneyimsiz gazetecilerin bu mecralara, enformasyon toplamak için kişisel bağlantı (sosyal sermaye) sınırlılıklarını ikame edebilecek bir güç olarak öncelik verdikleri görülmüştür. K6 ve K19 dijital teknolojilerin veri aramak için uygun ve zaruri bir yol sunduğunu ifade ederek ana kaynak olarak her zaman bu alana

yöneldiklerini ifade etmektedir:

“Günümüzde insanlar kendilerini ifade edebilecekleri alan olarak doğrudan dijital dünyayı görüyor. Bu da bizim habere konu olacak bilgiyi aradığımız ilk yerin bu dünya olmasına neden oluyor. Örneğin ifşa, suç duyurusu gibi şeyleri düşünelim. Eskiden adliyeye, emniyete gidip haber konusu araştırdığımız bir süreç söz konusuyken, bugün insanlar başlarına gelen bir olumsuzluğu duyurmak ya da hakkını aramak için siyasetçileri, polisi ve ünlüleri etiketlediği paylaşımlar yapıyor dijital platformlarda. Dolayısıyla, haberin öznesine artık dijital uzam üzerinden ulaşıyoruz tamamen” (K6).

“Rutin haberlerin çoğunun bilgisi dijital dünyadan geliyor. Ben diplomasi alanını takip ediyorum, herhangi bir gelişmeyi ve haber konusunu atlamamak adına Türkiye’de diplomasi alanındaki tüm önemli aktörlerin sosyal medya hesaplarını takip ediyorum. Bildirimleri de açık hepsinin, herhangi bir paylaşımlarında telefonuma bildirim geliyor. Hatta bir ara *Google*’ın haberler kısmında anahtar kelime uyarılarını kullanıyordum. Mesleğimle alakalı seçtiğim kelimelere dair *Google*’ın haber dizinine bir içerik düştüğünde bildirim geliyordu bana. Bunu yapmanın inisiyatif alıp işini daha iyi yapmakla da ilgisi yok artık, bir nevi kurala dönmüş durumda. Hatta, bir şeyi atladığımda, bunun bildirimini niye açmadın, niye yazmadın diye uyarı da alıyorum yöneticilerden bazen” (K19).

Bu ifadeler, gazetecilerin dijital dünyaya entegrasyonunun artık bir tercih değil, özellikle ham veriye erişim açısından bir zorunluluk haline geldiğini açıkça göstermektedir. K19 örneğinde yöneticilerin, dijital teknolojileri etkin kullanma konusunda gazetecilere yönelik tutumları, bu dönüşümün aynı zamanda kurumsal bir politika hüviyeti kazandığını da kanıtlamaktadır. Öte yandan dijital dünyaya adapte olma becerisinin, bir gazetecinin haber atlamamasını ve rekabetçi medya ortamında yerini korumasını sağladığı da görülmektedir. Dijital dünyanın haber üretimine nasıl entegre edildiğini ve bunun gazetecilerin rutinlerini nasıl değiştirdiğini kanıtlayan bir diğer gösterge ise katılımcılar tarafından anlık mesajlaşma uygulamalarının kullanımına yapılan vurgudur. Günlük iletişim rutinlerimizin önemli bir bileşeni olarak görülen *Whatsapp* gibi uygulamalar, gazeteciler için bilgi paylaşmanın ve almanın yanı sıra kaynaklarıyla düzenli ve bazen daha özel iletişim kurmanın bir yolu olarak kullanılmaya başlanmıştır. K9 ve K21 haber üretim pratiklerinde bilgi akışının yoğunluğunu artırmak için *WhatsApp*’ı kullanarak sağladıkları etkileşimin önemini vurgulamaktadır:

“Eskiden bir siyasi parti basın toplantısı düzenliyordu, gazeteci orada süreci izliyordu ve dönüp kurumuna bunu haberleştiriyordu. Şimdi 10 tane siyasi partinin 10 tane *Whatsapp* grubundan her gün 10 tane basın toplantısı niteliğinde bilgi aktarımı söz konusu. Bizim de hepsini takip etmemiz ve önem sırasına göre hepsini yayınlamamız gerekiyor, dolayısıyla dijital olarak da olsa günde 100 tane basın toplantısı geziyoruz aslında” (K9).

“Sonsuz bilgi arzının ve sonsuz bilgi talebinin ortasında kalmış durumdayız. 45’in üzerinde *Whatsapp* haber grubuna üyeyim, öte yandan seçim dönemi yaklaşıyor ve aktif olarak takip etmem gereken 27 civarında siyasi partinin *Whatsapp* grubu var. Bu bilgi akışını yakalayabilmek hiç kolay değil. Hatta geçenlerde yöneticilerime attığım mailde üye olduğum *Whatsapp* gruplarının sayısını ve takip etmem gereken kaynak çeşitliliğinin vardıgı noktayı ilettim. Çünkü iş yükümün vardıgı noktayı anlamalarını istedim” (K21).

Her iki örnek de anlık mesajlaşma uygulamalarının kaynaklarla ilişki kurmada, önceden var olan ilişkileri sürdürmede ve güvence altına almada haber üretim sürecindeki yoğun etkisini ve bunun doğurduğu enformasyon yükünü göstermektedir. Öte yandan katılımcıların parçası olduğu gruplar, yalnızca resmî kurumlar, kişiler veya şirket yetkililerinin oluşturduğu/yönlendirdiği yapılandırılmış topluluklardan ibaret değildir. K17, haber kaynaklarına ulaşmak veya haber fikirleri paylaşmak için üye olduğu profesyonel gruplardan söz ederek, bu dijital toplulukların farklı medya kuruluşlarından gazeteciler için nasıl bir mesleki dayanışma aracı haline geldiğini göstermektedir:

“Ben haber kaynağı bulma noktasında son bir yıldır *Whatsapp* gruplarını çok sık kullanmaya başladım. *Whatsapp*’ta beş tane gazetecilik grubuna üyeyim. Üzerine çalıştığım haber için birinin numarası lazım olduğunda gruplara yazıp soruyorum. Bu gruplara üye olan diğer gazeteciler sorduklarında bende varsa kontak numarası ben yazıyorum. Geçen yıldan beri aktif olarak kullanıyorum bu grupları, hatta hem haber kaynağı bulma hem de haber bulma noktasında bu gruplardan ciddi şekilde yararlanıyorum. Bu grupları gazeteciler kuruyor ve birbirinden farklı temalarda, amaçlarda olabiliyor gruplar. Mesela birinin içinde serbest gazetecilerden kurumsal iletişimcilere, hatta iletişim fakültesi öğrencilerine kadar farklı profilde insanlar var. Üyeler kendi yaptıkları haberleri, iş ilanlarını, eğitim programlarını, workshopları paylaşıyor. Bir diğerinde sadece ‘arkadaşlar, şu konuda haber yapacağım, şunun numarası var mı?’ diye sorabildiğiniz haber kaynağı paylaşımı esas alınıyor” (K17).

Dijital ortamlar, muhabirlerin bol miktarda veriyi kolay ve hızlı bir şekilde toplamasına izin vermesinin yanı sıra, muhabirlerin kaynaklara erişme ve onlarla

röportaj yapma şeklini de büyük ölçüde değiştirmiştir. Özellikle internet yaygınlaşmadan önce muhabirler yararlı bilgiler elde etmek için kaynaklarla fiziksel görüşmeler gerçekleştirmek veya basın toplantılarına katılmak zorundayken; şimdi birçok gazeteci, haber olayları hakkında belge ve arka plan bilgisini dijital dolayım ile edinme eğilimindedir. 27 yıllık deneyimiyle uluslararası bir medya platformunda görev alan K21, dijitalleşme süreciyle birlikte kaynak ilişkilerine dair dinamiklerin yıllar içinde nasıl kökten değiştiğini şöyle aktarmaktadır:

“Her gazetecilik işi aslında bir araştırma boyutu taşır ve şu an araştırma olgusunun merkezinde internet var. Eğer interneti iyi kullanamıyorsa kişinin gazeteciliği sorgulanır. Çünkü örneğin YSK ile ilgili tüm kararlar, Meclis tutanakları ve sayısal istatistikler, bunların tümü artık tamamen dijitalde. Türkiye’de *Resmî Gazete*’nin dahi artık fiziksel olarak basılmadığı bir dönemde gazetecilik yapıyoruz. Dolayısıyla, yüz yüze iletişime dayalı olan ve insan ilişkilerini esas alan geleneksel kaynak ilişkileri dışındaki tüm veri taramalarını artık dijital ortamda yapmak zorundayız. Şöyle düşünelim; eskiden siyasi partiler açıklamalarını faks yoluyla yapardı, sonrasında elektronik posta yöntemi gelişti. Ancak tüm bunlarda açıklama ve o açıklamayı yapacak aktör sayısı sınırlıydı. Ancak, şimdi baktığınızda bakanlar, bakan yardımcılar, bakanlık sözcüleri, hatta 600 tane milletvekilinin dahi en az 600 tane sosyal medya hesabı var. Tüm bu aktörlerin hepsi bir haber konusu yaratabiliyor ya da haber değeri taşıyan bir açıklamayı sosyal medyalarından yapabiliyor” (K21).

Özne, internetin araştırma boyutundaki merkezi rolüne ve dijital kaynakların önemine göndermede bulunurken sosyal medya kullanımının gazeteciler arasında toplumun geri kalanından farklı olarak profesyonel bir rutine dönüşmesini gerekçelendirmektedir. Nitekim katılımcıların önemli bir kısmı (25 gazeteciden 19’u), verilerin kaynaklar ve gazeteciler arasında aktığı dinamik enformasyon ekosisteminde özellikle sosyal medyanın önemli bir işlevi olduğunu belirterek kaynaklarla etkileşimde bu platformların kullanımının yaygın ve merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Mecra, ölçek ve deneyim yılı fark etmeksizin araştırmaya katılan gazeteciler, Web 2.0’ın sunduğu olanakları haber fikirleri üretmek ve kaynaklarla temas kurabilmek için bir gazetecilik malzemesi olarak kullandığını vurgulamaktadır. Farklı deneyim yılı, mecra ve medya ölçeklerini temsil eden K5 ve

K16, kaynaklarla bağlantı kurmanın bir yolu olarak sosyal medya platformlarına dair benzer deneyim aktarımlarında bulunmaktadır:

“Mesela bir kadın şiddete uğruyor, kolluk kuvvetlerine kadar başvurursa başvursun sonuç alamıyor. O da sesini dijital platformlardan duyuruyor. Bir şekilde belirli sayıda kullanıcının ilgisini çekiyor ve belirli bir etkileşim alıyor paylaşımları. Sonra ben o kadına mesaj atıyorum ya da paylaşımının altına yazıyorum, o bana ulaşıyor. Konuşup detayları öğreniyorum; polise giden şikâyet tutanakları, mahkeme kağıtları vs. elinde bilgi ve belge varsa benimle paylaşıyor. Günün sonunda ben haberimi neredeyse başından sonuna kadar dijital bir dünyada kalarak oluşturmuş oluyorum. Artık biraz da medya buna evrildi” (K5).

“Ben habercilik için *Instagram*’ı daha yoğun şekilde kullanıyorum. *Instagram* biraz daha fotoğrafa dayalı ve insanların bir şeylerini daha rahat paylaşabildiği bir platform olduğundan haber bulma olanağı daha fazla. Örneğin, siz bir diorama sanatçısısınız ve bir modelleme yapıyorsunuz. Ben ya bir reklam vasıtasıyla ya da bir arkadaşımın beğenisi nedeniyle sizin paylaşımlarınızla karşılaşabiliyorum ve size mesaj atıp yaptığınız işi haberleştirmek istediğimi belirtebiliyorum. Bunu çok sık yapıyorum, algoritmalar sayesinde haber fikirleriyle birbirimizi bulmuşluğumuz çoktur” (K16).

K5’in sunduğu toplumsal hassasiyet yaratan bireysel mağduriyet örneği, sosyal medyada yaygınlaşan ve popüler hale gelen konuların gazetecilerin haber değeri anlayışında nasıl değişimine yol açtığını ve neyin haber değeri taşıdığını belirlemede “kitlelerin” artan rolünü açıkça göstermektedir. K16’nın ifadesine temel oluşturan gazetecinin algoritma farkındalığı ise, dijital sermaye açısından büyük önem taşımaktadır. Algoritmalar, kullanıcıların ilgi alanlarına göre içerikleri ön plana çıkararak gazeteciye haber fikirleri ve kaynaklarla bağlantı olanağı sağlamakta, bu sayede haber üretim sürecini optimize edebilmesi açısından önemli bir rekabet avantajı sunmaktadır. Her iki gazeteci deneyimi de, Web 2.0 araçları ve hizmetlerine ilişkin becerilerin ve bu teknolojinin potansiyeline ilişkin farkındalığın, günümüz gazetecilik ortamında önemli bir güç kaynağına dönüştüğünü göstermektedir.

Dijitalleşme, gazetecilik mesleğinde yalnızca haber kaynaklarına erişim sürecini dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda fiziksel görüşmelerde de gazetecilerin yetkinliklerini yeniden tanımlamıştır. Günümüzde gazetecilerin, fiziksel

röportajlar sırasında dijital araçları kullanma becerileri, mesleki performanslarını doğrudan etkilemektedir. Söz gelimi, geleneksel yöntemlerle fiziksel röportaj sırasında not tutan ve bu süreçte zaman kaybına uğrayan gazeteciler, dijital kayıt cihazları ve hızlı transkripsiyon yazılımları kullanabilen meslektaşlarına kıyasla dezavantajlı hale gelmektedir. Aşağıda sunulan üç farklı gazeteci profilinin (K8, K24, K15) habercilikte deşifre sürecine dair deneyim aktarımları, dijital sermaye düzeyindeki farklılıkların, eyleycilerin alandaki stratejilerini ve habituslarını nasıl şekillendirdiğini açıkça göstermektedir:

“Haberi oluştururken harcanan süre oldukça kısaldı. Deşifre sürecini düşünelim; yarım saat röportaj yapsam, yarım saat de uygulama aracılığıyla sesi yazıya çeviriyorum. Böylece, 1 saatte metne dökülmüş halde elimde hazır oluyor içerik. Bundan 20 yıl öncesi olsa o röportajı saatlerce kasete saracaktınız. Çok değil, 5 yıl önce de dinleyerek bilgisayara tek tek klavyede girecektiniz” (K8).

“Dijital dünya sürekli kendini yeniliyor ve gelişiyor. Bunu takip edebilmek oldukça güç, çünkü aynı zamanda ülke gündemini de takip edip habercilik yapmam gerekiyor. Mesela meslektaşlarımla sohbet ederken bazen ortaya yeni bir terim ya da güncel bir teknolojinin bilgisi atılıyor ve ben onu bilmediğimi fark ediyorum. Doğal olarak ürküp utanabiliyorum. Çünkü bu işin içindeyiz ve bilmemiz gerekiyor. Mesela genç bir gazeteciyle konuştuğum zaman, ‘hala deşifreyle mi uğraşıyorsun, çeşitli programlar var, ses kaydını atıyorsun o sana zaten yazıyor, gönderiyor’ diyor. Ben bunu bilmediğim zaman üzülüyorum, neden gerisinde kaldım bu gelişmenin diye hayıflanıyorum. Tabii, bir yandan da genç muhabirlerle etkileşimde olmak da avantaj sağlamış oluyor bana, böyle şeylerin bilgisini öğrenmiş oluyorum onlardan” (K24).

“Dijital teknolojilere dair gelişmelerde geri kaldığım noktalar mutlaka oluyor, mesela ses kaydını direkt metne aktaran programlar var; hiç deşifreyle uğraşmadan zaman kaybının önüne geçmesini sağlıyor gazetecilerin. Ancak ben kullanamıyorum; aslında yapamayacağımdan değil, sadece tercih etmiyorum. Haber kaynaklarıyla görüşmelerimi ya da röportajlarımı yüz yüze ve geleneksel yöntemleri kullanarak yapmayı tercih ediyorum. Bu haber için daha fazla vakit harcamama yol açıyor belki de, ancak zaten üzerimde haberi yetiştirmeye dönük bir hız baskısı pek bulunmuyor açıkçası” (K15).

Ulusal bir televizyon kanalında muhabir olarak çalışan 30 yaşındaki K8, dijital teknolojileri kullanarak iş süreçlerini optimize eden yüksek dijital sermayeli gazeteci profilini temsil etmektedir. Gazeteci, arkaik habercilik süreçlerinden farklı olarak, günümüz gereklilikleriyle uyumlu bir kimlik sunduğunu ifade ederek alan içindeki

rekabet üstünlüğünü bir egemenlik/iktidar biçimi olarak yansıtmaktadır. Yerel bir gazetede haber müdürü olarak görev yapan 40 yaşındaki K24'ün, sosyal ağdan destek alarak dijital becerilerini geliştirme avantajına sahip olması sosyal ağ kapasitesinin potansiyelini göstermektedir. Nitekim, bireyin yeni bir teknolojiyi benimsemesi ve kullanması, büyük ölçüde onu çevreleyen sosyal destek gruplarının - teknolojik temaslarının- yetkinliğine bağlıdır. Ayrıca deşifre programlarını kullanamıyor olmasını medya üretimi açısından bir tür eksiklik olarak nitelendirmesi ise, dijital teknolojilerin fiziksel dünyadaki faydalarının farkında olduğunu göstermektedir. Ne var ki, dijital sermayenin önemli bir parçası, yalnızca bir aracın nasıl çalıştığını anlamak değil, aynı zamanda gerçek dünyada neden yararlı olduğunu ve ne zaman kullanılacağına ayırdına varmaktır. Bilgi boyutunda noksanlığının altını çizen K24, ortaya koyduğu öğrenme ve gelişme arzusu ile güttüğü adaptasyon stratejisini ve mevcut habitusunun dijital sermaye ile uyumlu hale gelmesi çabasını yansıtmaktadır. Dijital sermaye düzeyi düşük profili temsil eden K15'in ise dijitalleşmenin hızla yoğunlaştığı bir ortamda alandaki yeni dinamiklere uyumsuz bir habitus sergilediği görülmektedir. Alanda uzun yıllar deneyimi bulunan gazetecinin tutunma, başka bir ifadeyle mevcut konumunu muhafaza etme stratejisi, mevcut özne konumuna da biçim veren geleneksel gazetecilik değerlerinden beslenmesiyle şekillenmektedir. Üç gazetecinin de alandaki dönüşüme dair geliştirdiği katılım kalıpları ve beslendikleri kaynaklar dijital teknoloji deneyimleri doğrultusunda farklılaşmaktadır. Hız, verimlilik ve nicelik merkezli perspektif ile gelenek, değerler ve nitelik odaklı anlayış araştırmanın pek çok noktada olduğu gibi ses kayıtlarının yazıya dökülmesi sürecinde de bir çatışma ögesi olarak alanın tabiatına dair göstergeler sunmaktadır.

Gazetecilerin mesleki rutinlerindeki dijital teknoloji deneyimlerinin diğer bir yönü ise bu kaynakların enformasyon doğrulama ve haberi yayma rutinlerine nasıl

entegre edilmiştir. Araştırmaya katılan gazetecilerin doğrulama aşamasında dijital sermaye bileşenlerini, haber üretim sürecinin diğer safhalarına kıyasla sınırlı bir çerçevede kullandıkları anlaşılmaktadır. Görüşme gerçekleştirilen 25 katılımcıdan yalnızca bir tanesi kurumsal olarak haber teyidine yönelik dijital bir yazılım kullandıklarını belirtmektedir. Uluslararası bir haber ajansında çalışan K13, çalıştığı kurumda gerçekliğini sınamak amacıyla elde edilen görsellerin meta verileri, düzenleme geçmişi gibi kayıtlarını tanımlayan bir yazılım kullanıldığını ifade etmektedir. Aynı zamanda katılımcı, sahip oldukları kullanıcı tarafından oluşturulan içerik (UGC) sisteminde, sosyal medya kullanıcıları tarafından ajans havuzuna iletilen görsellerin teyidini sağlayan bir doğrulama ekipleri olduğunu dile getirmektedir. Diğer katılımcıların çoğunluğunun bu tür yazılımlara erişim sağlamakta zorluk çektiği, parçası oldukları medya örgütlenmesinde doğrulama aşamasına ilişkin harici süreçlerin işletilmediği ve/veya teyit etme edimlerini geleneksel yöntemlerle sürdürmeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Öte yandan araştırmaya katılan gazeteciler teyit aşamasında dijital araçların kullanımına yönelik sınırlı bir eğilim sergilemiş olsalar da dijital teknolojiler konusunda aldıkları eğitimlerin başında doğrulama konusunun geldiği tespit edilmiştir. 25 katılımcıdan 17'si dijital yetkinliklerini geliştirmeye dönük bireysel ve/veya kurumsal motivasyonla en az bir defa eğitim aldığını belirtirken, bu gazetecilerden 9'u katıldığı eğitimlerin içeriğinin teyit odaklı olduğunu belirtmiştir. Bu eğitimler, çevrim içi bilgi kaynaklarının güvenilirliğini nasıl değerlendirecekleri ve sosyal medya üzerinden yayılan bilgileri nasıl doğrulayacakları konularında yoğunlaşmaktadır. Münferit örneklerde (K12), gazetecilerin aldıkları bu eğitimler doğrultusunda edindikleri bilgileri haber üretim rutinlerine entegre etme gayretinde oldukları gözlemlenmiştir.

“Geçenlerde dijital ortamlarda teyit konusuyla ilgili bir seminere katıldım.

Bize birkaç tüyo verdi oradaki konuşmacılar; anahtar kelime aramalarını nasıl daraltabileceğimizi, sansasyonel bir fotoğraf elimize geçtiğinde o fotoğrafın nerede, ne zaman ve nasıl çekildiğini nasıl tahmin edebileceğimizi ve bunu yaparken hangi araçları kullanabileceğimizi kısaca anlatmıştı. Özellikle arama motorlarında anahtar kelime arama konusu baya işime yaradı; direkt bir internet sitesinde ve kesin bir tarih aralığındaki spesifik bir bilgiye ulaşabilmişim” (K12).

K12’nin ifadeleri, bu süreçte dijital sermayenin çevrim dışı sermayelerle nasıl etkileşime girdiğini ve somut sonuçlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Buna göre özne, eğitim ve bilgi birikimi (kültürel sermaye) yoluyla çevrim içi faaliyetlerinin daha etkili ve verimli hale gelmesini sağlamış ve bu da mesleki anlamda somut sonuçlar elde etmesine, yani daha doğru ve güvenilir haberlere ulaşmasına olanak sunmuştur. Diğer taraftan araştırmaya katılan gazeteciler, dijital sermaye kapasitelerinin haberle olan ilişkilerindeki kritik rolünü vurgularken, sıklıkla haberleri geniş kitlelere ulaştırma avantajına dikkat çekmiştir. Özellikle, algoritmaların ve sosyal medya platformlarının haberlerin geniş kitlelere ulaşmasındaki belirleyici rolü, katılımcılar tarafından sıkça vurgulanmış ve bu araçların, habercilik pratiğinin merkezinde yer aldığı ifade edilmiştir. Katılımcılar, sosyal ağların dinamik yapısının ve algoritmaların karmaşık işleyişinin, haberlerin görünürlüğü ve erişimi üzerinde nasıl etkili olduğunu detaylandırarak, bu unsurların alanın değişen dinamiklerindeki kritik işlevinin altını çizmiştir. Uluslararası bir dijital medya platformunda “video journalist” ünvanıyla muhabirlik yapan K2, SEO (arama motoru optimizasyonu) becerilerinin, ulusal bir haber ajansında parlamento muhabirli olarak görev alan K4 ise sosyal ağların haberin dijital dünyada ne kadar görünür olacağını belirlemedeki fonksiyonunu ifade etmektedir:

“SEO denilen şeye editör ekiplerimiz oldukça önem veriyor, *Google Trendler*’e önem veriyorlar. Bizim en önemli iki mecramız web sitesi ve *Youtube* kanalı. *Youtube*’un *Google Trend*’e entegre bir yapısı var, özellikle yeni bir video yükleyecekken *Youtube*’a önemli anahtar kelimeleri video yüklemesi sırasında işliyorlar. O konu özelinde mevcut durumda popüler olan ifadelerden seçiliyor bu anahtar kelimeler. Web sitesinde de benzer şekilde anahtar kelime kullanımına özen gösteriliyor. Hatta bir dönem biz sahadaki muhabirlerden haberi yapıp editör ekibe yollarken mümkünse

haberlin ilgi çekmesini sağlayacak olan anahtar kelimeleri de ekleyip göndermemizi istiyorlardı. Nihayetinde, bu anahtar kelimeler haberi kitlelere ulaştırabilmek açısından son derece önemli görülüyor” (K2).

“Biz bir haber ajansıyız aslında; medya kuruluşları bizim havuzumuzdan haber çeker, yani hedef kitlemiş doğrudan kamuoyu değil. Ancak, temel yayılma organımız sosyal medya olmaya başladı. Mesela ham halini abonemiz olan medya kuruluşlarıyla paylaştığımız bir video haberi, X’de kısaltılmış ve çarpıcı bölümleri ön plana çıkarılmış halde paylaşıyoruz. Medya kuruluşları orayı takip edip, bizim kısalttığımız versiyonu kullanmaya gayret ediyor” (K4).

Haber üretim sürecinin nihai halkası olan haber içeriğinin dolaşıma sokulması aşaması, alışılmış bir şekilde medya organizasyonlarının kurumsal gücü ve kapasitesiyle yakından ilişkilidir. Bu süreçte gazetecinin bireysel katkıları ve etkisi genellikle sınırlı kalmakta, haberin kitlelere ulaştırılması büyük ölçüde medya kuruluşlarının sahip olduğu dağıtım kanalları ve teknik olanaklar tarafından belirlenmektedir. Ancak, dijitalleşme ile birlikte sosyal ağların yaygınlaşması, bu geleneksel yapıyı kökten değiştirmiştir. Sosyal medya platformları, gazetecilere haberlerin dolaşıma sokulmasında merkezi bir rol üstlenme imkânı tanımış, böylelikle habercilik pratiklerinde önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Nitekim, araştırmaya katılan gazetecilerin büyük bir bölümü (25 katılımcıdan 18’i) kendisinin ve/veya meslektaşlarının yaptığı haberleri, düzenli olarak kişisel sosyal medya hesaplarında paylaştıklarını belirtmiştir. Bu tutum ve davranış biçiminin arkasındaki en yaygın motivasyon kaynağının ise, “kişisel imaj yaratarak kariyer olanaklarını güçlendirmek” olduğu görülmektedir. Buna göre, haberlerini sosyal medyada görünür kılan 18 gazeteciden 9’u bu davranışı kariyerlerini ilerletmek amacıyla sergilediklerini belirtmiştir. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde, özellikle sınırlı mesleki deneyime ve örgütsel hiyerarşide daha düşük pozisyonlara sahip gazetecilerin bilinçli sosyal ağ kullanımları geliştirerek kariyer beklentilerini artırmak için fırsatlar yaratma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Her biri görece kısıtlı bir mesleki geçmişe sahip olan ve kurumsal kademelerde nispeten daha düşük

görevlerde bulunan K24, K11 ve K8 bu anlamda birbirine koşut ifadeler kullanmaktadır:

“Yaptığım haberleri sosyal medya hesaplarından düzenli olarak paylaşıyorum. Bunu kurum için değil aslında kendim için yapıyorum. Sonuçta haberin sahibi benim, o benim eserim. Birçok meslektaşım da benim gibi kariyerleri açısından fayda sağlaması amacıyla sosyal medyayı kullanıyor. Sonuçta yerel gazeteyiz ben bir haberi yaptığımda ve basılı gazeteyle servis ettiğimizde çok fazla insana ulaştığımı düşünmüyorum. Ancak haberi sosyal medyadan paylaştığım zaman, gazetede 100 kişi okuyorsa burada 1000 kişiye ulaşabiliyor. Takipçin de yüksekse gazetede ulaştığın kişiden daha çok sosyal medyadan ulaşmaya başlıyorsun insanlara. Bir anlamda görünürlüğü de sağlıyor” (K24).

“X hesabımda özellikle yaptığım haberlere uzun süredir yer veriyorum. Yeni yeni *Instagram* hesabımda da bunu yapmaya başladım; gittiğim haberlerden fotoğraflar paylaşıyorum artık. Çünkü *Instagram* hesabım kişisel zevklerimi, özel hayatımı içeriyordu ve çok marjinaldi, ben de bunun kariyer gelişimim için uygun olmayacağını düşündüm ve biraz çeki düzen verdim. Hatta özel yaşamıma ilişkin daha önce takip ettiğim bazı hesapları artık ayrı bir sahte hesap açıp orada takip ediyorum, kendi kimliğimi sunduğum hesap ise artık tamamen profesyonel dünyadan izler taşıyor” (K11).

“Haber müdürleri eskiden ekibine katmak istediği muhabiri belirlerken onun mevcutta bulunduğu mecradaki haberlerini takip eder, parçası olduğu televizyon yayınlarına göz atar ve eğer performansını beğenirse görüşmeye çağırırdı. Şimdi biz öz geçmişimizi attığımızda ilk yapılan şey; sosyal medya hesabımıza girip bakmak oluyor. Biz de artık bu yüzden sosyal medya gibi hesaplarımızı mesleki çalışmalarımızla dolduruyoruz. Örneğin benim sosyal medya hesaplarımda özel hayatıma ilişkin çok fazla paylaşım yoktur; fakat mesleki hayatıma ilişkin takip ettiğim basın toplantısından, yaptığım özel haberlerden ya da resmi bir ziyaretten çalışırken görsellerime sıklıkla yer veririm. Hatta şu sıralar yakın gazeteci arkadaşlarımdan biri iş arayışında ve sürekli ona bu yönde telkinde bulunuyorum; ‘X ve *Instagram* gibi hesaplarını aktif kullan, yaptığın haberleri buralara yükle, katıldığın basın toplantılarını paylaş ki insanlar orada görsünler senin aktif biçimde gazetecilik yaptığını’ diyorum. Eskiden çok az sayıda mecra ve dolayısıyla az sayıda muhabir varmış. Dolayısıyla, herkesin herkesi tanıdığı, hatta tüm toplumun adlarını tek seferde sayabileceği dar bir gazeteci havuzu olduğundan böylesi bir mücadeleye gerek yokmuş. Ancak şimdi, sektöre girmek isteyen ya da kariyerinde yükselmek için çaba gösteren yüzlerce muhabir var. Dolayısıyla, fark yaratmak için kendini bir yerlerde gösterebilmen gerekiyor. Bunun için en ideal yer de sosyal medya; dijital dünyada takip edilen, meslekte talep edilene dönüşüyor” (K8).

Gazetecilerin profesyonel kimliklerini, normlarını ve ideallerini sergilemeleri için yeni bir düzlem haline geldiği anlaşılan sosyal medya, aynı zamanda eyleyicilerin gazetecilik alanında başarılı olmak için geliştirdikleri yeni habituslarının da muhtevasını oluşturmaktadır. Buna göre geçmişte gazetecilerin yetkinlik yönünden

sadece mevcut mecralardaki performanslarına göre değerlendirildiği bir ortam varken, günümüzde sosyal medya hesapları ve bu hesaplardaki temsil biçimlerinin de alana girmek ve alanda tutunmak için önemli bir değerlendirme kriteri haline geldiği görülmektedir. Bu durum, Web 2.0 becerileri gelişmiş gazetecilerin hem mesleki performans yönünden hem de tanınma, saygınlık ve prestij kazanma gibi olguları içeren sembolik sermaye edinimi yönünden avantajlı olduğunu göstermektedir. Öte yandan, gerçekleştirilen görüşmelerde gazetecilerin bireysel motivasyonlarının ötesinde, işverenlerinden de haberleri kişisel sosyal medya hesaplarında paylaşımlarına dönük bir talep ve beklenti olduğu saptanmıştır. Kurumsal baskının özellikle doğrudan dijital haber platformlarında çalışan ya da geleneksel kitle medyasının dijital departmanlarında görevli gazeteciler etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim, araştırmaya katılan ve dijital haber platformlarında muhabir olarak çalışan 8 gazetecinin tamamı, yöneticilerinin bu konuda net bir talebi olduğunu dile getirmiştir. Bu durum, medya kuruluşlarının içeriklerinin yayılması, tüketiciye ulaşması ve gelir elde etmesi için teknoloji şirketleri tarafından oluşturulan sosyal medya platformlarına olan bağımlılığını göstermektedir. Gazeteciler ise, medya kuruluşlarına kendi koşullarını ve devinimini dikte eden bu platformlarda habercilik kalıpları yönünden adaptif roller üstlenmektedir. Hâlihazırda ulusal bir gazetenin Ankara temsilcisi olarak çalışan K1, bir önceki deneyiminin tamamen dijital yayın yapan bir mecra olduğunu; dijital tabanlı haber ortamlarında geleneksel yapılardan farklı olarak haberin gazeteci tarafından bir paket halinde sunulduğunu ve bu paketin sosyal medya paylaşımlarını da kapsadığını dile getirerek, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Benim önceki çalıştığım işyerinde kişisel sosyal medya hesaplarımız birer haber sunum alanıydı. Hepimizin mavi tikli hesapları vardı, kurum bize bunu almıştı. Dolayısıyla, ben haberi vermeden önce twit attığımda benzer bir habercilik sürecinin parçası kılıyordum bu pratiği. Hepimizin X hesapları vardı ama X’i kullanma kurallarımız da vardı. Bütün sosyal medya için geçerliydi bu kurallar ve bunun için sözleşme imzalıyorduk. Dolayısıyla

hepimizin sosyal medya hesaplarımızda paylaştığımız içerikler belirli kurallar çerçevesinde yapılandırılmış habercilik faaliyetleriydi” (K1).

Öznenin ifadesi, medya kuruluşlarının dijital dünyada görünürlüklerini artırmak için kurumsal sosyal medya hesaplarını nasıl stratejik olarak kullandıklarını göstermenin yanı sıra gazetecilerin kişisel hesaplarının da kurumsal çıkarlar doğrultusunda kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, dijital bir haber platformunda çalışmakta olan K12’nin deneyiminde ve K25’in çalıştığı yerel gazetenin web sitesine ilişkin süreçlerinden sorumlu meslektaşlarına dair gözlemlerinde daha net anlaşılmaktadır:

“Bizden şunu sistemli şekilde istiyorlar, yöneticilerin de olduğu şirketin *Whatsapp* haber grubuna yazıldığına da defaten şahitlik ettim; ‘*Instagram*’da ya da *X*’te şöyle bir paylaşım yaptık arkadaşlar, lütfen dolaşıma sokalım.’ Sonuçta kurumun ana gelir kalemi ve odak noktası dijital dünya. Yöneticilerde de kazanç elde etmek istiyorsanız, kurumun daha fazla kazanmasını sağlamalısınız mantığı var. Hatta geçenlerde yöneticiler; aramıza katılan ve sosyal medya hesapları -hatta, bunları kullanmaya dönük eğilimi- olmayan deneyimli bir gazeteciye, *X* hesabı açması konusunda doğrudan bir telkinde bulundu. Hesabını bizim de desteğimizle açtı. Şu anda *X* hesabını aktif kullanıyor, araştırmalarını buradan yürütüyor ve haberlerini burada paylaşıyor” (K12).

“Kişisel sosyal medya hesaplarımda içime sinen haberlerimi paylaştığım oluyor. Sonuçta gazetecilik mesleğinin en büyük manevi tatmini, yapılan haberin geniş kitlelere duyurulabilmesidir. Ancak haber sitemizde çalışan arkadaşlar açısından, kendi sosyal medya hesaplarında kurumun haberlerini paylaşmak bir bakıma zorunluluk ve buna dair bir kurumsal bir beklenti de söz konusu. Çünkü Basın İlan Kurumu’nun belirlemiş olduğu kriterlerden bir tanesi de internet sitesindeki haberlerin okunma sayısı. Otomatik olarak o tarafta çalışan arkadaşlar habere trafik çekebilmek, daha geniş kitlelere ulaştırabilmek, günün sonunda işlerini başarıyla yapabilmek adına sosyal medyalarından haberleri sürekli ve mecburen paylaşıyorlar. Kurumun, onlardan sosyal medyayı aktif ve etkili kullanmalarına dair bir beklentisi bulunuyor” (K25).

Araştırmada, özellikle yerel basın kuruluşlarında çalışan gazeteciler tarafından, Basın İlan Kurumu’nun gazetelerin internet siteleri için resmi ilan alabilmelerine olanak tanıyan düzenlemesinin, ekonomik kaygıların motive ettiği alandaki dijital dönüşümün önemli bir parçası olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Söz gelimi, K25’in altını çizdiği web sitelerine trafik çekme zorunluluğu, haberlerin

okunma sayısının artırılması ve dolayısıyla resmi ilan gelirlerinden yararlanma stratejisi, gazetecilik alanındaki dönüşümü şekillendiren itici gücün ekonomik kaygılar temelinde yön bulduğu gerçeğinin bir yansımasıdır. Özne kendi sosyal medya kullanımını gönüllü ve mesleki tatmin odaklı bir faaliyet olarak görürken, çalıştığı organizasyonun dijital yönelimli kadrosunda görevli meslektaşları için bu teknoloji deneyimi, alandaki varlığını şekillendiren bir zaruriyet biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Öte yandan, toplumsal alanlar içindeki güç ilişkileri ve sermaye biçimlerinin dağılımı, diğer alanların aşındırıcı gücüyle tepkimeye girerek şekillenebileceği gibi, büyük toplumsal olaylar ve krizler tarafından da yeniden tanımlanabilmektedir. Nitekim araştırmaya katılan gazetecilerin dijital teknolojilere ilişkin deneyimlerinin habercilik pratiklerine yansımasında Covid-19 pandemi sürecinin yarattığı dijitalleşme dalgasının önemli bir dönüm noktası olduğu görülmüştür. Her ikisi de sınırlı mali ve teknik kaynaklarla faaliyet gösteren yerel gazetelerde habercilik yapan K24 ve K17, salgın sürecinde edindikleri deneyimleri şu sözlerle ifade etmektedir:

“Gazeteciler dijital mecraların önemini özellikle pandemi döneminde fark ettiler. Beraberinde o dönem sektör olarak dijital mecralara dair eksiklerimizin olduğunu da fark ettik. Bir haber kaynağına ulaşmak gerçekten çok zordu ve örneğin çevrim içi görüşmenin kaynaklarla iletişimde bir yöntem olabileceğini keşfettik. Gazeteci olarak farklı ve hiç konuşulmayan haberi yapmak doğal arzumuz. Bu anlamda özellikle pandemi döneminde Instagram benim çok işime yaramıştı. Çünkü yerel basında dahi çalışsak haber üretebilmek için elimizdeki tek kaynak dijital dünya haline gelmişti o dönemde. Keşfet bölümünde paylaşımlar arasında gezinirken yerel habercilik yaptığım şehirdeki bir gelişme; örneğin yeni kurulan bir dernek, bir öğrenci grubunun gerçekleştirdiği bir etkinlik gibi konulara denk gelip, kendileriyle Instagram üzerinden kontak kurarak haber yapmışlığım çoktur” (K24).

“Eskiden günde en fazla bir haber istiyorlardı. Bu arada haber kaynağı ile telefonda görüşmeyi dahi kabul etmiyorlardı, illa haberi oluşturmak için kaynaklarla yüz yüze görüşmemiz gerekiyordu. Gittim, görüştüm, geldim ve haberimi hazırladım derken zaten neredeyse günümün yarısını alıyordu. Pandemiyle beraber işler biraz değişti; haber için kaynaklarla telefonla ya da çevrim içi platformlar aracılığı ile görüşmeye başladık. Benim artık bir haberi yapma sürem kısaldı, yolda kaybedeceğim zamanı yazarak telafi etmeye başladım. Bu hızın sağladığı kolaylığı fark eden işveren de artık dedi ki, ‘dışarı çıkmıyorsun oturduğun yerden bana günde 3 tane haber de

yapabilirsin'. Eskiden günde 1 konuya odaklanırken, şimdi eş zamanlı 2-3 farklı haber içeriğine odaklanmam anlamına geliyor bu durum" (K17).

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda, özellikle salgının uzun süren belirsiz doğasının pandemiye deneyimleyen gazetecilerin mesleki yörüngeleri açısından daha sonrasında kalıcı hale gelecek bir dizi profesyonel zorluk ortaya çıkardığı; gazetecilerin ise bu zorlukları kompanse edebilmek adına dijital teknolojileri belirgin bir şekilde iş akışlarına entegre etmek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle, 2019 yılında baş gösteren pandemi, gazeteciler açısından dijitalleşmeyle birlikte mesleklerini biçimlendiren yeni koşulların bütünüyle içselleşmiş olduğu bir tür kırılma noktası oluşturmuştur. Söz gelimi, "dijital öncesi çağda" gazeteciler bilgi kaynaklarına bilfiil ulaşarak rakiplerine karşı avantaj elde edebilirken, bu durum bir dezavantaja dönüşmüş; fiziksel ulaşım zaman kaybı haline gelmiştir. K24 ve K17'nin deneyimledikleri medya sahiplerinin üretkenlik beklentilerine koşut uzaktan çalışma modelleri ve daha fazla toplumsal katılımı içeren çevrim içi etkileşim rutinleri, alandaki dönüşümün yalnızca haber üretim sürecinde değil gazetecinin parçası olduğu örgütsel yapıyla ve haber okuyucusu/izleyicisiyle ilişkisinde de kök saldıgını göstermektedir.

4.2.3. Dijital Sermaye Odağında Gazetecinin Haber Endüstrisinin Yapısı ve Organizasyonu İlişkisi

Gazetecilik alanında dijital sermayenin kullanımındaki çeşitliliği ve bu farklılaşmanın alandaki rekabet dinamiklerini nasıl yeniden şekillendirdiğini tespit edebilmek, gazetecilerin bireysel deneyimlerinin yanı sıra medya kuruluşlarının organizasyonel stratejileri ve yapılanmalarıyla da doğrudan ilişkilidir. Nihayetinde, dijital sermayenin kurumsal düzeyde nasıl ve hangi amaçla entegre edildiği, gazetecilerin dijital teknolojileri ne ölçüde ve nasıl kullanabileceğini belirleyen ana faktörlerden biridir. Araştırmaya katılan gazetecilerden elde edilen bulgular, özellikle

işe alım süreçlerindeki farklılaşan beceri taleplerine odaklanarak, medya endüstrisinin işgücü piyasasında oluşan belirgin dönüşüme işaret etmektedir. Buna göre 25 katılımcıdan 20'si, dijital yetkinliklerin işe alım aşamasında işverenler tarafından önceliklendirildiğine inanmaktadır. Bu sayıltıyı öne süren gazeteciler, etkili yazı yazabilmek, kaynaklara erişebilmek ve röportaj yapabilmek gibi temel mesleki becerilerin ve bu becerileri şekillendiren eğitim geçmişlerinin (kültürel sermaye) dijital öncesi dönemlerde olduğu kadar dikkate alınmadığını, gazetecilik alanına girebilmenin yeni bir yolu olarak multimedya içerik üretimi, algoritma farkındalığı, veri gazeteciliği ve sosyal medya yönetimi gibi bir dizi yeni beceri talebinin ön plana çıktığını savunmaktadır. Yerel bir gazetede haber müdürü olarak ilgili yapının işe alım süreçlerinde aktif rol aldığını belirten K24, güttükleri istihdam politikalarında dijital yetkinliklerin önceliklendirildiğini şu sözlerle dile getirmektedir:

“İnternet gazeteciliğine yoğunlaşmamızla birlikte dijital yetkinlik işe alımda önceliklerimizden birine dönüştü. Özellikle yeni mezunları işe almaya gayret ediyoruz. Çünkü yaşı biraz ileri olanlar dijital mecralardan uzaklar ve çok hâkim değiller. Ancak yeni mezunlar hem dijital mecra hem de bu mecralarda karşılık bulabilecek içeriklerin diline hakimler. Bir haberi okutmayı daha iyi biliyorlar, sosyal medyanın gündemini iyi takip ediyorlar. Dijital dünyada gündem olabilecek, popüler hale gelebilecek konuları yakalamayı da iyi biliyorlar. Yakın zamanda bir muhabir alacağız mesela ve SEO haberciliğe dair yetkinliğinin olması bizim için ana kriter olacak. Çünkü, yaptığı haber 30 bin okuma getirebilsin istiyoruz” (K24).

Özne, “yeni mezun” vurgusuyla çeşitli dijital yetkinliklere sahip olması ve yeni gereksinimlere uyum sağlayabilmesi bakımından genç muhabirleri çalıştırma eğiliminde olduklarını açıkça dile getirmektedir. Diğer taraftan, dijital teknolojilerin kullanımı, geleneksel haber toplama ve raporlama becerilerinin ötesinde teknik becerileri gerekli kıldığından, yöneticilerin günümüzde daha az teknik beceriye sahip deneyimli bir gazeteci yerine daha az kalifiye ancak yaş ve deneyimden bağımsız olarak teknik açıdan becerikli bir muhabiri istihdam etmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Benzer biçimde teknolojik yetkinlikleri gelişmiş gazeteci profilinin,

temel gazetecilik becerilerine bakılmaksızın işverenlerin öncelikli tercihi olduğunu vurgulayan K6, haber endüstrisindeki dijitalleşme sürecinin gazetecilerin işe alınma örüntüleri üzerindeki etkisini, belirgin şekilde “çoklu beceri gereksinimleri” odağında sergilediğini aktarmaktadır:

“Bugün karşıma çıkan bir iş ilanında kurgu bilen editör talebi vardı. Editörlük başka bir iş, kurguculuk başka bir iş normal şartlarda. Ancak artık karar vericiler, yeti anlamında ikisinin de harmanlandığı beceri bileşenini talep ediyor. İşe alım noktasında, medya sektörü daraldığı için az kaynak varsa asıl hak edene vermelisiniz. Bu durumda da çoğu zaman gazetecinin yan yetenekleri etkili oluyor. O kişinin; haberi gören ve aktaran iyi bir muhabir, aynı zamanda sahaya gittiğinde tek başına tripodu kurabilen, gimbal kullanarak kaliteli görüntüler çekeabilen, orada *Youtube* üzerinden yapılacak canlı yayına bağlanabilen, akşam evine gittiğinde kurguyu oradan yapıp haberi her şeyiyle tamamlayarak merkeze geçebilen, dolayısıyla *Wetransfer* gibi dosya aktarım platformlarından da anlayabilen bir figür olması gerekiyor” (K6).

Dijital platformlar gelişmeye devam ettikçe ve izleyici tercihleri multimedya içeriğe doğru kaydıkça, gazetecilerin sürekli değişen çevrim içi haber ortamında güncel kalabilmek için daha dinamik ve uyarlanabilir olmaya adapte olma eğilimi, dijital medyanın rekabetçi dünyasında başarılı olmak için sürekli yeni beceriler öğrenmenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Uzun süredir yeni iş fırsatları aradığını belirten K17, yetersiz bilgi ve erişim odağında şekillenen dijital sermaye eksikliğinin, işgücü piyasasında rekabet halindeki aktörler üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi kendi deneyimi üzerinden net bir şekilde ortaya koymaktadır:

“İş ilanlarına sık sık göz atıyorum. Dün mesela *LinkedIn*’de göz attım. Bir sürü iş ilanı vardı çoğu ilgimi çekmedi, ilgimi çekenler de var ama o ilgimi çeken ilanlara başvuramam. Çünkü ilanlarda istenen nitelikler içinde *After Effects*, *Illustrator* kullanımı gibi bilmediğim çok fazla program var. Aslında bunları öğrenmek istiyorum, ama hem vakit hem de bütçe ayırmak gerekiyor. Hayatımın bu döneminde ne yazık ki her ikisi de yok” (K17).

Muhabirlerin birden fazla görevi yerine getiren ve çeşitli medya formatlarını bir arada kullanabilen çok yönlü profillere dönüşmesi esasına dayanan çoklu beceri talebinin, özellikle internet medyasında yoğunlaştığı görülmektedir. Araştırmaya

katlan gazeteciler, ulusal ve uluslararası medya kuruluşlarındaki görece gelişmiş iş bölümünün, istihdam uygulamalarında dijital teknoloji gerekliliklerine karşı görece daha az agresif bir tutum sergilemelerine yol açtığını belirtilmiştir. Örneğin, birbirinden farklı dijital haber platformlarında muhabirlik yapan K9 ve K12, işe alım ya da terfi gibi hususlarda dijital yetkinliklerin önceliklendirilmesinin mecra ile doğrudan ilişkili olduğuna dair paralel görüşlerini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Açıkçası daha önce popüler gazete ve televizyon kanallarında da deneyimim oldu. Ulusal bir televizyon muhabirinin bu teknolojik yetkinliklerin hiç birisine sahip olmasına gerek yok. Kameramanla habere gidiyor ve kameranın karşısına geçip durumu anlatıyor, döndüğünde de görüntüler kurgucuya teslim ediliyor. Dolayısıyla kurgu bilmesine ya da kamera kullanmasına gerek yok. Ancak dijital mecralara iş yapan bir muhabirseniz sizde olması gereken özelliklerde dijital yetkinlikler çok temel bir konumda bulunuyor. Aslında dijital platformlarda 10 kişilik organizasyonel bir işi tek bir kişiye yaptırdıkları bir sistem var. Tüm bunların olabilmesi için süreçte temas ettiği tüm dijital yetkinliklerinin gelişmiş olması gerekiyor. Bunun, çalışanı ezen ve asıl işini yapmasına, ona yoğunlaşmasına engel olan bir sistem olduğunu düşünüyorum. Ancak ne yazık ki tüm bu süreçleri kotarabilecek dijital yetkinliklere de sahip olmadan sektörde yer bulamıyorlar” (K9).

“Bizim gibi dijital odaklı ve özellikle küçük ölçekli kurumlarda, adaylar arasında birden fazla iş yapan insan daha çok tercih ediliyor. Çünkü daha az paraya daha çok iş yaptıran kapitalist verimlilik mantığı buralarda geleneksel yapılardan daha çok işliyor. Daha büyük medya kuruluşlarında istihdam sınırlaması bizimki gibi olmadığı için iş bölümüne daha çok olanak tanınıyor; kameraman ayrı, kurgucu ayrı, sosyal medyacısı ayrı, muhabir ayrı istihdam edilebiliyor ve her birinde birden fazla yetkinlik beklenmiyor. Senden beklenti dijitalle özgü üslubu benimseyebilmen. Öte yandan sürekli ‘podcast yap, video veya ses editi yap, fotoğraf tasarımı gözden geçir, bunu bilmelisin zaten!’ diye bir sürü talep ve dayatmalarla karşılaşılıyorsun. Hayır, bunu bilmek zorunda değilim aslında(!)” (K12).

Gazetecilerden çoklu beceriler geliştirmelerini bekleyen bu yapısal dönüşüm gazetecilerin kendi habituslarını koruma çabasını ve yapı temelli dayatmalara karşı direnişlerini de ortaya çıkarmaktadır. Gazetecilerin habitusu, içinde bulundukları medya ekosisteminde edindikleri davranış ve düşünme biçimlerine, belirli bir mesleki rol dağılımına ve uzmanlaşmaya dayanmaktadır. Deneyimli bir gazeteci olarak uluslararası medya kuruluşunda görev alan K21’in işverenlerin dayattığı yeni yetkinlik modeline karşı çıkma çabası, bu direnişin somut bir örneğidir:

“Eminim müdürüm montaj yapabilmemi çok ister. Montaj bilsem, videolarımı kendim montajlasam, her şeyimi tek başıma yapabilsem çok mutlu olurlar. Ancak bu bir direnç. Ben şöyle bakıyorum; istihdam kapasitesi anlamında medya kuruluşlarına ‘Cevat Kelle’ modelini vermememiz lazım. Çünkü her işin bir uzmanı gerekiyor; yazan ayrı, vizörden bakan kişi ayrı olmalı. Roller ve istihdam kapasitesini bizim de gazeteciler olarak işverene dayatmamız gerekiyor. Çünkü bu dayatılan ya da arzulanan model emek sömürsünü artırıyor” (K21).

Öznenin bu direnişi, gazetecilerin kendi mesleki kimliklerini koruma ve alandaki güç ilişkilerini yeniden tanımlama çabası olarak değerlendirilebilmektedir. Gazetecilik alanında dijital sermaye ve çoklu beceri gerekliliği, yeni bir sermaye biçimi olarak ortaya çıkarken, K21'in güçlü konumu, ona bu yeni gerekliliklere karşı direnç gösterme imkânı tanımaktadır. K21'in mesleki deneyimi, sosyal sermayesi ve alan içindeki itibarı, bu direnci sürdürebilmesini sağlayan başlıca etkenlerdir. Öte yandan, diğer örneklerde görüldüğü gibi genç ve deneyimsiz gazeteciler, sadece mevcut dijital yetkinlikleri nedeniyle değil, aynı zamanda alandaki daha güvencesiz ve zayıf konumları nedeniyle de çoğu zaman işverenler tarafından sunulan bu gibi dayatmaları kabullenerek çoklu becerilere dayalı yeterlilik kalıbına angaje olmak zorunda kalmaktadırlar. Başka bir ifadeyle muhabirler, çalışma ortamlarındaki değişikliklere uyum sağlamak için yeni ve zaruri varoluş biçimleri geliştirmişlerdir. Bu durum, dijital sermayenin gazetecilik alanındaki işlevini ve bu sermayenin alandaki diğer sermaye biçimleri ile olan ilişkisini anlamak için önemli bir örnektir. Diğer yandan gazetecilerle yapılan görüşmelerde dikkat çeken bir diğer husus, Basın İlan Kurumu'nun resmi ilan yayımlama politikasındaki değişimin yerel gazetelerin dijital teknolojilere yönelik tutumları üzerindeki etkisi olmuştur. Yerel basında çalışan gazetecilerin çoğu, yöneticilerindeki bir tür “vizyon eksikliğinin”, dijital teknoloji becerilerinin işe alımda gerekli bir değişken olarak anlaşılmasının önüne geçtiğini ifade ederken, resmi ilan yayımlama hakkı açısından dijital dünyayı da kapsayarak genişleyen yasal düzenlemelerin, organizasyonel yapı ve görev tanımlarına ilişkin dijital ağırlıklı, ancak yetersiz kademelerin oluşmasına yol açtığını

belirtmektedir. Yerel basın kuruluşlarında çalışan K11 ve K17 kendi perspektiflerinden iş yapısı ve süreçlerindeki bu değişimi şu sözlerle açıklamaktadır:

“Yerel gazetelerin, istihdama dönük dijital yetkinlik noktasında pek beklentisi bulunmuyor. Basın İlan Kurumu internet sitesi olan haber kuruluşlarını yakın zamanda çıkan düzenlemeyle hızlıca ilan verme sürecine soktuğu için, çoğu yerel haber mecrası, kazancını katlamak için internet haberciliğinden sorumlu birilerini istihdam etmeye başladı. Ancak bu kişilerden dijital teknoloji kullanımı noktasında ayırt edici yetkinlikler sunmalarını beklemiyorlar; panele haber girebilecek kadar ara yüz kullanım becerisi yeterli oluyor. Nitelik aramamaları da onlar için çok büyük bir sorun oldu; çünkü basın ilan kurumunun tanıdığı olduğu sürede gerekli kullanıcı trafiğini çekemedikleri için birçok yerel haber mecrası web siteleri için geçerli olan bu resmi ilanlardan mahrum kaldı ve ekonomik olarak ayakta kalamadılar” (K11).

“Ben bir yerel gazetenin internet sitesinde muhabirlik yapıyorum. İstihdam oranı çok az, iki editör var; biri gece, biri gündüz editörü. Web sitesine trafik çekmekte ciddi sorun yaşıyoruz. Çünkü ayrı bir bütçe ayrılmıyor, ayrı bir personel istihdamı yok. Bulduğumuz bölgedeki yerel mecralar arasında web sitesi trafiği sıralamasında en sondayız. SEO çalışması yapılmıyor, X dışında sosyal medya hesabımız yok. Web sitesine bağlantı sağlayarak insanların karşısına çıkamıyoruz. Aslında bu vizyonsuzluk çoğu yerel basın kuruluşunda var. Nitekim çoğu Basın İlan Kurumu’nun belirlediği eşiğin altında kaldığından ilan alamıyor” (K17).

Görüşmelerde gazeteciler tarafından sıklıkla dile getirilen Resmi İlan ve Reklam Yönetmeliği’nin dijital dünyayı da kapsayacak şekilde genişletilmesi, gazetecilik alanında dijitalleşmenin etkilerini sadece teknolojik araçların kullanımında değil, yasal düzenlemeler aracılığıyla işverenlerin verimlilik odaklı istihdam politikalarına yansımada da kendini göstermektedir. Nitekim regülasyonlara dönük elde edilen bu bulgu, Bourdieu’nün gazetecilik alanının zayıf özerkliğini sadece ekonomik alanın değil, artan bir şekilde politik alanın da zorunluluklarına tabi kılınması odağında yaptığı tanımlamayla paralellik taşımaktadır. Öte yandan, artan iş yükü ve genişleyen yetkinlik taleplerine rağmen, araştırmaya katılan gazetecilerin dijital yetkinliklerini artırmaya dönük eğitim ve ekipman sağlama hususunda görev yaptıkları kuruluşlardaki istenç eksikliğini dile getirdikleri görülmektedir. Başka bir ifadeyle, gazetecilerin becerilerini geliştirmeleri ve yeniden beceri kazanmaları zaman ve kaynak gerektirirken, pek çok haber

kuruluşunun kaynak açısından yetersiz ve mali açıdan istikrarsız olduğu düşünüldüğünde, alandaki eyleyicilerin genellikle gerekli kurumsal desteğe sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan 25 gazeteciden 17'si görev aldıkları medya kuruluşlarının dijital yetkinliklerini artırmaya yönelik kendilerine herhangi bir eğitime erişim imkânı sağlamadığını ve/veya bu yönde bir destekte bulunmadığını ifade etmiştir.

Bununla birlikte, örgütsel yapıların dijital süreç ve ekipman kapasitelerindeki farklılaşmalar, gazeteciler arasında eğitim ve donanım erişim açısından eşitsiz bir birikim örüntüsü yaratacağından, aktörlerin dijital sermaye kapasitesine ve dolayısıyla alandaki ilişkisel konumlarına doğrudan tesir etmektedir. Nitekim, çoğu katılımcının bağlı bulundukları örgütsel yapıların kapasitesi elvermediği için kendi ekipmanlarını kullanarak haberlerini ürettikleri görülürken, sınırlı bir bölümünün ise parçası oldukları medya kuruluşlarının yarattığı geniş imkânlardan yararlanarak hem iş süreçlerinde hem de alandaki konumlanışlarında avantaj elde ettikleri anlaşılmaktadır. Araştırmada, özellikle uluslararası medya organizasyonlarında görevli katılımcıların, söz konusu yapının dijital teknoloji kapasitesinin yüksek olması nedeniyle alanda bunu bir güç kaynağı olarak kullanabildikleri tespit edilmiştir. Maddi olanakları kısıtlı kuruluşlarda çalışan K12, K20 ve K19 ile sunduğu donanım kapasitesi yönünden güçlü bir uluslararası medya organizasyonunda görevli olan K2'nin ifadeleri, dijital teknolojilere erişim kapasitesinin gazetecilerin alandaki konumlarını ve mesleki performanslarını nasıl şekillendirdiğini, dahası bu durumun örgütsel yapıların sağladığı destekle nasıl ilişkili olduğunu göstermektedir:

“Kurumum maddi açıdan ya da doğrudan fiziksel koşulları sunarak dijital yeteneklerimizi geliştirmeye dönük eğitimler almamızı desteklemiyor ama kendi çabamla böyle eğitimler alırsam tabii hoşlarına gidecektir. Hatta, haber için gerekli teçhizatları da ya çok baz düzeyde karşılıyorlar ya da hiç karşılamıyorlar. Örneğin, biz *Youtube* üzerinden haber kanalımızın canlı yayınlarına katılıyoruz ve bu yayınlarda alandan değerlendirmelerde bulunuyoruz, dolayısıyla kaliteli bir telefonumuz olması gerekiyor ama ne

yazık ki şirket bu konuda bir destek vermiyor ve kendi telefonumuzu kullanmamızı istiyor. Telefonum eski, ucuz ve pek iyi bir performans vermeyen bir kalitede. Alana gittiğimde, örneğin deprem döneminde çok kötü görüntüler alıyordum. Görüntüleri teslim ettiğimde editörler bana görüntü kalitesi çok kötü diye söyleniyordu. Ben de ‘hem kendi telefonumla bana bir şeyler çektiyorsunuz hem de düşük maaş veriyorsunuz ve bu nedenle kendi imkanımla dahi daha kaliteli bir telefon alamıyorum, üstüne bir de kötü olmuş diye kızılıyorsunuz.’ diye serzenişte bulunmuştum” (K12).

“Kurum aracılığıyla eğitim sağlanan kısa bir dönem oldu. 5 saatlik yüzeysel bir eğitimdi. Kurumda dışarı çıkıp orada zaman harcamanız çok tercih edilmiyor, o yüzden çevrim içi ve çalışma ortamında bir yandan işini yaparken katılabileceğiniz göstermelik eğitimler sunuyorlar. Medya sektörü maddi olarak finansman gerekliliği yüksek olan bir alandır. Ekipman desteğine bu yüzden çok ihtiyacımız oluyor. Eksikliğini de ciddi şekilde hissedebiliyoruz. Gün içinde işlerimizi yürütebileceğimiz minimum seviyede bir ekipman desteği sunuyor kurumum bana. Örneğin, *Word* gibi yaygın bir uygulamaya dahi lisanslı bir erişimim bulunmuyor şu anda” (K20).

“Maddi olanakları gelişmiş kuruluşlarda herkesin işini yaparken kullanabileceği kişisel bir iş bilgisayar ve telefonu oluyor. Ama benim çalıştığım kurumda 3-4 tane ortak laptop var. Habere çıkarken onlardan birini alıyorsun, eğer senden önce davranarak habere giderken birileri almışsa ve bilgisayar kalmamışsa habere gecikmiş oluyorsun” (K19).

“Sahada kullandığım bütün materyalleri kurumum temin etti; mikrofonundan monopod ve tripoduna, kulaklığından telefonuna kadar. Telefonun içinde birçok yazılım var; ses kaydedici, video düzenleyici uygulamalar lisanslı ve yüklü olarak geliyor. İstersek haberlerimiz için yararlanabiliyoruz. Telefonda çektiğim görüntüleri, telefonda kurgulayıp doğrudan editör ekibine iletmişliğim çoktur. Ayrıca, *Youtube* haberlerinin performansını artırmak, daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamak ve izleyicilerin davranışlarını tespit etmek için *TubeBuddy* gibi araçları kullanıyoruz. Editörler buradan gelen kullanıcı içgörülerini ürettiğimiz video haberler için stratejilere dönüştürebiliyor. Haber içeriklerini düzenlemek için de kurumun yurt dışı merkezli bulut sisteminden çevrim içi olarak herkesin üzerinde beraber çalışabildiği haber metnini görebilecekleri ve müdahale edebilecekleri daha etkileşimli bir teknoloji kullanılıyor. Aynı zamanda bir görsel arşiv sistemimiz de söz konusu, geçmiş tarihli içerikler, mevcut haberlerde arşivden çıkarılıp kullanılıyor” (K2).

Katılımcıların bu ifadeleri, gazetecilerin örgütsel yapılar eliyle dijital teknolojilere erişimlerini ve bu teknolojileri etkin bir şekilde kullanma becerilerini geliştirmede yetersiz kalmalarının, bunu sağlayabilen meslektaşlarına kıyasla alandaki rekabet güçlerini zayıflattığını göstermektedir. Bununla birlikte, dijital sermaye kapasitesinin gazetecilik alanındaki rolünün irdeleyebilmek için katılımcıların haberle ve örgütsel yapıyla ilişkisinin yanı sıra günümüzde daha da merkezi hale gelen haber okuyucusu/izleyicisiyle olan etkileşiminin de bu odakta

yeniden tanımlanması gerekmektedir.

4.2.4. Dijital Sermaye Odağında Gazetecinin Haber Okuyucusu/İzleyicisiyle İlişkisi

Geleneksel medyanın, sayfa sayısı ve yayın süresi gibi sınırlı fiziksel koşulları göz önüne alındığında, bir olgunun haber olmaya değer olup olmadığını belirleyen bir dizi filtreleme mekanizması söz konudur. Yerleşik gazetecilik anlayışında haber değeri taşıyan konular, gazetecilerin mesleki içgörüler ve deneyimleri doğrultusunda belirlenmektedir. Dolayısıyla, yıllar içerisinde geliştirdiği özerk haber yargısı, gazetecinin gözünde bir ögenin “haber değerini” belirlemenin sezgisel bir yoludur. Bununla birlikte, ekonomik alan karşısında tarihsel olarak zayıf özerkliği nedeniyle gazeteciliğin piyasa odaklı doğası, haber fikirleri geliştirme sürecinin bir dereceye kadar haber okuyucusu/izleyicisinin ihtiyaç ve beklentilerine dayalı bir bağlamda şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, gazetecilerin dağıtılacak içeriğin seçimi konusunda sık sık özerklik kaybına uğrama eğiliminde oldukları anlamına gelmektedir. Katılımcılardan elde edilen bulgular, neyin haber olduğuna ilişkin zaman içinde geliştirdikleri haber yargılarının alandaki farklılaşmaya paralel olarak dönüşüme uğradığını ve editöryal gündemi belirlemedeki özerklik kaybının derinleştiğini göstermektedir. Buna göre, araştırmaya katılan gazetecilerin yarısından fazlası (14 gazeteci) haber konusunu belirlerken izleyici/okuyucu tercihlerini önceliklendirdiklerini belirtmiştir. Çevrim içi haber platformunda çalışan K9 ve televizyon kanalında editörlük yapan K10’un ifadeleri, kendi haber yargıları ile dijitalleşmeyle birlikte yoğunlaşan izleyici taleplerine uyum sağlama zorunluluğu arasında yaşadıkları çatışmayı gözler önüne sermektedir:

“Şöyle olsun isterdim; sadece kendi tercih ettiğim, ne kadar okunacağını hiçbir öneminin olmadığı sadece benim içime sinebilecek ve kamuoyunun da yararına olacak bir gazetecilik yapmayı çok isterdim ama bu Türkiye’de çok mümkün değil galiba. Ben bu noktada direnmeye çalışıyorum ama bazen gerçekten o hazzı yaşamak için etkileşim tuzağına düşüyorum; ‘Trend

Topic’te yer alan bir konu ya da dijital dünyada çok konuşulan bir kişi, ilk bana konuşursa yürür gideriz’ diyebiliyorum. Bazen bundan sıyrılmam gerektiğini düşünüyorum. Sesi duyulmayan hikayeleri ve hak ihlallerini çok az kişinin okuyacağını bile bile daha fazla insana ulaşmaları için özel bir çaba göstermeliyim” (K9).

“Editörü olduğum televizyon programı yayındayken gördüğüm ve benim için çok da kayda değer olmayan bir gelişme olmuştu geçenlerde. Dolayısıyla, stüdyoda yayındakilere bu gelişmeyi aktarmaları için herhangi bir yönlendirme yapmadım. Üzerine birkaç gündür konuşulan bir meseleye dair çok da önemli olmayan bir güncellemeydi bu. Ama yayın devam ederken bir anda dijital dünyada herkes üzerine konuşmaya başladı, ‘hashtag’ler açıldı üzerine. Bu sayede diğer spor kanalları da son dakika olarak girmeye başladı gelişmeyi. En sonunda yayın sırasında yöneticim aradı beni; bu süreçte dijital dünyanın oluşturduğu talep nedeniyle oluşan ortamda benim nezdinde haber değeri taşımasa da yayına dahil etmek zorunda kaldım gelişmeyi” (K10).

Her iki gazetecinin ifadesi de haber değeri taşıyan konuların ne olduğuna dair yerleşik normlardan oluşan alanın doxasının ve geleneksel gazetecilik değerlerine dayanan mesleki habituslarının dijital dünyanın popülerlik ve etkileşim taleplerine uyum sağlamak adına bir tür metamorfoza uğradığını göstermektedir. Bu noktada, özellikle sosyal medya platformları, arama motoru trendleri ve dijital analiz araçları, gazetecilerin haber seçimine dönük oluşan yeni değer sistemine uyum açısından koşullanma süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu yeni rol, gazetecilerin artık toplumun üzerine konuştuğu ve popüler olan konuları tıklanma sayıları, paylaşım oranları ve kullanıcı etkileşimleri gibi niceliksel yollarla keşfedip haberleştirmelerini gerektirmektedir. Böylece gazeteciler, haber fikirlerini geliştirme süreçlerinde daha reaktif bir yaklaşım benimseyip, K9 örneğinde olduğu gibi kamusal öneme sahip ancak geniş kitleler tarafından yeterince ilgi görmeyen konuları göz ardı edebilmektedir. K24 ise gazetecilik alanındaki performans göstergelerinin dijital dünya eksenine yerleştiğini ve bu sürecin ekonomik alan karşısındaki geçirgenliği temsil eden kapitalist mantıkla şekillendiğini açıkça ortaya koymaktadır:

“Toplum ne istiyorsa biz onlara onu vermeye çalışıyoruz. Özellikle internet sitemizde izlediğimiz temel politika bu. Örneğin okunma oranı düşük olacak bir politika haberi vermektense, bir sosyal medya fenomeninin skandalına dair haberi önceliklendiriyoruz. Öte yandan kişi habere girince direkt aradığı şeyi de bulamasın istiyoruz. Uzunca bir metin yer alıyor ve aslında aradığı

cevap metnin sonunda oluyor. Onu haberde tutacak, sonuna kadar gitmesini sağlayacak ilgi çekici ve merak uyandırıcı bir sunuş biçimi oluşturmaya gayret ediyoruz. Bu sayede haberde kalma süresi de uzamış oluyor. Yıllar içinde haberciliğin sürdürüldüğü ana platform ya da teknoloji değişse de temel mantık aynı. Televizyonun tekel olduğu yıllarda reyting, günümüz internet dünyasında tıklanma; habercilik buna göre şekilleniyor. Bunun ardında da mesleğin temelinde olan kapitalist ve araçsal mantık yatıyor” (K24).

Öznenin ifadesinde olduğu gibi haber okuyucu/izleyicisini merkeze alan gazetecilik pratiğinin piyasa taleplerine ve ekonomik çıkarlara göre şekillenmesi, haber konularını ve sunuş biçimlerini belirlemede kullanılacak aygıtlara sahip olma ve bu teknolojileri etkin kullanıma becerisinin hayli önemli olduğunu göstermektedir. Gazetecilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda, özellikle kullanıcı metriklerinin habercilik uygulamalarında sınırlı kullanımı olmasına karşın, sadece popüler konuları keşfetmek için değil, aynı zamanda haber okuyucusu/izleyicisiyle etkileşimin merkezinde yer alarak gazetecilik performansını ölçmek ve optimize etmek için de kritik bir araç olarak benimsendiği anlaşılmaktadır. K12 ve K11’in deneyimleri, etkileşimin bir başarı ya da başarısızlık ölçütü olması ve metriklerin gazetecilik alanının sayılara dayalı bir rasyonalizasyonu sunması noktasında yararlı sonuçlar sunmaktadır:

“Benim işe girdiğim dönemlerde sosyal medya ekibi ve internet editörleri, izleyici davranışlarını takip ederek etkileşim oranlarını raporlayıp bizle paylaşıyorlardı. Hangi haber, ne kadar görünürlük edinmiş gibi bir mantık vardı. Daha sonra bunu yapmayı bıraktılar. Gerekçe olarak da bunun muhabirleri olumsuz etkilemesini sunmuşlardı. Bir taraf çok tık haberi yapıyor ve bu yüzden övgü alıyor, diğer taraf çok emek gösterse bile o haber okunmuyor çünkü ilgi çekici bir şekilde kurgulayamıyordu. O yüzden, daha az tık alan gazeteciler motivasyon kaybı yaşamasın, bu anlamda bir rekabet oluşmasın diye kaldırıldı” (K12).

“Kullanıcı internet sitesinde kaç dakika kaldı, haber metnini ne kadar okudu gibi veriler toplayabiliyoruz. Eğer internet sitemiz çok fazla okunsaydı daha belirgin olurdu ama bu haliyle dahi bizim için önemli datalar sağlıyor. Hatta, buradaki değerlerden yola çıkarak haberimiz, dijital dünyada kurumun normalde aldığı etkileşimin ötesinde bir etkileşim elde ederse, yöneticiler buna ilişkin hediye verilebiliyor” (K11).

K12, izleyici davranışlarının raporlanmasının muhabirler arasında rekabeti

nasıl etkilediğini ve bu rekabetin gerekli etkileşimi sağlayamayan eyleyicilerde motivasyon kaybına yol açabildiğini belirtirken; K11, kullanıcı verilerinin haberlerin dijital dünyada aldığı etkileşimi ve bunun ödüllendirme sistemine nasıl yansıdığını vurgulamaktadır. Bu noktadan hareketle haber okuyucu/izleyicilerinin ihtiyaçlarını ve beklentilerini daha iyi anlayarak davranışlarını takip edebilmek ve bununla uyumlu içerikler üretip etkileşimi yüksek, ilgi çekici haber çıktıları elde edebilmek, alandaki en büyük rekabet avantajlarından birini sunmaktadır. Bu metrikleri kullanabilen, dolayısıyla haber alıcısının yönelimlerini takip edebilen gazeteciler dijital dünyanın taleplerine yanıt verebilecek yeni beceriler ve stratejiler geliştirebilmekte, haberlerinin etkileşim oranlarını artırarak mesleki prestijlerini ve alandaki konumlarını güçlendirebilmektedir.

Öte yandan, gerçek zamanlı analitik araçların haber yaratma, seçme ve yayınlama sürecinde kullanımının araştırma kapsamında görüşülen gazeteciler için son derece sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan gazetecilerin yalnızca 4'ü çalıştıkları medya kuruluşunda bu yönde geliştirilmiş araçlar kullanıldığını belirtirken, katılımcıların çoğunluğunun ne bireysel olarak ne de kurumsal olarak haber okuyucusu/izleyicisine dair ölçümleri kapsamlı bir metrik yazılımı aracılığıyla gerçekleştirmediği, dijital dünyaya ilişkin gelişmeleri yüzeysel etkileşim göstergeleri odağında takip ettikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, gazeteciler ve haber okuyucu/izleyicileri arasındaki etkileşimin tek göstergesi nicel veriler değildir. Nitekim kitlesel medyadaki bire-çok doğrusal akışların hâkim olduğu bilgi mimarisi, kullanıcı tarafından üretilen içeriğin çeşitli biçimlerini içerecek şekilde genişlemiştir. Bu durum, haber okuyucu/izleyicilerini ortak üreticilere dönüştürme ve gazetecilerin bilgi kaynağı rolünü değiştirme potansiyeline sahiptir. Ancak araştırmaya katılan çoğu gazetecinin hala izleyici katılımını değerlerine, rollerine ve rutinlerine dahil etmekte zorlanırken, anlamlı katılımı doğru sonuç vermesi için uygulanması gerekli

bir strateji olarak görmekten ziyade istisna olarak değerlendirdikleri anlaşılmaktadır.

K21 ve K22'nin yurttaş gazeteciliği olgusu ekseninde haber üretimi ile tüketimi arasındaki geleneksel sınırların bulanıklaşmasına dair değerlendirmeleri, katılımcıların çoğunluğu tarafından benimsenen yaklaşımı temsil etmektedir:

“Ben yurttaş kavramı ile gazetecilik kavramının bir arada kullanılmasına kökten karşıyım. Gazetecilik profesyonel bir meslektir. Kazancınızı bu alandan elde ediyor olmanız lazım. Eğitiminizi ve yetkinliğinizi gazeteciliğe odaklı gerçekleştirmiş olmanız gerekmektedir. Yurttaş dediğiniz ilkokul mezunu da olabilir, hiç okumamış da olabilir, mimar da olabilir, mühendis de olabilir ama gazeteci olamaz. Yurttaş haber kaynağıdır; ‘twit’ de atsa, görüntü de çekse, önem taşıyan bir bilgiyi ya da görüntüyü paylaşan kişi de olsa yurttaş, yurttaştır. Gazeteci, ona haber değeri katan, o haberin önünü arkasını yazabilen, bağlamını oturturan, o bilgiye doğrulayan ya da yanlışlayan kişidir. Yurttaş gazeteciliği ne yazık ki Türkiye’de bazı kuruluşlar tarafından alternatif medya bağlamında yaratılmaya çalışılmış bir kavram, ancak doğru bir kavram değil. Tekrarlıyorum; gazetecilik etik kaygıları da içeren profesyonel bir meslektir. Nasıl yurttaş avukatlığı, yurttaş doktorluğu, yurttaş mühendisliği diye bir şey yoksa yurttaş gazeteciliği de olamaz. Öte yandan, yurttaş diye tanımladığımız insanlar kendilerini gazeteci ve yaptıkları şeyi de haber vermek olarak sunmadıkları sürece yaptıkları bilgi aktarımlarında bir sorun yok. Sonuçta bunların tümünü bir ifade özgürlüğü şapkası altında değerlendirebiliriz. Benim problemli gördüğüm nokta; bunun gazetecilik kimliği adı altında ve haber verme iddiası ile yapıyor oluşu. Yurttaş olarak sadece haber kaynağı olabileceğini unutup bu iddiaya girdiği zaman tehlikeli. Bardak çekmeyle doktor olduğunu iddia etmek gibi bir şey bu” (K21).

“Hayatı boyunca gazetecilik yapmamış insanların sanki mesleği buymuş gibi sosyal medyada bu göreve soyunmaları mesleki açıdan biraz gıcık edici bir durum. Açıkçası, dijitalin getirdiği bu tahribata, gazetecilik gibi yapılan ama aslında gazetecilik olmayan, sonuçta da mesleğin algısını aşındıran bu duruma kızıyorum. Bir bilginin haberleşme süreci için bir denetim mekanizması ve kolektif müdahale gerekiyor. Öte yandan, dijital gelişmelerle birlikte geçmişten farklı olarak yurttaşların bilgiye ilişkin aktif rolünü de göz ardı etmemek ve habercilik açısından bir yere oturtmak gerekiyor. Bana göre yurttaşlar tarafından sağlanan bilgiler haberin bir unsurunu oluşturuyor, kendisini değil. Bir insan tanıklık yaptığı bir olayı size aktarıyor ancak o olayın bilgisini kurumsal bir mekanizmadan geçirerek haber haline getirip sunmak gazetecinin işidir” (K22).

Her iki gazetecinin de yurttaş gazeteciliğine yönelik algıları ve tepkileri, mesleki kimliklerinin yeniden tanımlanması ve korunması sürecinde önemli rol oynamaktadır. Gazetecilerin mesleki habitusları, eğitim süreçlerinden, mesleki deneyimlerinden ve medya kuruluşlarının kültürlerinden beslenmektedir. Katılımcıların ifadelerinde, "yurttaş gazeteciliği" kavramının profesyonel kimlik ve

etik normlarla çeliştiği vurgulanmaktadır. Bu, gazetecilerin mesleki habituslarının bir yansımasıdır ve gazetecilik doxası, yani alandaki ortak kabul görmüş kurallar ve inançlar, bu kimliği koruma yönünde evrilmektedir. Öte yandan katılımcılar, "dijitalin getirdiği tahribata" ve "mesleğin algısını aşındıran" unsurlara dikkat çekerken, gazetecilerin dijital sermayeyi benimseme zorunluluğu ile geleneksel mesleki sermayelerini koruma arasındaki gerilimi de vurgulamaktadırlar. Dijitalleşme, gazetecilik alanının sınırlarını genişletmiş ve bu alanda yeni aktörler (yurttaş gazeteciler) ortaya çıkarmıştır. K21, "gazetecilik etik kaygıları da içeren profesyonel bir meslektir" diyerek, K22 ise haberin kurumsal bir mekanizmadan geçirilmesi gerekliliğini işaret ederek geleneksel gazetecilik alanını koruma ve yeni aktörlere karşı direnme çabaları göstermektedirler. Katılımcılardan yalnızca 4'ü aktif kullanıcı şiarını doğrudan olumsuzlamayan bir tutum sergilemektedir. Bu da çoğunlukla, kendilerinin de aralarında olduğu profesyonel gazetecilik alanının sınırlamaları ve yetersizliği odağında ve dışsal bir meşruiyet iddiası ile şekillenmektedir. K8 ve K10, bu örnekleri temsil etmektedir:

“Ben sosyal medyada haberleri kesitler halinde paylaşan fenomen hale gelmiş hesapların varlığının bir zararı olmadığını düşünüyorum, bence onlara gerek var. Onlar gazeteci değiller, öyle tanımlamak son derece sorunlu olur. Gazetecilik ve içerik üreticiliğini; haber ve içeriği birbirinden anlarsak ölçekte iyi ayırmak gerekir. Ancak, farklı seslerin toplumsal bilginin dolaşımında etkisi olması demokratik bir toplum için gerekli. Televizyonda her şeyi veremiyorsun, gazetede her şeyi yazamıyorsun; belli bir kurumun ideolojisi altında çalışmak zorundasın” (K8).

“Dijital dünyada toplumsal bilgiyi dolaşıma sokan, başkaları tarafından oluşturulmuş içerikleri bir araya getirip sunan bazı profiller var ve çok rağbet görüyorlar kamuoyu tarafından. Bence bu ihtiyaın ortaya çıkmasının nedeni biziz. Yani, bizim gibi piyasada çalışan, bir patronun ya da kurumun baskısı sonucunda bir şeyleri yazamayan insanlardan dolayı birilerinin söylenmeyi söyleme ihtiyaı, halkın da bunu duyma ihtiyaı doğuyor. O yüzden de belki de gazetecilik yapmayan insanlar herkesin gördüğu kör göze parmak şeyleri haberleştiriyorlar ve toplum nezdinde gazeteci oluyorlar. Eğer biz daha özgür bir kaleme sahip olsaydık, insanlar zaten böyle referans noktalarına ihtiyaç duymayacaklardı” (K10).

Katılımcılar, farklı seslerin toplumsal bilginin dolaşımında etkili olmasının

önemine dikkat çekerken, “haber” ve “içerik” ayrımı gibi dijital dünyada ortaya çıkan yeni bilgi dolaşımı biçimleri üzerinden aktif kullanıcı profilini gazetecilik alanının dışında konumlandırmaya gayret göstermektedirler. Alanın sınırlarının genişlemesi ve bu alandaki sermaye türlerinin çeşitlenmesiyle birlikte gazetecilerin dijital çağda yaşadıkları içsel çatışmaları, rekabeti ve farklılaşmayı bir kenara bırakıp dijital içerik üreticilerine karşı mesleki kimliklerini ve alandaki varlıklarını korumak için uzlaşma hali sergileyerek bu yeni aktörlere karşı ortak bir direnç geliştirdikleri görülmektedir. Dijital içerik üreticilerine karşı geliştirdikleri bu müşterek tavır, gazeteciler tarafından diğer pek çok bağlamda farklılık gösteren mesleki değerler ve etik norm anlayışlarının altı çizilerek somutlaştırılmaktadır.

Özetle, araştırmada elde edilen bulguların ilk basamağında, katılımcıların başarı tanımları üzerinden gazetecilik alanındaki baskın aktör profili, örtük ön kabuller ve neyin değerli ve meşru olarak addedildiği tartışılmıştır. Bu sayede, gazetecilerin yargılarına rehberlik eden içselleştirilmiş inançlarına ve kişisel değerler ile mesleki beklentiler arasındaki gerilimleri nasıl yönettiklerine ışık tutulmuştur. Nitekim Bourdieu’nün ilişkisel teorisi, doğrudan bireysel seçimlerin sonucu olmayan, faillerin bir alan içinde sahip oldukları ilişkiler ve konumlarla derinden bağlantılı olan eylemleri ifade etmektedir. Bu ilişkisel yaklaşım, güç dinamiklerinin, toplumsal yeniden üretimin ve çeşitli alanlardaki farklılaşmanın daha incelikli bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Bir alan olarak gazetecilik; haber üretimi, örgütsel yapılar ve izleyici katılımını içeren bir ilişkiler ağı içinde faaliyet göstermektedir. Araştırmaya katılan gazetecilerin sırasıyla ürettikleri haberle, medya kuruluşlarıyla ve haber okuyucuları/izleyicileriyle olan ilişkiselliklerinden elde edilen bulgular, dijital teknolojilerin gazetecilik alanının sınırlarını yeniden şekillendirerek yeni aktörlerin alana girmesiyle geleneksel işleyişinde ve iç hiyerarşilerde değişimi tetiklediğini, yeni rekabet ve iş birliği biçimlerine yol açtığını göstermektedir. Dolayısıyla katılımcıların

deneyim aktarımları, dijitalleşmenin gazetecilik pratikleri açısından yeni araçlar, platformlar, kapasite türleri ve aktarım yöntemleri sunmasıyla haber üretim döngüsünün, iş ve istihdam ilişkilerinin ve haber okuyucusu/izleyicisinin rolünün alanın mantığı tarafından nasıl şekillendirildiğini; böylece medya profesyonellerinin dijital dünyada etkin bir şekilde konumlanmak için biriktirip harekete geçirebilecekleri bir kaynak olarak dijital sermayenin gerekliliğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle, dijital sermaye, gazetecilik alanında sembolik iktidar yetkesini ve gazeteciliğe mahsus olan belirli bir tür otorite ve türevlerini ele geçirmek için tarihsel olarak inşa edilen mücadele nesnesine dönüşmektedir. Bununla birlikte dijital sermaye, alanda yukarı ve aşağı yönlü hareketliliğe yol açan bir güç kaynağı haline gelse de, özellikle genç-deneyimli çatışmasını yansıtan araştırma sonuçlarında görüldüğü üzere, “egemen” olanla mutlak biçimde özdeşleşmemektedir. Özellikle ekonomik ve politik alanın buyrukları nedeniyle Bourdieu tarafından tarihsel olarak zayıf bir özerklikle tanımlanan gazetecilik alanında, dijital sermayenin paradoksal olarak dışsal bir araçsallık ve denetim mekanizması sunması, deneyimli gazetecilerin direnç motivasyonlarını ve alanın özerkliğini kendi habituslarını şekillendiren geleneksel öğreti ve kabullerde aramaya yöneltmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bourdieu'nün alan teorisi, bir toplumsal yapının bütününe kıyasla göreceli özerklik gösteren toplumsal alt alanların analizini amaçlamaktadır. “Her alan bir iktidar ve sınıf ilişkileri ağı barındırırken; ilişkileri ve konumlanışları aracılığıyla belirli bir sermayenin dağılımının söz konusu olduğu bir tür sosyal düzen yaratmaktadır” (Kieserling, 2008: 7). Bu çalışmada, toplumdaki alt alanlardan birini temsil eden gazetecilik alanını ve aktörlerin konumlarını şekillendiren alana özgü sermaye biçimlerini keşfetmek amacıyla; ilişkisel ve sistemik bir perspektif sunan alan teorisi ve insanların dijital teknolojiyle nasıl etkileşime girdiğini etkileyen önceden belirlenmiş bir dizi eğilime işaret eden dijital sermaye konsepti temel kuramsal çerçeve olarak benimsenmiştir. Çeşitli aktörlerin alanın dönüştürülmesi veya korunması için ortaya koydukları stratejiler, aralarındaki statü konumlar ve hiyerarşiler, gazeteciliğin süregiden dijitalleşmesi karşısında kendilerini nasıl konumlandıkları odağında ele alınmıştır. Bu sayede, gündelik hayatın her kademesinde hissedilen dijital “dönüşümün” gazeteciliğin normları, rutinleri ve hatta epistemolojisinde ne gibi sonuçlar doğurduğu sorusuna yanıt aranmıştır.

Gazetecilik alanındaki örüntüleri anlamlandırmak ve alandaki aktörler tarafından üstlenilen farklı pratikleri şekillendiren inanç kalıpları hakkında içgörüler elde edebilmek adına gazetecilerin haberle, örgütsel yapıyla ve haber okuyucusu/izleyicisiyle olan pratik ilişkilerine odaklanılmıştır. Belirlenen üç ilişkisellik, dijital sermayenin bireysel düzeydeki mesleki kullanımı ve alandaki farklı etkileşim biçimlerindeki yansımaları göstermeye aracılık etmektedir. Bu pratik ilişkilerden elde edilen bulgular doğrultusunda, yerleşik gazetecilik uygulamalarının ve meslekteki egemen konumlanışın, büyük ölçüde sosyal sermayenin dağılımı ve kullanımı üzerinden şekillendiği tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle, gazetecilik yapmak için sermayenin tüm geleneksel biçimlerine ihtiyaç duyulsa da gazetecilerin

alandaki başarı tanımlamaları ve mesleki gereklilik algıları, profesyonel ağlar tarafından şekillendirilen kaynaklara ulaşma kapasitesini ve gazetecilik otoritesini bu yolla tesis etmeyi ön plana çıkarmaktadır. Ancak bununla birlikte, gerek haber üretim pratiklerini ve gazetecilik çıktılarını etkileme derecesi gerekse haber organizasyonunun anatomisindeki nitelikli işgücünün değişen kimliği göz önüne alındığında dijital teknolojilere erişme, kullanma ve benimseme kapasitesinin; alandaki aktörlerin özne pozisyonlarını etkileyen, kendilerine ayrıcalıklı bir konum elde etmek için potansiyel olarak harekete geçirebilecekleri bir güç kaynağına dönüştüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla dijital sermaye, içinde yaşadığımız dönemde gazetecilik alanını şekillendiren pratik ilişkileri ve mücadele biçimlerini tanımlayan baskın bir etki faktörüne dönüşmüştür. Nitekim araştırmada elde edilen bulgular, kaynaklara erişim kapasitesi de dahil olmak üzere temel gazetecilik becerilerinin alanın özgün sermayesini tanımlamak açısından hâlâ çok önemli olduğunu gösterirken, yüksek miktarda dijital sermaye ile bu temel beceri bileşenlerinin bir tür kombinasyonunu sunabilen gazeteci profilinin, katılımcılar tarafından hiyerarşinin en üstünde konumlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Hem dijital hem de çevrim dışı varoluş biçimleri arasında köprü kuran bir yatırım biçimi olarak dijital sermayenin, gazetecinin mevcut ekonomik, sosyal ve kültürel kaynakları ve örgütsel faktörlerle girdiği ilişki, sermayelerin birbirlerine dönüştürülebilirliği açısından alanda belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle ekonomik sermayenin dijital sermayeye dönüşmesi sürecinde, kurumsal motivasyon ve ekipman erişimi önemli bir ayırım noktası oluşturmaktadır. Bu anlamda, kısıtlı kaynaklara sahip olan medya organizasyonlarındaki düşük teknoloji kapasitesinin, bu mecralarda istihdam edilen gazetecilerde bir tür erişim handikabına yol açtığı ve diğer meslektaşlarıyla aralarındaki uçurumu pekiştirdiği aşikardır. Öte yandan gazetecilerin, dijital dünyadaki benlik sunumlarındaki performansları ve dijital

yetkinliklerini mesleki pratiklerine yansıtma becerileri sayesinde, daha iyi iş fırsatlarına ve mali kaynakların birikimi gibi avantajlar elde edebildikleri görülmektedir. Ekonomik ve dijital sermaye arasındaki etkileşimin pozitif ilişkiselliği, özellikle gazetecilerin profesyonel kimliklerini sosyal medya platformlarında serimleyerek “kişisel marka oluşturma” eğilimlerinde somutlaşmaktadır.

Gazetecilik gibi kültürel bir alan için kültürel sermaye özellikle önemlidir, çünkü alanın özerkliğini korumak için gerekli olan saygınlık ve otoriteyi sağlamaktadır. Öte yandan, dijital sermaye ile gazetecilik alanındaki farklı sermaye türleri arasındaki en zayıf korelasyon ise kültürel sermaye ile ilintilidir. Özellikle, mezun olunan gazetecilik okulu ve ek mesleki eğitimleri içeren kurumsal kültürel sermaye hacminin, gazetecilerin karşılaştıkları yeni dijital süreç ve kaynakları algılama, yorumlama ve benimseme yeteneklerine aktarımını esas alan güçlü bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak günümüz gazetecilik okulları dijital yetkinliklere daha fazla vurgu yapan bir literatüre sahip olduğundan, yakın zamanda mezun olup alana giren gazetecilerin mevcut medya ekosisteminde hâkim hale gelen dijitalleşme yapısına, gazetecilik eğitimi dijital öncesi dönemlerde tamamlayanlara göre daha kolay adapte oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum beraberinde, basılı kültür zihniyetine sahip gazetecilerin kendilerini haber organizasyonunda giderek daha fazla izole edilmiş ve genellikle yeni çalışma alanlarından dışlanmış bulmalarına yol açmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak ise, deneyimli gazetecilerin geliştirdikleri okul öğretilerinin kabulünü -ikincil habitus- içeren temel normatif değerleri ve etik ilkeleri yansıtarak alanın korunmasına daha fazla odaklandıkları ve statükonun değişmesine karşı muhafazakâr bir duruşla direnç tutumları sergiledikleri görülmektedir. Bu aynı zamanda, “Bourdieu'nün alan içinde histerezis olarak adlandırdığı, bireylerin daha önce başarılı olan habituslarının yeni düzenle uyumsuz

hale gelmesiyle sonuçlanmaktadır” (Danzon-Chambaud ve Cornia, 2021: 177). Deneyimli gazetecilerin geliştirdiği bu stratejiler, dijital sermaye üzerinde düşük bir tasarruf gücüyle koşullandırılmaktadır. Öte yandan, bu gazeteci profiline alanın bir diğer baskın güç kaynağı olan sosyal sermayenin birikimi ve gerekliliği üzerinde yoğunlaşarak dezavantajlarını bir ölçüde telafi ettikleri anlaşılmaktadır. Sosyal sermaye düzeyi düşük olan genç ve deneyimsiz gazeteciler ise, henüz profesyonel ağlarını kuramadıkları ve geniş bir haber kaynağı ağına sahip olamadıkları için dijital sermayenin aracılık ettiği sosyal etkileşime yönelirken, anlık mesajlaşma uygulamaları ya da sosyal ağlar üzerinden gerçekleşen bu dolayım, kalıcı ve stratejik ilişkiler kurmaktan ziyade geçici, yüzeysel ve ağ temelli haber kaynağı ilişkilerine yol açmaktadır. Dolayısıyla farklı sermaye türlerinin etkileşimine dayanan yeniden üretim mekanizması sosyal, ekonomik ve kültürel sermayelerdeki farklılıklara ek olarak ve bunlarla bağlantılı biçimde, dijital sermayeye sahip olma konusunda eyleyiciler arasında karakteristik eşitsizliklere yol açmaktadır.

Medya endüstrisi, iş süreçlerinin dijitalleşmesiyle birlikte çevrim içi platformlara taşınmaya devam ettikçe, “tarihsel olarak gazetecilik emeğinin dışında konumlanan teknolojik beceriler” (Örnebring, 2010: 64), eyleyicilerin sektörde rekabetçi kalabilmeleri için giderek daha gerekli hale gelmektedir. Özellikle, haber toplama ve yayma sürecinin 24 saatlik döngüsü, çeşitli medya platformlarında eş zamanlı olarak gerçekleşebilmesi ve dağıtımın bu anlık doğası, gazetecilerin çoklu becerilere sahip olmasını gerektirmesidir. Nitekim, medya şirketleri maliyet tasarrufu ve verimlilik kazanımları elde etmenin bir yolu olarak, haber üretimini “rasyonelleştirme” edimini daha geniş bir beceri yelpazesine sahip, işlevsel olarak esnek bir işgücü aracılığıyla inşa etmektedir. Daha teknoloji merkezli bir beceri kümesine doğru gerçekleşen bu yönelim, bu becerileri benimseyebilen ve edinebilen gazetecilerin alanındaki dönüşüme ayak uydurabilmeleri yönünden daha büyük bir

avantaja sahip olduklarını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, emeğin hızlı ve yüksek oranda dijitalleşmesi, dijital sermaye düzeyi yüksek gazetecilerin, düşük sermayeli meslektaşlarına kıyasla haber üretiminin bu yeni gerçekliğine koşut olarak rekabet gücünü elinde bulundurmalarına yol açmaktadır. Nitekim emek parametrelerini yeniden tanzim eden bu süreç, sadece geleneksel haber toplama ve yazma yöntemlerinin dijital süreçlerle birlikte evrildiği melez yapıda değil, aynı zamanda istihdam ilişkisinin doğası ve dinamiklerine işaret eden entegre haber merkezlerinde ve yerleşik iş bölümü yörüngesinin dışında şekillenen “video muhabirliği” gibi görev tanımlarında da görülebilmektedir. İş ve istihdam kalıplarındaki bu değişiklik, haber çalışanlarının kimliklerini yeniden şekillendirerek gazetecilerin çıkarlarını medya sahiplerinin çıkarlarıyla uyumlu hale getirmeyi amaçlayan profesyonelleşme itikadının bir parçasıdır.

Bununla birlikte, dijital dünyaya "başarıyla" geçiş yapan teknolojik olarak çok yönlü gazeteci profilinin haber üretim pratiklerinde ya da işgücü piyasasında yeni ve güçlü bir yer edindiği görülsede bu avantaj eyleyicilere gazetecilik alanındaki güç hiyerarşisinde tek başına ve mutlak bir ayrıcalık kazandırmaktan uzaktır. Her şeyden önce, günümüzde gazetecilerin karşı karşıya kaldığı en büyük zorluklardan biri, artan iş yükü ve zaman baskılarıdır ve bu baskılara uyum sağlamak amacıyla masa başında hazırlanan standartlaştırılmış haber çıktılarının yaygınlaşması, gazeteciliğin yaratıcılıktan uzaklaşmasına ve haberin bir tür rutinleşmiş ikinci el meta olarak üretilmesine yol açmaktadır. Gazetecilik, yaratıcı bir çaba olarak kabul edilmekle birlikte, bu yeni profesyonelleşme ideolojisi ve öngörülebilir ürün yaratma gerekliliği, habercilerin kamusal sorumluluklarından uzaklaşarak haber okuyucu/izleyicilerinin tercihlerine ilişkin niceliksel temsilleri sorgusuz sualsiz takip etmekle görevli bir tür malumat toplayıcısına dönüşmesine ve ürünlerinin amaç ve değerleri üzerindeki kontrolü kaybetmelerine yol açmaktadır. Bu bağlamda, gazetecilerin çoklu

yetenekleri, paradoksal olarak onları tercih edilebilir kıldığı kadar kolay ikame edilebilir hale de getirmektedir. Nitekim çalışmada, dijital platformlarda çalışan gazetecilerin yüksek dijital sermayeyle temsil edildikleri, ancak aynı zamanda istihdama dönük endişelerin de bu grup üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu durum, dijital sermayenin, temel gazetecilik becerileri ve haber kaynaklarıyla güçlü ilişkilerle, yani gerekli sosyal ve kültürel sermaye ile desteklenmediği takdirde, gazetecilerin alandaki konumunu güçlendirmekten ziyade, medya sahiplerinin inşa ettiği sistemle uyumlu bir madun sınıfı temsil etmelerine yol açabileceğini göstermektedir. Ayrıca, gazetecilerin işlerini sürdürebilmek ve rekabetçi kalabilmek için sürekli olarak yeni teknolojileri öğrenme ve becerilerini güncelleme gereklilikleri, kurumsal destek olmaksızın bireysel bir yükümlülük olarak kalmakta ve çoğu zaman eğitim ve ekipman beklentileri karşılanmamaktadır. İşverenlerin vasıf kazandırma süreçlerinde çalışanları yalnız bırakması, gazetecilerin bireysel rekabet stratejileri geliştirmelerini zorunlu kılmakta ve bu durum mesleki dayanışma olanaklarını sınırlamaktadır. Araştırmada elde edilen bulgular, deneyimli gazetecilerin, sahip oldukları birikim ve itibar sayesinde, medya yöneticilerinin çoklu beceri talebine karşı mesleki dayanışmaya atıfta bulunarak direnç gösterebildiklerini ortaya koymaktadır. Buna karşılık, alana yeni giren gazeteciler, işgücü piyasasında tutunabilmek adına bireysel rekabet stratejilerine daha sık başvurmaktadır. Bu durum, Örnebring'in (2018) genç profesyonellerin güvencesiz bir iş ortamının gerçeklerini kabul etmeye ve bu doğrultuda stratejiler geliştirmeye daha yatkın oldukları yönündeki iddiasını destekler niteliktedir.

Bu çalışma, dijital sermayenin gazetecilik alanındaki rolünü ve bu bağlamda farklı gazeteci profilleri arasında oluşan eşitsizlik mekanizmalarını keşfetmeyi amaçlamıştır. Literatürde, dijital teknolojilerin sahiplenilmesi ve kullanımı konusundaki sorgulamalar genellikle dijital sermayeyi ekonomik, kültürel ve/veya

sosyal sermayenin bir uzantısı olarak görürken, bu çalışmada dijital sermaye, kendine özgü değer yaratma ve kâr elde etme kapasitesiyle eyleyiciler tarafından harekete geçirilebilecek bir kaynak olarak ele alınmıştır. Bourdieu'nün sermaye ve sınıf üzerine olan teorik değerlendirmeleri kullanılarak, dijital sermayenin çeşitli biçimlerde ortaya çıkışı ve toplumsal eşitsizliklerle nasıl etkileşime girdiği incelenmiştir. Dijital sermayenin tahsis edilmesi ve yeniden üretimine yönelik eşitsiz fırsatların sınıfsal konumlarla ve sınıfa özgü yeniden üretim stratejileriyle nasıl bağlantılı olduğu sorusu, Bourdieu'nün sermaye teorisinin dijitalleşme olgusunu açıklamak üzere uygulanmasına ilişkin tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda, gazetecilikle ilişkilendirilen normatif değerler, mesleki kimlikler, kurumsal etkiler ve emek pratikleri bir arada ele alınmıştır. Ayrıca, burada sunulan kuramsal perspektifin, Bourdieu'nün teorisini yirmi birinci yüzyıl dijital toplumunun önemli yönlerini aydınlatmak üzere uyarlayarak anlamlı bir çerçeve sağladığı savunulmaktadır.

Dijitalleşme ve eşitsizlik arasındaki bağlantının daha derinlemesine araştırılması, farklı sosyal grupların belirli dijital pratikleri üzerine daha fazla bilimsel çabayı gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle, dijital sermayenin toplumsal eşitsizliklerle nasıl ilişkili olduğu, bu sermayenin çeşitli sosyal gruplar üzerindeki farklı etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde ortaya konulmasıyla anlaşılacaktır. Dolayısıyla çalışmanın bulguları, çeşitli kısıtlamalar nedeniyle dikkatle yorumlanmalıdır. İlk olarak, çalışmada örneklem seçimi sadece düzenli, daimî sözleşmeli istihdam içindeki gazeteciler merkezinde şekillenmiştir. Ancak gazetecilik alanı için daha derinlikli bir temsilde serbest gazeteciler, iletişim fakültelerinden öğrenci ve akademisyenler, meslek örgütleri ile genişletilmiş örneklem seçimleri dikkate alınmalıdır. Bu aynı zamanda, istihdam fırsatlarının elde edilebileceği umuduyla, genellikle deneyim veya maruz kalma adına sürdürülen tazminatsız veya düşük ücretli çalışmayı tanımlayan “umut emeği” (Kuehn ve Corrigan, 2013) gibi

emek dinamiklerine ilişkin güncel argümanların dijitalleşmeyle bağ kurmasını sağlayacaktır. İkinci olarak, gazetecilerin dijital teknoloji deneyimi sadece kendi beyanları esas alınarak incelemeye tabi tutulmuştur. Bu durum, subjektif değerlendirmelere dayandığı için bazı sınırlılıklar doğurabilmektedir. Etnografik yöntemin de dahil edildiği çalışmalarda iş uygulamalarına dair doğrudan gözlem yapılarak gazetecilerin dijital teknoloji deneyimine ilişkin değer yargıları ya da bilinçsizce çarpıtılan verilerin önüne geçilebilmekte, alandaki söylemler ve uygulamalar arasında ortaya çıkan tutarsızlıkların önüne geçilebilmektedir. Son olarak, alan teorisinin kullanımı, özerk bir sosyal alan olarak gazeteciliğin sistem düzeyinde analizi için uygun olsa da bazı zayıflıkları da beraberinde getirmektedir. Özellikle eleştirmenler, alanları görece özerk eylem alanları olarak analiz etme niyetine rağmen, Bourdieu'nün tüm alanları nihayetinde ekonomik güç mantığının egemenliği altında ele aldığına dikkat çekmiştir (Alexander, 1995). Başka bir deyişle, alan analizleri kaçınılmaz olarak determinist ve indirgemeci olabilmektedir. Nitekim çalışmada, aktörlerin gazeteciliğin maddi pratiğine ilişkin çatışmalarının kökenleri üzerine üretilen argümanlar, gazeteciliğin ekonomik alan karşısındaki düşük otonomisi üzerinde yoğunlaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Addi, L. (2002). *Sociologie et Anthropologie Chez Pierre Bourdieu*. Paris: La Découverte
- Adler, B. (2013). Streams of Consciousness. *Columbia Journalism Review*, http://www.cjr.org/cover_story/streams_of_consciousness.php?page=all.
- Adum, A. N., Odogwu, E. C., Nwosu, C. J. ve Duru, H. C. (2015). Digital Divide: Self-Perception And Coping Strategies Among Journalists Who Lack Internet Literacy, *Anambra State Communication Panorama*, 1(1), 1-16
- Aitamurto, T. (2016). Crowdsourcing as a knowledge-search method in digital journalism. *Digital Journalism*, 4(2), 280–297.
- Akiyoshi, M., Ono, H. (2008). The diffusion of mobile internet in Japan. *The Information Society*, 24(5), 292–303, DOI: 10.1080/01972240802356067
- Alexander, J. C. (1995). *Fin de Siècle Social Theory: Relativism, Reduction, and the Problem of Reason* (1st ed.). London and New York: Verso.
- Alexander, B., Becker, S. A. ve Cummins, M. (2016). *Digital literacy: An NMC horizon project strategic brief*. Texas: The New Media Consortium.
- Altay, U. M. (2021). *Habitus as a Critique of The Subject-Object Dichotomy: A Case Of Ankara Musicians*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Althaus, S., Tewksbury, D. (2002). Agenda Setting and the “New” News. *Communication Research*, 29, 180-207. 10.1177/0093650202029002004.
- Alvarez, A. S. (2003). Behavioral and environmental correlates of digital inequality. *IT & Society*, 1(5), 97–140.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. Alp Tümerterkin (Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları
- Anderson, C.W. (2013). Towards A Sociology of Computational And Algorithmic Journalism. *New Media and Society*, 15(7), 1005–1021, DOI: 10.1177/1461444812465137
- Aquinas, T. (1981). *Summa Theologica*. Londra: Westminster Abbey
- Atkinson, W. (2010). Phenomenological Additions to the Bourdieusian Toolbox: Two Problems for Bourdieu, Two Solutions from Schutz. *Sociological Theory*, 28(1), 1-19, DOI: 10.1111/j.1467-9558.2009.01362.x
- Austin, J., Cokley, J. (2006). *The Key Hiring Criteria Used by Journalism Employers: Australian Studies in Journalism*, Queensland: The School of Journalism and Communication.

- Aviles, J. A. G., Leon, B., Sanders, K. ve Harrison, J. (2004). Journalists in Digital Television Newsrooms in Britain and Spain: Workflow and Multi-skilling in a Competitive Environment. *Journalism Studies*, 5(1), 87–100, DOI:10.1080/1461670032000174765
- Baisnée, O., Nollet, J. (2019). Journalism as a Field. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. 26 Ağustos 2023 tarihinde <https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-906> adresinden erişildi.
- Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun. (1952). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 8140, 20 Haziran 1952).
- Batsell, J. (2015). *Engaged journalism: Connecting with digitally empowered news audiences*. New York: Columbia University Press.
- Becker, L. B., Kosicki, G. M., Engleman, T. ve Viswanath, K. (1993). Finding Work and Getting Paid: Predictors of Success in the Mass Communications Job Market, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 70:4, 919–33.
- Beckett, C. (2010). *The value of networked journalism*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://eprints.lse.ac.uk/31050/1/Beckett_Value_networked_journalism_2010.pdf
- Beckmann, T., Likaj, X., Steimer, P., ve Stöckel, M. (2019). Precarisation, individualization, and the development of trade unions in Germany. *IPE Working Papers*, 130, Berlin: School of Economics and Law, Institute for International Political Economy.
- Benson, R. (1999). Field Theory in Comparative Context: A New Paradigm for Media Studies. *Theory and Society*, 28(3), 463-498, DOI: 10.1023/A:1006982529917
- Benson, R. (2004). Why Conceptual Models and “Big” Institutions Matter: A Response to David Altheide, Nina Eliasoph, William Gamson, and Todd Gitlin. *Political Communication*, 21, 311–314
- Benson, R. (2006). News Media as a “Journalistic Field”: What Bourdieu Adds to New Institutionalism, and Vice Versa, *Political Communication*, 23(2), 187-202, DOI: 10.1080/10584600600629802
- Benson, R. (2016). Bourdieu, Pierre. *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*. Klaus Bruhn Jensen, Robert T. Craig, Jefferson D. Pooley, Eric W. Rothenbuhler (Der.). 1–5, Chichester: John Wiley & Sons
- Bijker, W.E. (1995). *Of Bicycles, Bakelites, and Bulbs: Toward a Theory of Sociotechnical Change*. Londra: The MIT Press
- Blondheim, M. (2000). The Click: Telegraphic Technology, Journalism, And The Transformations of The New York Associated Press. *American Journalism*, 17(4), 27–52, DOI: 10.1080/08821127.2000.10739268

- Boczkowski, P. J. (2004). The Processes of Adopting Multimedia and Interactivity in Three Online Newsrooms, *Journal of Communication*, 54(2), 197-213.
- Born, G. (2003). Strategy, Positioning and Projection in Digital Television: Channel Four and the Commercialization of Public Service Broadcasting in the UK. *Media, Culture & Society*, 25 (6), 774–799. doi:10.1177/0163443703256004.
- Bourdieu, P., Turner, C. (1987). Legitimation and Structured Interests in Weber's Sociology of Religion. *Max Weber, Rationality and Modernity*. Sam Whimster, Scott Lash (Der.). 119-137 Londra: Routledge
- Bourdieu, P., Passeron, J. C. (1990). *Reproduction in Education, Society and Culture*. Londra: Sage Publications
- Bourdieu, P., Chamboredon, J. C., ve Passeron, J. C. (1991). *The Craft of Sociology: Epistemological Preliminaries*. Berlin: Walter de Gruyter
- Bourdieu, P., Wacquant L. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P., Darbel A. ve Schnapper, D. (1997). *The Love of Art: European Art Museums and Their Publics*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1975). The Specificity of the Scientific Field and the Social Conditions of the Progress of Reason. *Social Science Information* 14(6), 19-47, DOI: 10.1177/053901847501400602
- Bourdieu, P. (1979). Les trois états du capital culturel. *Actes de la recherche en sciences sociales*. 30(1), 3-6, DOI: 10.3406/arss.1979.2654
- Bourdieu, P. (1980). Le Capital Social, Notes provisoires. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*. 31 (1), 2– 3.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. J. G. Richardson (Der.). 241–258. New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1988). *Homo Academicus*. Stanford: Stanford University Press
- Bourdieu, P. (1989a). Social Space And Symbolic Power. *Sociological Theory*, 7(1), 14–25.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1991a). Genesis and Structure of the Religious Field. *Comparative Social Research*. 13, 1-44.

- Bourdieu, P. (1991b). *Language and Symbolic Power*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1993). *Sociology in Question*. Londra: Sage.
- Bourdieu, P. (1994). L'emprise du journalism, special issue. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 134(3); 101–102.
- Bourdieu, P. (1996a). *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1996b). *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1996c). *Champ politique, champ des sciences sociales, champ journalistique*. Lyon: L'Université Lumière
- Bourdieu, P. (1998a). *On Television*. New York: The New Press.
- Bourdieu, P. (1998b). *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press
- Bourdieu, P. (2000). *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2004). *Coisas Ditas*. Sao Paulo: Dados Internacionais de Catalogação Publicação
- Bourdieu, P. (2005a). *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2005b). The Political Field, the Social Science Field, and the Journalistic Field. *Bourdieu and the Journalistic Field*. R. Benson ve E. Neveu (Der.). 29–47, Cambridge: Polity.
- Bourdieu, P. (2006). *Sociologie de l'Algérie*. Paris: Presses universitaires de France
- Bourdieu, P. (2008). A Conservative Revolution in Publishing. *Translation Studies*. 1(2), 123– 153, DOI: 10.1080/14781700802113465
- Bourdieu, P. (2011). Champ du pouvoir et division du travail de domination. *Actes de la recherche en sciences sociales*. 190(1), 126– 139.
- Bourdieu, P. (2013). *Outline of a Theory Of Practice*. Cambridge: Cambridge University
- Bourdieu, P. (2020). The Field of Power and the Division of the Labour of Domination. *Researching Elites and Power*. Denord, F., Palme, M., Réau, B. (Der.). 16, 33-44, DOI: 10.1007/978-3-030-45175-2_3
- Bowman, S., Willis, C. (2003). *We Media: How Audiences Are Shaping the Future of News and Information*. Reston, Va.: The Media Center at the American Press Institute. http://www.hypergene.net/wemedia/download/we_media.pdf.

- Brake, D. R. (2017). The Invisible Hand of the Unaccountable Algorithm: How Google, Facebook and Other Tech Companies Are Changing Journalism. *Digital Technology and Journalism*, J. Tong, S.-H. Lo (Der.). 25-46. DOI 10.1007/978-3-319-55026-8_2
- Brandtzaeg, P. B., Følstad A. ve Domínguez M. A. C. (2018). How Journalists and Social Media Users Perceive Online Fact-Checking and Verification Services, *Journalism Practice*, 12 (9), 1109-1129, DOI: 10.1080/17512786.2017.1363657
- Braudel, F. (1982). *Civilization and Capitalism, 15th-18th Century*. California: University of California Press.
- Braverman, H. (1974). *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century*. New York: Monthly Review Press.
- Brock, A., Kvasny, L., ve Hales, K. (2010). Cultural appropriations of technical capital. *Information, Communication & Society*. 13(7), 1040–1059.
- Brock, G. (2013). *Out of Print: Newspapers Journalism and the Business of News in the Digital Age*. London: Kogan Page.
- Broersma, M., Graham, T. (2013). Twitter as a news source: how Dutch and British newspapers used tweets in their news coverage, *Journalism Practice*, 7(4), 446–464.
- Broersma, M. (2019). Audience Engagement. *The International Encyclopedia of Journalism Studies*, T.P. Vos, F. Hanusch, D. Dimitrakopoulou, M. Geertsema-Sligh ve A. Sehl (Der.). 1-6. <https://doi.org/10.1002/9781118841570.iejs0060>
- Bruns, A. (2008). Life beyond the Public Sphere: Towards a Networked Model for Political Deliberation. *Information Polity*, 13 (1–2), 71–85. <http://dl.acm.org/citation.cfm?id=1412688.1412691>.
- Burns, A. (2010). Oblique Strategies for Ambient Journalism. *M/C Journal*, 13(2). <https://doi.org/10.5204/mcj.230>
- Brynjolfsson, E., Hitt, L. M. (2000). Beyond Computation: Information Technology, Organizational Transformation and Business Performance. *The Journal of Economic Perspectives*, 14 (4), 23-48.
- Burawoy, M. (2018). The Poverty of Philosophy: Marx Meets Bourdieu. *The Oxford Handbook of Pierre Bourdieu*. Medvetz, T. ve Sallaz J.J. (Der.). 375-397, New York: Oxford University Press
- Calhoun, C. (2013), For The Social History Of The Present: Bourdieu as Historical Sociologist. *Bourdieu and Historical Analysis*, Philip S. Gorski, (Der.). 36-66, Londra: Duke University Press

- Carlson, A., Isaacs A.M. (2018). Technological Capital: An Alternative To The Digital Divide. *Journal of Applied Communication Research*, 46(2), 243-265, DOI: 10.1080/00909882.2018.1437279
- Carlson, M. (2015). The Robotic Reporter. *Digital Journalism*, 3 (3), 416–431. doi: 10.1080/21670811.2014.976412
- Castells, M. (2008). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür Cilt I: ağ toplumunun yükselişi*. Ebru Kılıç (Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Champagne, P. (2000). Le journalism et l'économie, special issue. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 141(3), 131–132.
- Chandler, D. (1994). *Biases of the Ear and Eye: Great Divide Theories, Phonocentrism, Graphocentrism, and Logocentrism*. <http://www.aber.ac.uk/media/Documents/litoral/litoral.html>
- Chandler, D. (1995). *Technological or Media Determinism*. <http://www.aber.ac.uk/media/Documents/tecdet/tecdet.html>
- Cherubini, F., Graves, L. (2016). The Rise of Fact-Checking Sites in Europe. *Reuters Institute for the Study of Journalism*. <http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/rise-fact-checking-sites-europe>
- Clark, J. B. (1888). Capital and its Earnings. *Publications of the American Economic Association*, 3(2), 9-69.
- Clayton, J., Macdonald, S.J. (2013). The Limits of Technology: Social Class, Occupation and Digital Inclusion in the City of Sunderland, England. *Information Communication & Society*. 16(6), 945–966. DOI: 10.1080/1369118X.2012.748817.
- Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Correa, T. (2015). Digital skills and social media use: How internet skills are related to different types of Facebook use among digital natives. *Information, Communication & Society*. 19(8), 1095–1107, DOI: 10.1080/1369118X.2015.1084023
- Cottle, S., Ashton, M. (1999). From BBC Newsroom to BBC Newscentre: On Changing Technology and Journalist Practices, *Convergence*, 5(3), 22-43.
- Cox, M. (2000). The Development of Computer-assisted Reporting. *Education in Journalism and Mass Communication*, 17–18, University of North Carolina, Chapel Hill, NC.
- Creech, B., A. Mendelson. (2015). Imagining the Journalist of the Future: Technological Visions of Journalism Education and Newswork. *The Communication Review*, 18 (2), 142–165.

- Cresswell, J.W., Plano Clark, V.L. (2011). *Designing And Conducting Mixed Method Research*. CA: Sage Publications
- Crossley, Nick. (2001). *The Social Body*. Londra: Sage.
- ÇSGB. (2024). *İşkolları İstatistikleri E-bülteni*. <https://www.csgeb.gov.tr/media/94184/2024-ocak-teblig-bulten.pdf>
- Danzon-Chambaud, S., Cornia, A. (2021). Changing or Reinforcing the “Rules of the Game”: A Field Theory Perspective on the Impacts of Automated Journalism on Media Practitioners. *Journalism Practice*, 17(2), 174–188.
- Davies, N. (2008). Flat Earth News: An Award Winning Journalist Exposes Falsehood, Distortion and Propaganda. *Global Media*. London: Chatto and Windus.
- Davis, F. (1993). User Acceptance of Information Technology: System Characteristics, User Perceptions and Behavioural Impacts. *International Journal of Man-Machine Studies*. 38(1), 475–87.
- De Vuyst, S., Raeymaeckers, K. (2017). Is Journalism Gender E-Qual?. *Digital Journalism*, DOI: 10.1080/21670811.2017.1369357
- Della Porta, D., Hänninen, S., Siisiäinen, M., ve Silvasti, T. (2015). The precarization effect. *The new social division: Making and unmaking precariousness*, 1-24. Palgrave Macmillan. http://dx.doi.org/10.1057/9781137509352_1
- Desan, M. H. (2013). Bourdieu, Marx, and Capital: A Critique of the Extension Model. *Sociological Theory*, 31(4), 318–342, DOI: 10.1177/0735275113513265
- Descartes, R. (2010). *The Principles of Philosophy*. Montana: Kessinger Publishing
- Deuze, M., Paulussen, S. (2002). Online journalism in the Low Countries: Basic, occupational and professional characteristics of online journalists in Flanders and The Netherlands, *European Journal of Communication*, 17(2), 237 – 245.
- Deuze, M., Neuberger, C., ve Paulussen, S. (2004). Journalism education and online journalists in Belgium, Germany, and The Netherlands. *Journalism Studies*, 5(1), 19-29. <https://doi.org/10.1080/1461670032000174710>
- Deuze, M., Witsgche, T. (2020). *Beyond Journalism*. Cambridge: Polity Press.
- Deuze, M. (2004). ‘What Is Multimedia Journalism?’, *Journalism Studies*, 5(2), 139–152, DOI: 10.1080/1461670042000211131
- Deuze, M. (2005). What is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered. *Journalism*, 6 (4), 442–464. doi:10.1177/1464884905056815.

- Deuze, M. (2017). Considering a possible future for Digital Journalism. *Revista Mediterránea de Comunicación/Mediterranean Journal of Communication*, 8(1), 9-18. <https://www.doi.org/10.14198/MEDCOM2017.8.1.1>
- Diakopoulos, N. (2015). Algorithmic accountability: Journalistic investigation of computational power structures. *Digital Journalism*, 3(3), 398–415. doi:10.1080/21670811.2014.976411
- Diamond, J. (1997). *Guns, Germs And Steel: The Fates Of Human Societies*. New York: W.W. Norton.
- Dickinson, R. (2008). Studying the Sociology of Journalists: The Journalistic Field and the News World. *Sociology Compass*, 2, 1383-1399. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2008.00144.x>
- DiMaggio, P., Hargittai, E. (2001). From the 'Digital Divide' to 'Digital Inequality': Studying Internet Use as Penetration Increases. *Center for Arts and Cultural Policy Studies*, Princeton University.
- DiMaggio, P., Hargittai, E., Neuman, R. W. ve Robinson, J. P. (2001). Social implications of the internet. *Annual Review of Sociology*. 27(1), 307–336.
- Dörr, K. N. (2016). Mapping The Field of Algorithmic Journalism, *Digital Journalism*, 4(6), <https://doi.org/10.1080/21670811.2015.1096748>.
- Duke, S. (2002). Wired Science: Use of World Wide Web and E-mail in Science Public Relations, *Public Relations Review*, 28(3), 311–24.
- Dupagne, M., Garrison, B. (2006). The meaning and influence of convergence: A qualitative case study of newsroom work at the Tampa News Center. *Journalism Studies*, 7 (2), 237-255.
- Durkheim, E. (1971). *Pedagogia e Sociologia*. Genova: Arti Grafiche Zoppelli
- Durkheim, E. (2005), *Suicide: A Study in Sociology*. Londra: Routledge
- Dursun, O. (2018), Toplumu Pierre Bourdieu ile Düşünmek. *Global Media Journal*. (16) 8, 68-123.
- Dwyer, T., Martin, F. (2017). Sharing News Online: Social Media News Analytics and Their Implications for Media Pluralism Policies. *Digital Journalism*, 5(8), 1080–1100.
- Dyer-Witthford, N. (2019). *Siber proletarya: Dijital girdipta küresel emek*. Eylem Akçay (Çev.). İstanbul: Z Yayınları.
- Ekström, M. (2002). Epistemologies of TV journalism: A theoretical framework. *Journalism*, 3 (3), 259–282.
- Eldridge, S. A. (2017). *Online Journalism from the Periphery: Interloper Media and the Journalistic Field*. London: Routledge.

- Emmison, M., Frow, J. (1998). Information technology as cultural capital. *Australian Universities Review*. 41(1), 41–45.
- Evetts, J. (2003). The Sociological Analysis of Professionalism: Occupational Change in the Modern World. *International Sociology*, 18(2), 395–415, DOI: 10.1177/0268580903018002005
- Evetts, J. (2006). The Sociology of Professional Groups: New Directions. *Current Sociology*, 54(1), 133–143, DOI: 10.1177/0011392106057161
- Ewing, S. (2016). Australia’s digital divide is narrowing, but getting deeper. *The Conversation*. <https://theconversation.com/australias-digital-divide-is-narrowing-but-getting-deeper-55232>.
- Ezer, B. (2023). İnternet Haber Sitelerinin Basın Kanunu ve Basın İş Kanunu Kapsamına Eklenmesinin Hüküm ve Sonuçları. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (2), 443-491.
- Facebook (2023). *Manage What You've Shared*. <https://www.facebook.com/help/504765303045427>
- Farhi, P. (2009). The Twitter Explosion, *American Journalism Review*, 31(3), <http://www.ajr.org/article.asp?id4756>, accessed 12 June 2011.
- Fisher, E. (2010). *Media and New Capitalism in the Digital Age: The Spirit of Networks*, New York: Palgrave Macmillan.
- Flemmen, M. (2012). The Structure of the Upper Class: A Social Space Approach. *Sociology*. 46(6), 1039– 1058, DOI: 10.1177/ 0038038512437899.
- Fourie, P. J. (2013). Beyond skills training: Six macro themes in South African journalism education. *Journalism Practice*, 7(2), 212-230. <https://doi.org/10.1080/17512786.2012.753290>
- Frère, B. (2011). Bourdieu’s Sociological Fiction: A Phenomenological Reading of Habitus. *The Legacy of Pierre Bourdieu*. Simon Susen ve Bryan S. Turner (Der.). ss. 247-270
- Fuchs, C. (2020). *Communication and Capitalism: A Critical Theory*. London: University of Westminster Press.
- Gambarato, R., Alzamora, G. (2018). *Exploring transmedia journalism in the digital age*. Hershey, IGI Global.
- Gans, H. J. (2005). *Deciding what’s news: A study of CBS evening news, NBC nightly news, newsweek, and time*. Evanston: Northwestern University Press.
- Garcia Aviles, J. A., Carvajal, M. (2008). Integrated and Cross-Media Newsroom Convergence. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 14 (2), 221–239.

- García Avilés, J. A., Kaltenbrunner, A. ve Meier, K. (2014). Media convergence revisited: lessons learned on newsroom integration in Austria, Germany and Spain, *Journalism Practice*, 8(5), 573–84.
- Garcia Mongay, F. (2006). *Jon Lee Anderson: La mirada del periodista*. APM: Madrid
- Garnham, N. (1997). Amartya Sen’s “Capabilities” Approach to the Evaluation of Welfare: Its Application to Communication, *Javnost-The Public*, 4(4), 25–34, DOI: 10.1080/13183222.1997.11008658
- Garrison, B. (1998). *Computer-assisted Reporting*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gartman, D. (1991). Culture as Class Symbolization or Mass Reification? A Critique of Bourdieu's Distinction. *American Journal of Sociology*, 97(2), 421-447, DOI: 10.1086/229784
- Gauch, S., Speretta, M., Chandramouli, A. ve Micarelli, A. (2007). User Profiles for Personalized Information Access. *Lecture Notes in Computer Science*, 4321, 54-89. 10.1007/978-3-540-72079-9_2.
- Geray, H. (2017). *İletişim Alanından Örneklerler Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Gil-Garcia, J. R., Helbig, N. C. ve Ferro, E. (2006). Is it only about internet access? An empirical test of a multidimensional digital divide. *Electronic Government, Proceedings*. 4084, 139–149, DOI: 10.1007/11823100_13
- Gilbert, M. & Masucci, M. (2004). Moving beyond “gender and GIS” to a feminist perspective on information technologies: the impact of welfare reform on women’s IT needs. *A Companion to Feminist Geography*. eds J. Seager ve L. Nelson (Der.). 305-321, Londra: Blackwell Publications
- Gilbert, M. (2010). Theorizing Digital and Urban Inequalities. *Information, Communication and Society*, 13(7), 1000-1018, DOI: 10.1080/1369118X.2010.499954
- Gillespie, T. (2014). The Relevance of Algorithms. *Media Technologies*, Tarleton G., Pablo J. B. ve Kirsten A. F. (Der.). 167–194. Cambridge: The MIT Press.
- Gleason, T. (2015). If we are all journalists, can journalistic privilege survive? *Journal of the European Institute for Communication and Culture*, 22(4), 375-386. <https://doi.org/10.1080/13183222.2015.1091625>
- Gonzales, A. L. (2016). The contemporary US digital divide: From initial access to technology maintenance. *Information, Communication & Society*, 19(2), 234-248, DOI:10.1080/1369118X.2015.1050438
- Goodman, J. E., Silverstein, P. A. (2009). *Bourdieu in Algeria: Colonial Politics, Ethnographic Practices, Theoretical Developments*. Goodman, J. E. ve Silverstein, P. A. (Der.). 1-62, Londra: University of Nebraska Press

- Google (2023). *Learn search tips & how results relate to your search on Google*. https://support.google.com/websearch/answer/10563935?hl=en&ref_topic=3036132&sjid=11330612035172714892-EU
- Gough, J. (2010). Workers' strategies to secure jobs, their uses of scale, and competing economic moralities: Rethinking the geography of justice. *Political Geography*, 29(3), 130-139.
- GSMA. (2022). The State of Mobile Internet Connectivity Report 2022 <https://www.gsma.com/r/somic/>
- Gunkel, D. J. (2003). Second Thoughts: Toward a Critique of the Digital Divide. *New Media and Society*, 5(4), 499–522, DOI:10.1177/146144480354003
- Guo, L., Volz, Y. (2019). (Re)defining Journalistic Expertise in the Digital Transformation: A Content Analysis of Job Announcements, *Journalism Practice*, 13 (10), 1294-1315, DOI: 10.1080/17512786.2019.1588147
- Hackett, R. A. (2006). Is Peace Journalism Possible? Three Frameworks for Assessing Structure an Agency in News Media. *Conflict & Communication Online*. 5(2), 1-13.
- Hanifan, L. J. (1916). The Rural School Community Center. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 67(1), 130-138, DOI: 10.1177/0002716216 06700118
- Hardt, H. (1990). Newswriters, Technology, and Journalism History. *Critical Studies in Mass Communication*, 7(4), 346–365, DOI: 10.1080/15295039009360184
- Hardt, H. (1996). The End of Journalism Media and Newswork in the United States. *Javnost - The Public: Journal of the European Institute for Communication and Cultur*, 3(3), 21–41, DOI: 10.1080/13183222.1996.11008630
- Hargittai, E., Shafer S. (2006). Differences in Actual and Perceived Online Skills: The Role of Gender. *Social Science Quarterly*. 87(2), 432–448, DOI: 10.1111/j.1540-6237.2006.00389.x
- Hargittai, E., Hinnant, A. (2008). Digital inequality: Differences in young adults' use of the internet. *Communication Research*, 35(5), 602–621, DOI: 10.1177/0093650208321782
- Hargittai, E. (2002). Second-level digital divide: Differences in people's online skills. *First Monday*, 7(4), DOI: 10.5210/fm.v7i4.942
- Hargittai, E. (2003). The Digital Divide and What To Do About It. *New Economy Handbook*. C. J. Derek (Der.). 822-841, San Diego CA: Academic Press.
- Hargittai, E. (2010). Digital na(t)ives? Variation in Internet Skills and Uses Among Members of the "Net Generation. *Sociological Inquiry*, 80(1), 92–113, DOI: 10.1111/j.1475-682X.2009.00317.x

- Harker, R. K. (2006). On Reproduction, Habitus and Education. *British Journal of Sociology of Education*. 5(2), 117-127.
- Hays, S. (1994). Structure and Agency and the Sticky Problem of Culture. *Sociological Theory*. 12(1): 57–72. DOI: 10.2307/202035
- Hellmueller, L., Vos T. P. Ve Poepsel, M.A. (2013). Shifting Journalistic Capital? Transparency and Objectivity in the Twenty-First Century. *Journalism Studies*, 14(3), 287–304.
- Helsper, E. J., Van Deursen, A. J. A. M. ve Eynon, R. (2015). *Tangible outcomes of internet use: From digital skills to tangible outcomes project report*. Oxford Internet Institute.
- Hermans, L., Vergeer, M. (2009). Internet in the daily life of journalists: Explaining the use of the internet by work-related characteristics and professional opinions. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 15(1), 138–157.
- Hermida, A. (2011). Mechanisms of participation. *Participatory journalism: Guarding open gates at online newspapers*. J. B. Singer, A. Hermida, D. Domingo, A. Heinonen, S. Paulussen, T. Quandt, M. Vujnovic (Der.). 13–33. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Hesketh, A., N. Selwyn (1999) Surfing to School: the Electronic Reconstruction of School Identities. *Oxford Review of Education*. 25(4), 501–20.
- Hesmondhalgh, D. (2006). Bourdieu, the Media and Cultural Production. *Media Culture & Society*. 28(2), DOI: 10.1177/0163443706061682
- Hjellbrekke, J., Le Roux, B., Korsnes, O., Lebaron F., Rosenlund, L. ve Rouanet, H. (2007). The Norwegian Field of Power. *European Societies*. 9 (2), 245-273, DOI: 10.1080/14616690601002749
- Hjellbrekke, J., Prieur, A. (2018). On the Reception of Bourdieu's Sociology in the World's Most Equal Societies, *The Oxford Handbook of Pierre Bourdieu*. Medvetz, T. ve Sallaz J.J. (Der.). 68-87, New York: Oxford University Press
- Hodgson, G. M. (2014). What is Capital? Economists and Sociologists Have Changed Its Meaning: Should It Be Changed Back?. *Cambridge Journal of Economics*. 38(5), 1063–1086, DOI: 10.1093/cje/beu013
- Hofer, M., Aubert, V. (2013). Perceived bridging and bonding social capital on Twitter: Differentiating between followers and followees. *Computers in Human Behavior*. 29(6), 2134–2142, DOI: 10.1016/j.chb.2013.04.038
- Hoffman. D., Novak, T.P. (1998). Bridging the racial divide on the Internet. *Science*, 280(5362), 390–391, DOI: 10.1126/science.280.5362.390
- Hovden, J. F., Nygren G. ve Zilliacus-Tikkanen, H. (2016). *Becoming a Journalist: Journalism Education in the Nordic Countries*. Goteborg: Nordicom.

- Hovden, J.F. (2008). *Profane and Sacred: A Study of The Norwegian Journalistic Field*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bergen: University of Bergen
- Howard, T. (1992). WANS, Connectivity, and Computer Literacy. *Computers and Composition*. 9(3), 41–58.
- Husserl, E. (1977). *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*. Londra: Martinus Nijhoff Publishers
- Ignatow, G., Robinson, L. (2017). Pierre Bourdieu: Theorizing the Digital. *Information, Communication & Society*. 20(7), 950–966. DOI: 10.1080/1369118X.2017.1301519
- Işık, U., Ölçekci, H. ve Koz, K. A. (2022). Yapay Zekâ ve Algoritma Ekseninde Gazeteciliğin Geleceği ve Toplum İçin Anlamı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(2), 1248-1275.
- Jackson, L., Barbatis, G., von Eye, A., Biocca, F., Zhao, Y. ve Fitzgerald, H. (2003). Internet Use in Low-Income Families: Implications for the Digital Divide. *IT & Society*, 1(5), 141–165.
- Jackson, L., Zhao, Y., Kolenic, A., Fitzgerald, H., Harold, R. ve Von Eye, A. (2008). Race, gender, and information technology use: the new digital divide. *CyberPsychology and Behavior*. 11(4), 437–442, DOI: 10.1089/cpb.2007.0157
- Jenkins, R. (1982). Pierre Bourdieu and the Reproduction Of Determinism. *Sociology*, 16 (2), 270-281, DOI: 10.1177/0038038582016002008
- Joas, H., Knöbl, W. (2011). Between Structuralism and Theory of Practice: The Cultural Sociology of Pierre Bourdieu. *The Legacy of Pierre Bourdieu*. Simon Susen ve Bryan S. Turner (Der.). 1-32.
- Johnson, R. (1993). Editor's Introduction: Pierre Bourdieu on Art, Literature and Culture. *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*, R. Johnson (Der.). 1–28. New York: Columbia University Press.
- Jourdain, A., Naulin, S. (2016). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. Öykü Elitez (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Jung, J., Qiu J. L. ve Kim Y. (2001). 'Internet Connectedness and Inequality: Beyond the Divide', *Communication Research*, 28(4), 507–535, DOI: 10.1177 /009365001028004006
- Kaltenbrunner, A., K. Meier. (2013). Convergent journalism – newsrooms, routines, job profiles and training. *Media and convergence management*, S. Diehl, M. Karmasin (Der.). 285–298. Berlin: Springer.
- Katz, J., Aspden, P. (1997). Motives, Hurdles, and Dropouts. *Communications of the ACM*, 40(4), 97–102, DOI: 10.1145/248448.248464

- Kawamoto, K. (2003). Digital Journalism: Emerging Media and the Changing Horizons of Journalism, *Digital Journalism*, Kevin Kawamoto (Der.), 1-30, New York: Rowman & Littlefield Publishers
- Kaya, A. (2007). Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı. *Ocak ve Zanaat*. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.). 397-420, İstanbul: İletişim Yayınları
- Kaya, B. (2018). *Beğeni Tercihleri Üzerinden Kültürel ve Sınıfsal Farklılıklara Pierre Bourdieu Perspektifinden Bakmak: Denizli Kentinde Orta Sınıflarda Kültürel Farklılıkların Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kennedy, T., Wellman, B. ve Klement, K. (2003). Gendering the digital divide. *IT & Society*. 1(5), 72–96.
- Khanlou, N., Khan, A., Vazquez, L.M. ve Zangeneh, M. (2021) Digital Literacy, Access to Technology and Inclusion for Young Adults with Developmental Disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*. 33(1), 1–25, DOI: 10.1007/s10882-020-09738-w
- Kıcıır, B. (2019). Evden çalışma: Özgürlük mü esaret mi? *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 173-196. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.302154>
- Kıyan, Z., Törenli, N. (2019). Gazetecilik Becerileri Üzerine Bir Alan Araştırması: Türkiye Örneği. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 57, 195-223, DOI: 10.26650/CONNECTIST2019-0041
- Kieserling, A. (2008). Felder und Klassen: Pierre Bourdieus Theorie der modernen Gesellschaft. *Zeitschrift für Soziologie*. 59(1), 3–24.
- King, A. (2000). Thinking with Bourdieu Against Bourdieu: A 'Practical' Critique of the Habitus. *Sociological Theory*. 18(3), 417-433, DOI: 10.1111/0735-2751.00109
- Kosterich, A., Weber, M. S. (2019). Transformation of a Modern Newsroom Workforce, *Journalism Practice*. 13(4), 431-457.
- Kösedağ, M. S. (2019). Türkiye'de Yazılı Basının Sonu Mu Geliyor? Gazete Tirajları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *1.Uluslararası İletişim ve Yönetim Bilimleri Kongresi*. 842-851.
- Krumsvik, A. H. (2016). The Gap. J-School Syllabus Meets the Market. *Becoming a Journalist: Journalism Education in the Nordic Countries*. J. F. Hovden, G. Nygren ve H. Zilliacus-Tikkanen (Der.). 175–184. Goteborg: Nordicom.
- Kuehn, K., Corrigan, T. F. (2013). Hope Labor: The Role of Employment Prospects in Online Social Production. *The Political Economy of Communication*, 1, 9-25.

- Kuyucu, M. (2020). Gazetelerde Yaşanan Tiraj Düşüklüğünün Nedenleri ve ‘Can Çekişen’ Basılı Gazeteciliği Tehdit Eden Faktörler: Gazeteler Neden Kapanıyor? *4th International Management and Social Research Conference*. 67-86.
- Kyriakidou, V., Michalakelis, C., ve Sphicopoulos, T. (2011). Digital divide gap convergence in Europe. *Technology in Society*. 33(3-4), 265–270, DOI: 10.1016/j.techsoc.2011.09.001
- Lahire, B. (2003). From the Habitus to an Individual Heritage of Dispositions: Towards a Sociology at the Level of the Individual. *Poetics*. 31(1), 329–355, DOI: 10.1016/j.poetic.2003.08.002
- Lasorsa, D.L., Lewis, S.C. ve Holton, A.E. (2012). Normalizing Twitter. Journalism practice in an emerging communication space. *Journalism Studies*, 13(1): 19–36, DOI: 10.1080/1461670X.2011.571825
- Latar, N. L. (2018). *Robot Journalism: Can Human Journalism Survive?*, New Jersey: World Scientific.
- Lee, E. J., Tandoc E. C. (2017). When News Meets the Audience: How Audience Feedback Online Affects News Production and Consumption. *Human Communication Research*, 43 (4), 436–449.
- Lee, K. S., Wenhong, C. (2017). A Long Shadow: Cultural Capital, Techno-Capital and Networking Skills of College Students. *Computers in Human Behavior*. 70(1), 67–73, DOI: 10.1016/j.chb.2016.12.030.
- Lenhart, A., Horrigan, J. B. (2003). Re-visualizing the digital divide as a digital spectrum. *IT & Society*. 1(5), 23-39.
- Lewis, J., Williams, A. ve Franklin, B. (2008). Four rumours and an explanation: A political economic account of journalists’ changing newsgathering and reporting practices, *Journalism Practice*, 2(1), 27 – 45.
- Lewis, S. C., Westlund O. (2015). Actors, Actants, Audiences, and Activities in Cross-Media News Work: A Matrix and a Research Agenda. *Digital Journalism*, 3(1), 19–37, DOI: 10.1080/21670811.2014.927986
- Lewis, S. C., Molyneux, L. (2018). A decade of research on social media and journalism: Assumptions, blind spots, and a way forward. *Media and Communication*, 6(4), 11–23.
- Liu, C. D. (2006). De-skilling effects on journalists: ICTs and the labour process of Taiwanese newspaper reporters. *Canadian Journal of Communication*, 31(3), 695–714. DOI:10.22230/cjc.2006v31n3a1763
- Lindblom T., Lindell, J. ve Gidlund, K. (2022). Digitalizing the Journalistic Field: Journalists’ Views on Changes in Journalistic Autonomy, Capital and Habitus. *Digital Journalism*, DOI: 10.1080/21670811.2022.2062406
- Livingstone, S., Helsper, E. (2007). Gradations in digital inclusion: Children, young people and the digital divide. *New Media & Society*. 9(4), 671–696.

- Locke, L. F., Spirduso, W.W. ve Silverman, S.J. (1987). *Proposals that work: A guide for planning dissertations and grant proposals*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Lowery, W., Becker, L. B. (2001). The Impact of Technological Skill on Job-Finding Success in the Mass Communication Labor Market, *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 78(4), 754–770.
- Lu, Y. (2007). The human in human information acquisition: Understanding gatekeeping and proposing new directions in scholarship. *Library & Information Science Research*, 29(1), 103–123.
- Maares, P., Hanusch, F. (2020). Interpretations of the Journalistic Field: A Systematic Analysis of How Journalism Scholarship Appropriates Bourdieusian Thought. *Journalism*, 1–19. doi:10.1177/1464884920959552.
- MacGregor, B. (1997). *Live, direct and biased?* London: Arnold
- Machill, M., Beiler, M. (2009). The importance of the internet for journalistic research, *Journalism Studies*. 10(2), 178 – 203.
- Maden, İ. (2023). Yerel Basının Dijitalleşmesi Sürecinde Basın İlan Kurumunun Rolü. *İletişim ve Diplomasi*. 11, 201-219.
- Malik, A., Shapiro, I. (2017). What’s digital? What’s journalism? *The Routledge companion to digital journalism studies*. B. Franklin, S. A. Eldridge II (Der.). 15–24. New York, NY: Routledge.
- Marchetti, D. (2005). Subfields of specialized journalism. *Bourdieu and the Journalistic Field*. R. Benson ve E. Neveu (Der.). 64–82, Cambridge: Polity
- Marjoribanks, T. (2000). The “anti-Wapping”? Technological innovation and workplace reorganization at the Financial Times. *Media, Culture and Society*, 22(5), 575-93.
- Markham, T. (2008). *Journalistic ethics as field strategies: A particular case of the possible*. Media@lse Fifth Anniversary Conference, 21-28 Eylül 2008. <http://eprints.lse.ac.uk/23353/>
- Marshall, C., Rossman, G.B. (1989). *Designing qualitative research*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Martin, J. L. (2003). What is field theory? *American Journal of Sociology*. 109(1), 1–49, DOI: 10.1086/375201
- Marx, K., Engels F. (1978). The German Ideology. *The Marx- Engels Reader*. R. Tucker (Der.). 146– 200. New York: Norton.
- Marx, K.(2000). Theses on Feuerbach. *Karl Marx: Selected Writings*. David McLellan (Der.). 171-174, Oxford: Oxford University Press.

- Marx, K. (2011). *Kapital: Ekonomi Politğin Eleştirisi*. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan (Çev.). İstanbul: Yordam Kitabevi
- Maton, K. (2008). Habitus. *Pierre Bourdieu: Key Concepts*. Michael Grenfell (Der.). 49–65. Durham: Acumen
- Mayer-Schonberger, V., Cukier, K. (2013). *Big data*. London: John Murray.
- McNair, B. (1998). *The Sociology of Journalism*. London: Arnold
- Medvetz, T., Sallaz J.J. (2018). Introduction: Pierre Bourdieu, a Twentieth- Century Life. *The Oxford Handbook of Pierre Bourdieu*. Medvetz, T. ve Sallaz J.J. (Der.). 1-20, New York: Oxford University Press
- Medvetz, T. (2018), Bourdieu and the Sociology of Intellectual Life. *The Oxford Handbook of Pierre Bourdieu*. Medvetz, T. ve Sallaz J.J. (Der.). 454-480, New York: Oxford University Press
- Medyajans. (2024). *Haber Ajansları Listesi*. <https://www.medyajans.com/haber-ajanslarinin-siteleri.html>
- Mercier, A. (2013). Twitter l’actualité: usages et réseautage chez les journalistes français. *Recherches en Communication*, 39, 111–132.
- Miles, M.B., Huberman, A.M. (1984). *Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Min, S. J., Fink, K. (2021). Keeping up with the Technologies: Distressed Journalistic Labor in the Pursuit of ‘Shiny’ Technologies. *Journalism Studies*, 22 (14), 1987–2004.
- Murdock, G., Golding, P. (1974). For a Political Economy of Mass Communications. *Socialist Register*. R. Miliband ve J. Saville (Der.). 205-234. London: Merlin Press.
- Murdock, G., Hartmann P. ve Gray P. (1996). Conceptualising Home Computing: Resources and Practices. *Information Technology and Society*. N. Heap, R. Thomas, G. Einon, R. Mason ve H. Mackay (Der.). 269–283. Londra: Sage.
- Murdock, G. (2002). Debating Digital Divides. *European Journal of Communication*. 17(3), 385–390
- Mossberger, K., Tolbert, C. J., ve Hamilton, A. (2012). Broadband adoption| measuring digital citizenship: Mobile access and broadband. *International Journal of Communication*. 6(1), 2492–2528
- Mouss, M. (1936). *Les techniques du corps*. Journal de Psychologie. 33(3), 23-46
- Murphy, H. C., Chen, M. ve Cossutta, M. (2016). An investigation of multiple devices and information sources used in the hotel booking process. *Tourism Management*. 52(1), 44–51, DOI: 10.1016/j.tourman.2015.06.004

- Müller, H. P., Sintomer, Y. (2006). *Pierre Bourdieu: Théorie et pratique*. Paris: La Découverte.
- Napoli, P. M., Obar, J. A. (2014). The emerging mobile internet underclass: A critique of mobile internet access. *The Information Society*, 30(5), 323–334, DOI: 10.1080/01972243.2014.944726
- Neveu, E. (2007). Pierre Bourdieu. *Journalism Studies*. 8(2) 335-347, DOI:10.1080/ 14616700601149026.
- Neveu, E. (2018). Bourdieu's Capital(s) Sociologizing an Economic Concept, *The Oxford Handbook of Pierre Bourdieu*. Medvetz, T. ve Sallaz J.J. (Der.). 347-374, New York: Oxford University Press
- Norris, P. (2001). *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and the Internet World-wide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nygren, G. (2008). *Yrke på glid: om journalistrollens de-professionalisering* Occupation on the skids: the de-professionalization of journalism. Stockholm: SIMO/Stiftelsen Institutet för Mediestudier.
- Nygren, G. (2014). Multiskilling in the Newsroom: De-skilling or Re-skilling of Journalistic Work?. *The Journal of Media Innovations*, 1(2), 75-96, DOI: 10.5617/jmi.v1i2.876
- O'Keeffe, M. (2009). Remote control and influence: Technocultural capital as a species of cultural capital. *Irish Journal of Sociology*. 17(1), 38–55, DOI: 10.7227/IJS.17.1.4
- Opghaffen, M., d'Haenens, L., ve Corten, M. (2013). Journalistic tools of the trade in Flanders. *Journalism Practice*, 7(2), 127-144. <https://doi.org/10.1080/17512786.2012.753208>
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021). *Digital Education Outlook 2021: Pushing the frontiers with AI, blockchain and robots*. Paris: OECD Publishing
- Orlikowski, W. J., Iacono, C. S. (2001). Research Commentary: Desperately Seeking the IT in IT Research—a Call to Theorizing the IT Artifact. *Information Systems Research*, 12 (2), 121-134.
- Örnebring, H. Conill, R.F. (2016). Outsourcing newswork. *Witschge, T., Anderson, C.W., Domingo, D. ve Hermida, A. (Der.)*. 207–221, *The SAGE Handbook of Digital Journalism*. London: Sage,.
- Örnebring, H., Mellado, C. (2018). Valued skills among journalists: An exploratory comparison of six European nations. *Journalism*, 19(4), 445-463. <https://doi.org/10.1177/1464884916657514>
- Örnebring, H. (2010). Technology and Journalism-As-Labour: Historical Perspectives. *Journalism*, (11)1, 57–74, DOI: 10.1177/1464884909350644

- Öztürk, Ş. (2020). Dijital Kültürde Gazetecilerin Kimlikleri ve Alandaki Konumu. *Yeni Medya*, 2020(9), 1-17.
- Paino, M., Renzulli, L. A. (2013). Digital dimension of cultural capital: The (in)visible advantages for students who exhibit computer skills. *Sociology of Education*. 86(2), 124–138, DOI: 10.1177/0038040712456556
- Palabıyık, A. (2020). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Habitus, Sermaye ve Alan Üzerine. *Toplumbilim Dergisi*. 1(1), 1- 22.
- Parasie, S. (2015). Data-Driven Revelation? *Digital Journalism*, 3 (3), 364–380. doi: 10.1080/21670811.2014.976408
- Park, S. (2017). *Digital Capital*. London: Palgrave.
- Parlak, M. O. (2020). Dijital Dünyada Emek-Sermaye İlişkisi ve Kullanıcı Metasının Oluşumu. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (18), 127-147
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. CA: Sage Publications.
- Paulussen, S., Heinonen, A., Domingo, D. ve Quandt, T. (2007). Doing it together. Citizen participation in the professional news making process, *Observatorio Journal*, 1(3), 131-154.
- Paulussen, S. (2012). Technology And The Transformation of News Work: Are Labor Conditions In (Online) Journalism Changing?. *The Handbook of Global Online Journalism*, A. Veglis ve E. Siepera (Der.), 192-208, Malden: Wiley-Blackwell.
- Pavlik, J. (2000). The Impact of Technology on Journalism. *Journalism Studies*, 1(2), 229-237, DOI: 10.1080/14616700050028226
- Peter, J., Valkenburg, P. M. (2006). Adolescents internet use: Testing the “disappearing digital divide” versus the “emerging digital differentiation” approach. *Poetics*. 34(4–5), 293–305, DOI: 10.1016/j.poetic.2006.05.005
- Pfister, D. S. (2014). *Networked Media, Networked Rhetoric: Attention and Deliberation in the Early Blogosphere*. University Park, PA: Penn State University Press.
- Picard, R, G. (2014). Twilight or New Dawn of Journalism? Evidence from the Changing News Ecosystem. *Journalism Studies*, 2 (3), 500-510, DOI: 10.1080/1461670X.2014.895530
- Poell, T., Van Dijck, J. (2014). Social media and journalistic independence. *Media independence: Working with freedom or working for free?* J. Bennett, N. Strange (Der.). 182–201. London: Routledge.
- Pula, B. (2019). From habitus to pragma: a phenomenological critique of Bourdieu's habitus. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. 50 (3), 1–15, DOI:

- Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Qiang C. Z., Rossotto, C. M. ve Kimura, K. (2009). Economic Impact of Broadband. *Information and Communication for Development*. 35-50, Washington: The World Bank, DOI: 10.1596/978-0-8213-7605-8
- Quinn, S., Quinn-Allan, D. (2005). The world-wide spread of journalism convergence. *Proceedings of the 2005 Journalism Education Association Conference*. Stockwell S. ve Isakhan B. (Der.). Griffith: Griffith University, School of Arts.
- Quinn, S. (2004). An Intersection of Ideals: Journalism, Profits, Technology And Convergence. *Convergence*, 10 (4), 109–12, DOI:10.1177/135485650401000409
- Ragnedda, M., Ruiiu, M. (2017). Social capital and the three levels of digital divide. *Theorizing Digital Divides*. M. Ragnedda & G. Muschert (Der.). 21–34
- Ragnedda, M. (2019). Reconceptualising The Digital Divide. *Mapping Key Perspectives On Digital Divide In Africa*, B. Mutsvairo ve M. Ragnedda (Der.), 27–43, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ragnedda, M., Ruiiu, M.L. (2020). *Digital Capital. a Bourdieusian Perspective on the Digital Divide*. Bingley: Emerald Publishing.
- Ragnedda, M. (2017). *The third digital divide: A Weberian approach to digital inequalities*. Oxford: Routledge.
- Ragnedda, M. (2018). Conceptualising digital capital. *Telematics and Informatics*. 35(8), 2366–2375, DOI: 10.1016/j.tele.2018.10.006
- Reklamcılar Derneği. (2024). *Türkiye’de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları*. <https://rd.org.tr/Assets/uploads/ff8df872-f133-4f12-9271-cf9733217c1a.pdf>
- Resnick, P. (2004). Impersonal sociotechnical capital, ICTs, and collective action among strangers. *Transforming enterprise: The economic and social implications of information technology*. W. H. Dutton, B. Kahin, & R. O’Callaghan (Der.). 399-411, Cambridge, MA: MIT Press.
- Reuters Institute (2023). *Digital News Report 2023*. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2023>
- Riddlesden, D., Singleton, A. D. (2016). Broadband speed equity: A new digital divide? *Applied Geography*. 52(1), 25–33, DOI: 10.1016/j.apgeog.2014.04.008
- Rintala, N., Suolanen, S. (2005). The Implications of Digitalization for Job

Descriptions, Competencies and the Quality of Working Life, *Nordicom Review*, 26, 53–67.

- Roberts, E., Townsend, L. (2015). The contribution of the creative economy to the resilience of rural communities: Exploring cultural and digital capital. *Sociologia Ruralis*. 56(2), 197–219, DOI: 10.1111/soru.12075
- Robinson, L., Cotton, S. R., Ono, H., Quan-Haase, A., Mesch, G., Chen, W., Schulz, J., Hale, T. M. ve Stern, M. J. (2015). Digital inequalities and why they matter. *Information, Communication & Society*. 18(5), 569–582, DOI: 10.1080/1369118X.2015.1012532
- Robinson, S., Lewis, S. C. ve Carlson, M. (2019). Locating the ‘Digital’ in Digital Journalism Studies: Transformations in Research. *Digital Journalism*, 7 (3), 368–377. doi:10.1080/21670811.2018.1557537.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of Innovations*. (5. baskı). New York: Free Press.
- Rojas, Viviana, Straubhaar, J., Spence, J., Roychowdhury, D., Okur, Ö., Pinon, J. ve Fuentes-Bautista, M. (2012). Communities, Cultural Capital, and Digital Inclusion: Ten Years of Tracking Techno-Dispositions and Techno-Capital. *Inequity in the Technopolis: Race, Class, Gender, and the Digital Divide in Austin*. Joseph Straubhaar, Jeremiah Spence, Zeynep Tufekci ve Roberta G. Lentz (Der.). 223-264, New York: University of Texas Press
- Romele, A. (2021). Technological Capital: Bourdieu, Postphenomenology, and the Philosophy of Technology Beyond the Empirical Turn. *Philosophy & Technology*. 34(1), 483–505, DOI: 10.1007/s13347-020-00398-4
- Rosenlund, L. (2000). *Social Structures and Change: Applying Pierre Bourdieu's Approach and Analytic Framework*. Stavanger: Hogskolen Stavanger
- Royal, C. (2016). Managing Digital Products in a Newsroom Context. *International Symposium of Online Journalism*. Austin: University of Texas. <http://isoj.org/research/managing-digital-products-in-a-newsroom-context/>
- Sayad, A. (2002), *Histoire et Recherche Identitaire*. Paris: Editions Bouchène.
- Sayer, A. (2005). *The Moral Significance of Class*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Sapiro, G. (1999). *La Guerre des e'crivains (1940–1953)*. Paris: Fayard
- Sapiro, G. (2018). Field Theory from a Transnational Perspective. *The Oxford Handbook of Pierre Bourdieu*. Thomas Medvetz ve Jeffrey Sallaz (Der.). 161-182.
- Schlesinger, P. (1990). Rethinking the sociology of journalism: Source strategies and the limits of media-centrism. *Public Communication-The New Imperatives: Future Directions for Media Research*. 61-83.

- Schultz, I. (2007). The Journalistic Gut Feeling: Journalistic Doxa, News Habitus and Orthodox News Values. *Journalism Practice*, 1 (2), 190–207.
- Schumpeter, J. A. (1956). Money and the Social Product. *International Economic Papers*. 6, 148-211.
- Schutz, A. (2011). *Collected Papers V*. New York: Springer.
- Schwartz, D. (1997). *Culture and Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: University of Chicago Press.
- Seale, C., Ziebland, S. ve Charteris-Black, J. (2006). Gender, cancer experience and internet use: A comparative keyword analysis of interviews and online cancer support groups. *Social Science & Medicine*, 62(10), 2577–2590, DOI: 10.1016/j.socscimed.2005.11.016
- Selwyn, N., Marriott N. ve Marriott, P. (2000). Net Gains or Net Pains? Business Students Use of the Internet in University. *Higher Education Quarterly*. 54(2), 166–186, DOI: 10.1111/1468-2273.00153
- Selwyn, N. (2004). Reconsidering Political and Popular Understandings of the Digital Divide, *New Media and Society*. 6(3), 341–362. DOI: 10.1177/14614 44804042519
- Siapera, E., Spyridou, L. (2012). The Field of Online Journalism: A Bourdieusian Analysis. *The Handbook of Global Online Journalism*. Eugenia Siapera, Andreas Veglis (Der.). 77-97. Malden, MA: John Wiley & Sons.
- Silverberth, A. (2001). Media literacy in the digital age. http://www.readingonline.org/newsliteracylitt_index
- Singer, J. B., Hermida, A., Domingo D., Heinonen, A., Paulussen, S., Quandt, T., Reich, Z. ve Vujnovic, M. (2011). *Participatory Journalism: Guarding Open Gates at Online Newspapers*. Malden: Wiley-Blackwell.
- Smith, A. (1977). *An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Chicago: Chicago University Of Chicago Press
- Stanyer, J. (2009). Web 2.0 And The Transformation of News And Journalism. *Routledge Handbook Of Internet Politics*, A. Chadwick ve P. N. Howard (Der.), 201-213, London: Routledge.
- Steensen, S. (2011). Online Journalism and the Promises of New Technology: A Critical Review and Look Ahead. *Journalism Studies*, 12(3), 311–327, DOI: 10.1080/1461670X.2010.501151
- Steinmetz, G. (2018). Bourdieusian Field Theory and the Reorientation of Historical Sociology. *The Oxford Handbook of Pierre Bourdieu*. Thomas Medvetz, Jeffrey Sallaz (Der.). 601-628.
- Susen, S., Turner, B. S. (2011). Introduction: Preliminary Refl ections on the Legacy of Pierre Bourdieu. *The Legacy of Pierre Bourdieu*. Simon Susen ve

Bryan S. Turner (Der.). 13 – 24.

- Susen, S. (2011). Afterword: Concluding Refl ections on the Legacy of Pierre Bourdieu. *The Legacy of Pierre Bourdieu* Simon Susen ve Bryan S. Turner (Der.). 367-410.
- Swartz, D. (2013). *Symbolic Power, Politics, and Intellectuals The Political Sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: Chicago University Press.
- Swartz, D. (2018), *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. Elçin Gen (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları
- Talalay, M., Farrands, C., Tooze, R. (1997). Technology, Culture and Competitiveness: Change and the World Political Economy. London: Routledge.
- Tameling, K., Broersma, M. (2013). De-converging the newsroom: Strategies for newsroom change and their influence on journalism practice, *International Communication Gazette*, 75(1), 19–34.
- Tapscott, D., Lowy, A. ve Ticoll, D. (2000). *Digital capital: Harnessing the Power of Business Webs*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Taş, O. (2020). *İletişim, Medya ve Kültür: Anahtar Kavramlar*. (2. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi
- Tatlıcan, Ü., Çeğin, G. (2014). *Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği. Ocak ve Zanaat*. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Der.). 303-366, İstanbul: İletişim Yayınları
- TGS. (2024). *2023-2024 Basın Özgürlüğü Raporu*. <https://tgs.org.tr/wp-content/uploads/2024/05/TGS-BASIN-OZGURLUGU-RAPORU-TAM-METIN.pdf>
- Tokgöz, O. (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No 479.
- Tong, J. (2017). Introduction: Digital Technology and Journalism: An International Comparative Perspective. *Digital Technology and Journalism*, Jingrong T. ve Shih-Hung L. (Der.), 1-24, London: Springer
- Toulouse, C. (1997). Introduction. *The Politics of Cyberspace*. C. Toulouse ve T. Luke (Der.). 1–16, Londra: Routledge.
- TÜİK. (2014). *Yazılı Medya İstatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%20Yazili-Medya--Istatistikleri-2014-18523>.
- TÜİK. (2022). *Yazılı Medya ve Uluslararası Standart Kitap Numarası İstatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararası-Standart-Kitap-Numarasi-Istatistikleri-2022-49423>
- Ursell, G. (2004). Changing Times, Changing Identities: A Case Study of British

- Journalists. *Identity in the Age of the New Economy*, T. Elgaard Jensen, A. Westenholz (Der.). Cheltenham: Edward Elgar.
- Usher, N. (2014). *Making News at The New York Times*. Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press.
- Van Dalen, A. (2012). The Algorithms Behind the Headlines. *Journalism Practice*, 6(5–6), 648–658. doi:10.1080/17512786.2012.667268.
- Van Deursen, A. J. A. M., Van Dijk, J. A. G. M. (2019). The First-level Digital Divide Shifts From Inequalities in Physical Access to Inequalities in Material Access. *New Media & Society*. 21(2), 354–375, DOI: 10.1177/1461444 818797082
- Van Dijk, J. (2004). Divides in succession: Possession, skills, and use of new media for societal participation. *Media access: Social and psychological dimensions of new technology use*. E. Bucy & J. Newhagen (Der.). 233–254, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Van Dijk, J. (2005). *The Deepening Divide*. Thousand Oaks CA: Sage Publications
- Van Dijk, J. (2006). *The Network Society: Social Aspects of New Media*. (2. Baskı). London: Sage.
- Veblen, T. (2003). *The Theory of the Leisure Class*. Pennsylvania: Pennsylvania State University
- Veglis, A, Pomportsis, A. (2014). Journalists in the Age of ICTs: Work Demands and Educational Needs. *Journalism & Mass Communication Educator*, 69(1), 61–75, DOI: 10.1177/1077695813513766
- Vizoso, A., López-García, X. ve Pereira-Fariña, X. (2018). Habilidades tecnológicas en el perfil del fact checker para la verificación de la información en la sociedad red. *Estudos em Comunicação*, 27 (1), 105-126.
- Vos, T. P., Eichholz M. ve Tatsiana Karaliova, T. (2019). Audiences and Journalistic Capital: Roles of Journalism. *Journalism Studies*, 20(7), 1009–1027.
- Vuorikari, R., Kluzer, S., Punie, Y. (2022). *The Digital Competence Framework for Citizens*. Luxembourg: Publications Office of the European Union DOI:10.2760/490274
- Wacquant, L. (2008). Pierre Bourdieu. *Key Sociological Thinkers*. Stones R. (Der.). 261-277, Londra: Macmillan
- Wacquant, L. (1989). For a Socio-Analysis of Intellectuals: On Homo Academicus: An Interview with Pierre Bourdieu. *Berkeley Journal of Sociology*. 34, 1–29.
- Wacquant, L. (1992). Toward a Social Praxeology: The Structure and Logic of Bourdieu's Sociology. *An Invitation to Reflexive Sociology*, 1– 59. Chicago:

University of Chicago Press.

- Wacquant, L. (1993). Bourdieu in America. *Bourdieu: Critical Perspectives*. Calhoun C., LiPuma E. ve Postone M. (Der.). 235-262 Chicago: University of Chicago Press
- Wacquant, L. (2004). Following Bourdieu to the Field. *Etnography*. 5(4), 387-414, DOI: 10.1177/1466138104052259.
- Wacquant, L. (2005). Habitus. *International Encyclopedia of Economic Sociology*. J. Becket, Z. Milan (Der.). 315-319, Londra: Routledge.
- Wacquant, L. (2018). A Concise Genealogy and Anatomy of Habitus. *The Oxford Handbook of Pierre Bourdieu*. Medvetz, T. ve Sallaz J.J. (Der.). 528-536, New York: Oxford University Press
- Walther, M. (2014). *Repatriation to France and Germany: A Comparative Study Based on Bourdieu's Theory of Practice*. Wiesbaden: Springer Gabler.
- Walters, E., Warren, C. ve Dobbie, M. (2006). *The Changing Nature of Work: A Global Survey and Case Study of Atypical Work in the Media Industry*, <http://www.ifj.org/default.asp?Index=3965&Language=EN>
- Wang, Q., Myers, M. D. ve Sundaram, D. (2013). Digital natives and digital immigrants. *Business & Information Systems Engineering*. 5(6), 409–419. DOI: 10.1007/s12599-013-0296-y.
- Wang, Q. (2017). Dimensional Field Theory, *Digital Journalism*, DOI: 10.1080/21670811.2017.1397526
- We Are Social, Hootsuite (2022). *Digital 2023 Global Overview Report*, <https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022/>
- Weber, M. (1968). *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*. Berkeley: University of California Press
- Wei, K. K., Teo, H. H., Chan, H. C. ve Tan, B. C. (2011). Conceptualising and testing a social cognitive model of the digital divide. *Information Systems Research* 22(1), 170–187, DOI: 10.1287/isre.1090.0273
- Weiss, S. A., Domingo, D. (2010). Innovation Processes in Online Newsrooms as Actor-Networks and Communities of Practice. *New Media & Society*, 12(7), 1156–1171, DOI: 10.1177/1461444809360
- Westlund, O., Ekström, M. (2018). News and Participation through and beyond Proprietary Platforms in an Age of Social Media. *Media and Communication*, 6(4), 1–10. <https://doi.org/10.17645/mac.v6i4.1775>
- Westlund, O. (2013). Mobile news: A review and model of journalism in an age of mobile media. *Digital Journalism*, 1(1), 6–26, DOI: 10.1080/21670811.2012.740273

- White, D. M. (1950). The “Gate Keeper”: A Case Study in the Selection of News. *Journalism Quarterly*, 27(4), 383–390.
- White, P., St-Germain, N. (2021). The impact of artificial intelligence on journalistic practices in Canada. *SSRN Electronic Journal*. 10.2139/ssrn.3861842.
- Wiik, J. (2015). Internal boundaries: The stratification of the journalistic collective. *Boundaries of Journalism, Professionalism, Practices and Participation*, 118–133, Carlson, M. ve Lewis, S. (Der.). London&New York: Routledge.
- Wiik, J. (2016). Standardised News Providers or Creative Innovators?: A New Generation of Journalists Entering the Business. *Becoming a Journalist: Journalism Education in the Nordic Countries*. J. F. Hovden, G. Nygren ve H. Zilliacus-Tikkanen (Der.). 273–287. Goteborg: Nordicom.
- Williams, R. (1989). *İkibin’e Doğru*. Esen Tarım (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi
- Williams, R. (2003). *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim*. Ahmet Ulvi Türkbağ (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi
- Willig, I. (2012). Newsroom Ethnography in a Field Perspective. *Journalism*. 14 (3), 1-16, DOI: 10.1177/1464884912442638
- Willnat, L., Weaver D. H. ve Jihyang Choi J. (2013). The Global Journalist in The Twenty-First Century. *Journalism Practice*, DOI:10.1080/17512786.2012.753210
- Wolfreys, J. (2000). In Perspective: Pierre Bourdieu, *International Socialism Journal*. 2(87).
- World Editors Forum (2008). *Trends in the Newsrooms 2008: innovative ideas for newspapers in the digital age*, World Association of Newspapers.
- Wu, S., Tandoc, E. C. ve Salmon, C.T. (2019a). A Field Analysis of Journalism in the Automation Age: Understanding Journalistic Transformations and Struggles Through Structure and Agency. *Digital Journalism*. 7(4), 428-446, DOI: 10.1080/21670811.2019.1620112
- Wu, S., Tandoc E.C. ve Salmon C.T. (2019b). When Journalism and Automation Intersect: Assessing the Influence of the Technological Field on Contemporary Newsrooms. *Journalism Practice*, 13(10), 1238–1254.
- Wulfemeyer, K. T. (1984). Perceptions of Viewer Interests by Local TV Journalists. *Journalism Quarterly*, 61(2), 432–435. doi:10.1177/107769908406100231.
- Yacine, T. (2004). Pierre Bourdieu in Algeria at war: Notes on the birth of an engaged ethnosociology. *Ethnography*. 5(4), 487-510. DOI: 10.1177/1466138104050703
- Yalnızoğlu, Y. (2021). Küresel kentlerde emeğin bireyselleşmesi sürecinde covid-19 etkisi. *Akademik Düşünce Dergisi*, 3, 19-31.

- Yang, Y. (2014). Bourdieu, Practice and Change: Beyond the Criticism of Determinism. *Educational Philosophy and Theory*, 46 (14), 1522–1540.
- Yardi, S. (2010). *A Theory of Technical Capital*. <http://tmsp.umd.edu/position%20papers/Yardi-SocialMediatingTech.pdf>
- Yemeniciler, F. D. (2021). *Ayrım Pratikleri Üzerinden Bir Sınıf Analizi Denemesi: İstanbul'da Yapılan Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- Yenituna, B., Kurt, G. (2022). Türkiye’de Haber Podcasti Dinleme Pratikleri Üzerine Niteliksel Bir Araştırma. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 1(1):1-20.
- Yoo, Y., Henfridsson, O., ve Lyytinen, K. (2010). Research Commentary the New Organizing Logic of Digital Innovation: An Agenda for Information Systems Research. *Information Systems Research*, 21 (4), 724-735.
- Zamith, R., Haim, M. (2020). Algorithmic Actants in Practice, Theory, and Method. *Media and Communication*, 8(3), 1-4. doi:<https://doi.org/10.17645/mac.v8i3.3395>
- Zamith, R., Braun, J. (2019). Technology and Journalism. *International Encyclopedia of Journalism Studies*, Vos T.P., Hanusch F., Geertsema-Sligh M. (Der.). 1-7, 10.1002/9781118841570.iejs0040.
- Zelizer, B. (2019). Why Journalism Is About More Than Digital Technology, Digital Journalism. *Digital Journalism*, 7(3), 343-350, DOI: 10.1080/21670811.2019.1571932
- Zillien, N., Hargittai, E. (2009). Digital distinction: Status-specific types of internet usage. *Social Science Quarterly*. 90(2). 274–291, DOI: 10.1111/j.1540-6237.2009.00617.x
- Zinderen, A. (2021). YouTube Ortamındaki Haberciliği Haritalandırmak: Gazetecilerin YouTube Haber Kanalları Üzerine Tanımlayıcı Bir Çalışma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 25 (3), 932-950.

ÖZET

Pierre Bourdieu'nün sosyal kuramı, dijital teknolojilerin topluluklar üzerindeki etkilerini ve bu teknolojilerin bireyler tarafından hangi motivasyonlarla kullanıldığını anlamada önemli bir perspektif sunmaktadır. Bu çalışmada dijitalleşme olgusunun gazetecilik mesleği ve gazeteciler üzerindeki etkileri, Bourdieu'nün alan teorisi ve sermaye kavramsallaştırması çerçevesinde incelenmektedir. Dijital teknolojilerin haber medyasındaki etkilerini anlamak, gazetecilerin sosyal, kültürel ve ekonomik sermayeleri ile ilişkili olarak dijital sermayelerini nasıl harekete geçirdiklerinin analizini içermektedir. Farklı sermaye biçimleri arasındaki bu etkileşim, gazetecilerin dijital deneyimi olgusal faydalara dönüştürebilmesine, dolayısıyla mesleğin eşitsizlik ve yeniden üretim mekanizmalarının keşfedilmesine olanak sunmaktadır. Bu kapsamda çalışma, Bourdieu'nün teorik doktrininin derinlemesine bir değerlendirmesini sunarak başlamakta; gazetecilik mesleği, Bourdieu'nün sosyal alan teorisi çerçevesinde bir “mikrokozmos” olarak ele alınarak, aktörlerin alanda işgal ettiği konumlar, analitik olarak Bourdieu'nün sunduğu kavram setiyle güç, statü ve meşruiyet mücadelesi ekseninde ilişkilendirilmektedir. Ardından, dijital sermaye kavramı ve bileşenleri tanımlanmakta, bir güç ve otorite aracı olarak bu kaynağın nasıl ve neden diğer sermayelerin yalnızca alt kümesi veya özel kategorisi olarak değil de belirli bir sermaye olarak kavranması gerektiği tartışılmaktadır. Türkiye'deki medya endüstrisinin güncel durumuna dair perspektifin sunulduğu çalışmada, maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak 25 gazeteciyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilerek dijital teknoloji deneyimlerine ilişkin verilerden içgörüler sağlanmaktadır. Araştırma sonuçları dijital sermayenin, gazetecilik pratiğinde kritik bir konum kazanmış olup, bu sermayenin birikimi ve dağılımının, gazetecilerin mesleki başarıları, kimlikleri, normatif idealleri ve toplumsal etkileşimleri açısından belirleyici bir unsur haline geldiğini göstermektedir.

Bununla birlikte bulgular, diğ er sermaye biçimleriyle kombinasyonunun gazetecilerin alandaki rekabet gücünü artırdığını kanıtlamaktadır. Bu nedenle, hızla gelişen medya ekosisteminde gazetecilerin gerçek anlamda güncel ve rekabetçi kalabilmek için haber üretim süreçlerinden, parçası oldukları organizasyonların temel saiklerinden ya da haber okuyucu/izleyicilerinden soyutlanmamaları, dijital yetkinliklerin yanı sıra temel mesleki becerileri de emek süreçlerinin parçası kılarak hem nihai haber ürünlerini hem de gazetecilik kimliklerini benzersiz kılmaları gerekmektedir.

Anahtar S zc kler: gazetecilik alanı, dijital sermaye, bourdieu, dijitalleşme, gazetecilik

ABSTRACT

Pierre Bourdieu's social theory offers an important perspective in understanding the effects of digital technologies on communities and the motivations with which these technologies are used by individuals. This study examines the effects of the digitalization process on the journalism profession and journalists within the framework of Bourdieu's field theory and conceptualization of capital. Understanding the effects of digital technologies on news media involves analyzing how journalists mobilize their digital capital in relation to their social, cultural and economic capital. This interplay between different forms of capital allows journalists to transform digital experience into factual benefits, thus exploring the mechanisms of inequality and reproduction in the profession. In this context, the study begins by presenting an in-depth assessment of Bourdieu's theoretical doctrine; the journalism profession is considered as a “microcosm” within the framework of Bourdieu's social field theory, and the positions occupied by actors in the field are analytically related to the set of concepts Bourdieu presents in the axis of power, status and struggle for legitimacy. Then, the concept of digital capital and its components are defined, and it is discussed how and why this resource as a tool of power and authority should be understood as a specific capital and not as a subset or special category of other capitals. Providing a perspective on the current state of the media industry in Turkey, the study utilizes maximum variation sampling to conduct semi-structured interviews with 25 journalists, providing insights from data on their experiences with digital technology. The results show that digital capital has gained a critical position in the practice of journalism and that the accumulation and distribution of this capital has become a determining factor for journalists' professional success, identities, normative ideals and social interactions. However, the findings also prove that its combination with other forms of capital increases journalists' competitiveness in the field. Therefore, in

order to remain truly relevant and competitive in a rapidly evolving media ecosystem, journalists should not be isolated from the news production processes, the core motives of the organizations they are a part of, or the news consumers; they should make both their final news products and their journalistic identities unique by making digital competencies as well as basic professional skills a part of their labor processes.

Key Words: journalism field, digital capital, bourdieu, digitalization, journalism

EKLER

Ek 1: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'nda doktora öğrencisi olan Mete Ogün Parlak'ın “**Bourdieu'nün İlişkisel Eylem Kuramına Göre Gazetecilik Alanı ve Dijital Sermaye**” başlıklı doktora tez çalışmasının amacı, medya sektöründe istihdam edilen haber profesyonellerinin kurumlarıyla, haber okuyucuları/izleyicileriyle ve haberle olan ilişkileri odağında dijital teknolojilerin rolünü ortaya çıkarmaktır. Bu temel amaç doğrultusunda, dijital teknolojilerle birlikte profesyonel gazetecilik kimliğinin ve gazetecilerin birbirleriyle olan ilişkisel konumlarının ne yönde dönüştüğü tartışmaya açılacaktır.

Araştırmada yöntembilimsel olarak karma/çoklu yöntem anlayışı benimsenmiş, farklı veri toplama araçları birlikte kullanılmaktadır. Veri toplama araçlarından biri olan derinlemesine görüşme, araştırmanın ilk basamağını oluşturmaktadır. Derinlemesine görüşme yapılan gazetecilere, dijital teknoloji deneyimlerine dönük sorular yöneltilmektedir.

Araştırmanın bilimsel ve etik güvenirliği açısından görüşme yapılan kişilere ait kişisel bilgiler kesinlikle gizli tutulacaktır. Araştırmadan elde edilen veriler, çalışmanın bilimsel ve akademik amaçları dışında kullanılmayacaktır. Bu çalışma hakkında herhangi bir sorunuz veya endişeniz olursa, lütfen tez danışmanı Prof. Dr. Nurcan TÖRENLİ (torenli@ankara.edu.tr) veya Araştırmacı Mete Ogün PARLAK (meteprrlk@gmail.com) ile iletişime geçiniz.

Bu araştırmaya katılımda gönüllülük esastır. Katılımcı istediği zaman çalışmadan ayrılma hakkına sahiptir.

Yukarıda yazılı olan bilgilendirmeyi okudum ve onayladım.

Adı ve Soyadı:

Tarih: ____/____/____

İmza:

Ek 2: Mülakat Soruları

KİŞİLER BİLGİLER

Adı Soyadı:

Yaş:

Cinsiyeti:

Eğitim durumu:

Öğrenim görülen bölüm/disiplin:

Gelir durumu:

MESLEKİ BİLGİLER

Gazetecilik mesleğinde geçirdiği süre:

Ünvanı / görevi:

Çalıştığı medya kuruluşu:

DİJİTAL TEKNOLOJİ KULLANIMINA DAİR GENEL İÇGÖRÜ

1. Başarılı gazeteci tanımı nedir?
2. Günümüzde, gazeteciler dijital teknolojileri hiç kullanmadan da iyi gazetecilik yapabilirler mi?
3. Güncel teknolojilere ayak uydurabilmeniz bakımından içsel ya da dışsal baskılar ve/veya beklentiler söz konusu mu?
4. Sektördeki teknolojik gelişmelerle başa çıkabildiğinizi düşünüyor musunuz?

HABER ÜRETİM SÜRECİ

5. Dijital teknolojileri daha iyi kullanan gazeteciler ile kullanamayanlar arasında, haber üretimine dair niteliksel anlamda farklılıklar söz konusu mu?
6. Haber üretim sürecinde hangi dijital yetkinliklerinizi, ne ölçüde kullanıyorsunuz?
  - bilgi bulma sürecinizdeki rolü
  - haber kaynaklarını doğrulama ve güvenilirliği değerlendirme
  - karmaşık bilgileri işleme ve etkili bir şekilde derleme
  - haberinizi geniş kitlelere ulaştırma ve okuyucunun ilgisini çekme

HABER ENDÜSTRİSİNİN YAPISI VE ORGANİZASYONU

7. Gazeteciler açısından terfi ve işe alım gibi süreçlerde, beceri talepleri dijital yetkinlikler yönünde değişiyor mu?

8. Haber kuruluşlarının bilgisayarlaştırılması ve dijitalleştirilmesi gazetecilerin iş yükünü artırmış mıdır, yoksa azaltmış mıdır?
9. Dijital teknolojiler, medya yöneticilerinin gazeteciler üzerindeki kontrol ve gözetim aracına dönüşmüş müdür?
10. Kurumunuz dijital teknolojilere dönük eğitim almanızı teşvik ediyor mu?

HABER OKUYUCUSU/İZLEYİCİSİYLE İLİŞKİNİN DOĞASI

11. Dijital teknolojiler gazetecilerin haber okuyucusu/izleyicisiyle etkileşimini artırmış mıdır?
12. Dijital teknolojiler sayesinde aktif kullanıcıların yaygınlaşması, gazetecilerin haber üzerindeki kontrolünü sınırlandırmış mıdır?
13. Dijital teknolojileri kullanma becerilerinin, gazetecilerin haber okuyucusu/izleyicisiyle daha etkili bir iletişim kurmasına katkı sağladığını düşünüyor musunuz?
14. Dijital yetkinliklerinizin, haber okuyucusu/izleyicisinin demografik özelliklerini ve ilgi alanlarını daha iyi anlamanıza yardımcı olduğunu düşünüyor musunuz?